This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

STANFORD·VNIVERSITY·LIBRARY

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

SAMLADE SKRIFTER

AV

AUGUST STRINDBERG

NIONDE DELEN

TIDIGA 80-TALSDRAMER

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Digitized by Google

839.74
S911L

Digitized by Google

TIDIGA 80-TALSDRAMER

AV

AUGUST STRINDBERG

GILLETS HEMLIGHET.
HERR BENGTS HUSTRU.
LYCKO-PERS RESA.

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Digitized by Google

Copyright. Albert Bonnier 1913.

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1913

Digitized by Google

GILLETS HEMLIGHET

KOMEDI I FYRA AKTER

Digitized by Google

PERSONER.

Hans, förre ålderman vid Sankt Lars Bygg-gille vid Uppsala domkyrka.
Jacques, Hans' son; nuvarande ålderman.
Jurgen, smedsmästare.
Gerhard, stenhuggarmästare.
Sten, stenhuggarmästare.
Nils, domherre, superintendent över Gillet under ärkebiskop Henric Carlssons vistande i Rom.
Claus, narr hos ärkebiskopen.
Olof, korgosse.
Martin, gråbroder.
Helvig, husfru hos domherren.
Margaretha, Jacques' hustru.
Cecilia, Hans' fosterdotter; Gillets skyddsling.

Tre borgare.

I Uppsala, 1402.

Digitized by Google

FÖRSTA AKTEN.

DOMHERRENS ARBETSRUM.

Fonden: dörr mitt i; till höger ett stort skåp. Vänser: bänk; spis, med en karmstol framför; dörr in till de inre rummen. Höger: fönster med fågelbur, blommor; framför detsamma arbetsbord med böcker, timglas, skrivdon o. s. v. Mitt på golvet pulpet med en större bok fastsatt med kedja. Ovanför spisen Mariebild.

Scen 1.

Scenen ligger i halvskymning. HELVIG sysslar vid spisen. DOMHERREN in; med OLOF som bär ciboriet, överhöljt med rött sammet (vilket är besatt med små klockor, som pingla), samt med en lykta. DOMHERREN avlägger sin mässeskrud och hänger den i skåpet där han även inställer ciboriet.

HELVIG.

Där ha vi Domine själv! Aldrig ett ord sa han åt mig innan han gick i morgonbön, så att jag fick ha till reds åt honom något varmt. Om en kunde fatta varför han skall ut så tidigt i kylan, då det finns så fullt med kaniker och korpräster så man har svårt att komma fram!

DOMHERREN

vid fönstret; drar undan gardinen så att solskenet faller in; Olof släcker lyktan.

Till fågeln: God morgon Peter!

Digitized by Google

HELVIG.

Låte vår nådige ärkebiskop komma hem från Romaresan väl en gång, så att här blir ordning och tukt igen; och tror en att den välsignade kyrkan blir färdig i den här kungens tid; det lär väl ingen vån vara så länge gamle Hans skall sitta ålderman som varken ser eller hör!

DOMHERREN milt.

Tyst, tyst, gamla kvinna! Varför ofredar hon mig nu igen? Onda naturen som icke lider att väl behandlas! — Har hon givit min fågel mat och mina örter vatten?

HELVIG.

En har väl annat att sköta än den bråten...

DOMHERREN som förut.

Tyst, tyst, gamla kvinna! Hon är en ond natur! Är hon icke? Tog jag icke henne från gårköket där hon stod upp i smutsen till axlarna och kokade åt sjöfolk och smörhälsingar; tog jag icke och satte henne över allt mitt hus, gav henne nycklar till mina lås, bemötte henne som jämbörding och icke som ett legohjon. När fick hon ett hårt ord; när lade jag sten på bördan? Men hon, hon skändar mig, hon okvädar mig, hon gör mig i gengäld livet surt! Lastar jag henne därför? Ingalunda! ty hon gör gagn ändå i så måtto, att hon vittnar med mig mot människorna; och det skall någon göra det!

HELVIG.

Nej, jag har väl aldrig hört dylikt!

Digitized by Google

DOMHERREN.

Tyst, tyst, gamla kvinna! Gå ut till sitt och banna tjänarne, så kan hon alltid göra något gott. Olof! Giv Peter mat och räck mig min käpp!

OLOF.

Ja, Domine!

HELVIG skrämd.

Goda, nådiga!

DOMHERREN.

Vid den heliga jungfrun tror jag icke kvinnan menar jag skall slå henne? Menade hon det?

HELVIG.

Ack kära herre, världen är så ond...

DOMHERREN.

Ett sant ord!

HELVIG.

Och då jag var i köket, nådige herren vet, så brukade köksmästaren...

DOMHERREN.

Och det hjälpte? Helt säkert! Jag har aldrig hört hennes röst så mjuk i ton som nyss när hon sade: goda nådiga! Och så from och fredlig hon ser ut nu där hon står. Gå, och blygs över sig själv och sina onda tankar om mig!

HELVIG.

Är det ingenting Hans Nåd behagar?

DOMHERREN.

Nej, ingenting annat än frid, frid! Skaffa mig det!

Helvig går.

Digitized by Google

Scen 2.

DOMHERREN. OLOF.

DOMHERREN

sätter sig i karmstolen och rör med käppen i elden.

Menar du att det var mycket folk i mässan i dag?

OLOF.

Nej, Domine, det kan man inte säga.

DOMHERREN.

Menar du att det var mera folk på Kamphovet och såg på gycklaren i går afton?

OLOF.

Ja, Domine, det kan man säga.

DOMHERREN.

Tror du att det är kylan som gör det? Eller golvdraget, eller att klockan fem är för tidigt?

OLOF.

Det lär väl vara något helt annat som vållar det!

DOMHERREN.

Tror du att detsamma också vållar att aldrig domkyrkan blir färdig?

OLOF.

Man skulle kunna frukta det.

DOMHERREN.

Du lägger dina ord väl: »Man skulle kunna frukta det!» Minns du hur länge man byggde på Babels torn? Nej, det kan du inte minnas, ty det

Digitized by Google

står inte i boken. Tror du att det finns någon likhet mellan denna dombyggnad och det där tornet?

OLOF.

Ja, att den ramlar alltefter som man bygger!

DOMHERREN.

Mycket bra! — Giv mig min mjölk!

OLOF

går till bordet vid fönstret där mjölken står.

Det lyser i Gillestugan ännu, Domine, fast solen är uppe.

DOMHERREN.

Jag tror, jag vet att man sagt att Gillet haft drickning i natt; det vore gott om man drack ihop något förståndigt, men det lär väl svårligen vara fallet. Gillet har druckit i ett hundra och femtio år nu för domkyrkan och firat trettio jubel- och grundläggningsfester, men ändå ha vi inte fått tak och torn! Vad var det för en festedag man firade i går?

OLOF.

Det var tjugufem år sedan norra portalen blev färdig.

DOMHERREN.

Det är bra! Om tjugufem år får man fira tjugufem år sedan norra portalen rasade. — Var det tjugufem? Jag måste se efter i kalendariet.

Stiger upp och går till vänster.

Digitized by Google

Scen 3.

OLOF ensam; sätter sig i karmstolen och härmar Domherren.

CECILIA.

CECILIA.

God morgon min lilla pilt; var har du gjort av Dominus?

OLOF.

Vi kommer just från morgonbön så att vi inte tar emot än!

CECILIA.

Så! Vi tar inte emot? Om vi får en liten morgonpuss då?

Hon kysser Olof mitt på mun.

OLOF upp.

Nej, Jesus, jag vill inte!

Torkar sig om mun med rockärmen.

CECILIA.

Tala nu om var Dominus är, annars smäller det en gång till!

OLOF.

Du skulle våga!

Scen 4.

DE FÖRRE. DOMHERREN.

DOMHERREN.

Det var bara tjugufyra! Nej, se där, min lilla syster! Frisk som en ros i maj! Vad för henne hit så tidigt?

Digitized by Google

CECILIA.

Högviktiga nyheter från Gillet, vars ovärdiga medlem Eder lilla syster råkar vara.

DOMHERREN.

Å! Min syster gör mig häpen! Förkunna!

CECILIA.

Tänk, man drack en hel tunna Rostock n:o 4.

DOMHERREN.

Nå, då kom man väl till ett beslut?

CECILIA.

Ja, omsider!

DOMHERREN.

Olof; skall du inte gå på verkstan än?

OLOF.

Nej, Ers Nåd, klockan är inte så mycket än?

DOMHERREN.

Det var bra det, så kan du hinna gå ner i trädgården efter litet gräs åt Peter.

OLOF.

Ja Ers Nåd!

Låtsas leta något under det han lyssnar.

DOMHERREN till Cecilia.

En hel tunna? Då få vi tak på kyrkan snart! Till Olof: Har du inte gått än?

OLOF.

Jag letar en korg!

DOMHERREN.

Brukar jag ha korgar på pulpeten? Gå ut till Helvig och be att du får en korg!

Digitized by Google

OLOF.

Det törs jag inte!

DOMHERREN.

Ja, inte jag heller! Du får plocka i mössan då! Vale puercule!

OLOF går.

Scen 5.

DOMHERREN. CECILIA.

DOMHERREN.

Sitt, mitt barn! Sitt vid brasan; det är kallt på morgonen.

CECILIA.

Tack, tack!

DOMHERREN.

Goda nyheter?

CECILIA.

För somliga goda, för andra dåliga, som alltid.

DOMHERREN.

Den enes bröd, den andres död! — Berätta!

CECILIA.

Jag hade gått ner åt ån för att se svanorna flytta från Ekolsund — jag såg dem också sträcka över Kungsängen — å, det var så vackert! Nå; jag kom att gå förbi Gillet! Det lyste! Nu visste jag att fosterfar, som icke besökt Gillet på ett helt år, låg hemma och sov. Jag såg in genom fönstret! Tänk er vad jag såg! — Jacques satt i åldermannens stol och förde klockan!

Digitized by Google

DOMHERREN.

Jacques? Icke Sten? Underbart! Alltid den sämsta, aldrig den bästa!

CECILIA.

Jag gick in i förstugan och fick höra av pedellen att Hans på grund av sin svaghet och ålderdom var avsatt och att Jacques var vald till ålderman efter honom.

DOMHERREN.

Länge väntat, det är sant, men ändå oväntat!

CECILIA.

Och nu komma utvalde av Gillet hit att av superintendenten få valet bekräftat.

DOMHERREN.

Det är otroligt! — Jacques och icke Sten! Jacques är ju nästan oduglig, fast han kan formerna.

CECILIA.

Det är den Gamle som lärt in honom alla talesätt sedan barndomen och inplantat hos honom att han var född till högste man.

DOMHERREN.

Stackars Jacques! Och den Gamle! Vem skall kunna meddela honom beslutet. En våldsman har han varit och därför fick han överleva sitt fall — det är rätt, men det är hårt!

CECILIA.

Men kyrkan, tänk på den!

DOMHERREN.

Ja, den —

Digitized by Google

CECILIA.

Kan I, Domine, göra om intet Jacques' val?

DOMHERREN.

Dessvärre, nej! Jag kan endast höra på när de munhuggas och så låta skriva upp det; det är allt vad i min makt står!

CECILIA har stigit upp; vid fönstret.

Då lära tider stunda som varda fulla av nöd och trångmål för somliga. — Nu äro de här!

Scen 6.

DE FÖRRE. OLOF. Sedan JURGEN. JACQUES. GERHARD.

OLOF med mössan i handen.

Utvalde av Sankt Lars Gille anhålla om företräde hos Hans Nåd! — Det fanns intet gräs! —

DOMHERREN.

Ge dig av till verkstan då och släpp in hjorden!

Olof går. Jurgen, Jacques, Gerhard in.

DOMHERREN.

Guds fred och hälsning utvalde av Vällovliga Sankt Lars Gille.

JACQUES.

Guds fred och hyllning Domine Nicolaus Erici Superintendent.

DOMHERREN.

Stora nyheter!

JACQUES.

Som I säger Ers Nåd! Om I tillåter vill jag utbreda mig något och som jag menar på samma

Digitized by Google

gång uttala de tankar Gillet efter moget övervägande fattat såsom sina.

DOMHERREN

sätter sig vid spisen och vänder ryggen åt de andra.

Önskar utvalde att Jacques uttalar Gillets tankar?

JACQUES faller in.

Mina tankar, Domine!

DOMHERREN.

Sina tankar; lika gott?

JURGEN. GERHARD.

Ja!

DOMHERREN.

Vill min syster skriva upp vad dessa män komma att tala!

CECILIA sätter sig vid bordet.

DOMHERREN.

Tala nu Murmästar Jacques! Vill I stå eller sitta?

JACQUES.

Jag står! Paus. — Får jag börja nu?

DOMHERREN.

Ja visst får I!

JACQUES ser på Gerhard.

Det är en tung börda för en son att tala om sin far, helst denna far icke i alla punkter uppfyller de krav som på honom i författning av Murmästarålderman, det är, såsom huvud i den stora kropp som kallas ett murargille — paus — ställas.

Somlige äro födda till stenar, andra till valv, till murar, till takrösten, till gavlar, till takryttare! — Jag vill fasthålla den meningen att Hans Ålderman,

Digitized by Google

den gamle, eller »Gamlen», som vi i dagligt tal kalla honom — jag vill erinra att jag talar icke i mitt namn — Hans Ålderman är för gammal och jag säger icke för mycket när jag säger: han duger inte!

Torkar sig i pannan och ser på Gerhard.

Denna byggnad har stått stilla i tjugo år. Folket vill se den under tak; och det är folkets byggnad; folket har stora fordringar; folket vill ha en ny ålderman rent ut, jag kan inte gå omvägar, och jag säger rent ut! — Tiden fordrar en ny ålderman, men — märk det — en ålderman som förstår sin tid; tiden är en handlingens tid och därför fordrar den en handlingens man — framför allt: inga svärmare! Nej, en man som vet att teglet skall slås i nedan och inte i ny; en man, som inte går och stöper kalk i vintern, och vet, att man inte kan sätta Osmundsjärn i blålera, en man som kan sköta folk, som kan avlöna, straffa, sätta av och ifrån, säga upp till avflyttning, med ett ord en handlingens man -- framför allt: inga svärmare! Försjunker i eftertanke.

Vi ha haft nog med svärmare; vi ha haft franska som behövde 50 år för att svärma ihop en port; vi ha haft tyska, danska, alla möjliga slags svärmare. Men nu är det slut! Till Cecilia: Har syster skrivit?

DOMHERREN.

Har Mäster Jacques slutat?

JACQUES.

Jag har slutat!

DOMHERREN.

Nå, vad ska vi göra nu?

Digitized by Google

JACQUES.

Vi ha omprövningen kvar!

DOMHERREN.

Det är sant; den kommer litet bakefter, men det är nu så en gång! Vill Jacques stiga ut medan vi tala illa om honom, eller vill han stanna inne?

JACQUES.

Jag anhåller på Gillets vägnar att Domine icke sätter åsido formerna, ty formerna äro livet!

DOMHERREN.

Vill Mäster Jacques avlägsna sig på en stund — enligt formerna!

JACQUES går ut högtidligt.

Scen 7.

DE FÖRRE utom JACQUES.

DOMHERREN.

Det är de tre sedvanliga frågorna? Jag tror jag känner dem. Vill Gerhard svara rörande ombemälde Jacques, men uppriktigt och sanningsenligt — kom ihåg att han står och lyss utanför.

Primo: Älskar han sanningen?

GERHARD.

Ja!

DOMHERREN.

Secundo: Äger han full insikt i sin konst?

GERHARD.

Full insikt!

Digitized by Google

DOMHERREN.

Tertio: Är han den värdigaste?

GERHARD reser sig för att tala.

DOMHERREN.

Ja eller nej! Kort!

GERHARD.

Han är den värdigaste!

DOMHERREN.

Det är bra svarat! Nästa! — Jurgen! Älskar han sanningen den där Jacques?

JURGEN.

Nej!

DOMHERREN.

Äger han insikt i sin konst?

JURGEN.

Han saknar all insikt i sin höga konst.

DOMHERREN.

Är han den värdigaste?

JURGEN.

Han är den ovärdigaste, men han hade parti för sig!

DOMHERREN.

Har min syster skrivit?

CECILIA.

Ja, Domine!

DOMHERREN.

Gör en sammanfattning av nämndens beslut och läs upp den sedan för de här männen.

Digitized by Google

CECILIA.

Jag kan inte sammanfatta så skilda saker som ja och nej, som svart och vitt!

DOMHERREN.

Inte? — Försök! Säg hm! Säg grått! — Jag skall försöka! — Inkalla Jacques så att det blir ett slut på det här!

Gerhard går och öppnar dörren; Jacques in.

Scen 8.

DE FÖRRE. JACQUES.

DOMHERREN.

Är I böjd att höra nämndens omprövning?

JACQUES.

Till Er tjänst, Domine!

DOMHERREN.

Nej, till Er! — Nämnden har efter, som jag förmodar, mogen prövning stannat vid följande mening: Jacques älskar sanningen lika mycket som lögnen; Jacques äger och saknar all insikt i sin konst; Jacques är den värdigaste och ovärdigaste Gillet kunde träffa med sitt val! — Farväl!

JACQUES.

För sant, det vill jag kalla en ovärdig dom!

DOMHERREN.

I har fått den dom vi alla få; av den ena svart, av den andra vitt.

Digitized by Google

JACQUES.

Jurgen, detta skall du icke ha gjort för intet! — Skall detta stå att läsa i Gillets handlingar till evig tid?

DOMHERREN.

Jag tror icke något räcker till evig tid, men domen över död man varar rätt länge!

JACQUES.

Död och pina! Jag står vid målet, jag skall räcka ut handen att fatta kronan och jag får en halmkrans!

DOMHERREN.

Håll, Mäster! I står vid målet säger I! Vilket är målet? Är det månne att I skall sitta i karmstol och ringa i klocka, är det att I skall regera några hundra arbetare? Vi tro att kyrkan är målet och I en liten obetydlig del av medlen!

En sak återstår: Är I beredd att avlägga ed på att I kännen hemligheten?

JACQUES bestört.

Hemligheten?

DOMHERREN.

Känner I kyrkans grundtal, de Albertinska sanningarne, på vilka kyrkans plan vilar och utom vilkas kännedom I icke kunnen bygga?

JACQUES som observerar Gerhard.

Jag känner hemligheten.

DOMHERREN.

Svär det vid Sankt Lars och Sankt Erik!

JACQUES som förut.

Därom bjuda stadgarne intet.

Digitized by Google

DOMHERREN tar en bok från bordet.

Stadgarne bjuda så! Läs!

JACQUES.

Jag kan icke läsa Ert pränt, det vet I!

DOMHERREN.

Förlåt mig, jag glömde det.

JACQUES ser på Gerhard.

Jag svär vid Sankt Lars och Sankt Erik!

DOMHERREN.

Då hälsar jag Er som ålderman i Sankt Lars Bygg-gille! Gå med Gud och var värdig det värv I tagit!

JACQUES.

Jag tackar Er Domine, och ber Er icke frukta för det värvet! Jag är visserligen ingen svärmare, men jag är en man, och regera folk kan jag, och I skall se, fast I icke tror det, att nu skall kyrkan vara under tak i bråda rappet.

DOMHERREN.

Det gläder mig att höra!

JACQUES.

Det gläder Er icke!

DOMHERREN.

I har hemliga grunder för att misstänka min sanningskärlek?

JACQUES.

Jag har grund för att I icke vill mig väl! Men jag skall säga, att nu är det mig lika vilket I gör, och jag gitter icke utröna om I är sanningskär eller ej.

Digitized by Google

DOMHERREN.

Det är väl! Våra vägar skiljas här till en tid! Icke så?

JACQUES sätter sig.

Jag stannar om mig lyster, och I visar icke ålderman på dörren! Gör I?

DOMHERREN.

Det gör jag icke, men jag lämnar gärna en dörr mellan oss ändå.

Går mot vänstra dörren.

Scen 9.

DE FÖRRE. HANS. DOMHERREN stannar. JACQUES stiger upp.

HANS med en runstav i handen.

Guds fred, Domine! Kall morgon. Frost på kålen i natt; kråkan ropar på Morsmässmorgon, betyder stark vinter.

DOMHERREN ser sig om.

Guds fred, Ålderman. För all del sitt, Mäster Jacques, sitt!

HANS.

Här är folk, ser jag! Är det inte Gerhard?

Skuggar med handen för ögonen.

Och Jurgen och Jacques? Vad står nu på? Spinner man igen?

CECILIA fram.

Guds fred, älskade fosterfar! Har du sovit väl?

HANS.

Och flickan också! Vad gör flickan här? Varför är du icke i dina sysslor? Slå dank det kan

Digitized by Google

man, läsa i bok, och pränta och snacka. Skam i den, här blir skick någonsin.

Slår med staven i bordet.

Vad gör folket här! Varför är icke folket i verk så här dags?

CECILIA viskar med Domherren.

DOMHERREN.

Ålderman Hans!

HANS.

Tackar som frågar, Domine! Kry och rask på åttionde året. Träffade gossen Olof därnere; berättade om Gillesaker.

DOMHERREN.

Berättade han?

HANS.

Det är bemärkelsedag i dag, gode vänner! Se på staven här: Morsmässan. Har jag icke skurit en pelare? Jo, jag ser den tydligt! Gode vänner: det är femtio år sen — femtio, ja det är det, sedan jag reste första pelarn på vänster hand i skeppet och därför förstår jag Er goda mening. Olof berättade det, och jag tackar Er. Tack skall I ha! Tack skall I ha!

Han trycker deras händer under allmän förvåning.

DOMHERREN.

Ålderman Hans! Det är en tung plikt jag går att uppfylla!

HANS nickar förstånd och tack.

DOMHERREN.

Vi ha alla fått vårt värv att fylla, och vi måste fylla det för värvets, icke för vår skull. Om vi aldrig låta detta ur sikte, alltid äro beredda att lämna vårt

Digitized by Google

verk i kraftigare händer när vi tröttnat, då ha vi först levat för det stora, för saken, icke för det lilla, för oss!

HANS nickar belåtet.

Tack, tack!

DOMHERREN.

I femtio år har I arbetat på detta Herrans hus; I har sett det stiga ur gruset; men det är icke Ert verk, ty trenne släkten ha före Er arbetat på samma sak och gått till den eviga ron, och deras namn äro glömda.

HANS förnöjd.

Bra, mycket bra!

DOMHERREN.

Jag måste säga Er hela sanningen. Gillet har efter långa strider kommit till den meningen att I behöver vila, och att Edra krafter icke räcka till det tunga arbetet; kyrkan har stått stilla i tjugo år och folket fordrar att få se den uppe!

HANS som förut.

Tack! tack go' vänner!

DOMHERREN blir orolig.

Därför har Gillet sett sig om efter en yngre man som förenar skicklighet med kraft. Valet har fallit på Er son. Han skall fullborda vad i begynt och i honom skall I åter leva upp och se Ert verk gå till sin fullbordan. Detta är vad jag haft att å dessa mäns vägnar säga och jag väntar nu blott att I bekräftar valet och ger den unge Ert gillande.

HANS stiger upp.

Domine, Nils Erici. Mina vänner! Det gläder mitt gamla hjärta att höra vad I sagt; och jag tackar

Digitized by Google

Er alla samtlige för Er välvilja och aktningsbetygelse, och det gläder mig så mycket mer som min gamle fiende, Jurgen — vilken är den ende av Er — ja, Domherrn förstås, men han var inte här då — Jurgen är den ende som kan minnas vad som hände för femtio år sedan. Icke sant, Jurgen?

JURGEN hotande.

Jag glömmer det aldrig, var viss på det.

HANS.

Tack skall du ha gamle Jurgen, jag hade icke väntat det av dig, jag måste bekänna det. Det gläder mig, sade jag, att se att I ännu tron att Hans Ålderman kan sätta både tak och torn på kyrkan och I tron icke vilse, ty än har han krafter att föra klockan i sina tio år — varför icke tjugo — värre har man skådat; och efter det är en bemärkelsedag, så skall väl också bli fridag, och om I, Domine och I, gode vänner finnen lust att dricka en kanna med Ålderman Hans, så ber jag Er välkomna allesammans.

JACQUES har satt sig igen.

HANS.

Varför sitter pojken? Är han från vettet? Upp, grönskålling när Ålderman talar!

JACQUES upp.

HANS.

Är jag Ålderman eller är jag icke?

JACQUES.

I är så visst icke! Det är jag!

Digitized by Google

HANS.

Nå, pojke skall du glömma det då! Se så! Lyss. Jag tyckte det ringde till frukost! — God morgon vackert och bullra lagom när I gån ut i staden att förlusta Er! Farväl, Domine och var välkommen! Går.

Scen 10.

DE FÖRRE utom HANS.

DOMHERREN.

Vad jag länge fruktat har inträffat; den gamle har även förlorat hörseln. Vem skall meddela honom Gillets beslut?

JURGEN.

Jag skall skriva honom det.

JACQUES.

Han har dessvärre icke lärt på läsa.

GERHARD.

Jag skall teckna för honom.

DOMHERREN.

Nej! Låt honom gå sina sista steg på jorden i den tron att han ännu står på den höjd han genom sitt arbete och sina gåvor kommit att intaga.

JURGEN.

Vem vet genom vilka g å v o r han kommit att intaga denna plats?

GERHARD.

Är detta en anklagelse så är den skamlig, då den anklagade är frånvarande och icke kan tala till sitt försvar.

Digitized by Google

DOMHERREN.

Behagar Gillet avhandla denna sak på en annan och lämpligare plats; vill Ålderman Jacques taga sina vänner med sig och på tillständig ort fatta det beslut honom gott synes?

CECILIA.

Vad du gör, broder, skona den gamle!

JACQUES.

Skona? Vem talar om skona? Har han skonat någon? Har han skonat mig? Har han skonat dig? Har han icke trampat ner allt som kommit i hans väg? Nej, här skonas ingen! Nu har han trampat på min hjässa i 38 år, nu är det jag som trampar! Man har trott att jag varit spak och fromsinnad, därför att jag icke bromsat och knarrat, men man har vilsat sig! Här är jag, så här har man gjort mig, må man taga mig; man må icke tro sig få skörda fikon på tistlar man själv dragit upp! Gör inga miner, du Gerhard; jag behöver icke gå i dina ledband längre; nu går jag själv. Öppna dörren för Jacques Ålderman; farväl, Domine.

Till Jurgen och Gerhard som följa:

Tre steg bakom, mästare, efter ålderman. Går.

Scen 11.

DOMHERREN. CECILIA.

DOMHERREN slår upp fönstret.

Frisk luft! O! Elände och ynkedom. Stora ord och små gärningar. Dessa människor föra pesten med sig vart de komma. Var och en arbetar för sig

Digitized by Google

och ingen för det hela. Om det fanns en enda rättfärdig bland dessa massor som myllra därnere i ruinerna; om det fanns en som trodde! en enda!

CECILIA.

Det finns en, Domine!

DOMHERREN.

Min syster! Jag glömde att du var här. Förlåt! Ja, det finns en! Skall jag nämna hans namn? Han heter Sten.

CECILIA.

Så är hans namn! Och därför att han är rättfärdig är han förföljd.

DOMHERREN.

Alldeles så! Hans hjärta är brinnande av nit och därför vill man släcka det.

CECILIA.

Hans huvud är fullrustat med klokheter och därför fruktar man och hatar honom, och man skall förr eller senare göra honom fördärvad. O! min käre Domine, jag går ibland och tror att... Nej det är syndigt...

Scen 12.

DE FÖRRE. STEN resklädd med ränsel.

DOMHERREN.

Se där ha vi svärmaren! Guds fred, Sten — vi talade just om honom. Vad har han nu för ärende?

STEN.

Guds fred och farväl, Domine, det är Stens ärende.

Digitized by Google

DOMHERREN.

Stanna, syster Cecilia, det här låter som allvar. Får syster stanna?

STEN.

Gärna, gärna; varför skulle hon icke få det!

DOMHERREN.

Å! man ser ungt folk ha så mycket nycker för sig. Vad betyder den där ränseln; varför har han käpp i handen; var har han varit i två dagar? Svara mig på det.

STEN.

Jag våndar att jag vore död och jordad, att jag sluppe tänka om all den vanära och skam jag lidit. Han har skändat mig inför mina arbetare, han har sagt att jag var en oskicklig hund, han har tagit hammaren och passet ur handen på mig...

DOMHERREN.

Vem?

STEN.

Det frågar I, herre? Finns det mer än en — förlåt, jungfru Cecilia — den ondes mask, Jacques; som de nu hava upphöjt till sin herre. O, det är en synd att tänka det!

DOMHERREN.

Sans, min vän! Har Jacques sagt, att Sten var okunnig?

STEN.

Det har han sagt.

DOMHERREN.

Det var en svår lögn! Sten är den skickligaste av Gillet; Sten var den värdigaste, därför blev han icke vald. Detta är nu saken.

Digitized by Google

STEN.

Säg icke så, herre; men om det var en gång så visst som hundra som han skymfat mig; själv kan han intet, men att se andras fel och förstora dem så de bli som hus, det kan han; tro mig, om jag står i mitt arbete och gör så rätt min sak som en kan, och Jacques kommer och ställer sig och ser på, så går det genast på sned, genast, och så får han alltid sak på mig och då skall han kalla ihop hela laget och då pekar han på felet, visar hur stort det är, och så har han gjort i tre år, alltsen den gamle blev krasslig. Han har den lede i ögonen den karlen, men hans egna händer förmå intet. Han är som en ofruktsam kvinna som avundas andras barn och finner dem alla fula, han kan inte lyfta en sten, men han kan smutsa den. — Och nu skall den ärkeskälmen, ja han är en skälm också — nu skall han taga hand om kyrkan och föra den till slut; men jag kan säga, att det är han icke mannen till; det är bara tornen kvar, men tro mig, det är värsta vägen fast den är kortast; han har fars skuldror att stiga på, det är sant, men man vet icke om de dödas skuldror äro att stiga på! Men det kommer icke mig vid, ty jag ärnar icke se hur det skall gå; här har man trampat mig för sista gången och ingen skall se hur jag släpar mig fram som en vanför eller spetälsk; världen är stor och när en är hemlös så är det lika gott var en lever och dör.

DOMHERREN.

Det var mig en hel hoper, det där. Vill Sten svara mig, var han har varit i två dagar?

CECILIA.

Sten lille, svara nu Domherren.

Digitized by Google

STEN.

Jag har varit i Stenbrotten vid Länna; han — har tagit ifrån mig passet och hammarn och skickat mig att bryta sten åt honom, och han, han skall bygga Herrans hus med sina orena händer! Vet I, vet I, jag tror stundom att det vilar en förbannelse över denna byggnad; det måste ligga ett brott begravet, det måste!

DOMHERREN.

Jag fruktar att mina tankar ofta tagit samma väg; ett gammalt brott som gått igen, släkte efter släkte, och nu synes vara nära att mogna ut. Sten ärnar sig ut att vandra, det skall han icke göra om jag ber honom!

STEN.

Jag måste; jag kan icke lida detta längre, ty jag börjar mista all god tanke om mig själv; tänk icke, Domine, att högfärden regerar mig så, men jag kan aldrig tro att man skall ha rätt gräva ner sitt pund. När jag frågade honom om han trodde att jag skulle nyttja mitt vetande i mathesen och den hemliga vetenskapen vid arbeten i ett stenbrott, svarade han, att allt arbete är lika berömligt, om det göres väl. Detta säger han, som aldrig i sitt liv gjort ett arbete, utan bara gått och domderat och mönstrat. Jag säger för sant att jag icke kan lida det längre, ty jag blir en dålig människa och det vill jag icke. Därför reser jag!

DOMHERREN.

Cecilia, syster, bed honom stanna.

CECILIA.

Res icke ifrån oss, Sten!

Digitized by Google

STEN.

Jungfru Cecilia, vad I där ber mig om kan jag icke villfara.

DOMHERREN.

Bed honom mera; jag kan icke säga, men jag vet att han måste stanna; jag kan icke hjälpa honom, jag kan endast giva honom råd — o! ja råd, att försöka vara ödmjuk, oaktat jag vet att ödmjukheten här vid lag icke ens är rätt.

STEN.

Jag har övat ödmjukheten så länge, Domine, att jag finner den syndig— skam vare mig! Jag vet — det är stolta ord! att ingen har den stora insikten i byggnadens hemligheter och fundamenter så som jag fått dem; de ha druckit bort, glömt bort de stora sanningarne och därför blir kyrkan aldrig färdig.

DOMHERREN.

Detta tror jag och vet, Sten, och han måste stanna. Bed honom, Cecilia!

Domherren för Cecilia fram till Sten, lyfter upp hennes armar och lägger dem om halsen på Sten.

Bind honom, syster, jag tror du kan det.

Domherren går under följande scen först till fågeln och pratar, sedan börjar han städa i stora skåpet, därpå går han ut.

CECILIA.

Sten!

STEN.

Jungfru Cecilia?

CECILIA.

Har Sten ingen skyldighet att stanna; är Sten icke något litet orättfärdig då han säger att han är värnlös? Han är fader- och moderlös, det är han,

Digitized by Google

men tror han icke att det finns en annan fader- och moderlös för vilken han varit som mor och far och allt på jorden och som skulle bli mycket osällare än Sten någonsin kan bli, om han reste ifrån henne.

STEN.

Sten har aldrig vågat tro att det fanns någon som skulle sakna honom om han gick så rätt in i mörka döden; han har trott att han var en förtappad varelse, ett utkastat skarn, en hund, det har han trott, och har han någonsin trott annat då har han varit lycklig och då har han velat kasta hammare och hacka och gå att fälla ved och bryta sten, som en dagakarl eller ogärningsman, det har han velat.

CECILIA.

Varför vill icke Sten vara lycklig?

STEN.

Han törs icke.

CECILIA.

Varför vill Sten göra andra olyckliga?

Jubel och musik utanför på avstånd.

STEN sliter sig lös.

Hör, hör. De onde jubla över sin seger. Nej, jag måste bort, ut i världen igen!

CECILIA.

Då gör I mig ont, Sten, och...

STEN.

Jag vill göra mig ont; jag kan icke lida detta; jag kan icke lida mig själv; o! att jag vore död; icke gitter jag bliva i denna staden, icke gitter jag färdas; mitt huvud är mig så hett, mitt hjärta är mig så tungt.

Digitized by Google

Men jag vill ut, ut! Hör mig, jungfru Cecilia. Det är mina sista ord. Jag vill orda lugnt nu; mitt blod lägger sig, jag vill andas saktare; bliv icke vred på mig, det jag nu säger, det måste sägas. Sätt Er därborta bakom bordet så står jag här vid dörren, ty när jag sagt mitt ord så går jag. Cecilia, jungfru, min bästa fröjd, djupt har I lagt Er i mitt hjärta, jag djärves för Er allena bekänna; illa har jag förmått ända mitt Ave eller läsa mitt Salve utan I kommer mig i hågen, ja; i själva mässan kommer mig Ert täckeliga anlete före och vårt kärliga umgänge!

I vet för sant, att jag icke mer får dröja här, förty går jag, ty min hjärtans kärlek, min fröjd och mitt liv kan icke se till mig annat än som en syster till en broder. Hör! — I det land där jag lärde min konst, I vet det heter Provence, där ligger ett berg som kallas än denna dag för Mont Silence; det reser mot skyn sin snöiga topp, men i det berget finnes en hålväg, där stalp sig staplar på stalp; när herden mot kvällen driver hem sin hjord, då bär han sina skor i handen och icke stenarne skola giva ljud och han binder mulen på sina kreatur att de icke måtte bryta tystnaden; om någon det gör är han dödens man, ty då störtar berget tillsammans och ger den osälle både grav och begängelse.

Dit vill jag gå en aftonstund och giva berget min hemlighet; jag skall sätta järnnaglar i mina skor och koppardubbe i min stav, och glad skall jag vandra in i min grav ropande ut för berget, för skogen min hemlighet: Cecilia! Cecilia! Och när tallarne bågna och klippstalpen skälva, då skall mitt hjärta i döden jubla: Cecilia! Cecilia! Vill gå.

Digitized by Google

CECILIA

springer upp och kastar sig om hans hals.

Sten! Sten! det är synd I talar! I har ju mig, aldra käraste hjärtans glädje, I har ju mig! Gå icke för Herrans namns och döds skull! Har I glömt S:t Barbara afton i Slottshagen, då jag sade Er hur kär I varen mig! Edert tal vill spränga mitt bröst med bedrövelse och pina, när jag tänker jag skulle mista Ert kärliga umgänge. Sten! min fröjd, min allra bästa amur. I har ju mig, I har ju mig!

STEN.

Jesus i himmelen, vad säger I, jungfru!

CECILIA.

Aldra käraste hjärtans glädje, Gud give jag kunde utvisa dig mitt trofasta hjärta som med dig skall in i döden vara förenat så länge jag lever i denna osälla världen, fast det än vore i femtusen år.

STEN.

Säg, säg om det: Säg »aldra käraste hjärta!»

CECILIA.

Aldra käraste hjärta!

STEN.

Säg: »Aldra käraste glädje!»

CECILIA.

Aldra käraste glädje!

STEN.

Hörden I det? I väggar och tak! Maria, Guds moder, hörde du det? Cecilia! Cecilia! Jungfru, må jag kyssa Eder kind?

Digitized by Google

CECILIA.

Det får I, Sten, mitt käraste hjärta.

STEN

kysser henne på båda kinderna.

O förr må mitt hjärta sönderbrista och förflyga i så många stycken som jag såg löven på trän i lunden än det skulle från dig kunna skiljas.

CECILIA.

O, hjärtat flyger i mitt bröst, aldra käraste! Tvivla aldrig om min trohet, så sant vår Moder och Sankta Britta hjälper skall jag in i döden vara trogen!

Jubelrop och musik utanför på avstånd.

Scen 13.

DE FÖRRE utom DOMHERREN. CLAUS. Sedan DOMHERREN.

CLAUS in genom fönstret.

Nej se, nej se, nej se! Aj, aj, aj! Hjälp! jag dör, jag dör.

In i rummet haltande, håller sig för hjärtat.

CECILIA.

Vad står på, Claus! är du sjuk?

CLAUS.

Jag dör, jag dör!

STEN.

Vad är det för gyckel, Claus?

CLAUS.

Ja, jag dör inte nu, men längre fram om vi får leva! Aj, aj, aj! En jordgumma, en jordgumma! Hitåt!

Digitized by Google

STEN.

Gyckla inte nu, Claus, utan säg vad du har på tungan.

CLAUS.

Jag måste ha en jordgumma. Jag träffade en råtta, en liten löjlig råtta därnere som skall till att föda ett berg. Vet Ni inte att — vad heter han nu? Den store mannen — Jacob — Jacobus — nej, Jacques var det — Jacques har blivit ålderman på unga dar och nu skall det bli kyrka av. De ha börjat med en tunna Amsterdam n:o 4, det är den som skall göra't, tror ni mig inte? Jag håller två tunnor Rochelle mot en domkyrka att den ska göra't. Men meneden? Meneden? Den gör't inte. Men den gjorde fadern också. Tro mig: här osar bränt horn! Farväl så vackert! Kom väl aldrig och oroade. Var bara på genomfart; har så svårt att gå förbi andras fönster. Domherren in. Se där är far. Guds fred! Mened är inte barnsaker, det inte. Kommer farfar hem, så tar väl fanen vid honom! — Gud välsigne Er, mina barn! Jag har så mycket förrättningar så jag kan inte stanna hos Er: alldeles omöjligt, be mig inte, det lönar inte mödan, nej för all del, nej; håll mig inte kvar! Jag kommer igen en annan gång när jag får bättre om tid. Farväl, mina duvor, farväl, farsgubbe.

Går.

STEN till domherren.

Har den stollen talat sant? Avlade han eden på den förlorade hemligheten?

DOMHERREN.

Ja, han gjorde det.

Digitized by Google

STEN.

Fädernas missgärning inpå barnen. Ve oss!

DOMHERREN.

Ve dem. Nu stannar Sten?

STEN.

O! jag var bunden med gullband och gyllentråd, men nu är jag ankrad med järnkedjor.

Scen 14.

DE FÖRRE. GERHARD.

GERHARD.

Om förlov, Domine! Ålderman sände mig att söka mäster Sten.

DOMHERREN.

Han är här.

STEN.

Vad vill I mig?

GERHARD.

Svåra ärenden; mycket svåra ärenden. Och alltid fastnar litet hår på käppen som slår. Ålderman Jacques ber hälsa att mäster Sten som förlupit sitt arbete och aktat för ringa att tjäna vid Stenbrottet, en högst viktig befattning, är sitt mästerskap förlustig och att han numera kan räkna sig till gesällernas lag.

DOMHERREN.

Har I något vidare i den angelägenheten att förkunna?

GERHARD.

Nej, Ers Nåd.

Digitized by Google

DOMHERREN.

Hälsa din herre och säg att gesäll Sten vet att lyda Gillets stadgar och skall göra sin plikt som en mästare.

GERHARD.

Jag skall framföra er hälsning, Domine! Går.

Scen 15.

DE FÖRRE utom GERHARD.

STEN

kastar sig ned och lägger sitt huvud i knät på Cecilia, som satt sig på bänken.

O, Maria, Moder, det blir för tungt.

CECILIA smeker hans huvud.

Aldra käraste hjärta.

STEN.

Säg om det! Eller jag blir fördärvad.

DOMHERREN.

Stig upp, Sten; res dig, och bär högt ditt kors; och hoppas och tro.

STEN.

Tror I än, Domine? Ser I icke hur hans brott faller på mitt huvud! Är det reson?

DOMHERREN.

Var ödmjuk Sten! ser du icke att Herrans hand vilar över dig; genom mycken bedrövelse skall du gå fram till seger, det är min tro.

STEN upp.

I tror det?

Digitized by Google

DOMHERREN.

Nu är måttet rågat, jag måste stryka det! Det är den välsignade friden jag stått efter som gjort all denna ofrid, nu må det vara slut! Han går till pulpeten. Förlåt, barn, jag har själv stått i skurarne så länge att jag trodde mig ha rätt att få sitta vid spisen; men det lär väl knappast vara tillåtet här i världen. Detta brev, se det, har legat redo länge; nu måste det gå. Han ropar i dörren: Martin!

Scen 16.

DE FÖRRE. MARTIN.

Broder Martin, du har ofta sagt mig att ditt liv intet mera är värt: vidhåller du din mening?

MARTIN.

Jag vidhåller, Ers Nåd!

DOMHERREN.

Du skulle sålunda icke mycket se på, om det gick åt litet förr?

MARTIN.

För ingen del, Ers Nåd!

DOMHERREN.

Vill du gå med detta brevet till Roma?

MARTIN.

Det är lång väg, är det så, men lika väl det som att sitta i ett förgemak och vänta på döden.

Digitized by Google

DOMHERREN.

Du har två dagar på dig att rusta.

MARTIN.

Jag är redo i denna stund, om så är.

DOMHERREN.

Har du inga angelägenheter att ordna, ingen att taga avsked av?

MARTIN.

Jag bär allt mitt med mig som den vise, och de mina har jag tagit avsked av för alltid, när jag läste den sista i jorden. Örlig är det i Tyskland och hela Europen, men ingen tar mig.

DOMHERREN.

Nåväl, sök upp ärkebiskop Henric Carlsson i Rom, eller tag honom på vägen om han redan lämnat staden. Överräck detta brev och begiv dig tillbaka med svar! Men gå icke livet ur dig, ty det brådskar icke, eller hur, Sten?

STEN.

O! Domine!

DOMHERREN.

Vad säger min syster?

CECILIA.

O! Domine!

DOMHERREN.

Farväl då, broder Martin! Pax Vobiscum, in Nomine Sanctæ Trinitatis.

MARTIN.

Per secula seculorum. Amen. Går.

Digitized by Google

DOMHERREN

går emellan Sten och Cecilia, leder dem en vid var hand: Sten genom fonddörren, Cecilia genom vänstra dörren.

Till Sten:

Tålamod!

Till Cecilia:

Och hopp!

Digitized by Google

ANDRA AKTEN.

DAGLIGSTUGAN HOS JACQUES.

Fonden: dörr mitt i; vänster: bänk och en spinnrock; höger: skåp. Höger: spis, stolar, bord. Vänster: en halvtrappa upp till Gillestugan: fönster; framför detsamma ett bord som skjuter ut i rummet; stolar. I högra hörnet en julgran. På spiskappan: muggar, stop, kannor av olika slag.

Scen 1.

MARGARETHA

ensam, sitter framför spisen, stickar på ett litet barnplagg och sjunger:

Tulu! Sover han än?
Ja, ja, gör han så.
Björken blåser och lullan går,
den lilla han sover i skogen.

Olof in; klädd som stjärnkungen med vit skjorta, rött skärp och krona. Margaretha gömmer hastigt stickningen.

OLOF.

God kväll, fru Margaretha. Jag kommer och gör Eder omak?

MARGARETHA.

Visst icke, min lilla vän. Du skall gå ut med stjärnan ser jag!

Digitized by Google

OLOF.

Ja, men jag vet inte hur jag skall sätta den här kronan. Se så här eller så här?

MARGARETHA.

Jag skall hjälpa dig till rätta, min lilla dräng. Stå nu vackert stilla.

OLOF

efter en paus under det Margaretha knyter om skärpet och ordnar med hans drākt.

Jag vet någonting jag!

MARGARETHA.

Nej, säg, vet du någonting? Vad vet du då?

OLOF.

Det vill jag inte säga.

MARGARETHA.

Å! bevara mig, vill du inte säga?

OLOF.

Jo! om jag får någonting!

MARGARETHA.

Vad skulle det kunna vara?

OLOF efter en paus.

Jag såg någonting i dag morse.

MARGARETHA.

Nej, såg du någonting? Stå stilla nu.

OLOF.

Jag såg Sten och Cecilia tillsammans.

MARGARETHA.

Nej, bevars, såg du det? Nå vad sa de?

Digitized by Google

OLOF.

De sa ingenting, för de kysstes.

MARGARETHA.

Ånej vad du säger. — Så där nu är stjärnkungen färdig.

OLOF.

Jag tycker att frun är vacker!

MARGARETHA.

Å kära, tycker du? Nå ska du inte tacka nu?

OLOF.

Tack, fru Margaretha!

MARGARETHA.

Nå vad får jag då?

OLOF funderar.

MARGARETHA.

Kanske får jag en kyss?

OLOF.

Å, Jesus, nej, nej!

Springer ut; möter Jacques i dörren.

Scen 2.

JACQUES. MARGARETHA.

JACQUES missnöjd.

Har du icke gått än, Margaretha?

MARGARETHA.

Nej, min vän; jag ärnar icke gå ut.

Digitized by Google

JACQUES.

Så ostadig du är! Än säger du så, än så.

MARGARETHA.

Säg inte så, goda Jacques, även om så är!

JACQUES.

Men du hade ju sagt att du skulle gå.

MARGARETHA.

Jag sade händelsevis att jag ämnade gå upp till Helvig i skymningen men jag lovade ju aldrig dig att jag skulle göra det. Är jag dig i vägen?

JACQUES.

Nej för all del, hur kan du tro det? I vägen? Så sällsamt!

MARGARETHA.

Har du träffat den gamle?

JACQUES går oroligt på golvet.

Å, ja! Gerhard och jag ha arbetat med honom hela kvällen, men vi komma ingen vart; han har blivit slösint och skumögd nu också, så att han icke kan fatta det aldra ringaste.

MARGARETHA.

Låt honom då leva i sin okunnighets frid och stör icke hans sista dagar. — Du är så orolig, Jacques; kom hit och sitt hos mig, skall jag lugna dig.

JACQUES.

Kan du se att jag är orolig, ja, det är den gamla oron som jagar mig; ibland är den ensam, ibland är den ett helt koppel.

Sätter sig på en pall vid Margarethas fötter.

Digitized by Google

Får jag sitta här; så; när jag är hos dig, då försvinner den där som alltid går bakom min rygg!

MARGARETHA.

Vem är det som går bakom din rygg, Jacques?

JACQUES.

Jag vet inte! Men jag ser honom med nacken, och jag känner hur han skjuter fram mig, då jag inte vill.

MARGARETHA.

Är det Gerhard?

JACQUES.

Gerhard! Den! Du tror att han skjuter fram mig? Han! Det är så dumt snack, och jag vet nog fler som mena det! Men jag vill slippa höra det.

MARGARETHA stryker hans panna.

Sansa dig, min vän; är det bra när jag stryker så här?

JACQUES.

Det känns så lugnt, så skönt, nu går han sin väg.

MARGARETHA
fäller stickningen i golvet.

JACQUES tar upp stickningen.

Vad är det? Ack! det är så många tankar som rinna på mig. — Jag blir glad och bedrövad! — Är det inte underligt! Jag känner att jag skall älska ditt barn, Margaretha, därför att det är ditt, men jag känner att jag skall hata det, därför att det är mitt, ty jag lider icke mig själv.

MARGARETHA.

Du skall icke utsäga dina onda tankar, Jacques, ty det är att ge dem liv.

Digitized by Google

JACQUES.

Ack! min hjärtans vän, det är som det vore en rämna i mitt huvud ur vilken tankarne rinna ut med detsamma de komma.

MARGARETHA.

Varför skulle du kunna hata ditt barn? Det kan icke vara så!

JACQUES.

Jag tror det icke nu, men det föreföll mig så nyss! När jag ser den lille som sträcker sina armar mot mig, då ler mitt sinne, men när jag ser honom växa och bli stor som jag, då ser jag mig som en gammal man — alldeles som den gamle — undanskjuten, nedtrampad som gammalt gräs på ängen om vintern.

MARGARETHA.

O! Jacques, så skall alltid den känna som lever i världen blott för sin skull!

JACQUES.

För vilkens skull skall jag leva om icke för min?

MARGARETHA.

För några, för allas, min vän.

JACQUES.

Det kan jag icke!

MARGARETHA.

Och ändå måste du! Men det är ljuvt att leva för andra, och det är lätt! — Säg mig en sak; får jag tala om Sten?

JACQUES springer upp.

Varför vill du tala om Sten? varför vilja alla människor tala om Sten? Sten är en djävul som för-

Digitized by Google

följer mig, och som jag hatar, han är en odåga som ingenting kan och som alla berömma. Tala icke om honom!

Jacques har gått till fönstret och gjort ett tecken utåt med handen.

MARGARETHA.

Jag fruktar du gjort Sten orätt!

JACQUES.

Död och pina! Där ha vi det igen! Alla frukta att jag gjort det skarnet orätt; alla; du med! Är du med mina fiender också?

MARGARETHA upp.

Det frågar du, Jacques! Dina fiender!

JACQUES ändrar sig.

Det menade jag icke; — jag återtar det; nå, låt det var gott nu, Margaretha! Hör på: jag hade tänkt be några till mig i afton, men jag trodde att du icke skulle tycka väl om det... och därför så får det vara!

MARGARETHA.

Hur kunde du tro det, Jacques?

JACQUES.

Jag tror att jag sett på dig, att du inte tycker om när jag har folk hos mig.

MARGARETHA.

Du är så misstänksam mot mig; jag unnar dig så väl varje förnöjelse, det vet du, och för att visa dig det, skall jag genast gå och skicka bud till dem.

JACQUES.

Nej, vän, det skall du inte göra! Jag tror att de nog komma ändå.

Digitized by Google

MARGARETHA.

Du sade nyss att du för min skull inte bett dem.

JACQUES.

Jag sade nyss: vad är det för slag? Vad sa jag nyss? Du kanske menar att jag ljög nyss?... Ja, jag vet att mina fiender säga att jag ljuger, jag vet det.

GERHARD in, överraskad.

JACQUES besvärad.

Scen 3.

DE FÖRRE. GERHARD.

GERHARD.

God kväll i stugan, och gott slut på julen.

JACQUES hämtar sig.

Det var rätt, Gerhard, att du hälsade på när du gick förbi.

GERHARD.

Tack, tack: — Och husfrun är kry?

MARGARETHA.

Tack själv, Gerhard.

Paus.

GERHARD.

Det är vasst ute i kväll.

JACQUES.

Så: då få vi raska undan med murningen.

Digitized by Google

MARGARETHA som börjat klä på sig.

Farväl, Jacques, för en stund, jag går upp till gamla Helvig och språkar.

JACQUES vänligt.

Lilla barn, skall du gå ut i kölden; så här dags!

MARGARETHA.

Å! vargarne ta inte bort mig! Ser du till att I fån något att muntra er med?

JACQUES
hjälper henne med ytterplaggen.

Du är så god, Margaretha, du tänker alltid på andra du. — Gå inte ifrån oss.

MARGARETHA.

Kära Jacques, jag kommer snart igen; farväl, Gerhard! Farväl!

JACQUES kysser hennes pälsärm.

Farväl, Margaretha! — Säg att du icke är vred.

MARGARETHA.

Vred, Jacques? Då gick jag icke ifrån dig! Så där. Går.

Scen 4.

GERHARD. JACQUES.

JACQUES.

Varför såg du inte mitt tecken?

GERHARD.

Jag såg att I vinkade hit.

Digitized by Google

JACQUES.

Jag vinkade bort, gjorde jag! Du är en gammal trästock är du.

GERHARD.

Befaller I att vi övergå till handlingen? I är ju en handlingens man, eller hur?

JACQUES.

Jag vill tro det, fast du börjar få svårt att tro det.

GERHARD.

Går I in efter gillelådan eller skall jag?

JACQUES.

Själv är bäste dräng!

GERHARD.

Det är rätt sagt! Vi öppna henne här ute?

JACQUES.

Jag har väl rätt att öppna henne då jag är ålderman.

GERHARD.

Svärma inte, ålderman, gå efter lådan bara!

JACQUES

går upp för halvtrappan; vänder sig om då han kommer halvvägs.

Kom inte med!

GERHARD.

står ju stilla som en murkran.

JACQUES.

ckte du följde efter.

Går in genom dörren.

GERHARD ensam, stumt spel.

Digitized by Google

JACQUES
åter med lådan, ställer den på bordet.

Här ligger Gillets hemlighet och i kraft av min rätt tillägnar jag mig densamma.

GERHARD.

Handla, ålderman, tala inte så mycket!

JACQUES prövar en nyckel.

Det är inte den nyckeln!

GERHARD.

Någon annan har aldrig funnits!
Torkar brillorna.

JACQUES.

Han ser så ålderdomlig ut den gamla kistan; ser du sigillet med konung Waldemars bild?

GERHARD.

Vid Gud tror jag icke I svärmar.

JACQUES
slår ett slag med handen på lådan.

GERHARD.

Det låter ihåligt.

JACQUES.

Om icke hemligheten finnes där?

GERHARD.

Vad mer? Då är I menedare!

JACQUES.

Menedare! Död och pina! Öppnar lådan.

GERHARD.

Tomt! Intet!

Digitized by Google

JACQUES.

Helvete!

GERHARD.

Menedare! Fy skammen! Det är svåra saker!

JACQUES.

Det var du som narrade mig att svära!

GERHARD sätter sig i karmstolen.

Hör du, Jacques, min gosse, efter vad som hänt, så lära vi komma att stå på en annan fot med varann.

JACQUES.

Vad pratar du?

GERHARD.

Tyst, pojke!

JACQUES.

Jag tror han är från vettet.

GERHARD.

Sch! — Ett ord i allra skönsta lugn; jag har gjort dig till ålderman, det vet du, jag kan också störta dig; det tror du icke! Du vet att Gillet är allsmäktigt här i landet; ja! Och att kungen intet förmår, utan endast Romerska stolen, och den lär intet göra. Men under Gillet står som dess grundmur folket; det är folket som rår om kyrkan. Gott. Vet du vad folket säger?

JACQUES.

Vad säger folket?

GERHARD.

Det säger ingenting än; men det viskar. Det viskar som när blåsten går genom vassvippen; men, när mäster kommer över mäster, så får mäster skam.

Digitized by Google

JACQUES.

Låt folket skramla, munlädret är deras!

GERHARD.

Riv inte skinnet av gröten, min gosse; och tala vackert, så får du tala länge.

JACQUES.

Jag vill inte tala länge, men ett sant ord vill jag ha! Vad har du för avsikter med mig? Vad vill du mig? Vart vill du föra mig? Varför står du emot min far? Varför står du emot Sten?

GERHARD.

Tror du, att jag vill dig väl för din skull, Sten ont för Stens skull och så? Tror du att jag sysslar med er för Er skull? Kort och gott, efter du tycker om det: jag föddes ett svagt kräk så att jag icke kunde gå själv; därför har jag alltid sökt upp stora djur med starka ryggar och hållit dem i svansen; jag trodde du var lika stark som du var utan samvete; men jag misstog mig; därför släpper jag dig, men min grundsats den håller jag, och den kan jag uttrycka som så: »m i n kämpe den som vinner».

JACQUES.

Detta var således din gåta?

GERHARD.

Inte hela!

JACQUES.

Vem tänker du nu hänga efter?

GERHARD.

Den starkare, som jag sa; m i n kämpe som vinner, fanen må ha den som tappar!

Digitized by Google

JACQUES.

Och om jag ännu kunde vinna?

GERHARD.

Då blev frågan litet invecklad.

JACQUES.

Om jag hade hemligheten i min hand?

GERHARD.

Det har du inte; var inte lådan tom?

JACQUES.

Nej! Det låg en pergamentsremsa i locket.

GERHARD.

Guds blod, vad säger du, får jag se?

JACQUES
gömmer pergamentet i sin barm.

När jätten har sett solen, månen och stjärnorna i sin lomma, så skall du få se min hemlighet.

GERHARD.

Men du kan inte läsa den.

JACQUES.

Jag skall välja mig en vän som kan läsa.

GERHARD.

Akta dig för nya vänner, Jacques...

JACQUES.

Sant ord; de gamla behöver jag icke frukta längre och man kan dansa med mindre käpp än en såstång.

GERHARD.

Du ger mig orlov då!

Digitized by Google

JACQUES.

Jag ger dig fanen! Res på dig när jag talar! Ser du nu är Jacques mästare över mästarn.

GERHARD.

Jacques!

JACQUES.

Ålderman! Mäster! Det är inte »snälla Jacques» nu längre, nej, Gerhard, jag bryter dig sönder som en gammal krycka och kastar dig på elden, det gör jag. Å! det är som jag varit lytt och lam och kommit upp ur sängen! Så där! Slår igen lådan. Nu ligger hemligheten där så länge jag lever. Gerhard, bär in lådan. Gerhard lyder.

Det bultar.

JACQUES.

Skynda dig.

GERHARD
in med lådan medan Jacques håller för dörren.

Scen 5.

DE FÖRRE. STEN.

JACQUES öppnar.

God kväll, Sten. Välkommen! Stig på. Det var gott Sten, att du kom. Gerhard, gå ner i källarn efter öl — Rostock n:o 2, tunnan till höger i svalen med röda strecket!

GERHARD
lyfter upp en lucka på golvet och går ner.

JACQUES.

Sitt, Sten! Jag ser några hos mig i kväll, och

Digitized by Google

du kan gärna stanna om du har lust. Har Gerhard gått?

Gerhard har stannat i trappan.

STEN.

Låt mig gå — Gerhard har svårt för trappan!

JACQUES.

Nej! Gerhard vill gå, han är så road av att gå i trappor, det är det bästa han vet! Sitt, Sten!

GERHARD går ned i källaren.

JACQUES
sätter sig i karmstolen vid bordsändan; Sten vid andra ändan av bordet.

Det var artigt av dig att du kom.

STEN förblir tyst och försagd.

JACQUES.

Tänk vad den Gerhard kan vara långsam av sig! — Nå! har kylan slagit sig?

STEN.

Jag tror den har givit sig.

JACQUES.

Såå! Då börja vi att mura igen i morgon.

STEN.

Att mura i vintern, nej håll, det går aldrig väl — det menar I icke?

JACQUES.

Hur sa du? Jag tyckte du sa »håll!»

STEN.

Jag menade att det har väl aldrig någon vågat mura om vintern.

Digitized by Google

JACQUES.

Nej, jag vill tro det; det har aldrig någon vågat, men nu skall någon våga det: jag tror att han heter Jacques som vågar.

GERHARD
sätter fram kannor och krus.

JACQUES tar ett krus.

Gutår, Sten! Vi ska vara vänner, Sten, tag hit hand, jag vill dig vid min salighet inte något ont. Gutår! De dricka. Är du ond på mig än, Sten? Du vet inte hur väl jag vill dig! Du är en sprakfåle, är du, som vill hoppa över skaklorna, jaa, säg inte nej, jag känner dig bättre än du själv; du vill ha så bråttom, se, det skall gå undan, se, och därför går det på sned.

STEN.

Det säger I icke sant, har jag icke varit tålig, så som ingen kanske?

JACQUES.

Det tycker du, ja; men när jag för att pröva dig, satt dig i stenbrottet, så löpte du din väg, gjorde du inte? Nå? Har jag inte gjort dig till mästare, en gång! — Gillet är allsmäktigt här i landet och bryr sig den och den om andra; men över Gillet står som en grundmur folket; och folket viskar; vet du vad folket viskar?

STEN häpen.

Nej!

GERHARD
ser förvånad på Jacques.

JACQUES.

Folket viskar som blåsten i vassvippen! Vet du vad folket viskar?

Digitized by Google

STEN som förut.

Nej!

JACQUES dricker.

Nej, säger du! Du säger nej där du sitter! Säger du icke nej? Vad står Gerhard och lyss på? Ser du nu att du inte vet någonting! — Det finns folk, se, som tro att de veta allting, till och med andras hemligheter; men det göra de icke, de säga så bara...

Han försjunker i slösinne.

GERHARD halvhögt till Sten.

Slösint som fadren, tjuvaktig som fadren; han har stulit vartenda ord av mig som jag nyss sa till honom.

STEN.

Är han drucken?

GERHARD.

Nej! det är bara svaghet! O så svagt, så svagt.

Pekar på sin panna.

JACQUES hämtar sig.

Sten! Du skall vara ödmjuk så går det dig väl; du skall vara mjuk som vax, du måste bli mjuk; du gör ett dåligt arbete, kanske inte hela norra gaveln pekar ner i ån?

STEN.

Där sa I ett sant ord; den gör så; men kom ihåg att jag murat efter Eder avvägning; hade jag fått rå mig själv och gjort som jag velat, så hade det stått rätt som en gran.

JACQUES.

Nej hör, nej hör! Släpp hund i smörtråget så vill han i med båda fötterna.

Digitized by Google

GERHARD.

Skäms, pojke, och skyll inte på mästarn!

JACQUES.

Tyst, Gerhard, jag kan tala själv.

Scen 6.

DE FÖRRE. JURGEN.

STEN.

I är orättfärdig, Jacques, det är en synd och en skam att höra hur I häcklar mitt och allas arbete då I själv är den okunnigaste av hela murarlaget; men det kommer en dag, då I skall umgälla allt ont I gjort, det kommer en dag då I icke kan skramla längre med tomma ord och då spricker I.

JACQUES.

Hör på den fanen! Hör på den falska fanen!

STEN.

Ja! nu har jag klockat och därför må jag gala; I har svurit att I har hemligheten, men det har I svurit falskt!

JURGEN fattar Sten i armen.

Pojke, tänk på vad du säger.

JACQUES

reser sig och vill kasta kannan på Sten. Gerhard griper honom i armen och för honom ut.

Hör på den satan! Hör på honom.

GERHARD.

Frid, frid! Det är ölet, go' vänner.

Digitized by Google

JACQUES.

Det är ölet! Gå hem och lägg dig, killing, när du inte tål ditt krus.

JURGEN har lett ut Sten.

Go' kväll i stugan!

JACQUES.

Tack själv, välbekommet! Tag en kanna på spisen, mäster, och sitt.

Scen 7.

DE FÖRRE. HANS in, ledd av CECILIA, som för honom till spisbänken där han blir sittande under hela nästa scen.

JACQUES.

Guds fred, far! — Yxeskaft! Det tjänar stort att vara manerlig med honom!

CECILIA.

Jacques, Jacques! Du hopar hämnd över ditt huvud!

JACQUES.

Vad säger hon, nådeliga! Håll munnen, hon. Kom hit och bär upp öl ur källarn. Julen står inte längre än hon räcker. Vad nytt eljest, gamle Jurgen?

JURGEN.

Nytt! Hm! För oss gamla är ingenting nytt!

JACQUES.

Alltid fientlig och svår. Är det gamla torrvärken som är framme igen?

JURGEN.

Den tycks aldrig vilja ge sig!

Digitized by Google

GERHARD.

Å! det går väl över med sju par spö.

JURGEN ser föraktligt på Gerhard.

Hm! Han är inte så galen som huvet är ludet.

JACQUES.

Där fick du ett hugg i bältet, Gerhard.

GERHARD.

Hå, hå! Det är ingen krok i ärtåkern.

JURGEN.

Nej, det är sant, mycket sant, men rutit är snart rivet sa kärngen rev av sig örat.

JACQUES.

Nu blev du bet, Gerhard! Tag igen på det, om du kan.

GERHARD.

Det kan jag inte. Dricker. Man kan inte ta av lusen mer än skinnet.

Scen 8.

DE FÖRRE. CLAUS.

JACQUES.

Se där ha vi Claus — det var bra; nu få vi skämta.

CLAUS.

Vi? Det var närgånget sagt.

JACQUES.

Nå förlåt då! Det blir väl du som får bestå målron; lika gott, bara det blir något, ty här är

Digitized by Google

inte lustigt. Cecilia, vad skulle du hit med den gamle; förmå honom att gå hem, inte har han nöje här.

CECILIA.

Han säger att han vill vara i din närhet!

CLAUS.

Låt gubbstackarn vara, det är synd om honom, han kan ju inte göra ont mer i den här världen. — Vad är det ni vill höra, gott folk? Vill ni höra hur ärkebiskop Henric håller sitt intåg i Rom och hur han blir mottagen av Hans Helighet; ett alldeles nytt upptåg som jag har hopgjort när jag sov middag nere hos mjölnarn andag-jul.

JACQUES.

Ja, det må vi höra.

CLAUS.

Nå så tyst på bänkarne, så börjar jag!

Upptåget.

CLAUS

sätter sig gränsle på en stol, blåser fanfarer på sin piska.

Först kommer en trumpetare till häst. Rider på stolen fram på golvet... som blåser appell, stora Uppsala-appellen. Blåser. Så kommer en härold. Sitter av och marscherar med piskan. Så kommer fyra gråbröder. Faller ner och går på fyra. Så kommer ärkebiskopens livhäst, ledd vid stången av första kammarherren. Leder stolen framåt golvet. Och så: så kommer ärkebiskopen åkande i karmen. Han tar spinnrocken och snurrar på hjulet. Nu ä' vi framme.

Digitized by Google

»God dag, god dag, gamle Hinke! Wie gehts?» säger Helige Fadren på romerska.

»Schön Gut, lieber Pabst,» säger bispen på svenska.

»Nåå, hur har ni det däruppe i gamla Uppsala?»

»Tackar nådigst som frågar — som si som så.»

»Det är krassligt? Vasa?»

»Mycket krassligt: svåra tider, gässen äter upp kornet, så det inte växer något öl.»

»Öl? Låt oss byta om samtalsämne: hur går det med körkan?»

»Det går nog så bra; vi bygga ända till sju alnar om året; men det håller inte; det är saltsjötegel, si, och det håller inte ihop, så vi får lov att lägga öl i murbruket, för järnet är så dyrt!»

»Hjälper det?»

»Det gör så fanen och inte.»

»Vad har ni för slags folk nu för tiden då?» säger Fadren.

»Stort och ståtligt folk; tre alnar och två tumnaglar!»

»Det är nog bra, men vad duger de till?» säger fadren.

»Har min son lycka, förstånd behöver han inte: men nu vill jag på allernådigaste befallning lämna en redovisning på folket.»

»Gå på, du; — men raska undan; jag håller taffel för kejsarn i dag.»

»Det är inte dålig kost det? — Jo, först ha vi gamle smedsmästarn Jurgen; han är tre alnar och en pekfingersnagel, lider av rött hår, och är godsägare av torrverk; vad han tänker, det vet ingen, för han säger alltid vad han inte tänker.»

Digitized by Google

JACQUES och GERHARD skratta.

Bra! bra!

JURGEN.

Det var dumt.

CLAUS.

»Så ha vi stenhuggaren Gerhard; det är en liten knatte med hår som en lummermatta och ben som ett par selpinnar. —»

JACQUES och JURGEN skratta.

Bra! bra!

GERHARD
ruskar ogillande på huvudet.

Nej! nej! nej!

CLAUS.

»— Vad han tänker; det beror på omständigheterna: det är i alla fall en klok karl, ty han sträcker sig inte längre än täcket räcker, för han är rädd att visa tassarna.»

JACQUES och JURGEN skratta.

Bra! bra!

GERHARD.

Nej! var kvickare, Claus!

CLAUS.

»Och så ha vi Sten: svärmaren: —»

CECILIA stumt spel.

CLAUS.

»Han sitter helst på takåsen och tittar på moln och regn, han observerar alla himlaplaneternas rörelser och ser tecken i solen, månen och stjärnorna, och förirrar han sig på jorden så går han i slottshagen; och då trampar han så tungt de arma jordkokorna, så att de sucka och säga: puss, puss, puss, puss!»

Digitized by Google

JACQUES och GERHARD.

Bra! bra!

CECILIA.

Det är inte sanning!

CLAUS.

»Men han uppger sig också ha en högre kännedom om mathesen, physican och architecturam, och därför har han blivit flyttad från mästarnes lag till gesällernas; och det är rätt åt honom.»

JACQUES, tvunget skratt.

CLAUS.

»Så ha vi våran nya ålderman; vi har en gammal också, men han duger inte till annat än till likbjudare på sin egen begravning. Men den nya, se, det är en karl som förstår sin tid — det är en handlingens man, men han är även en ordets man. Så här kan han tala ibland när han sätter till: 'Fanen i den; jag är en handlingens man —

Slår med piskan på bord och stolar —

— inga svärmare; inga svärmare; fanen i den, man skall veta kasta teglet i ny och inte i nedan och sätta osmundsjärn i smör och inte i blålera. Det viskar i vassvippen! Fanen i den, det gör det! Vet ni vad det viskar? vasa? Vet ni icke vad det viskar? Vasa? Ser ni att ni inte vet någonting! Inga svärmare! Jag är en handlingens man, jag är en handlingens man'.»

Han piskar möblerna.

JURGEN och GERHARD.

Bra! bra! bra!

CLAUS.

Då blir Helige Fadren allvarsam och säger: »Det är min man! Sådana ska de vara!»

Digitized by Google

JACQUES.

Fy satan så dumt; tala om Domherren nu!

CLAUS.

Nej det är inte slut än med ålderman! Då säger biskop Henric: »Ers Helighet låt oss tala allvarsamt.»

Claus tar av sig hättan, stryker håret ur pannan och lägger bort narrpiskan; därpå går han, under följande scen, fram till Jacques och tar honom i handen; för honom upp på golvet utan att Jacques gör motstånd.

Bispen går fram till hans stol, fattar hans hand och för honom till fönstret.

»Ers Helighet,» säger bispen, »se det där tornet, se på det, tornet på korset där; den som kastade ut planen till denna kyrka var en from man som fruktade Gud och icke levde i denna världen för sin lilla skull, utan för allas och för Herrens, men hans efterkommande voro ogudaktige män som levde efter köttet och ville icke göra lagen; de följde sitt högmod och gingo från planen; de byggde för att vinna världens lov och pris och därför byggde de i synd, och därför skall deras verk gå i grus så att inte en sten skall låtas på sten!»

JACQUES rycker sig lös.

Nej, nu blir det odrägligt — sluta nu.

CLAUS.

Då säger den Helige Fadern: »Du ljuger!» Men då svarar biskop Henric: »Jag talar sanning! Hör på: Sista kvällen innan jag gav mig på färd hit, gick jag upp i tornet — vet I vad jag såg? alla tornets råttor tågade förbi nedför trapporna: kajorna skreko och flaxade och togo sina ägg och ungar med

Digitized by Google

över till Bondkyrkan. Jag stannade vid norra torngluggen och såg utåt Gamla Uppsala; men hur jag stod hörde jag en röst tala under mig och i detsamma sjönko Uppsala högar under fönsterkarmen och ett klack och ett knack och det lät som ett slagregn; jag blev förskräckt och fattade i räcket men släppte i detsamma min signetring; jag sökte den på golvet men fann den icke; följande morgon, just morgonen jag reste kom kaniken Martin och lämnade mig ringen; den hade fallit ner i hans stora mässbok, i S:t Eriks kapell.» Så sa biskopen. — Vet ni vad Fadren svarade? »Det är lögn!» sa han.

JACQUES.

Det var ett olidligt skämt, hur kan du komma fram med sådant tal; tag något lustigt! Se så!

CLAUS.

Hör nu, gode herrar, var icke detta lustigt, så var det väl skammen: är det inte lustigt att tornet står kvar fast råttorna gått sin väg och kajorna flyttat! Det vore hund!

JACQUES.

Bry Er inte om det där nu längre, det är ju slut; nu ska vi komma till Domherren; du har Domherren kvar ännu!

CLAUS.

Ja Gud ske lov för att vi ha honom kvar ännu!

JACQUES.

Varför dricker I inte? Tror I det är förgift i ölet? Gutår!

GERHARD och JURGEN
tiga och dricka icke.

Digitized by Google

JACQUES.

Vad menade han med ringen som kaniken hittade i mässboken?

GERHARD och JURGEN skratta.

CLAUS gnider sig på pannan.

JACQUES.

Vad skrattar I åt?

Scen 9.

DE FÖRRE. DOMHERREN.

JACQUES.

Se där kommer han själv; stig på, Domine, skall I höra ett lustigt skämt som Claus har hopgjort; det var min själ att komma i rätter tid.

DOMHERREN.

Det vore gott det, om jag kom i rätter tid; men skämt har jag icke tid att höra; här är allvarliga saker.

JACQUES.

Dem uppskjuta vi till morgondagen, Domine; stig fram och drick!

DOMHERREN.

Nej tack, ålderman, jag dricker icke, men jag vill säga några ord, prompt och på sak.

JACQUES.

Spela opp, så höra vi, men fort!

Digitized by Google

DOMHERREN.

Kapitlets kaniker och prebendater samt med stadens borgmästare, råd och bisittare, ha sökt mig i dag och därvid anfört svåra beskyllningar mot Gillets ålderman.

JACQUES letar i sin ficka.

Bra! Nu få vi höra vad man viskar.

DOMHERREN.

Man viskar icke längre, man talar högt!

JACQUES.

Tala högt då, så skall jag svara sen.

DOMHERREN.

Jacques ålderman, nu får I höra, icke blott Er skuld utan även Er fars; ålderman Hans har gått från planen och en gång i ett övermodigt ögonblick fattat ett dåraktigt beslut. Det var vid ett festligt samkväm, som nu, jag minns det än, då han svor att valvet skulle bära ett torn som skulle hänga i luften. Detta har han börjat och I har det fullbordat, men synemännen säga att valvet har satt sig och att I har fördärvat icke allenast Ert arbete utan femtio års arbete tillbaka. Vad har I att svara därpå?

JACQUES.

Detta: superintendent och I mästare i Sankt Lars Gille; härmed vill jag, Jacques ålderman, göra kunnigt att i morgon Crastino Epiphaniæ vidtager arbetet på tornet, som befunnits vara otillräckligt i höjden, och skall spiran förlängas sju alnar uppåt.

DOMHERREN.

I är ifrån vettet.

Digitized by Google

JACQUES.

Man säger så: men jag svär att till Valborgsmässa skall spira och kors sitta på tornet, och i tornet skall stora klockan gå och kalla alla otrogna till fest, då Hans ålderman och hans son skola mottaga folkets pris för sina gärningar, och deras belackare skola lida smälek. Nu har jag sagt det! Svara mig på det!

DOMHERREN.

På dessa dina hädelser, Jacques, kan endast himlen svara, och var viss, han skall det.

JACQUES.

Svärmare och kalumnianter, som kräla under fötterna och gnaga ens skosulor, vad viljen I mot jätten som trampar Er till mjöl; vad ären I mot mig? Vad veten I? Jo att råttorna gått utför trapporna och att kajorna flyttat! Är det bevis? — Nej, här är bevis — Här är testimonium! — Se på det! Här, Domine, och slå dem i ansiktet som sagt att jag icke har hemligheten. Läs!

Han visar Domherren pergamentsremsan.

DOMHERREN eftertänksamt.

I besitter hemligheten. O! att I kunde begagna den!

JACQUES.

Ser I där, belackare och ärerövare, jag har hemligheten; ho kan mig nu fördärva; ser I där, att sanningen segrar ändock till slutet, fastän fienden står emot! Visken I! Vad rör det mig vad I visken! Sitter jag nu säker i stolen? Jag vill tro det!

DOMHERREN.

Farväl, Ålderman; förlåt att jag oroade.

Digitized by Google

JACQUES.

Skadar inte, oroa mig så mycket I behagar, det skall alltid vara mig en förnöjelse att se hur det skall gå till!

DOMHERREN går.

CLAUS.

Tillgiv, ers höghet, att jag roade er, det var verkligen icke mitt allvar! Förlåt, store herre, ursäkta!

JACQUES.

Stanna, Claus, och var lustig!

CLAUS.

Ack! jag har så mycket förrättningar, det är alldeles ogörligt, store herre. Går.

JURGEN och GERHARD resa sig.

JACQUES.

Vad, Leden, skolen I också gå?

JURGEN.

Det är sent, ålderman, och jag måste hem.

GERHARD.

Förlåt, ålderman, de mina vänta på mig.

JACQUES.

Vad skall detta mena?

JURGEN.

Tack för i kväll! God natt!

GERHARD.

Tack för god fägnad och god natt!

JACQUES.

Gå in i avgrunden med Er då; avundsjuka bestar, I liden av att se hur det går en väl, men går det en

Digitized by Google

illa, då samlens I som örnar kring åtel, för att glädjas åt förödelsen! Sådana vänner kan man vara utan; kom igen, I, så skall det vara bom för dörren.

Scen 10.

HANS och CECILIA. JACQUES.

JACQUES.

Varför sitter den gamle kvar? Vad har han att beställa här?

CECILIA.

O! Jacques, det är din far.

JACQUES.

Det vet jag; men jag lider icke att se hur han går omkring och spökar; jag vill inte bli påmind om att det är han som har byggt kyrkan, att det är han som har gjort det, han som gjort det! Som om jag icke kunda göra något själv!

CECILIA.

Jacques, tänk en gång hur han var mäktig och stark, då du icke vågade svara honom ens.

JACQUES.

Om han kunde se nu, skulle han se tyrannens öde; ju högre, dess lägre! Det är underligt ändå; jag har aldrig vågat se nogare på hans ansikte, ty där har alltid suttit två eldkol och bränt; han ser ju icke så grym ut som förr, eller är det därför att jag icke fruktar honom mera?

Digitized by Google

HANS reser sig.

JACQUES ryggar oavsiktligt.

HANS.

Var är Jacques? Giv mig din hand! Farväl! Tack för i kväll!

JACQUES skakar hans hand.

Så milt han låter! Stackars gamla far!

CECILIA.

Det är olyckan som gjort det!

JACQUES.

Det är då väl att det finns olyckor!

CECILIA.

Ja! Jacques, det är det; och glöm inte det när din kommer.

HANS och CECILIA gå.

Scen 11.

JACQUES ensam. Sedan MARGARETHA.

Jacques går ett par slag över golvet, sätter sig sedan i karmstolen och gäspar, trummar med fingerna på bordet och uttrycker sin ledsnad; spritter till och lyss; börjar vissla, varmed han är sysselsatt då Margaretha kommer in.

JACQUES

stiger upp, går emot henne vänligt och hjälper henne av med ytterplaggen.

God kväll, kära hustru!

Digitized by Google

MARGARETHA.

God kväll, min lille man, ha dina vänner redan lämnat dig?

JACQUES.

Vänner! Jo det är sköna vänner! — Se så det ser ut efter dem! Stolarna mitt på golvet, bordet som en sjö; och så ditt rena golv ser ut!

MARGARETHA.

Har det hänt något ledsamt? Jacques; han ser inte glad ut?

JACQUES.

Glad? Det har jag aldrig varit!

MARGARETHA.

Vad skall jag roa mitt stackars barn med då?

JACQUES.

Det är så långsamt denna kväll, så långsamt, långsamt!

MARGARETHA.

Skall jag tända gran så att det blir ljust!

JACQUES.

Nej, tänd inte mera ljus!

MARGARETHA.

Skall jag sjunga för dig, mitt stora barn, då?

JACQUES.

Ja, sjung min vän!

MARGARETHA.

Jag skall gå ut i köket och göra eld först till kvällen! Farväl på en stund! Går.

Digitized by Google

JACQUES

ensam, tar ner runstaven från spisen, tar upp en kniv och täljer.

Sju alnar till Valborgsmässan! Det blir bära eller brista! Jag sätter ett kors på staven — det betyder döden — men — det kan också betyda — seger!

Digitized by Google

TREDJE AKTEN.

GILLESGÅRDEN. UTANFÖR GILLESTUGAN.

Till höger: ett gammalt trähus (Gillestugan och Jacques' bostad) med fluster och trädplanteringar framför; bänkar och bord; utanför fönsterna bikupor. Fonden: en låg mur med port som öppnar perspektiv till en gränd; längst bort takåsar, gavlar och ett kyrktorn; vid porten en hönsbur och en hundkoja. Till vänster: huggna och ohuggna sandstensblock (baldakiner, figurer, ornament o. s. v.); längst bort en förfallen smedja.

Scen 1.

JURGEN sitter på en bänk utanför smedjan. GERHARD in.

GERHARD.

Se så, gubben Jurgen, ha vi inte kommit fram till Valborgsmässan ändå; och tornet har vuxit sju alnar; och allting går lugnt och väl, och skam fick du!

JURGEN.

Du skall säga vi; ty du var också med och häcklade i början.

GERHARD.

Ja, men jag erkände åtminstone hans förtjänster när de började skjuta upp! Det gjorde aldrig du.

Digitized by Google

JURGEN.

Gud nåde mig, det gjorde jag inte.

GERHARD

fattar Jurgens arm och leder honom upp.

Hör du, gamle Jurgen, kom hit. Ser du på den här sten? Du vet den skall sättas upp i sista valvet för att åt tidernas tid bevara namnet på den store Jacques Ålderman. Här stå du och jag vid gravens brädd och läsa. Vad läsa vi? »Jacobus filius Joannis ipsemet fecit» — det är uttytt: »Jacques, Hans son, har själv gjort det!» Vi läsa ju så?

JURGEN.

Stolta ord i sanning, om de blott voro sanna!

GERHARD.

Det känns sällsamt för så gamla som vi att se hur den pojken som lärt av oss, hur han går fram med äran; men tycker icke du som jag, att vi ha gjort kyrkan allihop; har inte du gjort järnet, har inte jag huggit stenen och folket har murat; vad har Jacques gjort?

JURGEN.

Han har skrävlat!

GERHARD.

Det förefaller mig som det skulle ligga sanning i dina ord!

JURGEN.

Du är avundsjuk, Gerhard, säg ut, du!

GERHARD.

Jag! Hur skulle jag kunna vara det? Nej, men jag vill bara säga att det känns underligt; här, här uppåt vänstra armhålan.

Digitized by Google

JURGEN.

Det är svårt att svälja.

GERHARD.

Nej! du skall förstå mig rätt! — Jag vill säga att ett fall som detta verkar nedslående på den som arbetat ärligt och strävat; det är med ett ord ett dåligt föredöme.

JURGEN.

Är det ett dåligt föredöme att förtjänsten belönas!

GERHARD.

Ä! Förtjänsten? Prat om förtjänsten. Han hade aldrig haft sysslan om inte vår avund hade varit.

JURGEN.

Nå, nu börja vi bliva om ens! Därför är det bäst vi sluta; nu går jag in och putsar mig till festen. Farväl; få se vad vi ha för mening när vi råkas härnäst. Låt oss inte rosa dagen förrän vi sett aftonen.

Scen 2.

GERHARD. Sedan JACQUES.

GERHARD läser på stenen.

Jacobus... ipsemet — det betyder »jag själv». S j ä l v! det låter bra, men j a g s j ä l v det är ståtligt.

JACQUES in fort.

Gerhard! Har du varit ihop med Domherren?

GERHARD.

Om? När I befaller, så lyder Gerhard; det är känd sak.

Digitized by Google

JACQUES.

Lämna det där! — Ville han ge med sig?

GERHARD.

Omöjligt!

JACQUES.

Gerhard! Det återstår blott en sak! Vi måste bli vänner. Du skall få läsa hemligheten, ty jag måste veta den.

GERHARD.

Vad gagn kan jag hava av Er hemlighet, som ändock äges av en tredje; det var oförsiktigt att gå och visa Domherren.

JACQUES.

Den dårskapen är gjord, tala inte om den! — Vill du svärja vid det heligaste att icke röja hemligheten för någon?

GERHARD.

Vid Sankt Lars och Sankt Erik!

JACQUES.

Det räcker icke! Svär vid helga lekamen!

GERHARD.

Jag svär vid helga lekamen att icke yppa hemligheten för någon!

JACQUES.

Amen! — Läs!

Han lämnar pergamentet till Gerhard.

Gerhard läser girigt, läser om igen för att pränta i minnet; återlämnar pergamentet till Jacques.

JACQUES.

Nå?

Digitized by Google

GERHARD.

Här ha vi ett kors! Det synes nu, för det är rött!

JACQUES.

Ja, det har jag sett också, men ett kors kan inte betyda någonting!

GERHARD.

Menar du det?

Läser vidare tyst.

JACQUES.

Nå, vad står där!

GERHARD.

Vänta nu! — Så där! Nu har jag det!

JACQUES.

Nå, vad står där?

GERHARD.

Vad där står? Min ed förbjuder mig, dessvärre, att yppa det.

JACQUES.

Död och pina! Förrädare!

GERHARD.

Har jag förrått ett ord?

JACQUES.

Jag tror jag har att slåss mot den onde; vill du säga mig vad där står?

GERHARD.

Nej! det kan jag icke. Om det varit vid Sankt Lars och Sankt Erik då, I vet. Men vid helga lekamen, nej! Hör du, Jacques, min gosse, vinden har

Digitized by Google

åter vänt sig för mig och vi måste tala med varandra på ett förståndigt sätt. Jag har stora avsikter med dig och därför kommer jag att lägga hand vid din uppdragelse.

JACQUES.

Säg mig då i den barmhärtiges namn vad du ämnar med mig?

GERHARD.

Det är just vad jag skall gå och grunda på! Jag fruktar du numera inte duger mycket till! Jag släpper dig emellertid så länge för i dag; men spring inte längre än kedjan räcker och kom snällt när jag visslar på dig.

Scen 3.

JACQUES ensam. Sedan CLAUS.

JACQUES.

När man börjat med lögn, går man fram till brott; det är dit jag skulle komma, det är dit han har skjutit mig, den osynlige som går bakom. En eller två — kostar lika mycket! Det skall ske förr eller senare.

CLAUS.

Guds frid, store herre, hur står det till?

JACQUES.

Förträffligt! Jag känner mig lätt om hjärtat som jag fyllt en stor plikt; blodet går som en vårflod, senorna spännas så att det knäpper i var led!

CLAUS.

Det var mycket rart på en gång!

Digitized by Google

JACQUES.

Det känns som om man dragit ut en tand som värkt. Hör på, Claus, du som kan säga ett sant ord, bliv min vän.

CLAUS.

Herre, jag har talat sant en gång i mitt liv, men det gör jag, fan i den, aldrig om.

JACQUES.

Varför inte det?

CLAUS.

Därför att jag inte blev trodd; låt oss ljuga i stället, så räcker vänskapen längre.

JACQUES.

Det är snack, du kan i alla händelser höra på medan jag går igenom det språk jag skall hålla i dag vid kyrkan!

CLAUS.

Det låter höra sig. Gå på, herre, så skall jag skolmästra Er; men jag blir sträng som en spannrem om I dummar Er; jag tål inte se, att någon faller mig i hantverket. Så; nu sätter jag mig på bocken där och så börjar I.

JACQUES.

Jag skall låtsas att du är en förnuftig människa, som förstår vad en klok säger. — Nu börjar jag: — Jag —

CLAUS.

Jag själv, heter det! Vidare!

JACQUES.

Mina vänner.

Digitized by Google

CLAUS.

Mina vänner, heter det, det skall vara ton på »mina», annars kan man tro att andra också ha vänner! Fortsätt; men mera ledighet i högra hand, se på mig, så här!

JACQUES.

— Jag skulle —

CLAUS.

Jag? duger inte! När man skall tala till folket måste man tala om dem; så här:

»Gott folk, go' vänner; ni — man börjar tvärt med dem själva — ni har alltid varit synnerligen utmärkta och förtjänstfulla i alla möjliga avseenden och därför kan jag icke annat än känna mig högst hedrad av Ert beröm och Era ärebetygelser som ha kommit mig ovärdige till del.» Så där har man dem på kroken och sen kan man linda dem om fingern som garn!

JACQUES.

Det ligger verkligen en gnista förnuft i dina ord.

CLAUS.

Hör man på! Man skall vara ohövlig mot folk så bli de artiga.

JACQUES.

Om du tiger nu skall jag fortsätta.

CLAUS.

Nej, det behövs inte! Jag har hört alldeles tillräckligt, alldeles — — be mig inte, det är omöjligt att höra mer, jag skulle bli så förtjust så att jag inte fick sova i natt!

JACQUES.

Allvarsamt! Tror du att det blir bra?

Digitized by Google

CLAUS.

O, Herre Skapare, är det allvarsamt? Nog visste jag att Osmundsjärn går i blålera, men att det gick i Er som var så tjockt! I är utomordentlig! Det är så att man kan få vattuskräck när man hör'et. — — Var det allvarsamt? Allvarsamt? Håll i mig! Jag dör! Hjälp! Faller i skratt.

JACQUES.

Vad satan skrattar han åt?

CLAUS.

Gåsen går så länge i kōket tills han [illegible] på spettet. Bed Gud bevara ert förstånd, b[illegible] herre, det här går aldrig, aldrig väl. G[illegible]

Scen 4.

JACQUES MARGARETHA [illegible]
Sist HELVIG[illegible]

JACQUES

Margaretha!

MARGA[illegible]

Jag är här, min älsk[illegible]

JA[illegible]

Kom och sitt här[illegible]

M[illegible]

Hur är det?

Nej, det ka[illegible]
du som icke v[illegible]
varför hugga

Digitized by Google

MARGARETHA.

Det är avunden, min vän.

JACQUES.

Avunden? Ja, så är det! Men det är något annat tillika. Man skrattar åt mig. Vad är det? Ser jag lustig ut?

MARGARETHA.

Det är illvilja, min vän, den följer alltid för-

tjänsten.

JA

har förtjänst Du anser mig **vuxen**

v?

M IA.

et har jag al på

ES

Hur mår m

Han so om —

Vad ke om att **han är**

o ra drömmar; **och**

sk kan vänta **livet ur**

Död och pina!

HA.

komma de stygga **tan-**

UES.

m då, di

bara

Digitized by Google

CLAUS.

O, Herre Skapare, är det allvarsamt? Nog visste jag att Osmundsjärn går i blålera, men att det gick i Er som var så tjockt! I är utomordentlig! Det är så att man kan få vattuskräck när man hör'et. — — Var det allvarsamt? Allvarsamt? Håll i mig! Jag dör! Hjälp! Faller i skratt.

JACQUES.

Vad satan skrattar han åt?

CLAUS.

Gåsen går så länge i köket tills han fastnar på spettet. Bed Gud bevara ert förstånd, beskedlige herre, det här går aldrig, aldrig väl. Går.

Scen 4.

JACQUES. MARGARETHA från Gilleshuset. Sist HELVIG.

JACQUES vekt.

Margaretha!

MARGARETHA.

Jag är här, min älskade.

JACQUES.

Kom och sitt här.

MARGARETHA.

Hur är det? Är du icke glad?

JACQUES.

Nej, det kan jag icke skylla! Säg mig, säg mig, du som icke vill mig ont, varför gläfsa alla åt mig, varför hugga de och skända mig?

Digitized by Google

MARGARETHA.

Det är avunden, min vän.

JACQUES.

Avunden? Ja, så är det! Men det är något annat tillika. Man skrattar åt mig. Vad är det? Ser jag lustig ut?

MARGARETHA.

Det är illvilja, min vän, den följer alltid förtjänsten.

JACQUES.

Jag har förtjänst alltså! Du anser mig vuxen mitt värv?

MARGARETHA.

Det har jag aldrig tvivlat på!

JACQUES.

Hur mår min son?

MARGARETHA.

Han sover redan och drömmer om —

JACQUES.

Vad drömmer han om? Kanske om att han är stor och skall ärva sin far; vackra drömmar; och kanske han drömmer att han inte kan vänta livet ur honom för att få hans syssla? Död och pina!

MARGARETHA.

Jacques, Jacques! Nu komma de stygga tankarne igen!

JACQUES.

Ja, ja! Driv bort dem då, du kan det!

Helvig från Gilleshuset åtföljd av två tjänare som bära Gillets banér.

Digitized by Google

MARGARETHA.

Ser du, Jacques, där är ditt segertecken som skall bära vittne om dina fienders nederlag. Helvig och jag skola sätta det i stånd, ty det har stått och blivit gammalt och söndrigt.

JACQUES försjunker.

HELVIG till tjänarne.

Gå varligt på trappan! Ack, Herre Jemine, jag har sett ett sådant elände i dag, gode vänner, just i en trappa. Kan I tänka, att våran Lisa gick och spillde i trapporna, och så glömde det skarnet att torka efter sig, så att då skaffarn Mårten kom från torget, så slog han i kull och bröt armen av sig, rätt framför armbågen, så vi måste bära människan i ett kläde till hospitalet. Det är förskräckligt så mycket elände i världen; men det värsta var att det var högra armen! Och hans hustru och barn! Gud nåde de arma.

MARGARETHA.

Har han barn?

HELVIG.

Sju oförsörjda barn! Ja, det är som jag säger, att det är ett elände!

MARGARETHA.

Det var en svår olycka som vi måste söka hjälpa, men icke kan Domherren lämna dem på bar backe.

HELVIG.

Domherren! Han vill bara ha frid, så får världen gå i kull! Hm! Jag vet det jag! — Men det var bara ett inte! Har ni inte hört vad som hände hos mjölnarns i dag middags?

Digitized by Google

MARGARETHA.

Nej, kära Helvig, jag hör aldrig något, och jag har så mycket att tänka på själv.

HELVIG.

Ja, si själv. Det är det! Men den som inte har något själv, den får lov att tänka på andra, den! Och ni sitter här och vet inte att mjölnarns Anders mördat sin gamla mor?

JACQUES vaknar.

Mördat? Har han mördat? Hur gick det till? Berätta, gamla Helvig! Berätta! Har inte Margaretha något att fägna Helvig med?

MARGARETHA.

Jo, kära vänner, jag skall gå in efter, så får jag kasta ett öga på gossen.

HELVIG.

Då väntar jag tills I kommer åter.

MARGARETHA.

Vänta inte på mig, Helvig, jag vill inte höra på sådana ohyggliga saker, för jag får inte sova om natten.

HELVIG.

Som I vill, fru Margaretha, var och en tänker på sig, det är som jag säger. Till Jacques: I har ett våp till hustru.

JACQUES.

Vad nu! Talar I illa om min hustru? Död och pina: hon ett våp? Ett känsligt sinne har hon; men i nöd och fara skullen I se: där står hon bättre bi än I och jag.

Digitized by Google

HELVIG.

Hå-hå, ja-ja. Ålderman vet, att gamla Anna, mjölnarns Anders' mor, hade samlat en styver som hon inte unte sin son; utan hon låg och höll på den! Ja! Men Anders gick dräng och släpte som man får, när man är dräng!

JACQUES.

Fortare!

HELVIG.

Så gick han sta och försåg sig på en flicka. Och så ville han gifta sig...

JACQUES.

Mera! Mera!

HELVIG.

Och det kunde han inte få.

JACQUES.

Och så gick han och knäppte gumman?

HELVIG.

Hå! hå! inte så fort!

JACQUES.

Han »gav» henne något då?

HELVIG.

Jag kommer inte ur fläcken på det här sättet! — Han kom emellertid på, att han skulle göra av med henne! — I dag middags gjorde han det, och nu sitter han inne.

JACQUES.

Hur gjorde han då?

HELVIG.

Å! det är förfärligt! Han slog henne med köksyxan bak i nacken, så att bloden strömmade...

Digitized by Google

JACQUES.

Usch! Inte blod! inte blod! inte blod! Det var otäckt! Bak i nacken sa du?

HELVIG.

Bak i nacken!

MARGARETHA åter.

Har I slutat än?

JACQUES.

Kom, min vän, vi ha slutat! Försjunker.

MARGARETHA
som medfört förfriskningar.

Se här Helvig, håll till godo, men tala icke om några fasligheter.

HELVIG.

Tack kära, det skall jag visst inte.

Scen 5.

DE FÖRRA. CHARLATAN med förevisningstavla och bord samt låda med handelsvaror. HELVIG och MARGARETHA sömma på banéret.

CHARLATAN.

En skön dag, mina ädla herrar och fruar, behaga de köpa sköna saker som äro till god nytta för allting.

MARGARETHA.

Vad har I då, min snälla dräng?

CHARLATAN.

Jag är från Rostock, ädla dame och jag säljer kammar och speglar och kryddor av alla slag; jag har pulver som är gott för rogfubben och fulslag; pulver för tandvärk och hårmask, tinctura artemis och tinc-

Digitized by Google

tura pro colica, radix sarsaparillæ som botar för magkrämpor och oleum manibus för ömma händer: och så har jag merkurium och vitt som botar på möss och sorkar av allehanda slag.

JACQUES.

Har du merkurium?

CHARLATAN.

Ja, stränge herre!

JACQUES.

Botar det på råttor?

CHARLATAN.

Ja, ja då, ädla herre.

JACQUES.

Stora möss? Hur stora?

CHARLATAN.

Två, tre alnar, omtrent?

JACQUES.

Giv mig en dosa merkur! Till Margaretha: Vi ha fått råttor i källarn. Det var just bra han kom. Till Charlatan: Vad kostar det?

CHARLATAN.

Två pengar, Ers Nåd!

MARGARETHA.

Det var dyrt!

JACQUES.

Jag tycker det var billigt. Se här!

HELVIG.

Vad har han för tavlor att visa; är det någon olycka?

Digitized by Google

CHARLATAN.

Nej, varken brand eller flod, eller benbrott eller så.

JACQUES.

Är det något mord?

CHARLATAN.

Nej; mordena gå icke mer; nu vill publikum ha det glada; om det roar de ädla fruarna, så skall jag låta se det Babels torn i sex sköna bilder!

JACQUES stiger upp.

MARGARETHA.

Går Jacques sin väg?

JACQUES.

Jag går in och rustar mig; skynda på med baneret; ni ha icke långt kvar! Går.

CHARLATAN.

Behagar icke de ädla fruar handla något?

MARGARETHA.

Nej, min gode vän! Tack!

CHARLATAN.

Och icke se Babels torns sköna bilder?

HELVIG.

Nej, hör han! Han får gå sin väg nu! Så!

CHARLATAN.

Jag går, men jag kommer igen. Tack goda fruar! Jag skall skaffa dem en olycka till nästa gång eller kanske också ett mord. Vem vet?

Digitized by Google

Scen 6.

MARGARETHA. HELVIG. Sedan STEN.

HELVIG.

Har jag inte hört den där rösten förr!

MARGARETHA.

Jag tyckte det också, den lät så bekant.

HELVIG.

Hör nu, fru Margaretha: — ta ett par stygn där i hörnet så äro vi färdiga. — I vet att jag inte går och bär fram som det heter, men det här är nu ett alldeles särskilt fall: I har allt en duktig man.

MARGARETHA.

Han må vara vilket som helst, för mig är han alltid den mitt hjärta valt.

HELVIG.

»För mig»; ja, där ha vi det igen: I vet kanske att han har ovänner?

MARGARETHA.

Det tror jag han har som alla, och mer än andra därför att han är större.

HELVIG.

Ja-ja, ja-ja! I vet, att unge Sten skall upp och ringa?

MARGARETHA.

Jag vet att han blivit hedrad med det uppdraget.

HELVIG.

Så säger I; vet I vad folket säger?

Digitized by Google

MARGARETHA.

Folket! Alltid folket! Vem är folket? Är det Er vedkarl? Det är ju bara en? Och vad betyder bara ens ord? Om han har hört det av folket, så är det troligen av mjölkgumman; det är två; vad betyder det?

HELVIG.

Ja, ja! det må vara så; emellertid säger man, att Sten har fått den hedern, därför att Jacques inte vågar!

MARGARETHA.

Vad säger I, vågar? Jacques icke våga?

HELVIG.

Ja! Förlåt nu kära, men det här var ett särskilt fall; man säger, att kyrkan skall vara så klent byggd att tornet inte tål att man ringer i det!

MARGARETHA.

Om man säger så, skall Jacques visa, att man ljuger. Han skall själv gå upp och ringa, det må gå sen som det vill.

HELVIG.

Inte så häftigt, kära fru, det står ju icke för livet.

MARGARETHA.

Icke för Er, men för oss! Nu har jag slutat; fäst ändarne på Er sida, så går jag och söker min man och skam skall I få alla, ty min man är icke den som förnekar vad han är skyldig.

HELVIG.

Min man, min!

Digitized by Google

MARGARETHA.

Ja, min käraste! Jag vet man förtalar och avundas honom; men jag skall säga Er att så gott hjärta som han har, har ingen, och så flitig och kunnig som han är, är ingen! Var han icke redan som ung den dugligaste av alla kamraterna; och blev han icke ålderman vid så unga år som ingen före honom.

HELVIG.

Ja han var väl ung!

MARGARETHA.

Det visar hur stora hans förtjänster voro; väl ung? Jag vet att I menar något bakom: men det skall jag försäkra att bättre son mot en far har aldrig funnits än han! Hur motsatte han sig icke Gillets oädla beslut att avsätta den gamle; arbetade han icke med all makt på att få ha honom kvar, oaktat han visste att han själv skulle få platsen! Och så kommer I och menar något ont med Era ord! I borde skämmas, gamla Helvig! Fy! Går.

HELVIG.

Ja-ja, ja-ja, ja! Svart är vitt och vitt är svart! Se det är kärleken.

Scen 7.

HELVIG. CECILIA.

HELVIG.

Nej, se min lilla pulla, hur mår hon?

CECILIA.

Tack, Helvig, gott!

Digitized by Google

HELVIG.

Det är inte alla som göra det.

CECILIA.

Hur så? Vem är sjuk?

HELVIG.

Det är en ung herre som heter Sten och som är avundsjuk.

CECILIA.

Jag är ond på dig, Helvig, därför att du säger mina tankar.

HELVIG.

Får jag säga litet mera tankar?

CECILIA.

Nej tyst, för alla helgon.

HELVIG.

Akta Er för männen, de äro så falska, så falska!

CECILIA.

Sten är icke falsk!

HELVIG.

Det har jag icke sagt, men han är inte sanningskär. Har han icke gått och spritt ut att Jacques vore en odugling, och har icke Jacques med gärning bevisat att det var osant.

CECILIA.

Det förhåller sig så, tyvärr!

HELVIG.

Nå, och om han nu sagt att han har Er kär så finns ju ingen säkerhet att han håller tro och loven.

Digitized by Google

CECILIA.

Nej, nej! Säg inte mer!

HELVIG.

Tacka I mig för att jag säger det. »Kärleken är blind», så det vet man. Om jag kunde fatta vad det är hon kan se för vackert på den karlen? Har han inte så breda fötter som brödspadar?

CECILIA.

Gud vad I säger, det har jag aldrig sett!

HELVIG.

Nej, se där ha vi det! Och inte har I då heller sett att han har svarta tänder?

CECILIA.

Jesus, nej bevara; har han?

HELVIG.

Och såna öron — stora som flugsmällor.

CECILIA.

Nej, håll, för barmhärtighet! Tyst jag blir ond.

HELVIG.

Ja! bevars, det finns de som tycker att stora öron är vackert! Gärna för mig! Och vad är det då för en karl? Vad har han gjort? Slätt ingenting — bara häcklat!

CECILIA.

Fy skäms då, Helvig. I gör mig rätt olycklig!

HELVIG.

Jag! Å, förlåt mig, så visst gör jag icke. Där kommer han själv. Pröva på honom får I se. Håll vad att han inte kan öppna mun utan att skända den andra.

Digitized by Google

Scen 8.

DE FÖRRE. STEN. Det skymmer på.

STEN antyder banéret.

Där är mitt kors som jag skall fästas på; den usle har ju befallt det så!

HELVIG.

Säg icke så om ålderman när jag hör det.

STEN.

Det har jag sagt så hela världen hört det!

HELVIG.

Däri gör han orätt! Vad har han gjort för slag efter han är så styv? Har han byggt något kyrktorn kanske? Nej, men han kunde ha gjort det bättre naturligtvis!

STEN.

O! vad det är sant det I säger, det är så sant, så sant att jag vill gå och hänga mig.

HELVIG.

Jag vill tro det! Och var han nöjd med sin plats i livet, annars går det honom aldrig väl!

STEN.

Var I nöjd med Er plats den gången I stod i köket och drog smuts?

HELVIG.

Jag skall säga honom att jag aldrig drog någon smuts — och om jag kommit mig upp sen, så visar det just att jag var född till något bättre än att stå i gårköket. När han kommer sig upp, så ska vi tro att han var född till bättre, men nu när han går

Digitized by Google

bakut, så tro vi inte det och det får han nådigst tillgiva oss! Pekar på banéret. Se där, är han färdig nu! Bär det med tålamod.

Går in i stugan.

Scen 9.

STEN. CECILIA.

STEN.

Hör du Cecilia! så säga de alla åt mig, men för den ärelöse krypa de nu, ty han har lyckats! Det är samma vad man lyckats i, skälmstycken, stöld, mord, mened, bara man lyckats. Lyckas! Ser du, det är hemligheten av livet!

CECILIA.

Du skall icke upprepa så ofta din ovilja mot Jacques, ty du ger folk rätt som säga att det är avundsjuka.

STEN.

Man har rätt om man säger det; jag är det — han gör mig sämre för var dag.

CECILIA.

Sten, detta har du också sagt så många gånger att jag snart tror dig; låt oss därför icke svärma, utan tala om helt annat, om det som verkligen är: du har haft orätt mot Jacques, det får du lida för, och det får jag lida för, fast det vill jag icke tala om, och det gör dig samma; men låt det gamla vara och tänk på vad som kommer! Du får icke vara ovän med Jacques längre, det är hans högtidsdag i dag; tåget skall strax sätta sig

Digitized by Google

i gång och festen börjar; och du som skall bära fanan, du kommer till platsen i dina arbetskläder.

STEN.

I mina arbetskläder?

CECILIA.

Ja! du har ju kalk på skorna.

STEN.

Jag ser det nu först! Men säg det där och var vänlig ändå, Cecilia!

CECILIA.

Var jag ovänlig nu? Du är sällan så vänlig själv, men fordrar alltid att jag skall vara det!

STEN.

Vad är det för en ny ton jag hör i din röst; här har varit någon och spelat på min giga.

CECILIA.

Om du har skulden själv, bör du bära den.

STEN.

Skulden?

CECILIA.

Ja, Sten, man måste erkänna sina fel, eljest kan ingen människa leva i den här världen; och man kan också lägga bort dem för andra som man säger sig ha kära!

STEN.

Underliga ord, främmande ljud, nya vindar! Var är Cecilia, var är min hjärtans allra käraste glädje? Borta! Förlorad! Är det hon som stod där nyss? Nej det är en annan! Man har skjutit min Cecilia med trollskott och lämnat en bortbytt kvar.

Digitized by Google

CECILIA.

Sten skall tala förnuftigt, om jag skall höra på honom.

STEN.

Sten skall tala förnuftigt, då hans själ har gått ifrån honom och hans hjärta har dött.

CECILIA.

Jag gitter icke höra på honom mer. Gå nu och gör sig redo till festen. Går.

STEN gråter.

Scen 10.

STEN. DOMHERREN. Det börjar blåsa.

DOMHERREN.

Sten! Gick hon ifrån dig?

STEN.

Hon gick! Har I bot för det också, I som botar allt.

DOMHERREN.

Det var en svår kasus! Men låt höra: varför gick hon?

STEN.

Hon sade att det var kalk på skorna!

DOMHERREN.

På dina eller hennes? Därpå beror det, ty det är ett ovanligt fall.

STEN.

På mina!

DOMHERREN.

Väl! Då kommer hon igen, innan du får bort kalken.

Digitized by Google

STEN.

Säger I det; å Gud jag trodde hon var bort-trollad.

DOMHERREN.

Nå, hur kände du det?

STEN.

Å, det var som att stå på en sten i havet.

DOMHERREN.

Det är gott att ha känt det!

STEN.

Men varför gick hon så om hon kommer igen?

DOMHERREN.

Det finns onda — låt oss kalla dem människor — som gå omkring och så giftörter i våra själar.

Sten! du har känt allt osällt och du har gått igenom brinnande helvete med bara fötterna, finner du dig ödmjuk än?

STEN.

Nej, icke än, det är så underbart! I vet att jag hade ritat min plan och med mecanica och mätekonst bevisat att hans torn icke skulle stå, men att mitt skulle det; och I vet, att han lämnade mig den åter med hån och spe; tror I, när jag säger, att jag aldrig gått stoltare min väg än då jag gick ut från Gillet med mina pränt i handen under det man kastade skratt och hånord efter mig; min kropp var ödmjuk, ty den var krossad och kröp som en mask utmed jorden, men min själ den reste sig som en springare och gick över deras nackar! Och det vet jag, att var gång I sagt, »du Sten är den kunnigaste, du skulle ha gjort det i hans ställe» — då kände

Digitized by Google

jag mig ödmjuk. Så ödmjuk blir jag aldrig mer förrän jag kommer därhän.

DOMHERREN efter en paus.

Det är alldeles riktigt! — Se där ha vi Jurgen och Gerhard.

Scen 11.

DE FÖRRE. JURGEN från smedjan. GERHARD från vänster. Blåsten tilltager.

GERHARD.

God kväll, Ers Nåd!

DOMHERREN.

God kväll själv! Det ser ut att bli ett Herrans väder!

GERHARD.

Det blåser riktigt farligt, och molnen gå rakt mot vind.

JURGEN.

Det har man väl aldrig hört att det är farligt när det blåser.

DOMHERREN.

Jag vet icke heller vad Gerhard menar med sitt farligt.

GERHARD.

Egentligen menade jag ingenting annat än att man hört exempel på att kvarnvingar och skorstenspipor blåst ner och att taktegel och skyltar kommit susande i luften och slagit ihjäl folk.

JURGEN.

Har någon sett ålderman Jacques? Han borde vara här nu innan det blir mörkt; arbetarne ha redan samlat sig på Kamphovet.

Digitized by Google

GERHARD.

Det är att välja en olämplig tid då man väljer skymningen för sådana här expeditioner!

JURGEN.

Ringverket kunde inte bli färdigt förr, och i dag skulle det ske, för övrigt tyckte ålderman att det skulle ta sig ut att se Valborgseldarne i sammanhang med tornklockans ringande.

DOMHERREN.

Det bör bli en stor verkan. Se där är ålderman.

Scen 12.

DE FÖRRE. JACQUES i stugudörren talar inåt. Eldsken synes bakom fonden.

JACQUES.

Nej, Margaretha min hustru, det blåser storm; håll dig därinne hos barnet. Jag är snart åter, och då — — God kväll domherre och mästare! Vad är det? Elden är lös i Vaksala kyrka!

DOMHERREN.

Ånej, det är Valborgselden, ålderman, som skrämmer Er.

JACQUES.

Skrämmer mig? Skammen skrämmer icke Jacques Ålderman, icke ens kalumnianter och bakdantare som tassla i mörkret. Jag vet, att man säger det jag icke vågar gå åstad själv och ringa och att jag vill skicka Sten i stället; nåväl, jag skall gå själv och ensam — ensam som jag alltid gått min väg, omgiven

Digitized by Google

av fiender och avundsmän. Har någon av Er lyckönskat mig på min segerdag, på min äras dag? Ingen! Pipor och trummor. Och tacka att I icke gjort det, ty jag skulle ha sparkat Er som hundar och kattor de där kyssa den hand som för piskan; ty jag har också ett hjärta i bröstet fastän I icke tror det. Framåt! Han fattar banéret. Med Sankt Lars, Sankt Erik och den heliga Jungfrun! Går.

GERHARD smyger efter.

STEN.

Vi ha gjort honom orätt! Hörden I hur hans hjärta talade?

JURGEN.

Trodde han själv vad han sade?

DOMHERREN.

Han trodde själv, ty hans goda ängel talade; det var hennes egna ord, jag hörde dem nyss!

STEN.

Kunna de onda tala med änglars tunga.

DOMHERREN.

Yngling, de onda kunna rycka fjädrar ur änglars vingar; och de göra det!

Välsignelse över detta hus, välsignelse över denna goda kvinna! Och nu må Herrans dom gå i fullbordan; den skall det så visst som han styr sin värld; och så visst skall han nederslå det mäktiga och uppresa det som var förtrampat. Ser I, himlen döljer sitt anlete av sorg och det ropar i norr och det ropar i söder: Rättvisa! — Icke hämnd, Jurgen! Rättvisa! Men också barmhärtighet. Går.

Jurgen och Sten följa.

Digitized by Google

Scen 13.

Scenen tom. Stormen tilltar, dörren till smedjan ryckes upp av vinden och börjar slå; ljus tändes i Gillestugan. Tornklockan går samtidigt med att följande sjunges långt bakom scenen.

»Hej lusteligt att dansa!
Vi som andra.
Alla taga vi i ring,
alla dansa vi ikring.
Ella står uppå hälla.»

MARGARETHA och CECILIA från stugan.

CECILIA.

O! vad jag ångrar mig; det är den gamla Helvigs fel! Tror du att han blir god igen!

MARGARETHA.

Ack ja, många gånger om!

Ringningen upphör hastigt; stormen tilltar; stentavlan faller ner från postamentet och krossas.

MARGARETHA.

Ser du honom däruppe?

CECILIA.

Nej! Jag ser honom icke! Vilket fasans väder! Vad var det som skrällde där?

MARGARETHA.

Det var blott en stentavla!

CECILIA.

Det var Jacques' minnestavla; se, Margaretha!

MARGARETHA.

Onda tecken; men han har dock ringt, han har vunnit på dem! Heliga jungfru!

Digitized by Google

Scen 14.

DE FÖRRA. OLOF.

OLOF.

Fly! fly! fru Margaretha.

MARGARETHA.

Vem är det?

OLOF.

Det är Olof. Fly! Tornet ramlar!

MARGARETHA.

Maria Guds moder! Vad säger du? Har han icke ringt?

OLOF.

Nej! det var stormen som ringde med hela tornet! Fly! Det störtar över oss!

Ett dån som en åskknall; klockan skräller till; sången upplöses i ett anskri.

MARGARETHA.

Jacques! — Mitt barn!

Cecilia åt vänster. Olof med Margaretha in i stugan.

Digitized by Google

FJÄRDE AKTEN.

GILLESTUGAN.

Långt bord mitt på golvet med stolar omkring; vid ena bordändan står klockan; därbredvid Gillets låda och välkomma; bordet är besatt med ölkannor omvirade med granris, en för var plats; två stora ljusstakar, ett krucifix och ett timglas mitt på bordet. Dörr i fonden; liten dörr till vänster in till Jacques' bostad. Granris och löv på golvet; lövruskor vid dörren. Till höger på en bock en lövsirad öltunna. På väggarne målade tapeter med scener ur helgonens liv. Bakom åldermannens stol banéret sönderslitet och med avbruten stång.

Scen 1.

HELVIG, CECILIA beströ golvet med granris.

HELVIG.

Fjorton pelare med takvalv och allting och torn och klocka...

CECILIA.

Du såg när det skedde, Helvig?

HELVIG.

Det tror jag det, som stod i Domherrens fönster; det var riktigt rart att stå och se... Vet I dammet stod som ur en skorsten.

CECILIA.

Och inte ett människoliv spilldes?

Digitized by Google

HELVIG.

Inte ett, kan man tänka sig; se något sådant har man inte upplevat sedan pesten var i stan; men det var alltid det jag sa: går det här väl i längden så —; och sa jag inte i förrgår åt hans hustru, den beskedliga stackarn, så här: när en har fått gult hår så vill en ha det krusat. Förstår I vad jag menade?

CECILIA.

Jag tror att jag förstår dig, Helvig. Men har du sett honom sedan dess.

HELVIG.

Ingen har sett en flik av honom; och hans stackars hustru tror att han ligger begraven under murarne; men folket säger att de sett honom löpa utåt gärdena utanför Kungsängen.

CECILIA.

Vem skall bli ålderman i dag nu vid Gillets sammankomst?

HELVIG.

Jo, det skall väl bli ett kiv igen.

CECILIA.

Då blir det glädje för dig, gamla Helvig, som icke kan leva utan att se andra kivas.

HELVIG.

Hör nu på, vad betyder det?

CECILIA.

Du gick och ställde till split mellan Sten och mig.

HELVIG.

Jag öppnade Era ögon, unga vän, och sade Er Era egna tankar.

Digitized by Google

CECILIA.

Det är icke sant; du förvände min syn och ingav mig dina tankar — du är en häxa och om du icke blir bränd så — icke blir du gammal hos Domherren.

HELVIG.

Har jag gjort Eder ont — så förlåt mig!

CECILIA.

Kära Helvig, du har icke gjort oss ont — — jag har mött Sten sedan dess många gånger och nu är det mycket bättre oss emellan än det någonsin varit, och det ha vi dig att tacka för. Salt skall det vara fast det svider; samma vem som består. — Nej se, Helvig, så rart främmande: Jungfru Mariæ nyckelpiga.

Hon går till fönstret, räcker ut handen och säger:

Jungfru Maria
flyg östan, flyg västan;
flyg söder, flyg norr,
flyg bort där min käresta bor!

Nu flög hon! Se —.

Kastar en kyss ut genom fönstret.

Scen 2.

DE FÖRRA. MARGARETHA från högra dörren.

MARGARETHA.

Har I hört något av honom än?

CECILIA.

Nej, men jag skickade bud nu! Ser på Margaretha. Jacques menar du; förlåt, Margaretha; jag har icke sett honom!

Digitized by Google

MARGARETHA.

Och Olof har icke kommit igen; och jag kan icke gå ifrån barnet för att söka honom! — Ve dem som hava gjort honom detta. O, att ondskan och avunden skola hava en sådan framfärd — detta har Jurgen gjort och Gerhard och Sten!

CECILIA.

Icke Sten!

MARGARETHA.

Därom kan du icke döma, han är din svaghet!

CECILIA.

Lika litet som du om Jacques.

MARGARETHA.

Hur kan du nämna dessa tillsammans. Jacques har varit orättvis mot Sten, det erkänner jag! Men Jacques är kunnigare i konsten än Sten och Jacques är Jacques till först och till sist!

HELVIG.

Bit av den spiken som har tänder!

CECILIA.

Du tror Jacques om allt gott därför att han är god mot dig; det finns väl ingen som är så dålig att han icke har något gott i sig; men jag skall säga dig vad folket menar om Jacques.

MARGARETHA.

Det gitter jag icke höra.

CECILIA.

Bliv icke vred, Margaretha, fränka, men du måste ra det av mig, eller får du höra det av folket självt!

Digitized by Google

MARGARETHA.

Låt folket säga det självt, så skall jag svara dem, dig kan jag icke tala vid, ty du är utom dig!

CECILIA.

Vid alla helgon, du talar som en rasande! Älskade syster, var är ditt blida sinn och din stilla ro! Jag känner icke igen dig!

MARGARETHA.

Borta, borta, med honom; skaffa mig honom åter och du skall få säga allt!

Scen 3.

DE FÖRRA. OLOF in häftigt.

MARGARETHA.

Du har funnit honom? svara!

OLOF.

Kära fru, jag har icke funnit honom; men folket är där och söker honom.

MARGARETHA.

Vad vill folket honom? De vilja honom något illa! Låt dem komma om de tro att han flyr dem, jag skall svara dem och säga att de äro förda bakom ljuset.

Buller utanför.

OLOF.

Gå in till Er, fru, de komma! Jag hör dem i förstugan.

MARGARETHA.

Låt in dem!

Helvig och Cecilia hålla Margaretha tillbaka.

Digitized by Google

MARGARETHA.

Se efter mitt barn!

OLOF.

Fru Margaretha, skona Er, I känner icke grändfolket när de äro yra.

MARGARETHA.

Jag vill känna dem! jag vill se de osynliga i ansiktet!

Buller. Dörren i fonden slås upp.

Scen 4.

DE FÖRRE. FOLKET.

MARGARETHA blitt.

Vem söken I, gode vänner?

FÖRSTE BORGAREN.

Ålderman Jacques.

MARGARETHA.

Vad kunnen I vilja honom?

ANDRE BORGAREN.

Folket fordrar rättvisa på menedaren.

MARGARETHA milt.

Folket? I är icke folket! Du, Bengt Vinskänk, du är icke folket, ty du berövar dig och andra deras förnuft med din dryckenskap! Och du, Lasse Skomakare, du är väl icke så mån om att få en ny kyrka, som aldrig besöker dem som redan finnas! Gå j om din hustru och dina barn! — Vem m? Hindrik Barberare; du har mördat

Digitized by Google

för många med din tunga för att folket skulle vilja begagna den till tolk för dess tankar! Du är icke folket!

FOLKET.

Hör på det!

MARGARETHA som förut.

Vad viljen I?

TREDJE BORGAREN.

Vi måste tala med åldermannen.

MARGARETHA.

Han är icke hemma, men när han kommer skall jag sända efter Er.

FÖRSTE BORGAREN.

Det var det jag sa; byta ord med kvinnor!

ANDRE BORGAREN.

Vi gå väl ut och passa honom i hörnet.

TREDJE BORGAREN.

Vi ta väl honom ner vid kvarnspången!

De gå.

Scen 5.

DE FÖRRE utom folket.

OLOF på knä för Margaretha.

O, min fru, I är en stor kvinna som förtjänade en amur, sådan som Bertrand de Beuzeville som gick igenom sju brinnande hus. — — O, min fru, bed mig gå till Turkland eller Persia och hämta en gren av det gyllene trädet — —

Digitized by Google

MARGARETHA
utan att höra på Olof går till högra dörren och lyss.

Tyst! — — Han kommer!

OLOF upp.

HELVIG till Cecilia.

Hon tål icke höra om en olycka, men bära en tycks hon kunna.

CECILIA till Helvig.

Stackars, stackars Margaretha.

MARGARETHA.

Nu är han på förstukvisten! — Jacques.

Hon störtar ut till vänster.

HELVIG.

Den kärleken, ja den kärleken.

CECILIA vid dörren.

Så han ser ut! Se Helvig!

HELVIG.

Å store Sankt Erik! och tar honom i famn och kysser honom — och se, han böjer sig ned över barnet och välsignar det! Han är säkert en god människa i grunden.

CECILIA.

Det äro alla människor om man bara låter bli att reta dem.

HELVIG.

Ja, det är just det!

Digitized by Google

Scen 6.

DE FÖRRE. JACQUES med vilt och förstört utseende.

JACQUES.

Vad gör kvinnfolket här? Varför är det rustat på det här sättet?

HELVIG.

Ack jo, nådige Ålderman; Domherren har kallat Gillet till stämma i afton för att tala om — efter vad som skett.

JACQUES.

Vad är det att tala om, jag vill slippa höra något om den dårskapen.

Han tappar i en kanna ur öltunnan och dricker flera omgångar under det han talar.

Vad står I och gapar efter? Gå Er väg.

CECILIA.

Hur är det med dig, käre broder?

JACQUES.

Med mig? Makalöst! Varför skulle det inte det! har det hänt något som skulle kunna vålla något illa åt mitt befinnande? Gå ut, kvinnfolk, och sköt Ert.

Cecilia, Helvig och Olof gå.

Scen. 7.

JACQUES. MARGARETHA.

JACQUES.

Jag var så törstig, så!

MARGARETHA.

Stackars min man, du har väl varit utan både mat och dryck.

Digitized by Google

JACQUES.

Vad är det där för frågor; jag tål inte att du frågar mig.

MARGARETHA.

Förlåt, Jacques, men jag har varit så orolig.

JACQUES.

Orolig? Jag tror att fanken är ute! orolig! Vad är I oroliga för? Har det hänt något oroande? Jag vet inte att det hänt något!

MARGARETHA.

Käre vän, får jag torka din panna och reda ditt hår; så att jag kan känna igen min vän.

JACQUES.

Du är så god, Margaretha! O, det känns så lugnt när du lägger handen på mitt huvud. Vet du, Margaretha, har du känt att bloden rinner som smält bly i kroppen, att det kyler uppe i hjässan och att man tycker det skulle bli bra först när man fått begå ett brott? Har du känt det?

MARGARETHA.

Nej, himlen bevare mig, det har jag aldrig.

JACQUES.

Jag tror att brottet växer i blodet, som sot eller rost och att det aldrig blir väl förrän det bryter ut; jag tror att man ärver dessa känslor som man ärver gäld. Har jag aldrig sagt, att jag ibland tror att far har begått något brott i sin ungdom, för vilket han icke blivit straffad?

MARGARETHA.

Nej för Guds namn det har du väl icke sagt.

Digitized by Google

JACQUES.

Men jag tror det; och det brottet var så stort att vi behövde vara två man att försona det. — Nu kommer Gerhard, gå in till dig, mitt barn.

MARGARETHA.

Om jag fick stanna vid din sida, Jacques, skulle du icke ha ofrid!

JACQUES.

Vad är det för snack; du kan väl inte gå och hänga mig i hälarna jämt och samt.

MARGARETHA.

Säg icke hårda ord, Jacques!

JACQUES.

Jag vill säga att jag är mannen och du kvinnan och därför lyder du när jag säger: Gå.

MARGARETHA.

Det vet du att jag gör, men du skulle inte säga det; och att jag kommer när du behöver mig, det vet du också. — Omfamna mig innan jag går!

JACQUES.

Det behövs inte.

MARGARETHA.

O! Jacques! Jacques!

JACQUES.

Gå!

MARGARETHA går.

Digitized by Google

Scen 8.

JACQUES. GERHARD in.

JACQUES.

Säg ingenting; jag vill ingenting veta annat än vad jag frågar.

GERHARD.

Jag tänker icke säga något överflödigt.

JACQUES.

Håll tungan rätt i mun! Nu börjar jag! — Tror du att det finns någon möjlighet? Svara inte ännu! Tror du att någon nöjaktig förklaring —?

GERHARD.

Ja det tror jag. —

JACQUES.

Säg inte mer ännu! — Är den långt borta?

GERHARD.

Jag har den i hand.

JACQUES.

Ah!

Gerhard lägger ett tungt föremål, insvept i ett kläde, på bordet.

JACQUES.

Skulle den, som får bära hela ansvaret, kunna få låna den förklaringsgrunden, mot en vedergällning som fullt motsvarar föremålets värde?

GERHARD.

Det hänger på om innehavaren av föremålet skulle kunna hava fullt gagn av vedergällningen; får jag fråga: är det metall, eller är det kalvskinn med hemligheter på?

Digitized by Google

JACQUES.

Det är skinn; jag har funnit dem.

GERHARD.

Ingen har läst dem?

JACQUES.

Ingen!

GERHARD.

Se då på det där föremålet.

JACQUES öppnar byltet.

En järnstång! inte annat?

GERHARD.

Jo, den är kallbräckt. Tänk nu noga! Om någon går och bygger, till exempel ett kyrktorn, så behöver han ankarjärn; om nu ankarjärnen, vare sig av illvilja — eller okunnighet, smidas, så att de icke kunna bära och så att tornet ramlar — icke blir det byggmästarens fel. Blir det icke snarare smedens?

JACQUES.

Det blir snarare smedens, det är tydligt. — Det var Jurgen. Tack för det, Gerhard! Nu skall du få min historia, så skall vi bli så goda vänner. — Tag den här ringen och gå till djäknen i Danmarks kyrka; jag sov där i natt, emedan jag inte ville vara hemma. Hos honom får du ett skrin som innesluter de dyrbara handlingarna. Men du måste vara där innan natten, ty eljest har han bränt upp alltsammans, enligt vår överenskommelse.

GERHARD.

Det var olägligt nog, ty jag ville gärna ha haft ett litet ord med i laget här.

Digitized by Google

JACQUES.

Ah, om du skyndar på, så kan du vara igen innan det blir slut; tag en häst med klövsadel nere i gästgivargården, så går det ändå raskare; gör det du; men du skall ha ett krus öl först, Gerhard; min själ, du skall ha ett krus öl, se så!

Tappar i en kanna och lägger merkurium i.

GERHARD.

Ja, jag vet inte; ser du man måste ha klara tankar då man skall ihop med stora saker.

JACQUES.

Å, gamle Gerhard; ett krus gott öl har aldrig gjort något ont.

GERHARD.

Säg inte det. — Dricker. Gutår och lycka till!

JACQUES.

Lycka till själv.

GERHARD.

Det var sött och gott!

JACQUES.

Välbekommet!

GERHARD.

Hör nu; tror du inte att den gamle går och håller på några hemligheter?

JACQUES.

Det lär väl icke vara alldeles säkert, men jag tror att alla skriftliga ligga hos djäknen i Danmarks kyrka!

GERHARD.

Det vore skada om Hans skulle öppna munnen en gång när man inte väntar.

Digitized by Google

JACQUES.

Menar du det? Menar du det?

GERHARD.

Ja, jag säger bara att det vore skada! God kväll nu och lycka till!

JACQUES.

God kväll, Gerhard! välbekommet! — Gå inte och försinka dig, så att du kommer för sent tillbaka.

Gerhard går.

Scen 9.

JACQUES. Sedan HANS.

JACQUES.

Nu börjar härvan att reda sig; det var den ena råttan. Tittar i dosan. Hm! han åt upp för den andra också.

Snavar på källarluckan; lyfter upp den.

Det är ju alldeles som en grav! Det fattas bara...

HANS in.

Är någon här?

Jacques upp, tar ett ljus från bordet, går mot Hans; för honom vid handen fram på scenen där han släpper honom; sedan går han före med ljuset från vänster till höger i avsikt att locka Hans, som följer ljuset, ner i källarn. Då Hans kommer till luckan stannar han.

HANS.

Nu stanna vi på vägen, Jacques, vid kanten av ett nytt brott.

JACQUES släpper ljuset.

Järtecken!

Digitized by Google

HANS.

Inga järtecken, nakna sanningen. Jag har hört och sett allt, och nu är jag straffad — kanske dock icke nog ännu, ty mitt brott var stort; jag sökte makten och äran, jag ville göra mitt namn stort och berömt, och min släkt mäktig, och jag svor — som du — falskeligen. I synd byggdes kyrkan och därför ligger den i grus som mitt liv och ditt. Din skuld är mindre än min, ty du blev gisslet och det var det hårdaste straff jag kunde få!

Förlåt mig, min son, om du kan; jag har själv uppryckt med roten alla din själs blomster därför att jag ville ha dig stark att stå som en ensam fur i stormen.

JACQUES.

Det är sant, jag står ensam, men jag kan icke vara så; du måste hjälpa mig, far, du måste ge mig de handlingarna som du håller dolda.

HANS.

O, vad du är långt från sanningen än! Du tänker på att fortgå i brottet i stället för att böja dig.

JACQUES.

Du kan befria mig från brottet; om du ger mig hemligheten, så är jag icke — vad det kallas, då man avlagt en ed på något som icke är.

HANS.

Jag har aldrig haft hemligheten!

JACQUES.

Det är icke sant!

HANS.

Du tror jag ljuger?

Digitized by Google

JACQUES.

Åh ja, den som svurit falskt kan också ljuga.

HANS.

Det är sant! Men i denna stund då domen sitter över dig och mig — omöjligt. Gillets låda var tom då jag mottog den!

JACQUES.

Du har störtat mig, säger du, och du vill icke rädda mig.

HANS.

Vänd om till det obemärkta, böj dig i arbete och ånger!

JACQUES.

Böja mig! Jag är född och uppfödd till härskare.

HANS.

Till tyrann är du född, det är: till att trampa de svaga; härskaren skyddar de svaga mot de mäktiga, det har du icke gjort. Böj dig! Ditt liv är icke bortkastat såsom mitt är; du har halva vägen kvar; begagna den! Och låt mig nu börja min vandring mot det okända, där även den som brutit kan få hoppas — på sitt straff och på försoning.

Han går mot fonden, möter Jurgen som kommer in.

Scen 10.

DE FÖRRE. JURGEN.

HANS.

Jurgen! Du kommer i rättan tid att höra min bön.

Digitized by Google

JURGEN.

Vad är detta! de blinda se, de döve höra; är domens dag inne?

HANS.

Ja, domens dag är inne, och försoningens.

JURGEN.

Straff först, försoning sen.

HANS.

Kan du förlåta mig?

JURGEN.

Hur skulle det se ut? Tror du, att jag kan släcka den brand du underhållit och påblåst i femtio år? Tänk själv!

HANS.

Jag trängde undan dig den gången du skulle fram, jag slog ut grus och hindrade din växt då den skulle skjuta upp, jag vet det; men nu är du lyckligare än jag.

JURGEN.

Är jag lycklig? Min själ är som ett sår! Du vet icke du vad avunden är att bära på; ett maskbo som icke kan rotas ut; dräp dem och det växer nya ur de andras lik!

HANS.

Du har ju hämnden nu; trampa mig!

JURGEN.

Hämnden! Vad gagnar den ett förspillt liv?

HANS.

Det synes stundom för våra skumma blickar som om mera vikt låge på att det lides än vem som lider.

Digitized by Google

JURGEN.

Och att det blir uträttat, än vem som uträttar det! O, den som kunde vara ödmjuk!

HANS.

Det vore lyckan själv!

JURGEN.

Om du hade kunnat krossa min själ, Hans, om du hade kunnat döda mitt högmod, så att jag vore ödmjuk i denna stund, då skulle jag fatta din hand och tacka dig och då hade du, om även mot din vilja, gjort en god gärning i ditt liv; och, Hans, det är våra goda gärningar som skola tala en gång, icke stora bedrifter!

HANS.

Nu fick jag icke ens göra det. — Farväl! Glöm mig så som mitt verk är glömt! Stryk ut mig ur ditt minne så som mitt liv är utstruket. — Sök mig i Helgeandshospitalet där jag är tjänande broder, om du känner behov av att förkrossa mig! — Farväl!

Går obemärkt ut under följande.

Scen 11.

DE FÖRRE. DOMHERREN. STEN och tre GESÄLLER.

DOMHERREN

går fram och vänder ådermanstolen bakfram.

Förre ålderman Jacques av Sankt Lars Gillet är anklagad.

JACQUES.

Anklagad? Ja, men ålderman kan endast dömas av hela Gillet; här fattas en mästare!

Digitized by Google

DOMHERREN.

Gerhard!

JURGEN.

Var är Gerhard?

STEN och GESÄLLERNA.

Gerhard!

DOMHERREN.

Anklagade kan hålla sitt försvar; domen skall nog komma! — Förre ålderman Jacques är anklagad att av övermod ha gått ifrån planen, att ha byggt tornet sju alnar högre än ämnat var, att ha murat om vintern, och därigenom fördärvat icke allenast sitt utan även hela föregående släktets arbete.

JACQUES.

Detta vållar icke mitt arbete utan detta har en orsak som ligger djupare begraven.

Han blottar järnstången som ligger på bordet.

Jag anklagar Jurgen smedsmästare att av ond vilja ha smitt dåliga ankarjärn som han låtit mig bygga på.

ALLA sorla.

DOMHERREN.

Vad svarar mäster Jurgen härpå?

JURGEN.

Jag svarar: fordom byggde man på mätekonstens lagar, och valven lyftes och slöto sig som knäppta händer mot himlen, nu gillrar man upp jätteliket med jordens revben; om gillret icke håller, icke är det trälens skuld, utan mästarens!

DOMHERREN.

Väl svarat! — Jurgen har friat sig!

Digitized by Google

STEN och GESÄLLERNA.

Jurgen har friat sig!

DOMHERREN.

Förre ålderman Jacques är anklagad att ha besvurit Gillets hemlighet, utan att han ägt den!

JACQUES.

Denna anklagelse jävar jag, då vittnen finnas att I, superintendent, själv erkänt, det jag ägt hemligheten.

DOMHERREN.

Jacques, öppna Gillets låda!

JACQUES.

Ålderman mottager icke befallning om olagliga handlingar, och Gillets låda kan endast av en utom åldermannen öppnas!

DOMHERREN.

Och denne ende?

JACQUES.

Är den Helige Fadern själv, kom ihåg det, Domherre.

DOMHERREN.

Då I erkännen det, så hören, åldermän, mästare och gesäller!

Öppnar ett pergament och läser:

»Bonifacius den IX, Servus servorum, Papa, etcetera. På anmälan av superintendenten över Sankt Lars Bygg-gille i Uppsala och på grund av de klagomål som år från år inlupit rörande det split och kiv som snart i femtio år inom Gillet förekommit, förkunna vi härmed att Sankt Lars Gillet är upplöst och att hädanefter den heliga kyrkan själv tar hand

Digitized by Google

om byggnaden. Romæ datum — feria ante Michælem.» Vill I öppna lådan?

JACQUES.

Jag vädjar! Än ett tag, Domherre! I har brutit mig på knä, men jag reser mig! Jag har hemligheten: mästare, gesäller! Ser I, här!

Han tager fram pergamentsremsan.

DOMHERREN.

Fria Er nu från bannet, menedare, och säg hemligheten!

STEN. JURGEN. GESÄLLER.

Säg den!

JACQUES.

Säg den? — Har jag den icke i handen?

DOMHERREN.

Jo, Jacques, men i hjärtat har I aldrig haft den! — Och nu den sista anklagelsen. — I har förrått Gillets hemlighet, och är så hemfallen åt bann och förvisning.

JACQUES.

Förrått den? Jag som aldrig vetat den; nu högg I i sten, Domherre!

DOMHERREN.

Hör, hans egna ord, han har aldrig vetat den! Hörden I?

JURGEN. STEN. GESÄLLERNA.

Ja, ja!

DOMHERREN.

Men vi veta den alla, Jacques, utom du; Gerhard har läst den och vi hava icke låtit den bliva undangömd! Alla, alla, utom du!

Digitized by Google

JACQUES krossad.

Säg den då i Herrans namn och gör ett slut på mina kval!

DOMHERREN.

Sten skall säga den!

JURGEN. GESÄLLERNA.

Sten skall säga den!

DOMHERREN.

Alla veta den utom du, Jacques. — Sten, du svärmare som tror att det är anden som ger stenen liv och att kärleken är mer än klokskapen, kom fram! Det är dig vi behöva, vi gamla här, som förhärdat våra sinnen, träd fram och säg dem varför kyrkan ramlade och varför hon stått som en krympling med avbrutna armar sträckta mot himlen utan att få ett svar. Säg dem hemligheten, att den må bli uppenbar, ty nu skall det ske och nu skall det sägas!

STEN.

Nådige Domherre, de vackra tankar I yttrat om mig gör mig skamsen, men jag vill lyda Eder och tyda Gillets hemlighet så som jag fått den för mig.

Jacques Ålderman, du säger att hemligheten är borta, och du, Jurgen, menar att kyrkans grundplan är bortglömd. Tag fram din pergament, Jacques och betrakta den: — Du ser där ett kors. Där har du hemligheten. Om du varit med när grunden lades, skulle du ha sett huru grundläggarne lade sitt stenkors i jorden — det är den kristna kyrkans grundplan. Korset har grott i den helgade marken och vuxit, det ha vi sett — och det har skjutit stammar och slagit ut blad — men högst upp, närmast himlen,

Digitized by Google

på varje tornspets och gaveltak har den gått i blom och se där blev en korsblomma. Förstår du än? Eller jag skall läsa de rader den okände byggmästaren skrivit på din pergament:

»Du som bygger denna kyrka
lita ej på egen styrka;
bygg på korset: det är Tron!
Det är den som slagit bron
över valvens högsta krön;
det är den som lyfter tornet
och gör själva leran skön,
och den tömmer utur hornet
fruktbarhet och rikedomar
så att själva stenen blommar.
Tron till sist och tron till först
bygger bäst och bygger störst.»

DOMHERREN.

Det var ju enkelt; för enkelt för dig, Jacques, ty det stora är enkelt och därför skall du icke fatta det. — Och nu, gesäller! Tag Gillets låda och bränn upp den, ty den ägde icke hemligheten; tag klockan, som i avundens och hatets hand blott blev en ljudande malm; ryck tungan ur dess mun att den aldrig må sjunga om det som varit; och välkomman, kasta den i ån, att strömmen må tvätta av dess fläckar, sedan den vanhelgats av dryckenskapen! — Jacques! För din goda hustrus och ditt oskyldiga barns skull får du vila under detta tak i natt, men i morgon när solen går upp skall du vara med ditt ur staden, ty detta hus skall jämnas med jorden, och med ditt namn skall icke ett barn döpas i detta stift på hundra år. — Sten! är du ödmjuk än?

Digitized by Google

STEN.

O, ja, Domine!

DOMHERREN.

Vem borgar för det?

ALLA med uppräckta händer.

Jag!

DOMHERREN.

Jag tror er! — Därför, Sten, tag banéret, ty din hand är ren, bär det till den grushög i vilken du skall inblåsa din svärmande ande, ty du skall bygga helgedomen ner ifrån korset upp till korset!

Sten tager banéret, går. Domherren, Gesällerna efter.

DOMHERREN.

Nej! Stannen! Än har Gillet en klenod kvar som vi måste sörja för: Cecilia, Gillets skyddsling! Vem skall hava henne?

ALLA
utom Sten, Jacques och Cecilia.

Sten! Sten skall hava henne!

DOMHERREN.

Är det så, Cecilia?

CECILIA.

O, Jesus Maria, jag förgås av blygsel!

Omfamning.

STEN.

Cecilia, allra käresta hjärta!

DOMHERREN tar dem med sig.

Nog!

Alla gå.

Digitized by Google

Scen 12.

JACQUES ensam. Sedan GERHARD.

Jacques torkar sig i pannan, faller i tankar en stund; går därpå bort till vänstra dörren och lyss; sedan fram på scenen och betraktar bordet; sätter sig på en stol vid nedersta bordsändan, faller i tankar; lägger huvudet ner på bordet mellan armarne och gråter högljutt.

Gerhard in utan att se Jacques som är dold av de stora ljusstakarne, krucifixet, timglaset och blomsterkvastarne; går upp till övre ändan av bordet, vänder karmstolen rätt och sätter sig.

Jacques lyfter upp huvudet och blir förskräckt, men kan icke säga något.

GERHARD.

Här skulle jag kunnat ha setat!

JACQUES för sig.

Han skulle ha kunnat; han sitter där icke. Upp.

GERHARD skrämd.

Vem var där? Jacques! sitter du därnere vid bordsändan? Vad står på?

JACQUES
betraktar honom med fasa.

GERHARD.

Varför stirrar du på mig?

JACQUES.

Lever du, eller är det din skugga?

GERHARD.

Det är bara min skugga, ty jag har ridit livet ur mig på gästgivarens Alexander. Du är en skälm,

Digitized by Google

Jacques, det har jag alltid trott, men att du var så klipsk, det trodde jag inte.

JACQUES.

Vad vill du säga?

GERHARD.

Inte hade djäknen sett något skrin, han hade inte sett dig en gång. Men nu, skall det inte börjas snart, så jag får komma i håll med att knäppa dig: jag skall min själ inte lägga fingerna emellan. — Varför kommer inte folket?

JACQUES.

Därför att de redan ha gått.

GERHARD.

Gått! Vad är det? Här ser skövlat ut; klockan? lådan?

JACQUES.

Det finns intet Gille mer.

GERHARD.

Jag kunde förstå det; upplöst? skingrat? Brev från Helige Fadren?

JACQUES.

Just så!

GERHARD.

Men det skall väl finnas en ålderman ändå?

JACQUES.

Han heter Sten.

GERHARD.

Död och pina! Och jag som inte fick vara med! Pojken ålderman! Å, fy skammen! Hade jag bara varit här skulle jag ha bryggt åt honom.

Digitized by Google

JACQUES.

Det är för sent med det nu.

GERHARD.

Farväl, Jacques; tack skall du ha för gott sällskap; du skulle ha gått långt i världen om du icke haft falska vänner; du skulle ha hållit dig till mig så skulle vi ha arbetat tillsammans; pälsen var för stor åt dig. Men säg nu, känns det inte lättare sen du fick lägga av den?

JACQUES.

Jag vet inte om du hånar mig, men jag tycker att det är lättare, nu sen det är över.

GERHARD.

Ser du, ser du! Håll dig nu nere i dalbotten, där inte hatten blåser av dig. — Ett ord i hasten: Hör nu, hur var det med hemligheten? fick du reda på den?

JACQUES.

Inte var det någon hemlighet; det var ju bara ett gammalt ordstäv.

GERHARD.

Ja, så är det! Farväl nu emellertid. — Jag måste gå och bringa min hyllning åt den nye härskaren.

Scen 13.

JACQUES ensam. Sedan CLAUS.

JACQUES
går till vänstra dörren och lyss.

CLAUS in.

Nå, hur har min store vän det?

Digitized by Google

JACQUES.

Vem har skickat bud efter dig för att håna olyckan?

CLAUS.

Låt oss tala allvarsamt; det är icke någon olycka om en skälm blir hängd. — Men får jag se på dig! — Vad är det? jag tror stora karlen har gråtit?

JACQUES.

Om du varit så olycklig som jag i ditt liv.

CLAUS.

Hur sa du! Om jag varit. — Hör du, om du hade känt mig då jag tjänte hos fogden i världen — men det hör inte till den här historien. Jacques, tror du att man är lycklig då man går och slår andra; tror du inte att man träffar sig själv också? — Varför är du olyckligare än andra som misslyckats; hur många äro de som få lyckas här i världen? Har inte jag misslyckats, har inte Jurgen misslyckats, har inte Hans, far din, Gerhard? — Tror du inte jag ämnade bli fogat jag en gång, men så kom jag inte längre än till stadstjänare, för då gick jag och tog mig ett rus, och så var äran och ämbeten sin kos, och så fick jag bli en sådan här skinnare. — Res på dig, Jacques. Inte är det någon skam att ha kört i kull.

JACQUES.

Men, att ha begått ett brott!

CLAUS.

Ångra dig då, så går det väl över. Himlen är mycket barmhärtigare än människorna, kära du; och brott som brott; mord kan ske på många sätt, utom med merkurium, och kan vara lika välment.

Digitized by Google

JACQUES.

Merkurium?

CLAUS.

Ja, det var honom väl unnat, men det var nu bara kalkmjöl.

JACQUES.

Det var du Claus?

CLAUS.

Ja, lite Charlatan ibland.

JACQUES.

Nej, jag kan icke leva efter detta.

CLAUS.

Kan icke du? — Jacques, när du ser hur hon, som ditt hjärta har kär, hur hon kan förlåta dig i oändlighet då du bär dig åt som en rövare, och hon blott är en människa, kan du då icke tro att någon annan — också kan förlåta i oändlighet?

JACQUES.

Du talar så gott och förståndigt i dag.

CLAUS.

Det är därför att jag är lycklig, ty jag är fri!

JACQUES.

Fri?

CLAUS.

Jag har fått orlov av ärkebiskopen.

Sång innanför:

Tulu! Sover han än?
Ja, ja, gör han så.
Björken blåser och lullan går,
den lilla han sover i skogen.

Digitized by Google

CLAUS.

Hör du, hör du?

JACQUES.

O, jag är så olycklig, mitt liv är förrunnet, förbi gagnlöst!

CLAUS.

Nej, Jacques, du har lidit för din fars missgärning, du har med ditt liv strukit ur hans skuldebok; är det för intet?

JACQUES.

Säger du? Men — ah, nu komma de igen — de som gå bakom mig och skjuta på! — Jesus, Maria!

CLAUS.

Äro de kvar än? Dem skall vi snart få bort!

Går åt vänster.

JACQUES.

Nej! Kalla icke på henne! jag har stött henne från mig, hon kommer aldrig igen.

CLAUS.

Icke! O, du narr! — Hon kommer om du så trampade henne under dina fötter, hon kommer igen alltid och om igen!

JACQUES.

Säger du?

CLAUS.

Det finns bara en sak hon aldrig kan förlåta, men den är du fri från!

JACQUES.

Icke denna gången! Kan hon förlåta mig, då finns ännu förbarmande. — Men hon vet ingenting ännu, jag måste säga henne allt!

Digitized by Google

CLAUS.

Hon vet alltsammans, men ändå, ser du!

JACQUES.

O, jag ovärdige!

CLAUS öppnar dörren.

Fru Margaretha!

Jacques skyndar bort till andra ändan av scenen.

Scen 14.

DE FÖRRE. MARGARETHA.

MARGARETHA.

Jacques!

JACQUES stannar där han står.

MARGARETHA
går fram och tar hans hand.

JACQUES på knä.

MARGARETHA.

Stig upp, Jacques!

JACQUES.

Nej, Margaretha. Du skall först veta hur skuldbelastad jag är!

MARGARETHA.

Det vet jag!

JACQUES.

Du skall veta att det är mitt fel allt och icke deras.

MARGARETHA.

Även det vet jag!

JACQUES.

Och ändå?

Digitized by Google

MARGARETHA.

Ändå, Jacques, är du för mig detsamma du alltid varit!

Gör korstecknet på hans panna.

JACQUES.

O, nu flydde de onda andarne! Margaretha, du har förlossat min själ!

Claus bryter sönder piskan, kastar stumparne utåt golvet och torkar sig i ögonen med mössan.

Digitized by Google

Digitized by Google

HERR BENGTS HUSTRU

SKÅDESPEL I FEM AKTER

Digitized by Google

PERSONER:

Herr Bengt.
Margit.
Abbedissan.
Biktfadern.
Syster Metta.
Syster Agnes.
Gårdsmästaren (sedan Hovmästaren).
Lagmannen.
Lagmanskan.
Fogaten.
Vittnet.
Hushållerskan.
Kerstin.
Pagen.

Bipersoner.

Spelar i Sverige omkring reformationstidens begynnelse.

Digitized by Google

FÖRSTA AKTEN.

KLOSTRETS STRAFFRUM.

Välvt rum med ett litet fönster högt upp till höger. Dörr till vänster. Två halmbäddar på golvet. Två pallar; en bänk; en bönestol. Ett bord nedanför fönstret.

I fonden en tavla föreställande Kristi hudflängning. Ovanför densamma synas loden till ett slagur, till vilket en stege leder upp.

Scen 1.

METTA och MARGIT.

METTA syr på handdukar vid bordet. MARGIT ligger sysslolös på bänken.

METTA.

Varför syr du inte, syster? Du vet ju att du får stryk eljest.

MARGIT.

Jag vill ha stryk, men jag vill inte förstöra mina händer!

METTA.

Men jag får sitta och förstöra mina händer, fastän jag bara kom för sent i bönen — men du som tar emot brev...

MARGIT.

Du är född till att förstöra dina händer, trälinna! När jag spottade på dina kläder häromdagen, slog du mig icke, o vad jag föraktar dig!

Digitized by Google

METTA.

Och ändå är du icke bättre människa än jag, ty vi äro alla lika inför Gud.

MARGIT.

Det är möjligt, men icke inför människor. Se på mina händer och dina; mina ha varit skyddade i trehundra år för sol och vatten och jord. Se på dina kräcklor; ser man inte att din farfar var sadelmakare? Vet du, när du sitter så där, tycker jag mig se en sadel mellan dina knän.

METTA.

Men jag är rik och du är fattig...

MARGIT.

Du ser så litet det hjälper; jag är av börd; jag är född tjugu gånger av föräldrar, som aldrig arbetat. Du kan aldrig födas om, men jag kan bli rik igen, och jag skall det. — Kan du tänka dig så underligt, att jag längtar efter att få stryk!

METTA.

Ja, du har alltid varit litet tokig.

MARGIT.

Tokig? Ja, därför att jag säger vad jag tänker! Jag tror att människorna tänka nästan lika allesammans. — Jo, vet du, dessa eviga böner äro för min själ som hackelse utan kli; munnen går, men mätt blir man inte; tvärtom, hungern vakar som ett vilddjur och gnager och gnager på själens senor, utan att de gå av; men när då syster Agnes kommer med gisslet, då springa de av, så att jag hör som klangen av brustna bågsträngar, och då vaknar min själ, och alla

Digitized by Google

strängstumparne dallra och kroppen njuter som en svag musik.

Sträcker sig på bänken.

Kommer inte syster Agnes snart?

METTA.

I dag är du alldeles galen!

MARGIT.

När jag ser på Kristi hudflängning därborta, önskar jag vara i hans ställe. Ser du den där stora knekten med de svällande armmusklerna? Se hur han kan slå till med skinnremmarne, så att spikhuvudena rycka bitar ur köttet...

METTA.

Håll upp, du rasar ju!

MARGIT.

Har du hört, att man tänker stänga alla kloster och släppa ut oss?

METTA.

Jag har hört sägas så, men våra löften kan man icke lösa oss från.

MARGIT.

Nej, men vi kunna bryta dem!

METTA.

Stod det i ditt brev? Hör du, Margit, vem var det brevet ifrån, som du tog emot och som du nu sitter inne för?

MARGIT.

Det var från min avlidna moders syster, en högst förträfflig kvinna, som bor på Skeby i Östergötland, gift för andra gången och har två styvbarn.

Digitized by Google

METTA.

Varför ville du inte visa brevet då?

MARGIT.

Det rör dig inte!

Springer upp; går till bordet; stiger upp på detsamma, så att hon kan se ut genom fönstret.

Jag har inte sett solen på åtta dagar, Metta! Låt mig stå här en stund! O, så vacker sjön ligger härnere och speglar de skogbevuxna stränderna och det vita slottet på andra sidan. Vet du vem som bor i det slottet, Metta?

METTA.

Det är väl din avlidna moders syster från Skeby i Östergötland med två styvbarn, som skickar dig brev!

MARGIT.

Du är en ond ande, Metta!

METTA.

Varför ljuger du för mig?

MARGIT.

Ljuger? Det är det enda sätt en kvinna har att skydda sig! — O, min riddare, min Flores, om jag hade ett snöre, skulle jag hissa upp dig i en blomsterkorg och värma dig i min bädd, jag skulle kyssa dig tills du dog, jag skulle krama dig i mina armar, så att du kvävdes.

Metta, i dag komma stora saker att ske! Jag ser en blåvit fana uppe på slottets tak, vindbryggan hissas och en slup sättes ut ur slottsgraven!

Hon springer ner från bordet och kastar sig i armarne på Metta, som hon kysser våldsamt.

Han kommer! Han kommer!

Digitized by Google

Scen 2.

DE FÖRRE. GÅRDSMÄSTAREN in; går upp på stegen och drar upp urverket.

MARGIT fram mot gårdsmästaren.

Nå, Hans, vad händer där nere bland de levande?

GÅRDSMÄSTAREN.

Stora och underliga saker! Biskopen och konfessorn väntas på visitation.

MARGIT.

Och ryktena om klosterstängning och frilösning?

GÅRDSMÄSTAREN.

Osanning alltsammans! Man ljuger så förhärdat nu för tiden.

MARGIT.

Osanning! Intet hopp således! Och veta att det finns människor, som få trampa nyslagna ängar, känna bara himmelen över sig, andas en varm, välluktande luft, medan vi sitta här i fukt och köld! — Nu vet jag vad jag kommer att göra!

GÅRDSMÄSTAREN.

Fröken Margit! Jag vill säga för fröken, att den här klockan inte går rätt, så att man inte kan lita på henne mera.

MARGIT.

Vad bryr jag mig om klockan!

GÅRDSMÄSTAREN.

Jo, jag trodde att fröken brukade se på henne ibland, när timmarne blevo långa.

Digitized by Google

MARGIT.

Jag förstår inte.

METTA.

Förstår du inte, att Hans lagt ett brev till dig uppe i klockan?

MARGIT.

I Jesu namn, vad säger du?

GÅRDSMÄSTAREN.

Det här slutar aldrig väl. Vad tre veta, det vet då hela världen.

MARGIT.

Var lugn, Hans; Metta är min vän. Icke sant, Metta?

METTA.

Hur skulle jag kunna vara annat mot dig, som gjort mig så mycket gott?

MARGIT fixerar henne.

Gott eller ont, men jag har aldrig varit falsk emot dig!

Springer upp på stegen och kommer ner med brevet.

GÅRDSMÄSTAREN.

Farväl! Och glöm icke bort Hans, om det blir olycka av! Går.

MARGIT.

Lita på mig! Läser.

Scen 3.

METTA och MARGIT.

MARGIT.

Allt hopp är ute, Metta! De lutherske äro slagna; slupen, som kommer hit från slottet, bär

Digitized by Google

endast en biskop och en konfessor; riddaren sitter hemma. Farväl liv, farväl allt! — Giv mig en handduk, så får jag sy!

METTA.

Du vill inte ha stryk mer?

MARGIT.

Jag har fått nog! — Men det lär väl inte abbedissan och syster Agnes hålla före, helst jag hör deras röster därute blanda sig med en mansstämma. De ha hämtat förstärkning! — Nej, jag vill inte hyckla.

Kastar undan handduken.

Hallå! Nu är bytet uppjagat; tre hundar mot en hind!

Scen 4.

ABBEDISSAN. AGNES. BIKTFADERN (Broder Franciscus.) DE FÖRRA.

ABBEDISSAN.

Syster Agnes och Metta, gå ut och vänta i kammaren.

Agnes och Metta gå.

Scen 5.

ABBEDISSAN. MARGIT. BIKTFADERN.

ABBEDISSAN.

På knä, synderska! — Fall ner på ditt ansikte, sköka, djävulens barn, och strö aska på ditt brottsliga huvud!

Vi togo upp dig i detta heliga samfund såsom ett fader- och moderlöst barn, för att skydda dig mot världens ondska; men du lönar oss, som om vi voro

Digitized by Google

dina fiender. Du river ner de murar, vi rest mellan oss och denna usla värld, som icke förtjänar en halv tanke. Du ingår förbund med ovännen och har fläckat denna rena hemort, för att världsförsten skall driva oss ut på hedarne, där vargarne skola taga mina lamm, som den gode herden givit mig i händerna. Den lede rasar i din kropp, men vi skola besvärja honom. På knä, sköka!

MARGIT.

Jag är icke vad ni kallar mig, och jag böjer knä endast för honom, som hör mina böner!

Läs detta brev!

ABBEDISSAN.

Jag har läst dina brev.

MARGIT.

Huru? Gårdsmästaren, Hans, den hederlige mannen, en förrädare?

ABBEDISSAN.

Han har gjort sin tjänst, han som Metta, vilken har bevakat dig.

MARGIT.

Jag tyckte också att denna luft jag andades var oren av lögn och bedrägeri...

ABBEDISSAN.

Tig, genomfördärvade varelse! Det var du som var bedragerskan, då du bröt dina löften!

MARGIT.

Ni tog mina löften, därför att ni trodde jag var rik; men när ni såg, att jag intet ägde, då...

ABBEDISSAN.

Det ljuger du!

Digitized by Google

BIKTFADERN.

Fru abbedissa! Vill ni tillåta mig att tala med detta barn?

ABBEDISSAN.

Ja, i min närvaro gärna. Det är ju edert ärende.

BIKTFADERN.

Jag måste tala med henne i enrum.

ABBEDISSAN.

Det får ni inte. Ordens reglor förbjuda, att en syster lämnas ensam med en man.

BIKTFADERN.

Jag känner ordens reglor, men jag är icke någon man, och detta är en bikt.

ABBEDISSAN.

Ni är en helig och en sträng man, men djävulen har ni ännu inte makt med. Kom ihåg den helige Antonius av Padua!

BIKTFADERN.

Ni skymfar mig, fru abbedissa; men jag skall tända ljus, om ni önskar.

ABBEDISSAN.

För himlens skull, jag skymfar er icke, och jag hoppas ni inte missförstår mig. Detta barn har en tunga som en orm, och ni måste utgå ifrån att allt vad hon säger är lögn.

BIKTFADERN.

Jag skall förutsätta det, så får jag se vad slutledning jag kommer till!

ABBEDISSAN.

Himlen vare eder bevågen! Benedicite, Domine!

Digitized by Google

BIKTFADERN otåligt.

Amen!

ABBEDISSAN.

Et cum spiritu tuo.

BIKTFADERN otåligt.

Amen!

ABBEDISSAN går.

Scen 6.

BIKTFADERN. MARGIT.

BIKTFADERN
går fram till bordet och lägger ifrån sig breviariet.

Se på mig, mitt barn! Nu lägger jag bort boken; jag lägger den här, och så tala vi ur våra hjärtan som människor! — Sitt ner, du är trött; jag är icke trött, och därför vandrar jag på golvet.

Ser du, de stora ordens tid är förbi; det var de små tankarnes påfågelsfjädrar, därför skola vi begagna de små orden. Nåväl, du älskar en ung herreman; om det är synd eller ej, lämna vi därhän tills vidare. Jag har aldrig älskat, vet således icke vad det är, men måste veta det, om jag skall kunna döma din handling. Hurudant är det att älska?

MARGIT.

Om ers vördighet icke leker med mig, skall jag svara på eder fråga.

BIKTFADERN.

Jag leker icke med människor, icke ens med barn.

MARGIT.

Nåväl! Det är med kärleken som med bikten: man får inte tala om den!

Digitized by Google

BIKTFADERN.

Jag begär inte några förtroenden, endast upplysningar; jag är din lärjunge i denna fråga. Är det själen eller kroppen som älskar?

MARGIT.

Det kan man inte säga! — Troligen båda delarna.

BIKTFADERN.

Huru kom du att först älska honom?

MARGIT.

Jag mötte honom en morgon i skogen, han red en svart hingst och hade en falk på sin silkessömmade handske; hans gula sammetsjacka lyste upp skogen som en eld, men när han slog upp sina ögon och såg på mig, då var det som om solen runnit upp och fåglarne då först börjat sjunga!

BIKTFADERN
betraktar henne förvånad.

Talade han till dig?

MARGIT.

Nej, han endast hälsade!

BIKTFADERN.

Och så var det gjort?

MARGIT.

Sedan var min ro borta! Det var strax innan jag togs in i klostret.

BIKTFADERN blir orolig.

Din ro var borta! Hur var det?

MARGIT.

Mitt hjärta sprang uti mitt bröst som en fågel i sin bur, när den vill ut. Giv mig er hand! Lägg

Digitized by Google

den här på vänstra sidan! Känner ni, hur det bultar och slår?

BIKTFADERN
rycker undan handen och blir mycket orolig.

Det är underbart!

MARGIT.

Jag försökte att döda den fågeln. Jag föreställde mig, att jag var vigd för evigheten med den blodige brudgummen där borta, som låter misshandla sig som en hund av några råa knektar, dem han skulle kunna krossa med sitt lillfinger, men förgäves. Hör nu min bikt, ni som är min biktfader! Kom hit!

Tar hans hand och leder honom till tavlan i fonden.

Hör min gräsliga synd, mina fördärvade tankar; jag ville hellre ha till brudgum den knekten som slår, ty han liknar honom!

BIKTFADERN
sliter sig lös och går häftigt av och an.

MARGIT.

Jag bad att få bli befriad från dessa gudlösa tankar, men de förföljde mig sovande och vaken. Jag begick felsteg för att bli piskad, men det blev än svårare. Se här!

Hon blottar sina armar.

Se mina armar, huru sargade de äro!

BIKTFADERN
betraktar henne med vilda blickar och vänder sig häftigt bort.

MARGIT.

Se på min hals!

Hon rycker av sig skapularet.

Digitized by Google

BIKTFADERN.

Håll upp i Jesu namn!

Griper breviariet från bordet och börjar läsa.

MARGIT.

Icke boken! Icke boken!

BIKTFADERN läser hastigt upp.

»Den helige Antonius av Padua begav sig ut i öknen för att tillbringa fastan under betraktelser över Kristi lidanden. Om aftonen kom en fattig kvinna till hans tjäll och bad om tak över huvudet för natten, emedan ett oväder hotade att utbryta. Hans barmhärtighet kunde icke säga nej. Anfäktad av djävulen, som tagit kvinnans hamn, tände han ett ljus och brände sina händer, att han måtte hågkomma den evinnerliga elden, som skall brinna, när köttets eldar längesedan slocknat.»

Kastar undan boken.

Har du något vatten?

Tömmer en bägare, som står på en pall.

Vad var det? Eld!

MARGIT.

Det är mitt vin, som jag får när jag är sjuk.

BIKTFADERN.

Vin! Nej, det var glöd! Jag har aldrig druckit vin, hör du, jag har aldrig älskat, hör du, ty jag vågade icke. Jag är trettio år, har aldrig varit ung, har aldrig varit frestad, levat så lugnt. Men nu — (sätter sig) mitt blod värmer mig, jag känner blomsterdofter, jag hör toner av luta och flöjt, icke orgel, icke orgel! Giv mig rosor, mera rosor! Upp och dansa, hetär! Dansa! Hämtar sig. Nu vill jag sam-

Digitized by Google

manfatta vad du sagt. En svart hingst, en falk på en handske, en gul sammetsjacka! Se där kärleken! — Säg mig nu en sak!

Närmar sig Margit och väser.

Har du kysst honom?

MARGIT rädd; drar sig undan.

BIKTFADERN.

Inte det heller! — Icke tala, icke kyssas, bara se varandra, och så är det gjort! Ja, så är det! — Vad skriver han då?

MARGIT.

Ni har ju läst hans brev?

BIKTFADERN.

Icke jag, men nu vill jag läsa dem.

MARGIT.

Det får ni icke.

BIKTFADERN.

Får jag icke? — Får jag icke? Då skall jag låta piska dig! I min åsyn skall jag låta piska dig!

MARGIT.

Gå härifrån, djävul; du är icke den du gav dig ut för!

BIKTFADERN

går till vattenkrukan, fuktar sin näsduk och torkar pannan; därpå lugnad:

Jag är det icke, Gud förlåte mig, men jag ville så gärna vara det.

MARGIT.

Nu har ni ingenting mer att säga mig!

BIKTFADERN.

Blott ett enda ord: förlåt! Böjer knä.

Digitized by Google

Scen 7.

DE FÖRRE. ABBEDISSAN. SYSTER AGNES med gissel.

ABBEDISSAN häpen.

Vad betyder detta?

BIKTFADERN upp.

MARGIT.

Fader Franciscus bad för min själ, och det lider intet tvivel, att en så from mans böner bliva hörda.

ABBEDISSAN till biktfadern.

Vad har hon sagt?

BIKTFADERN stum.

MARGIT.

Vad har jag sagt? Tala om! Det var icke någon bikt, det var endast upplysningar ni begärde!

ABBEDISSAN.

Varför tiger broder Franciscus? Vad har hänt? Hon har väl ljugit igen som vanligt, och ni tror vad hon har sagt; jag ser det på er.

BIKTFADERN.

Syster Margit har icke ljugit.

ABBEDISSAN.

Se där vad jag sade; ni tror hennes lögner. Syster Agnes! Strängaste kroppspenitens, som reglerna bjuda, för syster Margit! Stupa henne här i vår närvaro, så att sanningen kommer fram!

BIKTFADERN.

I himlens namn, icke så, fru abbedissa!

Digitized by Google

ABBEDISSAN.

Ni har misskund med synden, broder Franciscus! Eller... skulle... ni... Syster Agnes! Tjänstgör!

BIKTFADERN.

Låt mig gå härifrån!

MARGIT.

Låt honom gå.

BIKTFADERN vid en blick av Margit.

Nej! Jag stannar, men jag motsätter mig varje försök att misshandla detta barn, vars själ ni varit på god väg att förstöra! Jag protesterar mot...

ABBEDISSAN.

Broder Franciscus! Man skulle kunna frukta, att det icke är den unga flickans själ som ligger er om hjärtat, då ni uppträder som försvarare för hennes brott. För övrigt betyda edra protester intet! Sedan kan ni klaga, om ni vågar! Syster Agnes! Fram!

AGNES fram mot Margit.

MARGIT ställer sig bakom bordet.

Kom icke vid mig, jag slår ner er! Rör mig icke!

ABBEDISSAN.

Slå henne! Slå henne i ansiktet, denna djävulens mask, varmed hon fångar själar! Sätt eldmärket på henne!

MARGIT

sveper kapuschongen om ansiktet och kastar sig på golvet.

Icke ansiktet! Icke ansiktet! Rädda mig! Rädda mig!

Digitized by Google

Scen 8.

DE FÖRRE. RIDDAR BENGT.

BENGT
in, lägger sina handskar på bordet.

Är fru abbedissan här?

ABBEDISSAN.

Till herr riddarens tjänst, i samtalsrummet, men icke här!

BENGT.

Det är mig likgiltigt var, ty mitt ärende är kort och gör mig icke välkommen.

ABBEDISSAN
leder honom mot dörren.

Dock av den vikt, förmodar jag, att vittnen äro överflödiga.

BENGT.

Tvärt om; ju flere vittnen, dess bättre! Där ser jag biktfadern, broder Franciscus! Förlåt, här inne är så skumt, när man kommer från ljuset!

ABBEDISSAN.

Det är ljusare där nere, om ers nåd behagar!

BENGT.

Efter er önskan, fru' abbedissa!

Abbedissan, biktfadern och Bengt gå.

SYSTER AGNES.

Ah! Han såg ingenting.

Digitized by Google

Scen 9.

BENGT. AGNES. MARGIT.

BENGT tillbaka.

Var har jag lagt mina handskar?

Får se Margit, som legat sanslös på golvet.

Vem är det? Vad betyder detta? Margit! min själs älskade, mitt hjärta och mitt liv! — Har du slagit henne, du avgrundens ängel?

Rycker av Agnes gisslet.

Härut, du svarta djävul, medan dörren är öppen, eljest skall fönstret reda dig en färd, som skall hamna i helvetet. Agnes ut.

Scen 10.

BENGT. MARGIT.

BENGT

lägger av hjälm och svärd; faller på knä vid Margit.

Margit, havets pärla, som lyser i de mörka djupen, mitt hjärtas glädje och mitt liv, vakna och känn din älskade! Vita midsommarsblomma, låt mina blickars sol värma dig, att du må öppna dina blomsterkalkar!

Lyfter henne på sina armar.

Om din själ ännu slumrar, dröm att vinden bär dig på sina mjuka armar och lägger dig på rosenbäddar, dröm att sunnan smeker dina kinder, och när du vaknar, sakna icke drömmen, utan låt livets fulla verklighet giva dig tusenfallt igen!

Digitized by Google

MARGIT.

Bengt, min riddare, jag hör din röst i fjärran! Kom, rädda mig, jag föres bort av vågen!

BENGT.

Ej vågen för dig bort; han har lagt dig ner på stranden och sjunger nu vid dina fötter en hyllningssång, en jubelsång.

MARGIT vaknar.

Bengt! Var är jag? I dina armar? O, låt mig stanna där, låt mig somna in igen som ditt barn, ditt enda älskade barn!

BENGT.

En hård bädd för min sköna ros; det kalla stålet kommer dig att frysa!

MARGIT.

O, det är så varmt, det bränner ju!

BENGT.

Det är mitt hjärta, som har glödgat det!

Vill sätta henne ner.

MARGIT.

Nej! Håll mig kvar! Eller jag sjunker!

BENGT.

Då tar jag upp dig! Vakna, Margit! Livet står där utanför dörren och väntar.

MARGIT.

Du går ifrån mig! Nej, jag följer dig. Aldrig mer här inne! Aldrig!

BENGT.

Murarne kunna vi riva ner, Margit; gravarne hoppa vi över, men ditt löfte —

Digitized by Google

MARGIT.

Det bryter jag! Det bryter jag som en boja, den man har lagt på mig under sömnen.

BENGT.

Bryter du så lätt löften?

MARGIT.

Inga moln för solen, intet regn i blommen! Jag bryter ett mindre för att hålla ett större!

BENGT.

Och vilket?

MARGIT.

Att älska dig!

BENGT.

I nöd och lust?

MARGIT.

Vi skola aldrig komma i nöd!

BENGT.

Himlen måtte höra dig, det avundsamma ödet måtte icke stå och lyss!

Älskar du mig i nöd, Margit, i nöd och sorg?

MARGIT.

I nöd och sorg och alltid i alla mina levnadsdagar!

BENGT.

Så hör då! Jag tager dig icke som löftesbryterska, ty du är löst från ditt löfte, det finns inga klostermurar mer i Svealanden.

Jag löser dig för att binda dig.

MARGIT.

Du får icke binda mig!

Digitized by Google

BENGT.

Icke?

MARGIT.

Det gör jag själv!

BENGT slår upp dörren.

Nåväl, fågel blå! Nu öppnar jag burens dörr! — Här är skogen, här är himlen!

Ställer sig i dörren och öppnar armarne.

Vill du komma? — Kom!

MARGIT

löser repet från livet och springer i hans armar.

Jag kommer!

Digitized by Google

ANDRA AKTEN.

EN SAL UTANFÖR SÄNGKAMMAREN.

Dörr i fonden och i högra väggen. Spisel till höger; till vänster i den tjocka muren ett litet målat fönster, med bänkar och pall; i fönstret en korp i förgylld bur; taket kassetterat trä; väggarne ekpanelade till en manshöjd, därovan målningar; på panelens överkant kannor och horn; till höger i första planet en götisk bänk med baldakin i ett stycke och försedd med kuddar och dyna i lysande färger; i bänkens ryggstycke de nygiftas vapen; framför bänken ett dukat bord för två; duken vit med kulörta border och påfästade törnrosbuketter; till höger om bordet en stång med tvärslå, på vilken sitta tvenne jaktfalkar med huvor.

I rummets vänstra hörn rustningar och vapen.

Brudens krona, krans och slöja samt en stålspegel ligga på en stol vid vänstra väggen; på golvet nedanför stå brudens skor. Solen lyser in genom fönstret.

Scen 1.

HOVMÄSTAREN (förre gårdsmästaren i klostret).
HUSHÅLLERSKAN dukar.

HOVMÄSTAREN.

Det här är annat liv det än i klostret! Och så god den unga fröken, frun numera, är! Hon förlät mig mina oriktigheter och tog mig till hovmästare ändå, för hon förstod, sade hon, att det hörde till min tjänst att inte vara uppriktig.

Digitized by Google

HUSHALLERSKAN.

Men nu hör det till hans tjänst att vara uppriktig, och nu skall han visa sig tacksam och tillgiven, ty det förtjänar hon, den unga frun.

HOVMÄSTAREN.

Och hon glömde också bort all oförrätt, den där stygga flickan Metta tillfogat henne, och bad henne vid avskedet vara välkommen i sitt hus.

HUSHALLERSKAN.

Det är inte svårt att vara god, då man är lycklig.

HOVMÄSTAREN.

Åja! men jag har sett folk, som behövde bra mycket med olyckor för att bli hyggliga.

HUSHALLERSKAN.

Inte skrocka om olyckor nu! Jag säger bara: den heliga jungfrun beskydde och välsigne dessa unga människor!

HOVMÄSTAREN.

Amen! — Ha bröllopsgästerna hörts av ännu?

HUSHALLERSKAN.

Det är alldeles tyst i huset; bara biktfadern går och stökar; han var oppe klockan sex i morse och vandrade i trädgården.

HOVMÄSTAREN.

Det var duktigt efter en sådan natt, och dricka kunde han också! Ett sådant bröllop har man aldrig sett här på orten! — Har Kerstin varit inne hos herrskapet ännu?

Digitized by Google

HUSHÅLLERSKAN.

Se, det vet jag inte! Och det befattar jag mig inte med. Jag sköter mitt, jag.

HOVMÄSTAREN.

Ja, men jag ville veta, när frukosten skall sättas fram! Herrn sade till att han ville ha sin och fruns frukost dukad här, och att de andre skulle äta nere i stora salen! Och därför undrar jag, om man inte skulle väcka...

HUSHÅLLERSKAN.

Vad han är dum, gamla karlen!

HOVMÄSTAREN.

Om man skulle höra vid dörren, om de äro vakna...

HUSHÅLLERSKAN.

Om han understår sig att gå och lyssna! Han är inte i klostret längre nu. Och kallnar maten, så lär det inte göra dem stort. När folk äro kära, så äta de inte.

HOVMÄSTAREN.

Det var då besynnerligt! — Se här ha vi biktfadern!

HUSHÅLLERSKAN

till dörren; går, när biktfadern kommit in.

Scen 2.

HOVMÄSTAREN. BIKTFADERN.

BIKTFADERN.

Är ingen uppstigen ännu?

HOVMÄSTAREN.

Nej, inte ännu! Det är så tyst därinne!

Digitized by Google

BIKTFADERN.

Därinne? Vem sover där?

HOVMÄSTAREN.

Herrskapet, de unga, förstås!

BIKTFADERN far tillsammans.

Ah!

HOVMÄSTAREN.

Ers vördighet skulle vara god och vänta här, sade herren...

BIKTFADERN.

Skulle jag vänta här? Här?

HOVMÄSTAREN.

Ja! Går.

Scen 3.

BIKTFADERN ensam.

Vänta? Ja, så var alltid min lott!

Jag skall vänta! Betraktar bordet. Rosor, vin! För två endast! Falkar! För två endast! Solsken! För två! Mörker för de andra!

Får sikte på brudens skrud; blir uppskakad.

Spolia opima! Segrarens byte! Från hjässan till fotabjället! — Dessa små skor! Vilka vägar skola de tråda? Slöjan är riven! Kransen vissnad! Ängeln har fällt sina vita vingar. Förgänglighet, förgänglighet! Allt är förgängligt utom våra lidelser. De mätta den luft vi andas, de blanda sig i blodet, uppfylla tankarne, rasa som brand in i benen! Synd! Dig vill man förneka! Dig, allhärskare, som slår vår bättre natur till marken: synd och din fader djävulen,

Digitized by Google

er tillber man icke, men man faller ner på sina knän och ber om förskoning! Men I han intet förbarmande! Ärkeängeln skall hava vunnit på djävulen och slagit ner honom i helvetet! Det är icke sant! Han lever och regerar, och vi ropa förgäves genom dagar och nätter till himlen: fräls oss!

Vad har jag i detta rum att göra? Det är pest och död för mig! Mitt hjärta vill gå härifrån, men mina fötter stanna! Du ljuva, eländiga synd, som smeker mig och bränner mig; jag kämpar mot dig utan hopp om seger, mina armar sänka sig och vapnen falla ur händerna. Förbarmande! Jag är besegrad!

Faller på knä vid brudens skrud; tar upp en sko och kysser den.

EN RÖST korpens.

Tag fast tjuven! Tag fast tjuven!

BIKTFADERN upp.

Vem var det? — Det var ingen mänsklig stämma! Är det mitt svallande blod, som ger mig villor? — Tjuven? Jag har icke stulit! — Var kom rösten ifrån? Härifrån mig själv? Sådant brukar man känna, men man hör det inte!

Får sikte på spegeln; tar den i handen.

Är detta jag? Den heligaste i klostret? Den frommaste, den renaste? — Det är ju ett spöke! En vitlimmad skråpuk med svarta hål i stället för ögon! Bort, bländverk!

EN RÖST korpens.

Tag fast tjuven! Tag fast tjuven!

BIKTFADERN.

Vem ropar mig? Mig? Jag är icke någon tjuv!

Digitized by Google

Scen 4.

BIKTFADERN. MARGIT i morgondräkt.

MARGIT
gläntar på fonddörren och slår upp ett skratt.

Hahahaha!

BIKTFADERN.

Vem skrattade?

MARGIT i dörrspringan.

Är det ni, pater, som är tjuven?

BIKTFADERN vill fly, men stannar.

MARGIT.

Jag tror att fågeln skrämde er!

BIKTFADERN.

Fågeln! — — — Den högste beskydde och beskärme Er i alla sina livsdagar och välsigne detta förbund.

MARGIT.

Vänta, så kommer jag genast!

Drar sig tillbaka.

BIKTFADERN.

Vad sade jag? — Den högste beskydde... Vad skall jag säga, då hon kommer ut? »Solen skiner på eder unga lycka, himlen ler mot eder och fågeln sjunger.» Fågeln sjunger? Nej, han talar ju, den satan!

MARGIT ut.

God morgon, pater! Jag får ju komma så här till en gammal vän som ni är? Hur har ni sovit?

Digitized by Google

BIKTFADERN.

Jag tackar ers nåd! Unga fru, solen skiner på eder lycka, och fågeln talar, den satan! Hur befinner sig den stränge riddaren?

MARGIT slår upp ett skratt.

Ni ser ut att icke ha sovit alls, gode pater; jag kallar er pater, därför att ni är så gammal! Ni skulle gifta er, så blev ni ung på nytt! De andlige få ju gifta sig numera!

BIKTFADERN.

Det är rätt. Bättre att gifta sig än att brinna! Men ingen vill älska mig!

MARGIT.

När den rätta kommer, så vill hon älska er. Det finns fulare, förlåt mig, pater, män som fått fruar.

BIKTFADERN, förkrossad.

Å, fru Margit! Å, fru Margit!

MARGIT.

Var icke ledsen på mig, utan stanna och dela frukosten med oss!

BIKTFADERN.

Det är omöjligt, alldeles omöjligt; jag skall ut i en förrättning.

MARGIT.

Det är endast ett påfund! Stanna nu, så går jag efter min man! Min man! Låter det inte lustigt?

Går in.

BIKTFADERN.

Jo, mycket lustigt! — Men... att se honom! Segerrusig, lycklig, god, välvillig! Nej! mina krafter

Digitized by Google

räcka icke! Min börda är tung nog! Jag, tänk jag, skall gå bort och trösta en döende!

Om jag kunde lära mig att gråta.

Går ut gråtande med händerna för ansiktet.

Scen 5.

MARGIT och BENGT.

MARGIT.

Patern har gått.

BENGT.

Då måste vi vörda hans finkänslighet, ty nog var han överflödig.

MARGIT.

För mig är hela världen överflödig. Giv mig en kyss!

BENGT.

Tusen!

De gå omarmade till fönstret.

Se hur blå himlen är, hur grön skogen! Livet är dock härligt!

MARGIT.

Livet är härligt!

BENGT.

Hur lätt synes icke varje arbete som föreligger, hur liten mödan, hur små hinder! O, jag känner mig i stånd att bära jorden på mina axlar. — Säg, är du lycklig åt din frihet, Margit?

MARGIT.

O, jag är så lycklig! Gråter.

BENGT.

Du gråter, älskade!

Digitized by Google

MARGIT.

Det är av glädje.

BENGT.

Må det aldrig bli av sorg!

Scen 6.

HOVMÄSTAREN. PAGEN med kanna och bägare; TJÄNARE med en vinkylare, som de ställa på golvet; andra bära in faten med rätterna.

HOVMÄSTAREN.

Den nådiga herren och frun äro betjänade!

BENGT

utan att höra hovmästaren visar Margit på brudskruden.

Feen har lagt sin hamn efter sig!

MARGIT, brydd och skamsen.

Ack, käresta, förlåt!

HOVMÄSTAREN.

Den nådiga herren och frun äro betjänade!

BENGT.

Ah! Han vill att vi skola spisa! Vad säger du, Margit?

MARGIT.

Jag vill ingenting ha!

BENGT.

Men du håller mig ju sällskap?

MARGIT.

Alltid, älskade, vad du vill!

Digitized by Google

BENGT.

Nej, vad du vill! De sätta sig.

BENGT äter.

Jag skulle egentligen ha varit ute på åkern i dag, ty kornet står i skyl...

MARGIT.

O nej, nej, tala inte om dina åkrar nu! Inte nu!... Giv oss vin, gosse! — Njut stunden, var lycklig en dag; du har ju tjänare, som sköta dina sysslor!

BENGT.

Jo, de sköta sysslor! — Nej, bort med mullen! Denna dag är glädjens! Margit!

Stiger upp, lyfter en bägare och faller på ett knä.

Jag dricker din skål, på knä, som din riddare! Låtom oss göra livet till en fest, låt mig alltid vara din älskare, som längtar efter dina ögon som blomman efter solen! Bort med livets tunga händer, då de vilja lägga sig på våra skuldror och trycka oss i stoftet!

Din skål, älskarinna — till din lycka!

MARGIT.

Tack, min allra käraste, för dina ord! Låt mig aldrig bli din hustru och trälinna och bliv du aldrig min husbonde och man. Min riddare och älskare, din skål!

BENGT

reser sig och sätter sig bekvämt att äta.

Tack!

MARGIT.

Det är roligt att se dig spisa!

Digitized by Google

BENGT.

Du vill icke spisa! Det är en högst förträfflig kalv.

MARGIT.

Hu, så du talar! — Giv oss vin, gosse! — Till Bengt. Var har du fått den vackra pilten ifrån?

BENGT.

Fåfänga föräldrar ha skickat hit honom att lära riddarseder. — Vad skola vi roa gästerna med?

MARGIT.

En jakt kanske!

BENGT.

Det är bra! Hovmästare, säg åt stallaren att han blåser upp till sadling! — Det skall bli härligt att få frisk luft, och så kan jag få kasta ett öga på mina arbetare!

HOVMÄSTAREN går.

MARGIT.

Låt arbetarne hålla fridag i dag, för min skull!

BENGT.

Fridag? Mitt i arbetstiden? Nej!

MARGIT.

Du nekar mig inte min första begäran?

BENGT.

Jo, när den är oförståndig! Hela årets inkomst ligger ute under bar himmel.

MARGIT.

Himlen tar inte bort den!

Digitized by Google

BENGT.

Ingen säkerhet! — Nu är jag mätt! — Detta var en mäkta god mat!

Sträcker sig och petar tänderna.

Hör du, min lilla fé!

MARGIT nedslagen.

Ja, min älskade!

BENGT.

Du skall vara snäll och lägga undan dina kläder!

MARGIT betraktar honom häpen.

BENGT.

Blev du ond? Förlåt mig, käresta! Jag är uppfostrad i ett hem, där ordning var första och sista regeln. Därför, förlåt mig! Smeker henne.

Scen 7.

HOVMÄSTAREN. DE FÖRRE.

HOVMÄSTAREN.

Lagmannen och hans fru bedja om tillstånd att få avlägga ett lyckönskningsbesök hos Eders Nåde och hans fru!

MARGIT.

Låt dem icke komma nu, Bengt, icke nu! Vi vilja vara allena.

BENGT.

Ack, låt dem komma! Vad är lyckan, om man inte får visa den! Till Hovmästaren. Bed dem vara välkomna. Till Margit. Vi hinna ju alltid vara allena!

MARGIT.

Som du vill, älskade!

Digitized by Google

Scen 8.

DE FÖRRE. LAGMANNEN och hans HUSTRU.

LAGMANNEN.

En god morgon på en god natt, herr Bengt och hans unga fru! — Redan uppe och till bords! Äter som duvor och kyssas som duvor! Ser du, Christina, så lyckliga de se ut — ännu så länge! Jag minns som en dröm hur det var, när vi gifte oss...

LAGMANSKAN.

Kära Lars, du skall inte tala om dig själv nu utan önska de unga lycka. Min man är så språksam om morgnarne, men man skall inte höra på honom! — Gud välsigne er, herre och fru, och give er lycka!

BENGT.

Tack, fru lagmanska! Jag ville att all den lycka man önskat oss under detta dygn måtte komma oss till del.

MARGIT.

Och all välsignelse! Tack, fru!

LAGMANNEN.

Det är alltid både glatt och sorgset att se nygifta och deras hem! Så fint och blankt och nytt, som om vårsolen väckt det till liv. Intet damm ännu, man speglar sig i möblerna, inga fläckar på dukarne; och så komma barnen, de kära barnen, och då blir det repor i bordet och revor i överdragen; och innan man vet ordet av, äro de utflugna ur boet, men boet är icke så vackert längre!

Digitized by Google

LAGMANSKAN.

Kära Lars, tala inte så för de unga! Det är icke som han säger; barnen äro ju glädjen i hemmet, och det är ju för de vardande barnens skull man gifter sig!

Scen 9.

DE FÖRRE. HOVMÄSTAREN in hastigt, går fram till Bengt och viskar vid honom.

BENGT.

En angelägenhet berövar mig nöjet av mina gästers sällskap på en stund. Margit, min hustru, ledsaga våra kära gäster i rummen och ställ om en vagn åt dem, om de vilja följa oss på jakten. Herr lagman och fru lagmanska! Bugar sig.

MARGIT till Bengt.

Är det något, som oroar dig? Säg!

BENGT.

Ingenting! Endast en angelägenhet, som måste ha sin tid. Var alldeles obekymrad!

MARGIT.

Kan jag vara lugn?

BENGT.

Fullkomligt!

MARGIT.

Våra kära gäster få nöja sig med mitt sällskap en stund, och om jag ej kan ersätta min make, så dömes jag icke strängt ännu så länge!

LAGMANSKAN.

Inga omständigheter med så gamla vänner!

Digitized by Google

LAGMANNEN.

Jag förstår så väl vår unge herres skäl, ser min unga fru, för mannen är plikten det första!

MARGIT.

Jag tror för kvinnan också! — Herr lagman, fru lagmanska!

De gå; Margit kastar en kyss åt sin man.

Scen 10.

HOVMÄSTAREN. BENGT.

BENGT.

Konungens fogat, sade du!

HOVMÄSTAREN.

Hans majestät konungens fogat!

BENGT.

Låt honom komma! — Hör! Såg någon av gästerna honom?

HOVMÄSTAREN.

Jag kan icke svara bestämt på det, herr riddare.

BENGT.

Skicka genast efter patern!

HOVMÄSTAREN.

Han är hos en döende.

BENGT.

Han skall komma till de levande! Genast! Hör du! — Släpp in fogaten!

HOVMÄSTAREN går och inför fogaten.

Digitized by Google

Scen 11.

BENGT. FOGATEN. Sedan VITTNET.

FOGATEN.

Herr riddare, för mig kan intet ärende vara mera plågsamt än detta, då jag nödgas tränga mig in i en bröllopsgård och störa glädjen...

BENGT.

Ert ärende, herr fogat!

FOGATEN.

Jag har icke något ärende, utan det som jag har i uppdrag att framföra är vår nådige konungs —

BENGT.

Litet mindre ord, herr fogat! Ni ser att jag har mycket att beställa om.

FOGATEN.

Jag ser det och förstår att en så viktig handling som hushållets utökning medför mycket bekymmer. Så mycket smärtsammare för mig att öka dessa. Herr riddare, ni står inne med utskylder för fem års försummad rustning.

BENGT.

Vi ha ju icke haft något krig.

FOGATEN.

Det hjälper icke! Då eder fädernegård frälsades från skatt, tillföll eder släkt denna fördel mot att gården rustade med häst och karl. Nu har det gått därhän, att man vill behålla fördelarna utan motsvarande skyldigheter, men kungen tillåter det icke gå längre.

Digitized by Google

BENGT.

Med påföljd?

FOGATEN.

Att ni upphör vara frälseman.

BENGT.

Och blir bonde igen?

FOGATEN.

Som vi alla varit från början.

BENGT.

Ni förstår således att jag är en förlorad man.

FOGATEN.

Nej!

BENGT.

Två års missväxt, husets iståndsättande, morgongåva och bröllopskostnader! Jag är helt visst förlorad!

FOGATEN.

Skulden stiger på sin höjd, med upplupna räntor, till sex hundra mark.

BENGT.

Jag är redan skyldig på annat håll det tredubbla beloppet.

FOGATEN.

Har ni, förlåt frågan, givit förskrivning på gården?

BENGT.

Det har jag icke gjort och kommer icke att göra!

FOGATEN.

Men konungen kommer att taga sin rätt.

Under senare delen av scenen har vittnet, en enkelt klädd person, kommit tyst in i rummet och betraktat tavlorna på väggarna.

Digitized by Google

BENGT.

Vem är det?

FOGATEN.

Det är vittnet.

BENGT.

För Guds skull, ni ämnar väl inte gå bröstgänges till väga?

FOGATEN.

Det kan inte kallas bröstgänges, när man väntat i fem år. Konungens befallning är orygglig, som ni känner.

Hornblåsning utanför.

BENGT.

Och ingen människa på jorden som kan låna mig summan!

FOGATEN.

Det finns nog många människor, som kunna det.

BENGT.

Skulle, skulle ni...

FOGATEN.

Jag är konungens ämbetsman.

BENGT.

Men giv mig ett råd! Vart skall jag vända mig, nu i denna stund, då gästerna vänta mig?

FOGATEN.

Er unga hustru ligger mig mer om hjärtat än edra gäster. Jag hade den lyckan att känna henne, innan hon kom i klostret, och jag vet vilken skatt ni tagit i besittning. Det gör mig i sanning ont om er och henne. Jag skall giva er ett råd! Låna av honom där!

Digitized by Google

BENGT.

Av honom?

FOGATEN.

Han har pengar; han är en riktig brunn, fastän han ser fattig ut. Jöns!

VITTNET.

Herr fogat!

FOGATEN.

Lägg upp sex hundra mark på bordet här!

VITTNET.

Förlåt mig, herr fogat, jag hörde inte fullt vad ni sade.

FOGATEN.

Sex hundra mark på bordet.

VITTNET sätter sig.

Vem åt?

FOGATEN.

Åt riddaren här!

VITTNET.

Har han säkerhet?

FOGATEN.

Förskrivning i gården!

VITTNET.

Är grödan under tak?

BENGT.

Nej, den står ute än, men den kommer in i dag!

VITTNET.

På hur lång tid?

BENGT.

Ett år!

Digitized by Google

VITTNET.

Håll papperen i ordning, tills vi komma igen!

BENGT utom sig.

Vad är detta för sällskap ni reser med, herr fogat?

FOGATEN.

Det är hans sätt, men det betyder ingenting.

BENGT.

Jag har stor benägenhet att piska upp honom.

FOGATEN.

Det kan ni göra sedan. — Han är en ganska beskedlig karl — och är mycket rik.

BENGT.

Rik? — Ja!

MARGIT utanför.

Bengt! Bengt! Man väntar dig!

BENGT till fogaten och vittnet.

Ett snart återseende! Jag måste lämna er nu.

FOGATEN.

Vi taga in på återvägen.

BIKTFADERN i dörren.

Herr riddaren har kallat mig?

BENGT.

Vänta ett ögonblick, pater, jag måste tala vid er.

Digitized by Google

Scen 12.

BENGT. BIKTFADERN.

BENGT.

Pater Franciscus, giv mig ett råd! Ni ser en man, som är ganska olycklig. Vad ödet brukar förunna den fattigaste stackare, har det nekat mig. Min bröllopsglädje är störd; min hustru, som trodde sig gå till mötes ett liv i frihet och oberoende, får i morgongåva fribrev på en stundande fattigdom. — Hör nu på! Jag har nyss lovat, att hon skall äga mitt förtroende helt och odelat! Nåväl, har jag icke å andra sidan rätt att skänka henne denna dag i oblandad glädje, har jag icke rätt att skänka henne ett år, under vilket jag kan med himlens hjälp avvärja olyckan. Jag har nämligen fått ett års uppskov med en större utskylds gäldande, och jag kan med sparsamhet och under gynnsamma förhållanden möjligen hålla det ramlande huset uppe!

BIKTFADERN.

Varje sak har minst två sidor, herr riddare, och vi måste betrakta båda. Er hustru har icke allenast lovat, utan har även rätt att dela nöd och lust! Om ni invaggar henne i den föreställningen, att ni äro rika, blir hon oförmögen att bära slaget, när det kommer; om ni underlåter att giva henne ert fulla förtroende, har ni givit henne rätt att misstro er, och på samma gång har hon anledning att undandraga er sitt förtroende och kanske skänka det åt någon annan.

Försöket är farligt.

Digitized by Google

BENGT.

Pater Franciscus, ni är en vis man! Jag känner de varma känslor ni hyser för min hustru —

BIKTFADERN rycker till.

BENGT utan att se hans rörelse.

Jag vet att ni var henne en vän i klostret. Ni vet således att hon är uppfostrad till overksamhet, att livets verklighet för henne är något orent, som hon sluppit komma sina händer vid. Kan jag då med gott mod föra in henne i en strid mot denna av henne så fruktade och hatade verklighet? Nej, jag kan icke se min blomma vissna, jag kan icke stänga buren om min fågel, som jag givit friheten. Pater, säg att hon skall vara fri och lycklig ett år, och hon skall vara det!

BIKTFADERN.

Å ena sidan: hon kan genom striden framgå som en stor och härlig kvinna, vilken försonat sig med detta yttre liv, vilket Gud just har givit oss till en renande skärseld, men hon kan också dragas ner i de mörka djupen; å andra sidan: om ett år är hon mor; kanske hon då är starkare att bära slaget och lättare lida allt för sitt barns skull, än hon nu skulle göra för egen räkning!

BENGT.

Kanske! Ja! Hon skall få leva i sina drömmar; jag skall vara lycklig, då jag vet, att hon är lycklig, om ock det skall smärta mig djupt att vara andligen skild från henne, att känna huru våra själar äro på olika håll, då de alltid skulle vara på ett!

Bistå mig, pater, var min vän och var hennes!

MARGIT utanför.

Bengt! Bengt!

Digitized by Google

Scen 13.

DE FÖRRE. MARGIT in i riddräkt. FALKENERAREN.

BENGT.

Jag kommer, älskade!

MARGIT.

Håller du på att bikta för pater Franciscus! Det anser jag vara otillbörligt numera, då du har din hustru.

BENGT.

Jag bad patern vara min vän och din!

MARGIT.

Skola vi redan behöva vänner? Nå, patern är en andans man och får bli min andlige vän! —

Se där min hand! Ni får kyssa den, så min man ser det! — Bengt! Se på mig! — Är du riktigt lycklig!

BENGT.

O, ja, min älskade hustru!

MARGIT.

Säkert?

BENGT.

O, ja!

MARGIT.

Då är jag också lycklig! Och nu, falkenerare, tag min falk!

Ack den som vore en fågel och fick stiga upp i den blå skyn och se ner på jorden, huru liten den är, och på människorna huru små och på allt huru smått!

Digitized by Google

BIKTFADERN.

Man behöver icke stiga till skyarne för att se allt det där! Det är lika smått, när man står härnere!

MARGIT.

Det har ni rätt i. — Hornblåsning utanför. Hornet klingar, hästarne gnägga! Upp i sadeln, ut i skogen! Livet är dock härligt, säge vad man vill! — Ni sitter inne här, pater — och beder för oss!

BIKTFADERN.

Jag skall bedja för er.

Digitized by Google

TREDJE AKTEN.

BORGSTUGAN.

Ett stort rum med korsvalv, vilka bäras av pelare mitt i rummet; hel fondvägg med tre små djupa fönster med bänkar; till vänster i bakgrunden en liten dörr, till vilken några trappsteg leda upp; på samma sida i förgrunden ett stort bord med bänkar; däremellan huvudingången; till höger: spis i bakgrunden; ett mindre bord i förgrunden på samma sida under ett litet fönster, vid vilket en stor vilstol med kuddar; bord omkring pelarne.

Scen 1.

MARGIT in, ledd av HOVMÄSTAREN och HUSHÅLLERSKAN, åtföljd av KERSTIN (kammarpigan) med ett skrin och en spegel.

MARGIT.

Var är riddaren min man?

HOVMÄSTAREN.

Herren är ute på åkern, frun!

MARGIT.

Alltid på åkern! — Stanna litet! Jag blir så andfådd!

HUSHALLERSKAN.

Frun, frun! Skulle icke ha stigit upp än! Det går icke väl!

Digitized by Google

MARGIT.

Å, jag har legat så länge! Sätt mig där i stolen, så vill jag vänta till min man kommer. Det skall göra honom glad att se mig uppe igen! — Stäng dörren till kammaren, så att jag slipper höra de i lilla skrika; det gör mig så ont, som om jag själv hade plågor!

KERSTIN stänger dörren.

MARGIT sätter sig i vilstolen.

Öppna ett fönster! Här är så varmt.

HOVMÄSTAREN.

Det har inte fallit regn på tre veckor heller, men ett grant bärgningsväder blir det.

MARGIT ser ut genom fönstret.

Här ser så ovanligt ut i parken! — Så soligt och kalt! Jag saknar något! —

HUSHÅLLERSKAN.

Se nu! Var det inte det jag sade?

MARGIT.

Linden! Min lind är borta! Vem har huggit ner den? Vem har vågat?

HOVMÄSTAREN.

Den nådiga herren behövde den till virke.

MARGIT.

Det fanns väl andra trän än just den! Å, det är förnedrande!

HUSHÅLLERSKAN.

Lugna sig, nådiga fru! Inga sinnesrörelser, har läkaren sagt.

Digitized by Google

MARGIT.

Inga sinnesrörelser! Säg inte det åt mig! Säg det åt dem, som skaffa mig sådana! — Och, vad ser jag, mina rosenbuskar äro torra! — Ingen har brytt sig om att tänka på dem! Ingen! Gråter.

HUSHALLERSKAN.

Det har inte regnat på tre veckor, goda fru; så det kan man ju icke hjälpa!

MARGIT.

Man kan vattna dem! Varför har man icke gjort det? Intet regn! — Om Gud ville låta det regna på mina fattiga rosor, som gjorde mig så mycken glädje! — Men varför har man icke vattnat?

HOVMÄSTAREN.

Det är en fjärdingsväg efter vatten och alla dragare ha varit på åkern!

MARGIT.

Alltid åkern och aldrig annat! Jag vill att man genast vattnar. Hans! Befall att man strax sätter för dragarne och hämtar vatten! Alla dragarne!

HOVMÄSTAREN dröjer.

MARGIT.

Hörde du? Alla! — Befall i min herres namn. Han har sagt att han icke nekar mig något.

HUSHÅLLERSKAN till Hovmästaren.

Lyd henne eller blir hon sjuk, och då få vi ansvaret!

HOVMÄSTAREN går ovilligt.

Digitized by Google

Scen 2.

DE FÖRRE utom HOVMÄSTAREN.

MARGIT.

Ingen omtanke, ingen tillsyn! Om jag icke såg till, skulle allting torka bort. — Malin! Se på mig! — Har jag blivit mycket ful efter sjukdomen?

HUSHÅLLERSKAN brydd.

Icke är frun så hullig och så röd som förut, men det tar snart upp sig igen!

MARGIT.

Har jag blivit mycket ful? frågade jag dig.

HUSHÅLLERSKAN.

Å, kära fru!

MARGIT.

Giv mig en spegel!

KERSTIN lemnar henne spegeln.

MARGIT betraktar sig.

Jag har blivit mycket ful! Eller kan du också ljuga, lilla spegel, som är så blank? Torkar spegeln. Nej, det är icke du som har fläckar, det är nog jag! — Kerstin, fläta mitt hår!

Scen 3.

DE FÖRRE. HOVMÄSTAREN.

HOVMÄSTAREN.

Konungens fogat har kommit resande och ber att få träffa riddaren.

Digitized by Google

MARGIT.

Bed honom komma in; jag skall taga emot honom. — Skynda dig, Kerstin!

HUSHALLERSKAN.

Men kära fru, ni har icke krafter ännu att taga emot främmande!

MARGIT.

Min man kommer snart — en stund kan jag väl tala; det är så länge sedan jag hörde något utifrån världen! Bed honom komma.

Tar på sig några smycken ur skrinet.

O, min Gud! Ringarne ha blivit för stora! Stackars Margit!

Scen 4.

FOGATEN. MARGIT. De övriga gå.

FOGATEN

in, fram och böjer knä för Margit.

Min fru, mottag min vördnadsfulla hälsning!

MARGIT.

Var välkommen i mitt hus, herr fogat!

FOGATEN.

Jag tror icke att min fru känner igen sin gamla barndomsvän och lekkamrat?

MARGIT.

Ni, herr fogat! — Låt mig betrakta er! Under detta skägg skulle dölja sig ett ansikte, som skulle vara mig ett ungdomsminne? — Vänd ert huvud åt sidan! Ah! — det är Erik! Förlåt, herr fogat!

Digitized by Google

FOGATEN.

Fru Margit! Åren hava förändrat mitt ansikte, men mitt hjärta är oförändrat.

MARGIT.

Finner ni mig mycket förändrad?

FOGATEN.

Jag finner ert ansikte lika litet vackert som förr, ty sanningen att säga, ni var icke vacker, men er själ var av den livliga och intagande art, som gör att samvaron aldrig blev lång.

MARGIT.

Ni talar inte artigt, herr fogat, som fordom!

FOGATEN.

Jag har icke samma anledning som då, när det ännu fanns hopp att vinna er. Artiga ord äro blott betet som dölja kroken. — Ni är lycklig nu, fru Margit; ni har fått den ni älskar, och när han upphör att älska er, så har ni ert barn!

MARGIT.

Han upphör att älska?

FOGATEN.

Ja! Kärleken lär ju icke räcka så länge som ett liv varar.

MARGIT.

Ni talar så ohyggligt! — Säg mig, ni älskade väl aldrig mig?

FOGATEN.

Jo! Och jag älskar er än. Men om jag hade fått er, vore det kanske slut.

Digitized by Google

MARGIT.

Då borde man aldrig få varandra!

FOGATEN.

Och får man icke varandra, så är det icke bra heller! Världen är bra bakvänd.

MARGIT.

Det är roligt att kunna tala lugnt om det förflutna, när vi nu äro utom all fara. Ni älskade mig verkligen och älskar mig än? Så lustigt!

FOGATEN.

Ja, det är ganska lustigt! — Ni brydde er aldrig om mig?

MARGIT.

Jag vet inte.

FOGATEN.

Tala om ni, nu då vi äro utom all fara!

MARGIT.

Jag höll rätt mycket av er, ända tills jag träffade den rätte.

FOGATEN.

Jag var icke den rätte! Det var lycka för er, att ni råkade ut för er man. Han är en god människa, som kommer att älska er länge; han tillhör dem, som kunna offra sig. Jag skulle ha gjort er olycklig, ty jag är en självisk man.

MARGIT.

Självviskheten är en egenskap och icke ett fel hos människan.

FOGATEN.

Men en vidrig egenskap! Jag kan sitta och se på den som på en sak utom mig, den jag föraktar,

Digitized by Google

men jag kan icke komma ifrån den. — För övrigt äro mina hedersbegrepp icke starka. Hade jag sett mera heder omkring mig, skulle jag varit hederligare. Lyckönska er alltså och bed er man icke släppa mig in i ert hus.

MARGIT.

Detta är en skymf mot mig!

FOGATEN.

Icke skymf! Blott en varning! Tro därför icke att jag överskattar min förmåga att störa ert äktenskaps lugn. — Vi ha ju bevis på min oförmåga i det fallet! Jag tillhör de fördömda, i vilka den onde älskar att vistas.

MARGIT.

Ni är en olycklig människa, som man ville visa dörren, men som man ber stanna.

FOGATEN.

Jag är ganska olycklig! — Nu går jag till mitt gästrum och väntar er man, min fru!

Knäfaller och går.

MARGIT.

Herr fogat! Vi återse varandra!

Scen 5.

MARGIT ensam. Sedan BIKTFADERN genom samma dörr genom vilken fogaten gick ut.

MARGIT.

Den som erkänner sina fel, den kan icke vara en dålig människa!

Digitized by Google

BIKTFADERN in.

Välkommen upp, fru Margit!

MARGIT.

Tack, pater Franciscus! Säg mig, kan den som erkänner sina fel vara en dålig människa?

BIKTFADERN.

Den som skryter med sina fel, erkänner dem och är ändå en oförbätterlig varelse.

MARGIT.

Vad tycker ni om fogaten?

BIKTFADERN.

Jag tror att det är en mycket dålig man, oaktat jag aldrig hört honom erkänna sina fel.

MARGIT.

Då är han olika, när han talar vid er!

BIKTFADERN.

Därom är jag fullkomligt övertygad!

MARGIT.

Sitt ned och tala vid mig, jag är så ensam!

BIKTFADERN.

Är ni ensam?

MARGIT.

Jag ser aldrig min man annars än vid måltiderna, och då är han trött och frånvarande!

BIKTFADERN.

Det är en förtjänst hos honom att han arbetar för sin hustru och sitt barn!

MARGIT.

Arbetar han inte för egen räkning då?

Digitized by Google

BIKTFADERN.

Jo, också det, men icke bara det, och icke mest!

MARGIT.

Det gläder mig att höra. Ty jag trodde att han älskade mig mindre än förr.

BIKTFADERN.

Då ber jag få meddela, att han älskar er mer än förr och så högt ni aldrig älskat honom!

MARGIT.

Det är som biktfader ni har rätt att säga mig sådant.

BIKTFADERN.

Ja, det är det! — Ni, sade att ni var ensam! Det är icke sant! Ni har ert barn.

MARGIT.

Barn? Ja! — Det är intet sällskap!

BIKTFADERN.

Somliga söka sällskap för att få, andra för att giva!

MARGIT.

Jag har ingenting att giva!

BIKTFADERN.

Detta låter mera som ett skryt än som ett erkännande.

MARGIT.

Varför ni anser mig snarare oförbätterlig!

BIKTFADERN.

Ni är en underlig natur. Er själ söker oupphörligt beröring med andra själar!

Digitized by Google

MARGIT.

Min själ är som flinta, den söker stål för att få eld.

BIKTFADERN.

Er själ är som stål och flinta, den söker sköre, sköre som tänds av en gnista och slocknar.

MARGIT.

Ni är bra olik er mot vad ni var en gång i klostret.

BIKTFADERN.

Jag har förändrat mig mycket, ty jag har sett mer av världen sedan dess.

MARGIT.

Jag har även sett världen. Gud i himlen, vad den är olik mina föreställningar om den!

BIKTFADERN.

Världen är nog sig lik. Jag tror det är våra ögon som undergå förändringar.

MARGIT.

Ni ser mig icke med samma ögon som förr; tror ni icke att jag är förändrad också?

BIKTFADERN sorgset.

Jo, det tror jag!

MARGIT.

Man blir sämre ju längre man lever!

BIKTFADERN.

Det är icke sagt man blir det, fastän det förefaller oss så. Redan det att det förefaller oss så, är ett tecken till att vi äro på väg att bli bättre,

Digitized by Google

och när vi kommit så långt att vi gråta över oss, då äro vi redan bättre! Fru Margit! Lid och hoppas! Dröm understundom, det är gott att drömma också, men vakna för himlens skull när tiden är inne!

MARGIT.

När är tiden inne?

BIKTFADERN.

Nu! Just nu!

Scen 6.

DE FÖRRE. BENGT in, arbetsklädd i stövlar och stor hatt.

BENGT.

Älskade hustru! Du är uppe och jag ser dig igen i min stora länstol, där du satt så långa vinterkvällar! Var välkommen!

MARGIT.

Tack, älskade Bengt.

BENGT.

O, jag är så glad! Halva skörden står i skylar och skall in i dag, den andra hälften väntar lien och är som det gulaste guld. Inte en molntapp på himlen. Ett välsignat år i år, och jag får en tredjedel mer än jag vågat beräkna. Gud give att det bara icke komme regn! — Och sedan skola vi få rummen iordningrustade däruppe, så att min fe skall få flytta in igen i sitt slott.

MARGIT.

Det dröjer länge med rustningen av rummen!

Digitized by Google

BENGT.

Skörden först under tak, så få vi allt vad vi vilja sedan! — Säg mig, Margit, hur tycker du att det är att bo här nere i borgstugan! Vantrivs du mycket?

MARGIT.

Sanningen att säga finner jag detta stora rum mycket svalare och luftigare än de små kamrarne däruppe.

BENGT.

Du skulle kanske trivas att bo här beständigt?

MARGIT.

Ja, om jag visste att vi kunde ha det bättre, när man ville.

BENGT.

Inte annars? — Gå inte, pater.

MARGIT.

Jo, varför inte? Det har jag inte tänkt på!

BENGT.

Antag att vi vore fattiga, så att vi voro tvungna att bo här.

MARGIT.

Tvungna? Ett tvång är alltid ett obehag!

BENGT.

Vår plikt då?

MARGIT.

Plikt? — Plikt och tvång kan komma på ett ut.

BENGT.

Se där! Plikten älskar du icke!

Digitized by Google

MARGIT.

Nej, jag hatar den, helst jag alltjämt får höra talas om den! — Och jag förstår inte varför vi skola onödigtvis plåga oss med omsorger, då vi icke äro fattiga! Lika litet som jag förstår, varför du skulle behöva hugga ner linden utanför fönstret, när du inte behövde det!

BENGT.

Jag behövde det, min älskade!

MARGIT.

Det fanns så många andra, och du visste att jag tyckte om denna.

BENGT.

Jag tog de andra också!... Hur mår min lilla dotter?

MARGIT.

Gå och se efter!

BENGT.

Nu är du oartig, Margit!

MARGIT.

Icke mer än min riddare som kommer in i stövlar till sin hustru!

BENGT.

Förlåt mig! Jag skall genast byta om.

Gör min av att draga av sig stövlarna.

MARGIT.

Härinne? I min närvaro! — Där ser ni, pater, att andra också kunna förändra sig!

Biktfadern går.

Digitized by Google

Scen 7.

MARGIT. BENGT.

BENGT.

Margit, Margit, för himlens skull inga hårda ord.

MARGIT.

Det är just vad jag ville bedja dig och framför allt inga åthävor! Du har visat mig missaktning i främmandes närvaro!

BENGT.

Jag har visat dig ett gränslöst förtroende, då jag visade huru jag litade på ditt överseende.

MARGIT.

Du har visat att du icke älskar mig längre.

BENGT.

Jag älskar dig inte, säger du, därför att jag arbetar för dig och icke sitter och sladdrar vid din sybåge; jag älskar dig icke, därför att jag kan vara hungrig efter att ha saknat mat; jag älskar dig icke, därför att jag icke byter om stövlar, när jag går in i rummen på ett ögonblick; jag älskar dig icke, säger du! O, om du visste, hur högt jag älskar dig!

MARGIT.

Förr, innan vi gifte oss, då älskade du mig, oaktat du sladdrade vid min sybåge, oaktat du icke kom in i stövlar och oaktat du icke visade mig ringaktning! Vad har inträffat sedan, eftersom du förändrat ditt uppförande?

BENGT.

Vi ha gift oss!

Digitized by Google

MARGIT.

Där sade du sant! Vi ha gift oss! — Innan du ägde mig, var du rädd att förlora mig; nu äger du mig, och det låter du mig se!

BENGT.

Margit, Margit! Skulle det gå så även med oss! Vi kände faran, vi förutsade den, vi beredde oss på att undvika den, men den tog fatt oss! Ödets tunga vagn rullar fram, den river upp dammet, och dammet lägger sig över oss!

MARGIT.

Skyll icke på ödet! Det är icke ödets fel, att icke du håller dina löften! Du lovade mig ett liv i frihet och luft och sol! Det är du som trampar upp dammet från nyttans åkrar och för med dig in i hemmet.

BENGT.

Jag kan icke svara på detta nu! Men snart skall jag det och då skall allt bli som förr.

På knä med huvudet i Margits knä.

Margit, min själs älskade! Tro mig då jag säger att jag icke vållar detta; tro mig och tro mig alltjämt, hur du än ser mig; tro att jag älskar dig, så att jag ville bära dig på mina armar över alla livets vassa stenar, och förlåt mig alltid, alltid, då jag är hård! Jag är en vingskjuten falk, som vill lyfta sig mot skyn, men jag kan endast flaxa med mina bräckta vingar, med längtans blickar se upp till himlen och falla ner på jorden! Trösta mig! Trösta mig!

MARGIT.

Jag känner inte igen dig, Bengt! Stig upp, att jag icke må se ned på dig! Vad du är liten, stolte riddare!

Digitized by Google

BENGT.

Inför det allsmäktiga ödet är jag liten, inför olyckan ligger jag i stoftet, icke för dig! Stiger upp.

MARGIT.

Hycklare!

BENGT.

Margit! Margit!

MARGIT.

Förlåt! Omfamning.

BENGT.

Älskade, rädda oss på spillrorna av vårt skepp! Vi ha gått på grund, låt oss inte sjunka!

MARGIT.

Älskar du mig än, Bengt? Säg!

BENGT.

Jag kan aldrig upphöra att älska dig, men du skall tro på mig och vara överseende.

MARGIT.

Och du, Bengt, skall icke stänga in din fågel igen, sen du släppt ut henne ur den ena buren.

BENGT.

Snart skall fågel blå höra linden spela igen och riddaren skall lägga av den fula kappan och bli förvandlad och draken skifta hamn, vågorna skola lägga sig och de vita svanorna skola simma på det lugna vattnet.

MARGIT.

Nu talar min riddare så vackert; varför icke alltid så?

Digitized by Google

BENGT.

Riddaren har så mycket i sitt stora huvud; han skall skaffa mat åt sina små; han skall hugga ved, så att de icke frysa, han skall skydda hus och hem. Den stackars riddaren har så mycket att tänka på, och därföre skall hans fe vara god mot honom.

MARGIT.

Hon vill vara så god, men hon har fått så mycket onda tankar i sitt lilla huvud; det är så många drakar den gode riddaren har att döda. Döda dem, Bengt!

BENGT.

Gud give jag kunde!

Scen 8.

DE FÖRRE. HOVMÄSTAREN.

HOVMÄSTAREN.

Det mulnar, herre! Det blir oväder. Folket väntar befallning!

BENGT springer till fönstret.

Åskmoln! — Säg till fogden att han genast sätter för alla dragare och låter köra in det som är skuret. Det som står på åkern må Herren skydda! Jag kommer genast! Spring!

Hovmästaren går.

Margit, kan du taga emot en prövning?

MARGIT.

En prövning!

BENGT.

Du måste bära den! — Hör mig! Jag har vetat ett helt år, att vi voro på väg att bli fattiga. Jag

Digitized by Google

ville skona dig, ty jag hade hoppet om att kunna rädda oss. Himlen står i begrepp att beröva mig hoppet! Men ännu kan allt räddas.

MARGIT.

Du har vetat detta ett helt år och icke sagt mig något!

BENGT.

Ja, men nu vet du det!

MARGIT.

Det var därför... Jag undrade vad jag gjort himlen för när!

HOVMÄSTAREN in igen.

Fogden säger att riddaren skickat bort alla dragarne efter vatten.

BENGT.

Har jag? Har jag skickat bort dragarne?

MARGIT.

Nej! Det har jag gjort!

BENGT.

Du? Varför har du gjort det?

MARGIT.

Jag ville ha vatten åt mina blommor, som du låtit torka, medan jag var sjuk.

BENGT.

Blommor?

MARGIT.

Ja!

BENGT.

Ni blygs inte att säga ja?

Digitized by Google

MARGIT.

Ni berömmer er av att ha ljugit ett helt år! Jag behöver icke blygas att säga sanningen, då jag icke begått något fel utan endast varit nog olycklig att drabbas av ett missöde.

BENGT.

Och ni vill försvara er?

MARGIT.

Till det sista!

BENGT

går emot henne med lyftad hand.

MARGIT

skyddar sig med en kudde.

Ni slår mig?

BENGT rycker kudden från henne.

Jag slår er som man slår ett olydigt barn!

MARGIT.

En sjuk kvinna! Ert barns mor!

Regnet piskar på fönsterna.

Scen 9.

DE FÖRRE. FOGATEN. VITTNET.

FOGATEN

ger ett tecken åt vittnet att gå, när han blir varse situationen.

MARGIT.

Herr fogat! Som konungens ämbetsman befaller jag er skydda mig mot denne man, som bär hand på mig!

FOGATEN.

För himlens skull!

Digitized by Google

MARGIT.

Denne riddersman lyfter hand mot en sjuk kvinna!

BENGT.

Herr fogat! Himlen har tillerkänt er detta hus; ty det var era pengar jag lånade, nu vet jag det! Jag är en förlorad människa. Himlen har begagnat denna lättfärdiga kvinna som redskap. Tacka henne!

FOGATEN.

Vi måste lugna oss! En liten misshällighet kan lätt uppstå och lätt hävas.

MARGIT.

Jag ålägger er att vittna med mig, då jag skriver till konungen och anhåller att få detta äktenskap upplöst.

BENGT.

Jag yrkar därpå, herr fogat!

FOGATEN.

Men, fru Margit, tänk på ert barn!

MARGIT.

Jag lämnar det icke ifrån mig, var viss därom!

FOGATEN.

Men barnets framtid!

MARGIT.

Jag har också en framtid, ty jag står vid ingången till livet, och jag får själv stå ansvar, huru jag tillbragt detta liv. Med denne man vid min sida sjunker jag. Mitt liv är inför Gud mera värt än detta barns, ty jag är en människa, och barnet är icke det.

Digitized by Google

Men jag lämnar icke detta hus, förr än lagen återgivit mig friheten. Säg denne man det! Och säg honom även, att jag icke bryter mitt äktenskapslöfte, utan att jag låter lösa mig från det samma, såsom jag en gång löstes från mitt klosterlöfte.

FOGATEN.

Fru Margit! Er man har lagen på sin sida!

MARGIT.

Lagen görs om en gång om året och för övrigt: konungens ord bryter lag. Jag tänker inte bryta den.

FOGATEN.

Men ni förlorar er morgongåva!

MARGIT.

Tror ni jag tar betalt för att jag låtit denne man plundra min ungdom? Han må behålla sin gåva, som är en skymf.

BENGT.

Herr fogat, säg denna kvinna, att hon är en dålig natur, som ger sin mans namn till pris åt världens spott och hån!

MARGIT.

Herr fogat, säg denne man att han är en ärelös, som ger en kvinna åt världens förakt. Världen säger åt honom: olycklige man! åt henne: usla kvinna, men den oförvillade tanken säger: ett misstag är begånget, låtom oss rätta det i tid innan två, nej, tre själar gå förlorade!

BENGT.

Nåväl, låtom oss göra det. Jag lämnar detta rum och ni, herr fogat, följer mig! Sedan blir det jag som

Digitized by Google

får följa er. Tunga steg! Hårda öde! Och jag måste fortfara att leva, då jag ville gråta mig till döds! Varför gör jag icke slut på denna eländiga tillvaro? Därför att det är min plikt att leva. Kom, herr bödel, och avrätta mig åtminstone!

BENGT och FOGATEN gå.

HOVMÄSTAREN har gått i början av scenen.

Scen 10.

MARGIT ensam.

Vad har hänt? — Man vaknar i en vacker dröm; man sluter ögonen och väntar på att den skall fortsätta. Man går igenom i tankarne det drömda, men fortsättningen, slutet, slutet, det kommer icke!

Hon satt fången och misshandlad; hon var ung och hennes blod brinnande; så kom han och befriade henne. Var det därför att det var han, eller kunde det icke ha varit någon annan? Kanske! — Så kommer bröllopsmusik, vin, blommor, solsken, ett litet moln; himlen klarnar och solen lyser varmare än förr — och så vaknar hon! Men fortsättningen, slutet! Slutet är att man vaknar! Man är vaken och verkligheten tar vid. Han högg ner min lind, han lät mina rosor vissna och han ville slå mig!

Underbart ändock! Han river av lutans strängar mitt i stycket, och lutan fortfar att ljuda, svagt, men ljuder dock. Hur voro hans ord?

»Snart skall fågel blå höra linden spela, riddaren lägga av den fula kappan och draken skifta hamn. Vågorna skola lägga sig och de vita svanorna åter simma över det lugna vattnet.»

Digitized by Google

Och det var han som ville slå mig!

Detta är verkligheten! — O, Jesus Kristus, världens frälsare, låt mig somna in i den eviga sömnen och aldrig, aldrig mer vakna, utan drömma, drömma min vackra dröm till slut!

Döljer huvudet i kuddarna.

Digitized by Google

FJÄRDE AKTEN.

BORGSTUGAN.

Samma sceneri som i föregående akt.

Scen 1.

LAGMANSKAN. MARGIT mycket enkelt klädd.

MARGIT
klipper och tråcklar på en klänning.

LAGMANSKAN.

Tre månader hava förflutit och ännu intet svar från konungen. — Ni är så arbetsam, fru Margit!

MARGIT.

Det är det enda som uppehåller mitt mod.

LAGMANSKAN.

Förr var det er så tungt att arbeta!

MARGIT.

Därför att det var lönlöst. Plikten är icke tung, när den är frivillig och har ett ändamål. Ett tvång som skänker frihet är så lätt.

LAGMANSKAN.

Frihet? Ni tänker ännu på att upplösa detta äktenskap?

Digitized by Google

MARGIT.

Ännu?

LAGMANSKAN.

Kära fru Margit, hav tålamod och hör på mig en kort stund: jag har varit gift i trettio år och haft fyra barn, så att jag känner sakens gång. Först var det så ömt, nå, det vet man; så kommo vi i tvist, nå, det gör man, när man har olika meningar; man blev osams, nå, det är ju mänskligt, man blev vänner igen. Kärleken, ja, den blev lugnare med åren, men vänskapen, den blev under livets gemensamma prövningar allt varmare.

MARGIT.

Det är mycket bra, men det kunde ha kommit fiendskap i stället för vänskap.

LAGMANSKAN.

Kära fru, när allting är förgängligt på denna jorden, varför skulle fiendskapen då vara evig?

MARGIT.

Därför att det onda rår!

LAGMANSKAN.

Å, Gud, säg inte så! Det onda måste vara starkare för att kunna strida mot det goda; det goda strider icke, det lider.

MARGIT.

Behövs det icke styrka att lida?

LAGMANSKAN.

Jo, men på annat sätt! — Hör på vidare! Ert barn...

MARGIT.

Jag vet! Er man gjorde mig samma förebråelse i går och då svarade jag honom så: herr lagman, ni

Digitized by Google

har låtit era egna barn svälta och frysa, ni har skickat dem ur hemmet och lämnat dem i främmande personers händer, hur kommer det sig att ni då kan vara så öm om andras barn? Är det därför att ni ångrar er hårdhet mot era egna? Troligen icke! Nej, det är därför att ni vill för billigt pris tillägna er en förtjänst som ni saknar, och därför att ni vill dölja ert fel genom att lägga sten på andras börda! — Har ni, fru lagmanska, alltid varit öm mot era barn? Har ni icke önskat dem borta, när de stört er sömn, ert arbete, era nöjen? Har ni icke tuktat dem för en förseelse, som icke var något fel utan endast ett obehag för er?

LAGMANSKAN.

Ack jo, vi ha nog att förebrå oss alla!

MARGIT.

Använd då ert lilla överskott av ömhet på era egna stackars barn och slösa inte bort den på främmandes! För övrigt, jag lämnar icke mitt barn, därför att jag upphör att bo under samma tak som dess far.

LAGMANSKAN.

Men kära fru Margit! Livet är så kort och så stormigt, varför skola icke vänner kunna hålla tillsammans?

MARGIT.

Fråga ödet! Jag älskade honom, han älskade mig, nu hata vi varandra. Vem rår för det?

HUSHALLERSKAN in.

Digitized by Google

Scen 2.

DE FÖRRE. HUSHÅLLERSKAN.

MARGIT.

Vad vill Malin?

HUSHÅLLERSKAN.

Om det inte skulle falla frun alltför olägligt... Förlåt, jag såg inte att det var främmande...

MARGIT.

Bry dig inte om det! Du vill ha'din månadslön? — Du skall få den, när vi träffas efter middagen.

HUSHÅLLERSKAN
dröjer med en min av misstro och otålighet.

MARGIT.

Du också, Malin! Se nu, fru lagmanska; denna kvinna var mig tillgiven, hon var tålig, ärlig, villig, så länge jag var rik; nu när jag är fattig... O, Gud! Man kan köpa tillgivenhet också! Lycklig den rike! —

Öppnar ett skrin på bordet.

Här har du din lön, Malin! Nu är du fri! Jag sköter din tjänst tills vidare.

HUSHÅLLERSKAN skamsen.

Kära, goda...

MARGIT.

Ljug inte! — Men gå!

HUSHÅLLERSKAN går.

Ljug? Hm!

Digitized by Google

Scen 3.

MARGIT. LAGMANSKAN.

LAGMANSKAN.

Deras lott är icke den gladaste, fru Margit!

MARGIT.

Nej, visserligen icke, men dock bättre än vår! Jag gör lika mycket i huset som hon, utom det att jag har omtanken och ansvaret, men skillnaden är den att hon har lön och jag har ingen.

LAGMANSKAN.

Men ni får ju allt vad ni vill.

MARGIT.

Jag får min lön doppad i förödmjukelse och mottagen med tacksamhet, kanske med blygd; hon, min hushållerska, hon tar sin lön och behöver varken tacka eller skända sig. Hon har frihet över sin själ, hon får vara tankfull, sorgsen, missnöjd, när hon behagar, men jag skall vara glad, vänlig. Jag måste pladdra, hoppa, komma, då han visslar, och — vara öm, när han är varm! O, skam och vanära!

Hon är fri, därför att hon arbetar; därför vill jag också arbeta och vara fri! Om jag blott hade krafter!

LAGMANSKAN.

Ni är upprörd, fru Margit.

MARGIT.

Ja, det är jag! Undrar ni på det?

HOVMÄSTAREN in.

Digitized by Google

Scen 4.

DE FÖRRE. HOVMÄSTAREN.

HOVMÄSTAREN.

Förlåt, fru Margit, men jag sökte herr Bengt.

MARGIT.

Jag har inte sett honom på åtta dagar.
Vad vill du?

HOVMÄSTAREN.

Jag skulle... jag tänkte... ja, jag vill inte säga när det är främmande inne.

MARGIT.

Du ville nog, men du törs inte. Jag skall säga det, ty för mig finns inga förödmjukelser, mer än en; du är orolig att du icke skall få din lön? Säg ut!

HOVMÄSTAREN.

Icke orolig, men...

MARGIT.

I det närmaste! Nå, det är mycket naturligt... Öppnar skrinet. Här har du! — Du är fri! — Dig har jag aldrig väntat mer av, ty jag kände dig förut. Gå!

HOVMÄSTAREN.

Å, kära fru!

MARGIT.

Gå!

HOVMÄSTAREN skamsen, går.

Fattig, men stolt! Det är rätt!

Digitized by Google

Scen 5.

MARGIT. LAGMANSKAN.

LAGMANSKAN.

Var är herr Bengt?

MARGIT.

Han gömmer sig, ty han fruktar dessa slags besök!

LAGMANSKAN.

Förlåt mig, kära, men för himlens skull får jag fråga...

MARGIT.

Var jag tar pengar ifrån? Det får ni icke veta.

LAGMANSKAN.

Fru Margit, fru Margit...

MARGIT.

Efter ni misstänker mig, nödgas jag skryta för er. — Jag har sålt mina smycken. — Denna misstanke och denna bekännelse gör slut på vår bekantskap. Farväl!

LAGMANSKAN.

Stöt inte bort era vänner...

MARGIT.

Det gör jag icke och behöver icke heller; de gå ändå.

LAGMANSKAN.

Så bitter, så bitter!

MARGIT.

Ja, Gud vare mig nådig!

BIKTFADERN in.

Digitized by Google

Scen 6.

DE FÖRRE. BIKTFADERN.

MARGIT.

Har ni några goda nyheter, pater?

BIKTFADERN.

Intet nytt, men jag vill begära ett samtal.

LAGMANSKAN stiger upp och går.

Farväl, fru!

MARGIT.

Farväl!

Scen 7.

MARGIT. BIKTFADERN.

BIKTFADERN.

Så arbetsam!

MARGIT.

Det sade lagmanskan nyss. Säg något nytt!

BIKTFADERN.

Jag fruktar er kärlek till nytt leder er för långt.

MARGIT.

Är ni svartsjuk på fogaten, därför att hans sällskap behagar mig?

BIKTFADERN.

Svartsjuk på er mans och ert barns vägnar, ja!

MARGIT.

Vad människorna blivit barnkära på en tid! Säg någonting som lagmanskan icke sagt och som jag inte tänkt!

Digitized by Google

BIKTFADERN.

Er man älskar er fortfarande.

MARGIT.

Då beklagar jag honom.

BIKTFADERN.

Därför att ni älskar fogaten.

MARGIT.

Jag värderar fogaten, därför att han icke ljuger som ni andra. Älskar? Det gör jag aldrig mer.

BIKTFADERN.

Er man förtjänar er kärlek!

MARGIT.

Förtjänar? Jag vet icke att man förtjänar, då det rör en känsla. Han har emellertid förlorat den.

BIKTFADERN.

Ni skall icke umgås med fogaten, han är en niding.

MARGIT.

Fogaten är min gäst tills husets ställning blivit utredd, och jag måste tala vid honom antingen jag vill eller ej.

BIKTFADERN.

Håll ert hus i ära tills ni blivit fri!

MARGIT.

Det gör jag utan er anmaning.

BIKTFADERN.

Ni begår synd med era själar; orden äro tankarnes armar, med vilka ni omfamnas. Ni tar hans sanningar, dem han slår er i ansiktet, med samma njutning som ni tog stryk fordom!

Digitized by Google

MARGIT.

Mellan fordom och nu ligger en bred grav; eldarne hava slocknat sedan dess. Icke sant, pater?

BIKTFADERN.

Jag kan icke svara för annat än min räkning. Jag har kämpat min kamp, jag vill också kämpa er. Om ni visste huru gudlöst högt ni en gång stått för mig. Och jag såg ängeln fälla de vita vingarne, jag såg feen tappa guldskon, jag såg hur fågel blå skiftade hamn. Jag såg er den morgonen efter bröllopet, då ni jagade genom skogen på er vita häst; han bar er så lätt över det våta gräset; han lyfte er högt över kärrets dy, utan att en fläck sattes på er silverskira klänning; ett ögonblick tänkte jag, där jag stod bakom träden: tänk om hon faller, och tanken tog bild: jag såg er i dyn, det svarta vattnet stänkte över er, ert gula hår låg som solsken över porsens vita blommor; ni sjönk, ni sjönk tills jag blott såg er lilla hand; då hörde jag er falk vissla uppe i luften och höja sig mot skyn och han höjde sig på sina vingar, tills han doldes i molnen.

MARGIT.

Ni yttrade en gång, det är längesedan, att verkligheten med dess damm och smuts var oss given av Gud och att vi icke skulle banna den utan taga den som den är. Nåväl! Nu säger ni, med förtäckta ord, att jag har sjunkit, därför att jag är på väg att försona mig med detta livet; jag har bytt den rikes dräkt mot fattigmans, därför att jag är fattig; jag har förlorat min ungdom, när jag uppfyllde naturens lag och blev moder; mina händer hava fördärvats av nålen, mina ögon av sorgen, livets börda trycker mig

Digitized by Google

till marken, men min själ den stiger, den stiger som falken mot himlen, mot friheten, under det min jordiska kropp sjunker i dyn bland stinkande blommor!

Så vill jag tyda er vakna dröm!

BIKTFADERN.

Kropp och själ äro ett!

MARGIT.

Det är icke sant, ty då skulle aldrig tjänaren kunna nå himlen. Nej, herr pater; jag var en vacker tavla som gjorde er nöje; ödet suddar på tavlan och berövar er nöjet, se där er sorg! Tror ni icke jag sörjer? Jo, men jag har kommit så långt, att jag finner den sorgen syndig. Hur långt har ni kommit?

BIKTFADERN.

Jag har inte kommit någon vart.

Jag tror ibland att jag är på väg, ibland att jag är framme, men så ser jag att jag står kvar. — Säg mig uppriktigt inför Gud: tror ni att ni alltid skall vara viss på vad ni tänkte och sade nyss? Tror ni att ni alltid skall kunna hålla er själ uppe, under det kroppen sjunker? Tror ni det?

MARGIT.

Nej!

BIKTFADERN.

Rädda då er själ! Lös falken och låt den stiga!

MARGIT.

Jag har nog tänkt det, men kedjan är stark.

BIKTFADERN.

Samma konst, som förmår hålla själen kvar för en tid i dess bur, har också givit nyckeln som öppnar.

Digitized by Google

MARGIT.

Har ni den av en händelse?

BIKTFADERN.

Jag har den!

MARGIT.

Giv mig den!

BIKTFADERN lämnar en liten flaska.

Där!

MARGIT.

Tack! — Herr Bengt kommer. — Frukta intet, och minns att ni endast drömde, att jag föll av hästen! Jag faller icke. Farväl!

BIKTFADERN.

Farväl! Tro icke för tidigt slaget vunnet; de sårade äro icke döda! Går.

Scen 8.

MARGIT. KAMMARPIGAN.

KAMMARPIGAN.

Riddaren frågar, om fru Margit beviljar honom ett samtal.

MARGIT.

Han må komma.

KAMMARPIGAN.

Fru Margit!

MARGIT.

Nå, mitt barn?

KAMMARPIGAN bedjande, ödmjukt.

Var icke hård mot riddaren!

Digitized by Google

MARGIT rörd.

Du är bestämt en god människa, Kerstin! Det är väl därför man så litet bemärker dig! Gud give jag kunde vara hård som jag ville! Bed riddaren komma!

Kammarpigan går.

Scen 9.

MARGIT. BENGT. Förstört utseende, illa klädd, stannar förkrossad vid dörren.

MARGIT
djupt uppskakad, när hon får se Bengt.

Stig fram, riddare!

BENGT.

Icke riddare!

MARGIT.

Sitt ner, herr Bengt!

BENGT.

Nej, min fru, jag är icke värdig att sitta i er närvaro!

MARGIT.

Låt oss tala om det närvarande! Det förflutna finns icke för oss.

BENGT
ser upp och betraktar nu först Margit; uppskakad och förvirrad av hennes förändrade utseende.

Förlåt! Är — det —? Förlåt mig! Jag ville tala om gemensamma angelägenheter. Ni vet att vi äro fattiga!

MARGIT.

Jag vet det nu, men borde ha fått veta det ett år förut.

Digitized by Google

BENGT.

Det tillhör icke er att förebrå mig, det tillhör mig själv. Jag älskade er och ville skona er.

MARGIT.

Ni föredrog att äga en jakthäst, som ni icke ville släppa för lasset.

BENGT.

Jag kände icke er styrka.

MARGIT.

Ni ville inte lära känna den, emedan den skulle ha förödmjukat er. Nu äro vi inne på förebråelserna, och de hjälpa icke saken.

BENGT.

Låt mig fortfara med förebråelserna mot mig själv. När allting störtade genom ett sammanstötande av missöden, förlorade jag sansen, men ni behöll den. Ni har räddat vad som kunde räddas, ni har avlönat tjänarne, ni har underhandlat med fordringsinnehavarne, allt under det jag höll mig undan, förkrossad av blygsel och sorg. Fru, mitt ärende är för det första att bedja er om förlåtelse... På knä. Förlåt mig, därför att jag underskattade er; att jag trodde er vara en vacker burfågel, som skulle vara vacker och intet annat. Förlåt mig att jag blev vred, då ni begagnade den rättighet jag givit er att mera älska blommor än gräs; förlåt mig att jag plundrat er ungdom och givit er sorg!

MARGIT.

Ni behöver inte bedja om förlåtelse, därför att ni underskattat mig, ty när vi sist talades vid, saknade jag de egenskaper ni nu är nog överseende att

Digitized by Google

värdera, och jag var då en stackare, alldeles som ni ville hava mig. Att ni givit mig sorg, det är icke ert fel, och vi skola icke banna sorgen, ty den har varit oss till gagn. Stig upp, herr Bengt!

BENGT upp med svårighet.

Förlåt mig, fru, men tillåt att jag vilar mig, jag är så trött!

MARGIT leder honom till en stol.

Vad fattas er? Är ni sjuk?

BENGT.

Jag fruktar att jag icke kommit helbregda ifrån detta. Säg! — Vad ämnar ni göra i det fall att konungen beviljar — er anhållan?

MARGIT.

Arbeta! — Tjäna!

BENGT.

Tjäna! — Arbeta! Arbetar fjäriln som Gud skapat till fjäril?

MARGIT.

Han söker sin föda tills han dör. — Vad ämnar ni göra?

BENGT.

Jag blir förvaltare hos fogaten! — Sångfågeln för plogen, ängeln sy kläder och tvätta; då tystnar sången, de små händerna bli röda, kinden så blek. Och varför detta? Därför att han högg ner hennes lind, därför vissnade hennes rosor. — Hjälp mig! Jag kan icke andas. Hjälp mig!

MARGIT

räcker honom en bägare vatten; stöder hans huvud.

Ni är sjuk!

Digitized by Google

BENGT.

Ja, jag blir aldrig frisk mera!

MARGIT.

Riddaren har så mycket i sitt stora huvud, han skall skaffa mat åt sina små, han skall hugga ved att de icke frysa.

BENGT.

Vilka toner! Har lutan icke brustit eller sjunger hon än?

MARGIT.

Förlåt mig att jag icke kunde blicka in i riddarens tankar!

BENGT.

Riddaren ville icke lägga sina tunga tankar på fjärilens vingar! Margit, du beder mig förlåta. Vad står då mellan oss?

MARGIT.

Det står ett svärd emellan oss!

BENGT.

Vilket?

MARGIT.

Misstroende! Samma ord ni nyss sade har jag hört förr, men de hindrade icke då att ni lyfte er hand!

BENGT.

Det förflutna ligger bakom oss, varför skall det fram? Har icke olyckan gjort oss till nya människor, kunna vi icke som nya människor börja ett nytt?

MARGIT.

Aldrig!

Digitized by Google

BENGT.

Skall ni alltid vara min ovän?

MARGIT.

Nej, icke er ovän!

HOVMÄSTAREN in.

Scen 10.

DE FÖRRE. HOVMÄSTAREN.

HOVMÄSTAREN.

Konungens fogat ber att få ett samtal med fru Margit.

BENGT.

Det får han icke!

MARGIT till hovmästaren.

Bed fogaten vara välkommen!

BENGT.

I mitt hus kommer han icke utan mitt tillstånd.

MARGIT.

I vårt hem, herr Bengt, kommer vem helst som har att tala i våra angelägenheter, med vårt tillstånd!

BENGT.

Ni är ännu min hustru och har icke rätt att skymfa hemmet med möten.

MARGIT till hovmästaren.

Säg fogaten att jag söker honom uppe i hans gästrum om en halvtimme!

Digitized by Google

HOVMÄSTAREN

går ut och kommer genast in med ett brev, som han lämnar Margit.

Herr fogaten lämnar denna skrivelse och väntar besök om en halvtimme.

BENGT.

Ni blygs inte att söka denne man på hans rum! Men ni skall icke gå dit, ty ni är ännu min hustru.

MARGIT läser brevet.

Icke längre er hustru! Läs!

BENGT.

Skiljobrevet!

MARGIT.

Ja! Jag är fri! Fri från band och bojor och träldom och löften!

BENGT.

Fru Margit! Jordens konungar äro mäktiga, men jag tror icke de kunna lösa band dem himlen knutit. Ni har er frihet; huru ämnar ni begagna den?

MARGIT.

Det vet jag icke, men om en timme skola vi veta det båda.

BENGT på knä.

Margit, Margit, gå icke; du rycker livet ur min kropp, du gör mig fördömd; jag älskar dig, jag älskar dig!

MARGIT.

Du älskar mig som en av dina tillhörigheter; du älskar mig nu lika högt som din gröda, när du höll på att förlora den.

Digitized by Google

BENGT.

Jag dyrkar dig som man dyrkar den heliga jungfrun, ty du är starkare än jag och mildare; jag ligger för dina fötter och beder att du skall taga mig upp, ty jag är den olyckligaste, låt mig bliva din tjänare, din vilja skall bliva min.

MARGIT.

Tror ni att min själ kan älska en tjänares? Jag tyckte bättre om er, när ni slog mig.

BENGT.

Margit, du som alltid hade ett ömt hjärta, du som kunde vara god, kan du göra en människa så olycklig som du gör mig?

MARGIT milt.

Stackars riddare, att jag skall göra honom så mycket ont! Varför skall jag icke kunna göra honom lycklig och glad igen? Jag ville så gärna stanna, men jag måste gå nu! Nu!

BENGT.

Ni går ifrån mig, då jag är fattig och olycklig!

MARGIT.

Vem stannade, när olyckan kom? Och vem gick då och gömde sig? Jag går nu av helt andra grunder!

BENGT.

Därför att ni älskar en annan?

MARGIT.

Ja! — Därtill har ni varit anledning och därtill har lagen givit mig frihet! Farväl! Går.

Digitized by Google

FEMTE AKTEN.

RUM UTANFÖR SOVKAMMAREN.

Samma dekoration som i andra akten.

Scen 1.

LAGMANSKAN, EN RÄTTSÖKANDE KVINNA, sitta och vänta på företräde.

KVINNAN.

Fogaten har mycket folk hos sig i dag.

LAGMANSKAN.

Ja, det är så mycket rättstvister i görningen nu för tiden.

KVINNAN.

Ja, Gud nåde; och det ena är icke likt det andra. Herr Bengts hustru, för att nu bara tala om den saken, det är just en vacker historia!

LAGMANSKAN.

Hon sökte skillnad i äktenskapet.

KVINNAN.

Hon? Det var han som körde bort henne! Hon var ju ett riktigt vidunder; man påstår, kan man tänka, att hon slagit sin man, den beskedlige herr Bengt, och så var hon otrogen till. Det är visserligen sant,

Digitized by Google

att det inte är ens fel, när två gräla, men i det här fallet så är det ensamt hennes fel.

LAGMANSKAN.

Vems felet är, och hur mycket som är sant, det vet man icke, men fasligt är det, tycker jag, att hon kan vara i stånd att gå ifrån hus och hem och make och barn; man skall vara ett dåligt stycke under sådana förhållanden.

KVINNAN.

Hur mycket som är sant! Hm! Nog har man reda på det alltid! Man har till exempel reda på att hon lät hugga ner alla ekarne i trädgården, bara för att hon skulle få utsikt åt sjön och så lät hon på elakhet alla rosbuskarna stå och torka bort, medan mannen låg sjuk. Det var en riktigt elak människa, ska jag säga; och det vet jag, för jag kände henne när hon var barn, och då kunde hon sitta och pina flugor hela eftermiddagen i rötmånaden, medan vi skalade äpplen; och så hade hon historier i klostret också; där både ljög hon och stal andras brev; stal är kanske för mycket sagt, men hon läste åtminstone andras brev. Så att nog har man ordning på henne alltid!

LAGMANSKAN.

Åja, men nu ljuger man också bra mycket.

KVINNAN.

Det skall vi inte tala om, fru lagmanska; ingen rök utan eld!

LAGMANSKAN.

Säg inte det, man kan nog få rök i spisen utan att man får eld.

Digitized by Google

Scen 2.

DE FÖRRA. MARGIT stannar i dörren och talar vid någon utanför.

KVINNAN.

Nej se, nej se! Hon blygs inte utan går rakt på; som om ingenting skulle ha hänt! Rakt in till fogaten, som man nu vet har lagt sig ut för henne. Ni skall få se att hon vågar hälsa på oss!

MARGIT in, frimodigt.

God afton, fru lagmanska; vi träffas här igen.

Till kvinnan:

God afton, min vän!

KVINNAN

vänder sig bort och ser på väggarne.

MARGIT

räcker handen åt lagmanskan, men denna vägrar att mottaga den.

Ni blev väl inte vred på mig?

LAGMANSKAN.

Vred? — Nej! — Jag kan bara beklaga er!

KVINNAN.

Har lagmanskan sett den här vackra tavlan? Den föreställer visst Capernaum!

MARGIT till lagmanskan.

Är det någon inne hos fogaten?

LAGMANSKAN.

Ja, det är det; ni söker också honom?

MARGIT.

Han väntar mitt besök!

Digitized by Google

KVINNAN.

Då är det kanske bäst att vi gå, eftersom vårt besök är oväntat, och våra angelägenheter kanske icke äro så bråda som — hennes.

Stiger upp.

MARGIT.

Jag ber er för all del icke låta mig störa, jag har tid att vänta!

Scen 3.

DE FÖRRE. VITTNET.

VITTNET.

Fogatens mottagning är slut för i dag, och han ber sina klienter vara välkomna tillbaka i morgon.

MARGIT.

Fogaten väntar mig. Säg honom att jag är här!

VITTNET aktningslöst.

Det är en annan sak! Var god och stig in i rummet här bredvid!

MARGIT.

Varför icke i detta rum?

VITTNET dröjande.

Därför att det skall skuras.

KVINNAN går.

Vilket sällskap, vilket näste!

LAGMANSKAN.

Nu tvår jag mina händer och i detta hus sätter jag icke min fot.

Digitized by Google

MARGIT.

Fru lagmanska! Vad tänker ni om mig? Vadan detta föraktfulla beteende?

LAGMANSKAN.

Jag känner er inte mera; ni är en föraktlig varelse!

MARGIT.

Ni vet då icke att jag är fri? Lagen har gjort mig fri.

LAGMANSKAN.

En fri kvinna har jag aldrig hört talas om, men väl en lös kvinna! Och det är ni! Ni har frihet att besöka vilken man ni vill, ja!

MARGIT.

Ni känner icke mitt ärende till denne man, som ni också besöker, fastän ni icke är fri! Vet ni icke att lagen upplöst mitt äktenskap?

LAGMANSKAN.

Lagen kan icke upplösa det oupplösliga, men den kan befria en olycklig make från en dålig kvinna!

MARGIT.

Då är lagen en stackare som icke kan skydda den svagare; och lagen är en brottsling som ställer sig på den starkares sida; men det är också de starkare som stiftat lagen!

LAGMANSKAN.

Jag kan icke svara er, men jag kan gå min väg! Går.

MARGIT.

Säg: fly, fru lagmanska, så kommer ni nära sanningen!

Digitized by Google

[illegible]

[illegible] VITTNET

VITTNET [illegible]

Stig nu in har bredvid, så kommer snart fogaten!

MARGIT.

Jag tycker inte om detta!

VITTNET.

A, se så! Det var inte värt att vara nödbjuden, när det är en sådan guldfågel som fogaten.

MARGIT.

Jag förstår inte ett ord av vad ni sade.

VITTNET.

Guldfågel, sad' jag! — Stig på, stig på!

MARGIT
betraktar honom forskande.

Bed fogaten komma mycket snart, om han vill att jag skall vänta.

Går in i rummen.

Scen 5.

VITTNET. FOGATEN ut från fonden, som om han stått bakom dörren och väntat.

FOGATEN.

Stäng dörren!

VITTNET stänger efter Margit.

FOGATEN.

Satt ull i nyckelhålet!

Digitized by Google

VITTNET.

Det behövs inte, när man sätter nyckeln på rätta stället!

FOGATEN.

Är det bäddat?

VITTNET.

Ja!

FOGATEN.

Duka då!

VITTNET.

Det är dukat!

FOGATEN.

Bär in bordet hit!

VITTNET

går till dörren och gör ett tecken; två tjänare bära in ett dukat bord.

FOGATEN överskådar bordet.

Rosor! Det är rätt! Vin! Är det starkt vin?

VITTNET.

Både starkt och svagt!

FOGATEN som förut.

Lindblommor! Det är mycket bra! Var är lutan?

VITTNET bär fram en luta.

FOGATEN

ställer lutan mot en stol på golvet.

Står hon bra där?

VITTNET.

Mycket bra! Riktigt smäktande!

FOGATEN.

Allting färdigt?

VITTNET.

Allting färdigt!

Digitized by Google

FOGATEN.

Nej, vänta!

Går fram till bordet och bryter en ros, som han fäster vid bröstet.

VITTNET.

Fogaten förstår sig bra på!

FOGATEN.

Känner folket! Va? — Öppna dörren! Gå sedan ut och passa!

VITTNET

öppnar dörren och släpper ut Margit, varpå han avlägsnar sig på tå.

Scen 6.

FOGATEN. MARGIT.

FOGATEN.

Fru Margit!

MARGIT.

Icke fru, längre!

FOGATEN.

Margit då!

MARGIT.

Som förr, i ungdomen! — Erik, du har sagt att du vill vara min vän och hjälpa mig med råd och dåd för den närmaste framtiden!

FOGATEN.

Din vän? Din träl, älskade!

MARGIT.

Tack, men spar på det senare! — Jag kommer för att höra, huru det förhåller sig med de gamla stergodsens återställande till deras forne ägare.

Digitized by Google

FOGATEN.

Sitt ner, min vän, och vila dig; du kan vara trött efter alla dessa vedermödor!

MARGIT.

Tack! Jag känner mig verkligen som om mina krafter icke räckte längre än till morgondagen. Därför vill jag tala med dig redan i denna kväll.

FOGATEN.

Du kanske varken haft tid att äta eller dricka! Jag stod just i begrepp att sätta mig till bords. Vill du icke göra mig sällskap?

MARGIT.

Tack, nej! Men låt mig icke störa; jag skall tala, medan du spisar.

FOGATEN.

Fruktar du att sitta vid min sida? Minns du icke, när vi lekte trolovade som barn?

MARGIT.

Jag minns, jag minns! Men detta rum erinrar mig också om felslagna drömmar; här är pinsamt att vara!

FOGATEN.

Drömmar kunna sannas, fastän det dröjer en tid, innan de sannas.

MARGIT.

Allting härinne påminner mig om det förflutna och gör mig ängslig. En sådan tillfällighet som att du också tycker om rosor på bordet kommer mig att tänka på vår första tvist.

Digitized by Google

FOGATEN.

Låt dem nu betyda att ungdomen återvänder och att allt, som ligger emellan den och detta nu, blott var en elak dröm. Margit, du vet att jag älskar dig! Kan du aldrig älska mig?

MARGIT.

Möjligen, därför att du är en man. Du är född till härskare; den andre var född till träl.

FOGATEN.

Nåväl, vad är det som hindrar dig? Du är ju fri!

MARGIT.

Låt oss icke tala om detta nu! Jag vill först göra ett hederligt slut på det förra.

FOGATEN.

Det förra är slut. Börja på nytt!

MARGIT.

Med dig skulle jag kunna våga det, ty du är sann och du är stark, och jag känner att mina krafter ej räcka till att vandra ensam.

FOGATEN.

Säg om det! Men säg det med värme! Du är så kall, Margit!

MARGIT.

Jag är som en frostbiten blomma!

FOGATEN
räcker henne en bägare vin.

Den kan tinas upp!

MARGIT.

Endast för att dö! — Jag vill icke dricka ditt vin!

Digitized by Google

FOGATEN.

Jag skall andas på blomman med min unga, varma själ och hon skall leva.

Lägger armen om livet på Margit och kysser henne.

MARGIT ryggar.

Icke här, icke i detta hus, icke i detta rum! Här låg min bruddräkt om morgonen; här stod bordet, där i fönstret satt korpen. Nej! Det är brott i luften! Jag är fri, jag vet ju det, men jag känner mig bunden! Minnena binda mig. Röster, som du ej kan höra, ropa till mig: brott, brott!

FOGATEN.

Låt oss gå härifrån, i ett annat rum!

Leder henne upp mot fonden och slår upp dörren.

MARGIT.

Dit in? I sovrummet? — Vad betyder detta?

FOGATEN.

Du älskar mig, Margit! — Jag älskar dig!

MARGIT.

Och därför?

FOGATEN.

Därför blir du min!

MARGIT.

Din maka, ja, möjligen!

FOGATEN.

Giftermålet är kärlekens död; icke sant, Margit? Därför skola vi bliva fria.

MARGIT.

Ja, fria!

Digitized by Google

[illegible]

FÖGATEN.

Och älska [illegible]?

MARGIT.

Herr [illegible] skryter ni inte med er dålig-[illegible] [illegible] inte nu för era [illegible] [illegible] nu att ni är en [illegible]?

FÖGATEN.

Därför att jag älskar er så outsägligt.

MARGIT.

Därför börjar ni att ljuga. Kom ihåg att jag älskade er, därför att ni var sann, nu, när ni ljuger, hatar jag er.

FÖGATEN.

Tro att jag tänker vad jag säger; tro att jag vill göra allt för er; tro att endast er egen vilja att vara fri ingav mig den tanken att bjuda er mitt hjärta fritt!

MARGIT.

Här skulle nyss skuras, och här bärs in ett dukat bord. Här skulle talas allvarliga saker för livet, och här bjudes vin. Tag bort den oskuldens bild, ni bär vid ert svarta hjärta: ni är en simpel förförare!

FÖGATEN på knä.

Ja, jag är en förförare! Jag vill förföra er till [illegible] bli lycklig vid min sida, icke som min trälinna [illegible] som min härskarinna, och när ni vill sjunka under minnenas börda, då skall jag bära er på mina [illegible]

MARGIT.

[illegible] ni lika liten som den andre, där ni ligger [illegible] och jämrar fram samma visa.

Digitized by Google

FOGATEN upp.

Vill du bli min maka, Margit?

MARGIT.

Nej!

FOGATEN.

Du vill icke?

MARGIT.

Nej! Jag föraktar er! Och för övrigt, jag tror icke mer på mannens kärlek. Jag kom hit och sökte er vänskap; jag kom för att finna en själ, som kunde stöda min, och jag träffar ett djur, som vrider sig i stoftet under lidelsernas vanvett.

FOGATEN.

Ni stiger upp i predikstolen och predikar dygd för mig, ni, som nyss brutit band som äro heliga för alla!

MARGIT.

Utom för lagen, herr fogat!

FOGATEN.

Ni, som lämnar ert hem för att besöka en ogift man på en så sen timme, kommer för att lära honom dygd och seder! När fick ni dessa vackra tankar, att giftermålets fångenskap är bättre än kärlekens frihet?

MARGIT.

Nyss! Medan jag väntade på er, fick jag lära att det finns lagar i människohjärtat som gå över edra skrivna. Lagen gav mig fri, men människorna som stiftat lagen göra det icke. Ni själv, som är lagens handhavare och tolkare, ni tror ju icke på den; ni behandlar ju mig som en fallen kvinna, och er tjänare bemötte mig som en sköka! Och när ni själv nyss

Digitized by Google

[illegible]

[illegible] skulle skaffa brud åt barnet [illegible] Om ni sagt detta, då skulle vi [illegible], ty vi hade inte väntat [illegible].

FOGATEN.

[illegible] det ha ju prästerna sagt varenda dag; var-[illegible] man icke vad de säga?

MARGIT.

Prästerna ha sagt det varenda dag! Nu ljög [illegible] — Jag kommer åter att tro på prästerna.

(Går åt vänster.)

FOGATEN.

[illegible] Vart går du?

Digitized by Google

MARGIT.

Jag följer mitt öde!

FOGATEN.

Jag är ditt öde. Följ mig!

Lägger armen om hennes liv och vill föra henne med sig åt fonden.

MARGIT söker göra sig lös.

Släpp mig eller ropar jag på hjälp!

FOGATEN.

Vem skulle hjälpa dig?

MARGIT.

Ingen människa, det tror jag nu, men kanske Gud vill förbarma sig!

FOGATEN.

Det tror jag inte!

MARGIT

gör sig lös och springer till vapnen i vänstra hörnet; fattar ett svärd.

Då får jag hjälpa mig själv.

FOGATEN.

Hinden gör motvärn. Var är min hund?

Visslar i händerna.

Scen 7.

VITTNET från fonden; drar sig genast tillbaka. BIKTFADERN från vänster genom en tapetdörr.

BIKTFADERN

Vad betyder detta?

Digitized by Google

FOGATEN.

Det betyder, om ni skall veta det, att denna kvinna är galen.

MARGIT.

När jag trodde era ord, var jag från förståndet. Pater, skydda mig för denne man!

BIKTFADERN.

Fogat, lämna detta hus! Er trolovade väntar säkerligen er närvaro på annat håll.

MARGIT.

Han är trolovad? Och han bjöd mig sin hand!

BIKTFADERN.

Herr fogat, ert ämbete skyddar er icke för lagens arm.

FOGATEN.

Denna kvinna förföljde mig; jag kunde icke bli fri från henne. Nåväl! Har hon fått en läxa, så må hon lära av den!

BIKTFADERN.

Ni ljuger, förförare!

FOGATEN.

Jag är en förförare, ja, men jag är en hederlig förförare, ty jag varnade henne från första stunden. Åtelen var utlagd. Örnarne kommo. Allting var i sin ordning. Ställ er predikan till henne, ty hon tror åter på prästerna. Går.

Scen 8.

MARGIT. BIKTFADERN med boken.

BIKTFADERN.

Hit skulle det gå! Till brädden av avgrunden!

Digitized by Google

MARGIT.

Det sista steget återstår!

BIKTFADERN.

Vilket steg? Tala!

MARGIT.

Att stiga ned i avgrunden, de mörka djupen.

BIKTFADERN.

Beröva er livet?

MARGIT.

Ni har själv visat mig vägen!

BIKTFADERN.

Det var en stor synd jag begick. Låt mig icke straffas för den!

MARGIT.

Det är svårt att följa er; ni går icke stadigt, pater!

BIKTFADERN.

Men jag går framåt; jag kämpar och söker. Nu har jag spåret: följ mig!

MARGIT.

Min väg skiljer sig då vid er; den går nedåt; vart går er?

BIKTFADERN.

Uppåt! Hör mig! Jag är en syndig människa som alla, men de ord jag talar äro icke mina, därför kan ni tro dem. Jag ledde er ungdom; jag lärde er kasta bort en mängd sanningar; jag var med och öppnade klostret. Min väg har gått rakt fram, fastän jag då och då vänt om ett stycke för att taga upp ett och annat som jag tappat — eller kastat bort! Ni minns, när jag kastade bort denna bok?

Digitized by Google

MARGIT.

Äro vi åter vid boken?

BIKTFADERN.

Ja! Vi kastade bort den hel och hållen, men det var oklokt; det finns blad i den som vi kunde ha behållit, därför att de innehöllo sanningar som äro eviga. Säg mig: skulle ni icke återvända till klostret, om det ännu fanns? Skulle ni icke i stället för att gå huvudstupa oberedd i en annan värld först vilja draga er undan detta yttre liv, som gäckat er, och åter i lugn tänka över livets gåta?

MARGIT.

Jo; men det finns ju inga kloster mer!

BIKTFADERN.

Det finns ett sådant! En ny tid har gått in, medan vi vandrat våra egna vägar. Den del av människosläktet, som arbetat med sina kroppar för att vi skulle få odla våra själar, har vaknat upp och skådat omkring sig; de ha funnit att Herrens straffdom: »du skall äta ditt bröd i ditt anletes svett!» icke gått i fullbordan på oss; de ha sett att riddaren ätit upp, vad bonden sådde, och att munkarne behållit himlen för sig själva. Därför har man kunnat riva slotten och stänga klostren. Nu är tiden inne, då alla skola gälda syndafallet; nu skola vi alla arbeta.

MARGIT.

Men ni talade om ett kloster!

BIKTFADERN.

Det var för er! Ja! Det finns ett kloster, där ni kan stänga er inne från världens larm och ondska; där äro svala gångar, där ni kan andas, när luften

Digitized by Google

blir kvav; där finns penitens i ömsesidig självförsakelse; där finns andaktsövningar i uppfyllandet av plikten, där finns stilla frid efter tvenne själars strid; där kan ni öva er i ödmjukhetens och lydnadens svåra dygder och där kan ni öva barmhärtighet mot den felande, som under mödans sargande gissel låter vännen dela slagen! Det klostret heter: hemmet!

MARGIT.

Står det i boken?

BIKTFADERN.

Ja, men på annat sätt!

MARGIT.

Det stod också i boken, när ni vigde oss, att mannen är starkare och förnuftigare än kvinnan och att Gud för den skull haver satt mannen till kvinnans huvud, att han skall vara hennes förman samt styra och regera henne. Är detta sant?

BIKTFADERN.

I vanliga fall; men icke i detta!

MARGIT.

Då borde ni ha en bok för varje särskilt fall! — En sak till! Fogatens bok tillåter mar. och hustru att skiljas, men er bok säger att »vad Gud haver sammanfogat skall människan icke åtskilja». Vilken bok har vitsordet?

BIKTFADERN.

Tvivlets onda ande har gripit er!

MARGIT.

Tvivlet är visshetens begynnelse! För mig återstår endast att söka vissheten, ty jag kan icke leva i tvivel.

Digitized by Google

BIKTFADERN.

Men ni har mod att gå till möte den stora ovissheten!

MARGIT.

Mod? — — — Lyssnar. Hörde ni något?

BIKTFADERN
betraktar henne forskande.

Nej!

MARGIT.

Jag hade en fasans dröm förliden natt. Jag vandrade i en skog, som sluttade ned mot havsstranden. Det var en höstdag; det var så tyst, att jag hörde daggdropparnes fall från löven såsom ett sakta regn, men himlen lyste så blå mellan trädtopparne. Jag gick framåt, framåt på den fuktiga mossan, som sjönk under mina fötter; då kom en sällsam fågel, som jag aldrig sett, och satte sig i ett träd. Han knackade på stammen och flög vidare; jag följde, tills jag befann mig i ett tätt snår; då var fågeln försvunnen. Jag ville vända om, men fann att jättestora spindlar spunnit sina nät från buske till buske; vart jag skådade, endast spindelnät. Instängd från alla sidor satte jag mig på en sten och grät av förtvivlan. Då hörde jag bakom mig ett knastrande och knittrande och när jag vände mig, såg jag, att skogen stod i ljusan låga. Jag störtade upp, men elden förföljde mig; den drev mig genom näten, som slogo mig i ansiktet; den drev mig allt längre och längre framåt, framåt tills jag befann mig på en brant havsklippa. Här stannade jag; under mig och framför mig låg havet som en halvmåne nedfallen från himmelen; bakom mig nalkades skogsbranden med sina kvävande rökmoln och sina svedande lågor; framför mig

Digitized by Google

det oändliga, solbelysta, fria havet med sina svala vågor, som sträckte mot mig sina mjuka armar, för att få vagga mig till sömns. Tror ni jag tvekade i valet om framåt eller tillbaka? Jag bredde ut mina armar såsom emot min befriare och jag störtade framåt och sjönk i ett moln av solljus och förintelse!

BIKTFADERN
går emot och fixerar henne.

Det där har ni icke drömt.

MARGIT.

Jag vet icke, men det förefaller mig så! — Hörde ni icke röster? — — Tyst, jag hör dem nalkas!

BIKTFADERN.

I Jesu namn, säg, har ni öppnat evighetens portar?

MARGIT.

Ja, nu nyss! Ni såg det icke; jag fruktade ni skulle hindra mig.

Går till tapetdörren och lyss.

Det var ett barn som grät! Stackars litet barn! Om vi kunde hjälpa det! Kanske det är blåsten, den brukar låta som små barn.

BIKTFADERN.

Det var ert barn, fru Margit!

MARGIT.

Mitt barn! — Min lilla Margit! Hon heter också Margit! Tänk, jag skulle vilja lämna den stora Margit, men den lilla, nej, jag kan det icke! — Jag skulle vilja leva om igen i henne detta liv, men i sanning.

Digitized by Google

Nej, pater! Jag vill icke dö! Jag vill icke dö! Ni får icke ljuga för detta barn och säga, att jorden är en himmel. Ni får icke göra henne lika olycklig som jag har varit!

BIKTFADERN.

Ni ångrar er nu, då det är för sent! Lämna alla jordiska tankar, fru Margit, ty evigheten öppnar sig för er!

MARGIT.

Jag ångrar mig, jag ångrar mig. Men rädda mig, pater; rädda mig, om ni kan!

BIKTFADERN.

Det kan ingen mänsklig makt! Ni tillhör icke mer detta jordeliv! Bered er på att möta Gud!

MARGIT.

Hur skall jag möta honom?

BIKTFADERN.

Som en brottsling, den där haver satt sig till doms över hans handlingar, ty ni har bannat detta liv, som han dock har skapat.

MARGIT.

Har han skapat det onda också i detta liv?

BIKTFADERN.

Nej, det onda har du skapat med din självisk-het! Hade du varit tålig och mild, hade ditt liv icke blivit ont.

MARGIT.

Det ljuger du, präst. Hade jag icke brutit av oket på mitten, så hade mina barn och dina barn fått bära det i evighet.

Digitized by Google

BIKTFADERN.

Det komma de att göra än!

MARGIT.

Därför, ser du, vill jag leva, för att de skola veta sanningen, som gör dem fria! Giv mig åter livet, min Gud! Och hav förbarmande! Jag kan icke möta Dig än!

BIKTFADERN.

Du har dömt ut detta liv, innan du slutat din bana; du dömde sålunda för tidigt! Vill du fortsätta i sorg och bedrövelse?

MARGIT.

Ja! Ty nu, när jag står vid sorgernas gräns, hur underbart, nu stiga de solbelysta ställena fram, och de mörka träda tillbaka.

BIKTFADERN.

Ser du, ser du, otacksamma! — Likasom livet är på gott och ont, så är naturen. — Det finnes bland markens blomster sådana som äro fiender till vårt liv, men dessa fiender hava också fiender som äro starkare. Vill du leva, så finns ännu ett hopp.

MARGIT.

Jag vill leva!

BIKTFADERN.

Nåväl! Jag skall gå ut i skogen och söka den ört som har kraft att mota döden, men om jag kan finna den, det står i Guds hand!

Han går till bordet och tar ett timglas.

Tag detta timglas! Jag vänder det nu. Är jag tillbaka, innan det runnit ut, då är du räddad; varom icke, så farväl! Och när vi sedan råkas en gång, då

Digitized by Google

skola vi betrakta tingen tillsammans, men då med blickar som icke skymmas av lidelsernas dimmor. Jag var med och släppte dig ut ur egenrättfärdighetens och självviskhetens fristad, nu öppnar jag självförsakelsens och uppoffringarnes enda Gudi behagliga kloster! Gå i frid!

MARGIT genom tapetdörren.

BIKTFADERN genom vänstra dörren.

Changemang.

BARNKAMMAREN.

I fonden alkov med AMMANS säng och en vagga. Dörr till höger och till vänster.

Scen 1.

AMMAN. BENGT.

AMMAN
sover i en stol bredvid vaggan.

BENGT kommer in.

Hon sover! Stackars min lilla dotter! — Fågelboet är plundrat. Rovfågeln tog modern från ungen; makan tog han förut. Om jag vakar för tjänstekvinnan, så tar jag ingen sömn från mig! Må hon sova som kan!

Sätter sig i en stol.

Och han tog sitt bo i samma träd, den stora fågeln med de starka klorna; och där sitter han nu och frossar. O, vad livet kan vara tungt! Så tungt!

Han tar en bok från bordet och bläddrar i den.

Digitized by Google

»Förbannad vare jorden för din skull!» Det var kvinnans skull! Och ändå är det hon som ger vårt liv dess välsignelse! — Om hon kom tillbaka till mig aldrig så usel och skämd, skulle jag ändå falla ner på mina knän och tacka henne, bara för att hon kom!

Vad var det? — Det hörs någon i lilla trappan!

Stiger upp och öppnar en tapetdörr till höger.

Det suckar som om någon levande vore där!

Ut; strax in igen med MARGIT, som han bär på sina armar och lägger på en bänk.

Scen 2.

DE FÖRRE. MARGIT. AMMAN vaknar.

BENGT ställer timglaset på bordet.

Margit! Sovande i trappan, med ett halvrunnet timglas — dödens sinnebild!

På knä och håller henne i sina armar.

Margit, havets pärla, vita midsommarsblomster, vakna om det är sömnen som överfallit dig. Kom tillbaka till livet, om det är döden som slagit dig!

MARGIT vaknar.

Var är jag? Vem är där? — Ah! — Min riddare! Håll mig kvar i dina armar, ty vågorna vilja föra mig bort, ut på de mörka djupen.

BENGT.

Margit! Jag har dig ju i mina armar åter; vem skall kunna taga dig ifrån mig, när du inte själv vill det?

MARGIT.

Jo, det finns en, som är starkare än dina armar! Döden!

Digitized by Google

BENGT.

Nej, det finns en som är starkare än döden! Kärleken!

MARGIT.

Älskar du mig än, älskar du din Margit så dålig, så svag hon är?

BENGT.

Den frågan har aldrig varit obesvarad, men du, Margit, älskar du mig?

MARGIT.

Jag älskar dig, fastän jag icke ville det!

BENGT.

Kärleken är starkare än din vilja!

MARGIT.

O, nu är jag den svaga som behöver ditt stöd!

BENGT.

Så stöda vi varandra, Margit, och ingen är den andres herre!

MARGIT.

Det är för sent!

Reser sig upp och ser på timglaset.

Icke än, men snart! Ser du, sanden rinner, sakta, men säkert som ödets framfärd; när det runnit slut, då är det för sent!

BENGT vänder timglaset.

Nej, Margit, då börjar det om igen!

MARGIT.

Jag vill icke dö! Icke nu! Här är så varmt och så lugnt! — Och den lilla sover!

Reser sig och går till vaggan; gör korstecknet och läser en tyst bön; därpå upp.

Digitized by Google

Bengt! Jag står på gränsen mellan liv och död. — Nej, jag vill icke dö! Håll mig kvar, Bengt; låt honom icke komma och taga mig bort! O, Gud allsmäktig och min frälsare, låt mig leva och jag skall offra min egenvilja och mina självviska tankar! Jag vill låta även andra få sin vilja, som kanske är bättre än min! Bengt, om jag lever, förlåter du mig, tar du mig igen?

BENGT.

Om icke rovfågeln kommer och river min skogsduva.

MARGIT.

Rovfågeln har flyktat. Jägaren räddade din skogsduva, men duvan blev så bedrövad, att hon ville ge sig själv döden.

BENGT.

Detta har således hänt!

MARGIT.

Men jägaren gick ut i marken att söka helande örter, give frälsaren och den heliga jungfrun att han fann dem!

BENGT till fönstret.

Natten är mörk; han skall kanske icke se dem. O, himmels ljus, lys honom på hans väg att han må finna!

Scen 3.

DE FÖRRE. BIKTFADERN häftigt in.

BIKTFADERN

går genast till en bägare på bordet som han fyller med vatten och kramar i detsamma några örter.

Han har funnit!

Digitized by Google

MARGIT.

Tack, min Gud, att du hörde mina böner!

BIKTFADERN
lämnar bägaren till Bengt.

Räck henne livets gåva; det är ni som räddat henne.

BENGT räcker Margit bägaren.

Drick!

MARGIT tvekar.

Men om! Om allt blev lika som förut; om vår kärlek skulle gå; kunna vi veta det?

BENGT.

Vi veta det! Du ville icke älska mig, Margit, ty din stolthet förbjöd dig, men du älskar mig ändå. Du älskar mig, oaktat jag lyfte min hand, oaktat jag var skamligt feg, när olyckan kom. Jag ville hata dig, emedan du gick ifrån mig; jag ville döda dig, därför att du ville offra ditt barn, och ändå älskar jag dig. Tror du då icke på kärlekens makt över våra onda viljor?

MARGIT.

Jag tror! Den barmhärtige Guden styrke vår tro! Dricker.

BIKTFADERN.

Tackom den evige, som skänker människorna olyckor, att de må bliva lyckliga!

MARGIT i Bengts armar.

Men lagen?

BIKTFADERN.

Lagen skiljer icke hjärtan åt; den tillstädjer endast att brott förekommas; och där intet brott finnes, där finnes ingen domare!

Digitized by Google

BENGT.

Och nu, Margit! Låtom oss börja om igen! Örnen får väl leva, fastän han brutit vingen. Fågel blå får väl leva, fastän fjädrarne mistat sin fägring.

MARGIT.

Och lärom vårt barn att himlen är däruppe, men härnere är jorden!

Digitized by Google

Digitized by Google

LYCKO-PERS RESA

SAGOSPEL I FEM AKTER

Digitized by Google

ROLLER.

Den Gamle i Tornet.	Gatläggaren.
Per.	Släktingen.
Lisa.	Borgmästaren.
Feen.	En av folket.
Tomten.	Hovmarskalken.
Råttorna.	Riksheraldikern.
Hovmästaren.	Rikshistoriegrafen.
Skattskrivaren.	Hovpredikanten.
Advokaten.	Veziren.
Rättstjänaren.	Hovpoeten.
Supplikanten.	Bruden.
Vännen 1.	Sångerskan.
Vännen 2.	Döden.
Väninnan.	Den vise.
Skampålen.	S. Bartolomeus.
Statyen.	S. Laurentius.
Vagnmakaren.	Sopkvasten.
Skomakaren.	Likbåren.
Liktornsoperatören.	

Första akten.	Tornkammaren.
Andra akten.	A. Skogen. B. Den rikes sal.
Tredje akten.	Torget med rådstugan.
Fjärde akten.	A. Kalifens palats. B. Havsstranden.
Femte akten.	Landskyrkan.

Spelar under medeltiden.

Digitized by Google

FÖRSTA AKTEN.

I TORNKAMMAREN.

Kyrkans tornkammare; luckorna i fonden uppslagna, varigenom man ser en gnistrande stjärnhimmel, hustak med snö; de fönster, som synas längst upp i gavlarne, starkt upplysta. En gammal stol, ett fyrfat, ett bord; en Mariebild med ljus framför.

Kammaren korsas av resbjälkar, av vilka två mitt i kammaren äro så tjocka, att de rymma en person.

Unison sång nerifrån kyrkan:

A solis ortus cardine
Et usque terræ limitem
Christum canamus principem
Natum Maria Virgine.

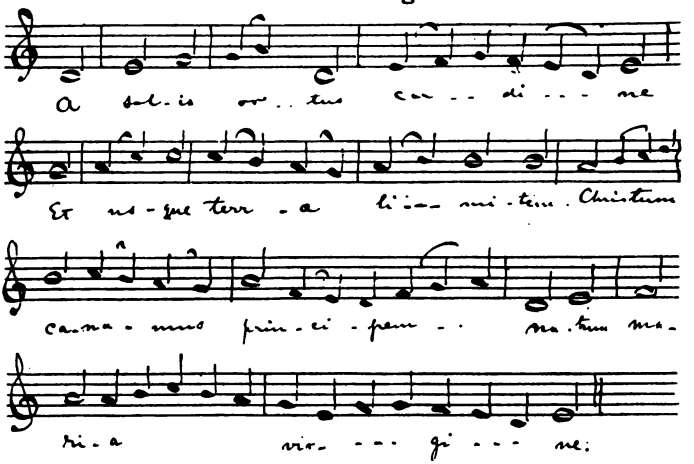

Digitized by Google

Scen 1.

DEN GAMLE kommer uppför torntrappan med en råttfälla, en kornkärve och ett fat gröt, som han ställer ifrån sig på golvet.

DEN GAMLE.

Här skall tomten få sin julgröt och den har han ärligt förtjänt i år; två gånger har han väckt mig när jag somnat från tornluckorna och en gång har han ringt när elden kom lös!

God jul, tomten, och god fortsättning!

Han tar fram råttfällan och gillrar upp.

Här skall ni få er julmat, satans råttor.

EN RÖST.

Banna icke julen!

DEN GAMLE.

Jag tror det spökar i kväll! — Ah! Det är kölden, som tilltar och då knäpper det alltid i bjälkarne som på ett gammalt skepp!

Här skall ni få er julmat, så kanske ni låter bli att gnaga av klockströngen och äta upp talgen på axlarne, ert fördömda sällskap!

RÖSTEN.

Banna icke julen!

DEN GAMLE.

Nu spökade det igen! — Julafton! Ja, ja — Så där, nu ha de fått sitt! Han sätter råttfällan på golvet. Nu kommer turen till de här fjäderkräken! De skall ha korn förstås! För att de skall smutsa ner takblecket för mig! Jo, så är det! Men det är

Digitized by Google

kyrkorådet som består, och det rör inte mig; men om jag skulle begära ett par skillingar mer på lön, så har man icke råd. Det syns inte vad man gör då, men när man sticker ut en kornkärve på en stång en gång om året, då ser det så frikostigt ut! Den här är riktigt präktig, han! Och givmildhet är en dygd. — Om vi skulle dela med oss, så fick jag igen min gröt, som jag gav åt tomten!

Han skakar kärven och samlar kornen i en skål.

EN RÖST.

Han stjäl julen; han stjäl julen!

DEN GAMLE.

Nu sätter jag den här på stången så ser den ut som en skylt; och tjänst gör han också som en skylt: han visar vad som inte finns innanför.

Han sticker ut kärven genom torngluggen.

O du gamla människohåla där nere!

Han knyter näven ut över staden.

Tvi vare dig!

Han spottar ut genom gluggen; återvänder inåt kammaren och får se ljuset framför Mariebilden.

Är det pojken, som har ställt till det här? Det är inte sådana tider att man bränner upp ljus i onödan.

Han blåser ut ljuset och stoppar det i fickan.

EN RÖST.

Ve! Ve!

Mariebilden rör på huvudet tre gånger och en stark ljusstråle skjuter ut från hennes huvud.

DEN GAMLE ryggar.

Driver helvetet sitt spel i denna afton!

Digitized by Google

EN RÖST.

Himmelen!

DEN GAMLE.

Per! Per! — Var är du? — Mina ögon! Tänd ljus! — Min son! Min son!

MARIEBILDEN.

Min son!

DEN GAMLE

leder sig ner för trappan.

Mina ögon! — Helvetets glöd! Går nerför trappan.

Scen 2.

RATTORNA (Nisse och Nilla) komma in från höger efter varandra; de ha sorgflor om svansarne.

NISSE.

Känner du, att det osar stekt fläsk?

NILLA.

Jo det lovar jag! Akta dig, Nisse, jag ser fällan står där borta! Sätter sig på bakbenen. **Det var i samma en som våra små blev borta. Oj, oj, oj!**

NISSE.

Om vi kunde finna på något spratt, åt den gamle styggen ändå, så skulle det göra mig riktigt gott i krävan. Ser du inte om han lämnat efter sig någonting, som han sätter värde på?

NILLA.

Om vi skulle gnaga av bjälkarne, så att klockorna ramlade ner över hans huvud.

NISSE.

Å, Nilla, du vet, att jag bara har en fattig tand kvar uppe i mun.

Digitized by Google

NILLA.

Ja men jag har två... och är viljan god så... men du har ingen känsla, du, för dina barn!

NISSE.

Se så, inte ska vi gräla på julafton.

NILLA.

Tyst! Vad ha vi här!

NISSE.

Ett grötfat!

NILLA.

Som den gamle har lämnat efter sig!

NISSE.

Åt tomten! Se, den är han rädd för!

NILLA.

Nu vet jag! Vi äter upp gröten, så...

NISSE.

Får han tomten på sig!

NILLA.

Och han kan ställa till det bra, när han blir ond!

De äro framme vid grötfatet och äta.

NISSE.

Å, maka åt dig, så jag får plats.

NILLA.

Tyst! Det knäpper i trappan!

NISSE.

Nu ser jag botten på fatet! Där ha vi smörklimpen.

Digitized by Google

NILLA.

Hjälp mig här på hörnet!

NISSE.

Så där! Nu torka vi oss om mun och springa.

De skynda ut till vänster.

Scen 3.

TOMTEN hissar sig ner på klocklinan.

TOMTEN
går omkring och letar.

Var är min julgröt? — Ah! Jag känner doften av den på långt håll! I kväll skall det smaka mig riktigt skönt i kylan, och jag hoppas han givit mig en stor smörklimp i år, då jag varit så beskedlig mot honom! Så där, gör dig nu i ordning, min mage; (han släpper ut svältremmen) två hål sticker jag på remmen så räcker det! Får se fatet. Haha! Vad är det? Tomma fat! Vad har nu gått åt den gamle människohataren? Har han blivit snål och övermodig! Eller hånar han mig då han sätter fram ett tomt fat... Gröt har här varit och — (luktar) smör — ohi — med! Jaså! — Jaså! Det gör mig ont om dig, gamle, att jag skall behöva straffa dig, men tomten är nu en gång till för att straffa och belöna! — Jag måste sätta mig här och tänka efter någon riktig julklapp. Sätter sig i stolen. Låt mig se! Den gamle har låst sig inne här med sin son, vilken han velat skydda mot mänskornas ondska och förförelser; den gamle har sett mycket av världen och hatar den; den unge har aldrig varit utom kyrkporten utan bara sett världen här uppifrån tor-

Digitized by Google

net; men jag vet, att den lockar honom, just därför att han sett den så här i fågelperspektiv. Den gamle har blott en enda livlig önskan här i livet, den, att sonen skall efterträda honom och därigenom bevaras för livets strider och mänskornas ondska; gott! Det är denna önskan som jag skall korsa. Det är hans enda åtkomliga punkt! Nåväl! Jag kallar på hans gudmor, så får hon ta hand om gossen och visa honom all världens härlighet; sedan är ingenting mer för den gamle att göra åt saken! Jag känner ungdomsdrömmarnes makt! Välan!

Visslar i en pipa.

Scen 4.

FEEN

kommer fram ur bjälken klädd som en käring med stor brun kappa och käpp.

God kväll, gosse!

TOMTEN.

God kväll, gumma! — Kan du förföra en yngling? Ja ja, förstå mig rätt.

FEEN.

Det beror på!

TOMTEN.

Ja, inte går det i den där kostymen! Ser du, det är frågan om den gamles son.

FEEN.

Vår Per?

TOMTEN.

Just han! — Tyst, gumma, nu talar jag! Gossen ligger mig om hjärtat, han har gjort det ända sedan

Digitized by Google

han föddes; vi, du och jag, stodo fadder åt honom och vi ha våra plikter; hans uppfostran är försummad; han har icke sett världen och fyller ändå i dag sina femton år; jag vill, att han skall ut och se sig omkring så att vi få heder av honom. — Har du något emot det?

FEEN.

Intet! Men jag fruktar han kommer att möta svårigheter där ute, dem vi icke kunna reda honom ur, då vår makt icke sträcker sig utom dessa kyrkomurar.

TOMTEN.

Det är sant och jag måste leta fram en annan tanke ur mitt huvud! — Nu har jag den! Vi giva honom var sin faddergåva, som kan tjäna honom i alla livets förhållanden.

FEEN.

Och hvad vill du giva? Låt höra!

TOMTEN.

Livet är ganska kvistigt, som du vet, och gossen är ung; han har ännu icke genom en omsorgsfull uppfostran bland människor hunnit lära sig alla de konster, varigenom man vinner sina önskningar; nåväl, jag begär intet vidare av livet, ty jag vet vad det ger, därför skall han få min önskering. Nå och du?

FEEN.

Din gåva är nog bra, men när han en gång fått allt vad han velat, då har han gjort sin vandring som den blinde; därför skall jag giva honom en gåva, som skall visa honom tingens verkliga väsen — jag vill giva honom ett gott sällskap på vägen.

Digitized by Google

TOMTEN.

Kvinnligt?

FEEN.

Naturligtvis!

TOMTEN.

Du är klok, du! — Nå! Nu skall du ta hand om gossen och laga att han kommer härifrån.

FEEN.

Men huru? Han lyder och fruktar sin far.

TOMTEN.

Lappri! Gör dina hokus pokus och visa honom härligheten här nere i de festklädda hemmen, så går det nog.

FEEN.

Det tror du?

TOMTEN.

Jag känner ungdomen! — Se här min ring och nu till verket.

FEEN.

Är det rätt att leka med människors öden?

TOMTEN.

Vi leka endast med människorna; deras öden, ja, dem styra icke vi. Gossen skall förr eller senare ut, och så väl rustad som han har ingen före honom gått ut i livet! När han slutat sin vandring, då kunna vi talas vidare om saken! — Är du redo?

FEEN

närmar sig den bjälke, varifrån hon kommit.

Strax!

TOMTEN.

Då visslar jag.

Han visslar och försvinner i den andra bjälken.

Digitized by Google

Scen 5.

Per kommer nerför trappan som leder högre upp i tornet.

PER.

Vem är där?

FEEN

fram, vitklädd som en ängel.

Din gudmor, Per! Känner du mig ej?

PER.

Ah! det är du, som tog mig på dina händer den gången då jag föll ut ur tornet. Vad vill du mig i dag?

FEEN.

Jag vill giva dig en julgåva!

PER.

Gåva! Vad är det?

FEEN.

Något, som gör en nöje!

PER.

Nöje? Vad är det?

FEEN.

Uppfyllandet av ens önskningar!

PER.

Önskningar? Nu börjar jag kanske förstå.

FEEN.

Har du känt när du står där ute på altanen 'r det liksom drar dig, lockar dig ner i djupet?

Digitized by Google

PER.

Ja det känner jag! Ser du den mörka randen där borta, där ljuset och mörkret mötas; om dagarna ser han annorlunda ut och när det blåser rör han sig.

FEEN.

Skogen!

PER.

Hur ser det ut ini skogen?

FEEN.

Där är svalt och skönt!

PER.

Det är bra! Dit, ser du, drages jag ibland, så våldsamt, att jag ville springa ut genom torngluggen och som fåglarne segla genom luften.

FEEN.

Och bortom skogsbrynet!

PER.

Finns det något bortom? Vad är det?

FEEN.

Där ligger världen!

PER.

Världen? Vad är det?

FEEN.

Vill du se den?

PER.

Är den nöjsam?

FEEN.

Somliga säga så, de flesta säga icke så! Kom hit fram, skall jag visa dig några bilder ur denna brokiga tavla, som människorna kalla livet.

Fonden transparant.

Digitized by Google

Ser du det stora huset vid torget, där det lyser i alla fönster; där bor den rike mannen; se nu in i rummen: det står ett brinnande julträd på bordet, behängt med gåvor av alla slag: söderns gyllne frukter, som kommit med skeppen över havet, jordens dolda skatter, som mänskorna böja knä för, och som i sina skimrande dräkter spegla ljuslågorna; men ser du ljusskenet i de smås ansikten, det är jordelivets sol, det är glädjen! Den känner du icke, stackars barn, men du skall känna den, du vill ju det?

PER.

Vem är den goda feen, som går omkring och ger barnen av de gyllne frukterna?

FEEN.

Det är modern!

PER.

Modern? Vem är det?

FEEN.

Du har också haft en mor, men hon dog innan du blev till åren.

PER.

Och den gamle, som sitter i sin vrå med det milda skenet i sitt ansikte?

FEEN.

Det är fadern, som i minnet lever om sin barndom.

PER.

Fadern! Men han ser ju så vänlig ut!

FEEN.

Ja, ty han älskar icke sig själv allena.

Digitized by Google

PER.

Och den ynglingen, som lägger sin arm om den unga flickans liv, och nu (han blir upprörd) trycker han sitt ansikte mot hennes — deras läppar mötas — vad är det? Talar man så ute i livet!

FEEN.

Det är kärlekens sätt att tala.

PER.

Kärleken! Det måtte dock vara härligt att få se allt detta!

FEEN.

Vänta! — Se nu uppe där i gavelfönstret! — Det brinner ett enda ljus; ett fattigt eländigt ljus!

Tablå.

PER.

Fattigdomen! Den känner jag! Nej, visa mig något skönt!

FEEN betraktar honom.

Du är njutningslysten! — Nåväl! Se fortfarande där uppe omkring det ensamma julljuset! Det lyser blekt, men det lyser varmt på den förnöjsamma fattigdomens bord.

PER.

Nej, något vackert vill jag ha!

FEEN.

Såå! Finns något vackrare än — men du skall få se! — Se dit upp — till slottet, där kungen bor!

Tablå.

PER.

O!

Digitized by Google

FEEN.

Ser du vilka präktiga kläder, vilka gnistrande kristaller; ser du huru väggarne återkasta ljusens mångdubblade sken, och huru mitt i vintern röda rosor och blåa liljor slagit ut sina blommor!

PER.

O!

FEEN.

Och dessa unga flickor, med de lösta lockarna, som skänka det röda vinet i silverbägare...

PER.

Där vill jag vara!

FEEN.

Och nu bära de vitklädda köksmästarne in faten.

PER.

O!

FEEN.

Härolderna stöta med stavarne i golvet, trumpeterna ljuda...

En klocka höres slå tre slag. Tornkammaren återtar sitt förra utseende.

Ve, tiden är ute! — Per! vill du ut att pröva livet?

PER.

Ja, ja!

FEEN.

På gott och ont?

PER.

Ont tror jag mig känna, gott vill jag lära känna.

FEEN.

Du tror så! Men du skall snart se, att allt gott icke är gott och allt ont icke är ont.

Digitized by Google

PER.

Jag vill ut bara! Härifrån!

FEEN.

Du skall få gå! — Men först vill jag giva dig som hjälp på färden en gåva, av vilken du kan hava nytta. Men när du fått den, har du fått mer än andra människor och därför skall man också fordra mer av dig en gång!

PER.

Låt se då!

FEEN.

Denna ring äger förmågan att skaffa dig alla dina önskningar, till din fromma, men ingens onda!

PER.

Det var en bra ring. Men vad skall den gamle säga?

FEEN.

Han går endast sitt rättvisa straff till mötes, straffet för sin självviskhet.

PER.

Ja, det är rätt! — Men det gör mig ont om honom ändå.

FEEN.

Sörj icke för honom, jag skall vaka över hans sorg.

PER.

Sorg! Ingenting annat? Sorgen, säger han, är livets enda njutning! Låt honom sitta och njuta då, jag skall nog skaffa honom tillfällen.

FEEN.

Till sist, yngling, vill du hava reskost av den vise!

Digitized by Google

PER.

Vad skulle det vara? Goda råd?

FEEN.

Ja!

PER.

Ack, det har jag så fullt av.

FEEN.

Jag vet det! — Och jag känner deras öde! Farväl då! Må livet lära dig att leva, och när du slutat din vandring, då skall du vara — antingen du är stor eller liten, lyckad eller misslyckad, rik eller fattig, lärd eller olärd — framför allt en människa och en mänsklig människa! — Farväl!

Hon försvinner i pelaren.

Scen 6.

PER ensam.

Jaså, Per, du skall gå ut i livet. Det har väl flere gjort före dig! Men är det då så kvistigt där ute? Jag har visserligen stått på kyrktaket och sett ner på gatan hur människorna kräla där nere om varandra; den ena kommer härifrån och går dit, den andra kommer därifrån och går hit, det förefaller mig gå så lugnt och stilla till, och aldrig ser jag, att de gå på varandra, fast det är tätt som mygg. Att hundar och skomakarpojkar slåss ibland, det har jag sett, men gammalt folk — aldrig! Aldrig har den gamle och jag slagits, fast vi gå om varann i trapporna tio gånger om dan; det är visserligen sant, att han har slagit mig, men jag har aldrig slagit honom, Och människorna måtte inte vara så

Digitized by Google

elaka heller som det säges! Var det inte eldsvåda häromdan hos en rik köpman; jo; och kom det inte springandes från alla håll med fattiga stackare; och gingo de inte upp till den rike och räddade hans saker; jo, jag såg hur de buro silverpjäser ända ifrån hans matbord långt utom sta'n, där de gömde dem bakom höstackar för att inte silvret skulle brinna upp! Var det inte beskedligt, det! Vi få väl se! Vi få väl se!

Emellertid, min kära Per, så skall du ut och se dig omkring i världen och göra bruk av dina gåvor!

Betraktar ringen.

Låt se nu! Vad skall jag önska mig först?

Den Gamle kommer in genom väggen.

Scen 7.

DEN GAMLE och PER.

PER.

Jaså, den Gamle är här! — Jag hörde inte dina steg i trappan; vad kom du för väg?

DEN GAMLE orolig.

Såg du det?

PER.

Nej!

DEN GAMLE.

Får jag se på dig? — Fixerar honom. Här har hänt något!

PER.

Ingenting! Ingenting alls!

Digitized by Google

DEN GAMLE.

Min son, det är midnatt snart! Vill du ej gå in och lägga dig i din kammare så att jag får stänga om dig!

PER.

Alltid vill du stänga igen om mig! Min far, säg, har du aldrig ämnat släppa mig ut i världen; icke har du väl tänkt, att jag skulle sitta här i evighet och torka bort.

DEN GAMLE.

Jag har sett livet, jag känner dess Sodomsäpplen och därför vill jag skydda dig!

PER.

Men livet är icke så surt som du påstår, kanske!

DEN GAMLE.

Vad vet du om den saken!

PER.

Å, jag kan väl se något från min höga plats! Kom hit skall jag visa dig!

DEN GAMLE.

Vad kan du visa mig som jag icke känner?

PER

leder den Gamle till luckorna.

Åjo! Se här! Ser du det stora huset där uppe vid torget!

DEN GAMLE.

Nåå! Men skynda dig! Innan klockan slår tolv måste du vara i säng!

PER.

Ser du julträdet med dess guld och silver!

Digitized by Google

DEN GAMLE.

Bara papper, gosse!

PER.

Och söderns gyllne frukter.

DEN GAMLE.

Maskätna...

PER.

Och solen, glädjen, hur den lyser på barnens anleten...

DEN GAMLE.

Dessemellan förvridna av avundsjuka...

PER.

Och den gamle, som sitter där årsäll och nöjd...

DEN GAMLE.

Lögn! Han bävar i sitt hjärta för hushyran, som skall betalas på nyåret...

PER.

Han, den rike mannen!

DEN GAMLE.

Döljer sin stundande undergång!

PER.

Och dessa unga; ser du hur han räcker sin arm...

DEN GAMLE.

Efter faderns penningpung.

PER.

Fy då!... Deras läppar mötas...

DEN GAMLE.

Till vällust!

Digitized by Google

PER.

Vad är det!... Se nu däruppe i gaveln vid det ensamma ljuset...

DEN GAMLE.

Befallt av försiktigheten, som fordrar mörker...

PER.

Vid skenet av förnöjsamhetens stilla ljus...

DEN GAMLE.

Som de stulit i kryddboden, sitter hela tjuvligan och rådlägger om nästa strövtåg i stadens bodar. Jag kan det! hör du! Och däruppe i slottet, där ljusen gnistra i tusental och spegla sig i vinets etterströmmar; där tumla de, tomma huvun och tomma hjärtan, som säga sig tänka och känna för folkets väl, där tumla de mellan buteljer och fat...

PER.

Varför talar du så fort? Låt mig fortsätta...

DEN GAMLE.

Nej... Gå härifrån! Och lyd, gosse!

PER.

Nej, bort härifrån! Jag vill ut i världen! Jag vill se barnanleten, om ock de kunna skuggas av avundens larv, jag vill äta söderns frukter, om ock de äro maskstungna, jag vill dricka vinet, om ock det kan bli etter, jag vill lägga min arm om en midja, om ock det sitter en utfattig fader i kakelugnsvrån, jag vill ha guld och silver, om ock det till sist bara är mull!

DEN GAMLE.

Helvetets glöd! Vem har varit här?

Digitized by Google

EN RÖST.

Banna icke julen!

PER.

Vad är detta! Här är så underligt i kväll; underligare än vanligt! Far, se på mig!... Ah, vad är detta!. Det är icke hans ansikte!

DEN GAMLE på knä.

Min son! Hör din fader! Lyd den gamles röst som vill dig väl, stanna inom dessa lugna murar!

PER.

Det är för sent!

DEN GAMLE.

Vad ser jag! Denna ring! Vem har givit dig den?

Vill taga den av Per.

PER.

Vem är du? Du är icke min far!

DEN GAMLE.

Din brottslige, din olycklige far, som står under makternas förtrollning!

Den Gamle förvandlas till en stor svart katt.

PER.

Jesus Maria, hjälp!

Starka ljusstrålar från Mariebilden; klockan slår tolv.

PER.

Trollet! Trollet! — Vik hädan, orene ande!

Katten försvinner.

Och nu! Slår upp tornluckorna. Till livet! Vänder på ringen. Till skogsbrynet!

Han springer ut genom de öppna luckorna.

Digitized by Google

ANDRA AKTEN.

I SKOGEN.

En skog med snö; i förgrunden snett över scenen en isbelagd bäck. I morgongryningen.

Scen 1.

PER in.

Det blåser uppe i träden.

PER.

Detta är således skogsbrynet, dit mina tankar så ofta flugit genom den klara luften, och detta är skogen! — Och detta är snön! Nu vill jag göra snöbollar, som jag sett skolgossarne göra. Det lär vara något utomordentligt nöjsamt!

Han tar snöbollar och kastar några gånger.

Åja! Hm! Inte är det så utomordentligt! En gång till!... Jag tycker det nästan blir tråkigt!...

Men vad är det som spelar uppe i trädens kronor? — Vinden! — Ja, det låter ganska vackert! Sus, sus! Sus, sus! Men man blir sömnig om man hör på det där länge! Sus, sus, sus, sus! Nu låter det som myggen om sommarkvällen! — Det är märkvärdigt vad allting är kort här ute i naturen! Ledsnaden i tornet, den var lång, den! Nu är det inte alls vackert och roligt! Får se bäcken. Vad är detta?

Digitized by Google

Is! — Vad kan man ha för nöje av den? Å, jag minns nu, man kan åka på den! Det måste jag försöka!

Han går ut på bäcken; isen brister, han faller omkull av förskräckelse och blir liggande.

Scen 2.

LISA in.

LISA springer fram till Per.

Där är han! — Ah — Han sover! — Vad är det? —

Tar upp ringen som Per tappat då han föll.

En ring! — Han sover i snön! Vad har hänt! Han har slagit sig! Vad skall jag göra? Mitt i skogen och mitt i snön, ingen människa har sina vägar hitåt, men han måste frysa ihjäl om han icke kommer härifrån. Den goda feen skickade mig att söka upp den här gossen, men hon sade mig icke, att jag skulle träffa honom halvdöd i en snödriva. Om det vore sommar åtminstone och solen sken på den gröna gräsmattan.

Hon tummar på ringen.

Scen 3.

Changement.

Landskapet förvandlas från vinter till sommar; bäcken mister istäcket och rinner fram mellan stenar och solen lyser på det hela.

LISA.

O! Vad är detta?

Hon ser sig häpen omkring åt alla sidor. Per vaknar.

Digitized by Google

PER gnuggar ögonen.

Vad är detta? — Jag flyger ut genom tornet, kommer i en skog med snö, kastar snöboll, åker kana, slår huvet i isen, mister förståndet — och så vaknar jag — och då är det sommar! Har jag legat här under snön i sex månar? Nej, det syns inte; (speglar sig i bäcken) jag är röd som en ros; (lutar sig ner i källan) men vad ser jag där nere i djupet! En blå himmel, gröna trän, vita vattenliljor och mitt ibland dem — en flicka! Just en sådan, om vars midja den unge mannen lade sin arm i julhemmet; utslaget hår; en mun som en sång, ögon som duvor. — Ah — hon nickar åt mig — jag kommer, jag kommer!

Han vill kasta sig ner i bäcken, då Lisa ger till ett utrop.

Där! Och nyss där nere!

LISA.

Så är det! Tro icke alltid dina ögon.

PER.

En underlig värld det här! Men låt mig se om det är samma flicka!

Betraktar henne.

Ja! Det är hon!

Vill springa mot henne, men får se sin ring.

Vad, min ring! Du har plundrat mig under det jag låg sanslös! O! Tro icke alltid dina ögon, sade du! Nej! Nu har jag min första lärdom! Jag vill omfamna en ängel och jag finner en tjuv!

LISA.

Tro icke alltid dina ögon, Per! Undersök innan du dömer!

Digitized by Google

PER.

Du har rätt! Jag skall göra det. Flicka, vem är du? Vad heter du?

LISA.

Lisa är mitt namn! Vem jag är får du icke veta förrän tiden är fullbordad. Jag kom hit och fann dig sanslös; på isen hittade jag din ring, vars krafter jag icke kände!

PER.

Du har räddat mig från en säker död i kölden. Förlåt mig! Lisa, du skall följa mig på min vandring, skall du se på ett lustigt liv!

LISA.

Du vandrar, säger du? Vad är målet för din vandring?

PER.

Målet! Jag söker, som alla andra — lyckan!

LISA.

Du söker lyckan! Det är en skröplig ting!

PER.

Å, tala inte så; jag kan ju få allt vad jag vill. Ha vi icke fått den ljuvligaste sommar mitt i vintern! Se dock hur härligt solen lyser där uppe i tallarne; du skall veta, att detta är nytt för mig! Nej se! Vad är detta?

Plockar upp några grankottar.

LISA.

Det är trädens frukter.

PER.

Då duga de att äta!

Digitized by Google

LISA.

Nej, men barnen bruka leka med dem.

PER.

Leka! Det har jag aldrig gjort! Skall vi leka, Lisa?

LISA.

Ja men vad? Skall vi leka ta fatt?

PER.

Hur är det då?

LISA.

Så här bara!

Hon springer bakom ett träd och kastar grankottar på Per.

Ta fatt mig nu!

PER springer efter henne.

Ja det är inte så gott, det.

Trampar på en grankotte och gör sig illa i foten.

PER.

De fördömda granäpplena!

LISA.

Banna inte trädens frukter.

PER.

Sådana där frukter kan man vara utan! Tacka vet jag sådana som jag såg i ett julträd! Om denna gran kunde bära sådana ändå —

Changement.

Granen bär apelsiner.

Se, se! Låt oss smaka!

De taga ned frukter och äta.

LISA.

Nå, vad tycker du?

Digitized by Google

PER.

Det är nog gott, men inte så som jag hade tänkt mig.

LISA.

Så är det alltid, hela livet igenom.

PER.

Vad du är klok, min kära flicka! Lisa! Får jag lägga min arm om ditt liv?

En fågel börjar sakta sjunga uppe i granen.

LISA.

Ja, men vad skall det vara för?

PER.

Får jag kyssa dig också?

LISA.

Ja, det är väl icke farligt!

De kyssas. Fågeln sjunger högre.

PER.

Jag är så varm efter leken, Lisa! Skola vi bada i bäcken?

LISA.

Bada?

Hon håller händerna för ögonen.

PER kastar av sig rocken.

Ja!

LISA

gömmer sig bakom ett träd; fågeln sjunger.

Nej! nej! nej!

PER.

Vad är det för en skrikhals där uppe i trädet!

LISA.

Det är en fågel som sjunger.

Digitized by Google

PER.

Vad sjunger han om för slag?

LISA.

Tyst! Jag förstår fåglalåt, det har min gudmor lärt mig.

PER.

Nå, det skall bli lustigt att höra!

Fågeln sjunger.

LISA.

»Icke så, icke så!» sa' han nu!

Fågeln sjunger igen.

Per! Per! Vet du vad han sade nu?

PER.

Nej!

LISA.

»Lev oskyldigt, mitt öga ser dig!»

PER.

Oskyldigt! Vad är det?

LISA.

Det vet jag icke, men... kläd på dig!

PER.

Inte är det någon som ser oss här, det är bara snack!

Göken ropar: jo! jo! jo! jo!

PER.

Vad ropar den där gynnaren då?

LISA härmar göken.

Jo! jo! jo! jo!

PER.

Det är fasligt så mycket omständigheter det skall vara ändå!

Digitized by Google

LISA.

Kan du inte njuta av naturens stora, oskyldiga glädje?

PER.

Jo, en liten stund! Aj! vad är det?

Drar av sig västen.

LISA.

En myra!

PER.

Se så mycket obehag bara!

Slår omkring sig med hatten.

Vad är det för en som stack mig? — En mygga!

LISA.

Allt är ofullkomligt här i livet, Per, kom ihåg det och tag det onda med det goda!

PER.

Det onda må den onde ha, jag vill ha det goda. Så där! Slår omkring sig.

Nu är jag led på den här skogen! Och man kan väl inte leka bort sitt liv heller! Jag längtar efter verksamhet och vill komma ut bland människorna! Lisa, säg mig, du, som är en sådan liten vis varelse, vad sätta människorna mest värde på, ty det skall jag skaffa mig!

LISA.

Per, innan jag svarar dig, hör ett förståndigt ord: människorna skola göra dig lika mycken förtret som myggen, men icke skänka dig det behag som den evigt unga naturen.

PER.

Naturen! Ja, den är mycket vacker från ett kyrktorn, men den blir allt enformig på nära håll!

Digitized by Google

Står inte allting stilla, stå inte träden på samma ställe som för femtio år sen och komma de inte att stå här i femtio år till; mitt öga är redan trött på den här härligheten; jag vill se rörelse och höra buller, och äro människorna som myggen, så håller man då dem mycket lättare ifrån sig än det här sällskapet.

Slår med hatten omkring sitt huvud.

LISA.

Du får väl se, du får väl se! Erfarenheten skall lära dig bättre än mina ord!

PER.

Nå, Lisa! Vad sätta människorna mest värde på hos en människa?

LISA.

Jag skäms att säga det!

PER.

Du måste säga mig det!

LISA.

Guld!

PER.

Guld! Men det är ju något utom människan, som icke hör till hennes väsen!

LISA.

Ja, det vet man väl, men det är nu en gång så!

PER.

Vad har då guldet för märkvärdiga egenskaper?

LISA.

Alla! Det hjälper för allt, och för intet. — Det ger allt vad jorden kan bjuda på, ty det är själv den fullkomligaste av alla jordarter, som rosten icke

Digitized by Google

kan sätta en fläck på, men som kan sätta rostfläckar på själarne!

PER.

Nåväl! Följer du med mig, Lisa?

LISA.

Jag skall alltid följa dig på avstånd!

PER.

På avstånd! Varför icke i min närhet? Lisa, nu lägger jag armen om ditt liv igen...

LISA

sliter sig ifrån honom. Fågeln sjunger.

PER.

Varför springer du din väg?

LISA.

Fråga fågeln!

PER.

Inte förstår jag vad han säger. Det får du tala om!

LISA brydd.

Nej, jag kan inte!

Fågeln sjunger samma strof.

PER.

Kan inte? Vad är det?

LISA.

Han sjunger inte för oss nu, han sjunger för sin käresta och då kan du förstå vad han säger...

PER.

Kan jag veta det!

LISA i det hon springer ut.

Så här säger han: »Jag älskar dig, jag älskar dig!»

Digitized by Google

PER.

Stanna! Skall du springa ifrån mig! Lisa! Lisa! — — Hon är borta!

Vālan! Kom hit, palats, och fat och vin, och hästar och vagnar, och tjänare och guld, guld!

Scen 4.

Changement.

En praktfull sal. Tjänare bära in ett bord med mat och viner; andra tjänare bära in en kista med guld; andra åter ett bord fullt med kannor, vaser, pokaler, ljusstakar m. m. av guld.

PER går och ser sig omkring.

Jaså, detta är den rike mannens bostad! Ja! det ser ju ganska lovande ut!

Slavar! Giv mig min bästa helgdagsrock! Men den skall vara av guld.

Tjänare iföra honom en rock av guld.

En stol!

De sätta honom i en guldstol framför bordet.

Nu, Per, skall du njuta av livet, och det har du rättighet till! Har du inte varit uppe klockan fyra om morgnarne och ringt till morgonbön; har du inte sopat kyrkan om fredagarne och skurat trappor om lördagarne; har du inte ätit bröd och strömming 365 dagar om året och sköljt ner detta med kallt vatten; har du inte sovit på ärthalm, som ofta var så illa tröskad, att du kände ärterna i knävecken! Jo detta har du gjort! Därför njut!

Vill sätta sig till bords.

HOVMÄSTAREN med stav.

Förlåt, Ers Nåd! Men bordet är inte dukat än!

Digitized by Google

PER.

Är det inte dukat?

HOVMÄSTAREN.

Om ett par timmar först bli stekarne färdiga!

PER.

Jag bryr mig inte om några stekar!

HOVMÄSTAREN
ställer sig framför med staven.

Detta kommer aldrig att ske, att man sätter sig vid ett odukat bord!

PER.

Vem förbjuder mig i mitt eget hus?

HOVMÄSTAREN.

Konvenansen, Ers Nåd, tillåter det icke på några villkor.

PER.

Konvenansen! Vad är det för en rackare?

HOVMÄSTAREN.

Ers Nåde! Hör en gammal mans ord! Den som i Ers Nådes ställning bryter mot konvenansen, den är förlorad!

PER rädd.

Det var en sträng herre! Jag måste väl finna mig, fast jag är fasligt hungrig. — Men vänta! — Är det ingenting som biter på den herrn! Jag har hört att — — guld — (går till kassakistan och tar en näve) skulle inte...

HOVMÄSTAREN.

Ers Nåd! Över tjänarne står jag, över mig står Ers Nåd, men över oss alla — står konvenansen!

Digitized by Google

Dess lagar äro eviga, ty de hava sin grund både i förnuftet och vad man kallar de historiska förutsättningarne!

PER.

Och de historiska förutsättningarne äro icke åtkomliga av guldet.

HOVMÄSTAREN.

De äro omutliga i detta fall!

PER.

Vad skall jag då med alla mina rikedomar om jag inte får äta mig mätt när jag är hungrig! Jag har ju det sämre än den fattigaste klockringare.

HOVMÄSTAREN
ställer sig som en staty vid bordsändan.

Scen 5.

SKATTSKRIVAREN och hans BITRÄDE gå omkring och uppteckna allt som finnes i rummet.

PER.

Se här en ny plåga! Varmed skola herrarne pina mig, oskyldige?

SKATTSKRIVAREN.

Det är taxeringen, Ers Nåd!

PER.

Jaså, det är ni, som reglerar människovärdet! Hur högt värderas en människa nu för tiden?

SKATTSKRIVAREN.

Två per hundra, Ers Nåd! Eljes är det allt efter som de är till!

Digitized by Google

PER.

Hör, säg mig, kan jag inte få draga mig undan medan herrarne skriva upp, för jag är både trött och hungrig!

SKATTSKRIVAREN.

Omöjligt! Måste ske i ägarens närvaro.

PER.

O herre, vilka bördor! Men jag kan väl få sitta åtminstone?

SKATTSKRIVAREN.

Var så god! Till biträdet. Två dussin tallrikar med pressade kanter — skriv! Sex vinkylare med grepar av bättre gul metall — skriv! En sockerskål med ströskedd — och två mindre dito — skriv! Två dussin knivar med skaft av pärlemor — spritt nya — skriv!

PER.

Få se om jag inte blir galen!

SKATTSKRIVAREN.

Ett matbord av ek och dubbla slagskivor — skriv! Sex stolar av valnöt.

Scen 6.

ADVOKATEN. DE FÖRRE.

PER.

En till!

ADVOKATEN.

Ers Nåd är kallad att infinna sig på stadens rådstuga för att få fastighetsbeviset n:r 2867 lagfaret innan klockan tolv på dagen som är.

Digitized by Google

PER.

Rådstugan! Process! Jag processar aldrig, herre!

ADVOKATEN.

Det är icke fråga om process, utan bara att konstatera faktum.

PER.

Jag vill inte konstatera fakta.

ADVOKATEN.

Men ponera casus...

PER.

Jag vill inte ponera casus. Jag vill äta middag! Hovmästare, kan jag inte få ta mig en smörgås?

HOVMÄSTAREN
lyfter hotande staven.

Scen 7.

RÄTTSTJÄNAREN. DE FÖRRE.

PER.

Är det flera ändå!

RÄTTSTJÄNAREN.

Ers Nåd är kallad till kämnersrätten i morgon kl. 11 förmiddagen för uraktlåtande av att hålla gatan ren!

PER.

Skall jag hålla ren gatan, jag, som är en så rik man! Vad skall jag då icke göra?

RÄTTSTJÄNAREN.

Det är varje husägares skyldighet att hålla rent utanför sitt hus.

Digitized by Google

PER.

Konvenans, taxering, ponera casus, hålla gård och gata ren, hungra och törsta — är det den rike mannens lott — då ville jag heldre vara gatsopare hos mig själv. Och jag kan inte få visa ut de där herrarne, som tränga in i mina rum, och jag kan icke få gå min väg när jag vill!

Scen 8.

SUPPLIKANTEN åtföljd av en tjänare, som bär två korgar med papper. DE FÖRRE.

PER.

Herr advokat och herr rättstjänare, kan icke lagen skydda en olycklig rik man så att han får frid i sitt hem, eller är lagen bara för den fattige!

ADVOKATEN.

Ers Nåd är icke att betrakta som en enskild person numera, ty då man genom rikedomar stigit till samhällets höjder, tillhör man det allmänna.

PER

Och så är man ställd utom lagen.

ADVOKATEN
ler, ser sig omkring.

Över lagen, Ers Nåd!

PER.

Ha! — Vad vill den här siste vännen! Är det några presenter han har i korgarne!

SUPPLIKANTEN.

Ers höga Nåd är i egenskap av kyrkoråd...

Digitized by Google

PER avbryter.

Kallad...

SUPPLIKANTEN.

Kallad till stämma i övermorgon.

PER.

Klockan elva...

SUPPLIKANTEN.

Klockan elva, för att närvara vid valet av församlingens kyrkoherde; men dessförinnan måste Ers Nåd taga del av de handlingar, som här medfölja, och vilka gå ut på att bevisa motkandidatens inkompetens för valet.

PER.

Skall jag läsa igenom två korgar papper till i övermorgon! — Nej! Nej!

SUPPLIKANTEN.

Kanske Ers Nåd behagar avgiva sin röst ändå för vår kandidat...

PER.

Utan att behöva läsa... Går det an? Hav tack då, min hjärtans vän! Bläck och penna!

SUPPLIKANTEN

lämnar honom bläck, penna och papper till underskrift.

Förträffligt! Jag tackar Ers Nåd!

PER omfamnar honom.

Å det är jag, som tackar er!

HOVMÄSTAREN.

slår med staven i bordet, tjänare in med fat.

Bordet är serverat!

Alla gå utom hovmästaren.

Digitized by Google

PER sätter sig till bords.

Äntligen! — — — Svag musik. Se, nu gå de, när han befaller, men när jag ber, då hjälper det inte!

HOVMÄSTAREN.

Det är icke min befallning de lyda, Ers Nåde, det är konvenansens lagar...

PER.

Och de övergå min vilja.

HOVMÄSTAREN.

Lagar äro mångas överenskommelse, och den måtte väl gå före den enskildes vilja.

PER.

Han kan då svara på allting! — Nå, nu njuter jag emellertid! Vinet värmer hjärtat, maten värmer huvut, men vad är njutningen i ensamheten! — Herr hovmästare! tillåter konvenansens lagar, att man har sällskap när man njuter?

HOVMÄSTAREN.

Jag tror nästan, att de fordra något dylikt.

PER.

Nåväl, jag vill ha...

Scen 9.

VÄNNEN 1 springer i famnen på PER.

VÄNNEN 1.

Ack min hjärtans vän, så ser jag dig då åter efter en så lång frånvaro! Och du är dig lik, litet magrare än då jag såg dig sist; men hur har du det nu, käre gamle gosse!

Digitized by Google

PER fixerar honom.

Jo tack, tack, mycket bra, som... hm — ser. Var så god och tag en stol och sitt ner!

VÄNNEN 1.

För all del, jag har nyss ätit middag, och jag skall gå in i ditt förmak och vänta medan du slutar din måltid.

PER.

Nej, det är just vad du inte får, jag sa' nyss, att jag tyckte livet så öde, när man skall sitta ensam till bords! Tag en stol och sitt!

VÄNNEN 1.

Käre, gamle vän, om du uttryckligen fordrar det så skall jag sitta bredvid dig medan du äter; men det ser då rakt ut som om jag kom hit för att äta...

PER.

Det gör ingenting om så också vore...

VÄNNEN 1 fasar.

Å!

PER.

Jaja, jaja! Jag säger ju inte att så är!

VÄNNEN 1 sätter sig.

Jaså, du har kommit på grön kvist, som man säger; det är roligt att se, det ödet k a n vara så gunstigt, och det måste alltid glädja ett känsligt sinne att se, det n å g o n gynnas av lyckan. Det är inte alla — gunås — som kunna prisa den ombytliga gynnerskan!

PER.

Så! Har du något att klaga?

Digitized by Google

VÄNNEN 1.

Jag?

PER.

Jaja, jag vill inte höra några olyckor nu, när jag äter! Vill du inte vara så god och göra mig den tjänsten att försöka en järpe!

VÄNNEN 1.

Du talar om tjänster, min vän!

PER.

Seså, du skall inte säga min vän, du skall kalla mig vid namn.

VÄNNEN 1.

Christofer! Du begär en tjänst av mig, stackare, kan jag då neka dig!

Han börjar att äta och aptiten ökar under följande repliker, då Per börjar betrakta honom med stora ögon.

PER.

Man skall aldrig neka varann någonting!

VÄNNEN 1.

Det är vackert sagt, man skall aldrig neka sig någonting — varandra menar jag!

Scen 10.

VÄNNEN 2. DE FÖRRE.

VÄNNEN 2
in rakt fram till bordet.

God dag, Göran! — Känner du igen mig?

PER fixerar honom.

Digitized by Google

VÄNNEN 2

Nej, det gör du inte, men jag känner igen dig! Ser du, jag glömmer inte mina gamla vänner och i nödens stund söker jag upp dem. Här sitter du och äter och jag har intet att äta, därför säger jag rent ut: Gösse, här har du mig!

Slår sig ner vid bordet.

VÄNNEN 1 till Per.

Vad är det för en slusk? Han äter som om han inte sett mat mellan jul och påsk!

PER.

Å, det är en god vän!

VÄNNEN 2 till Per.

Vad är det för en tiggare? Han sätter i sig som en varg om vårvintern!

PER.

Å, det är en god vän till mig!

VÄNNEN 1 till Per.

Akta dig för falska vänner, Per.

VÄNNEN 2 till Per.

Akta dig för falska vänner, Per.

PER.

Jaha, jaha!

VÄNNEN 1 till Per.

Du skall få se att han kommer att låna pengar av dig.

VÄNNEN 2 till Per.

Om han begär att få låna pengar av dig, så skall du säga nej, för han betalar aldrig.

Digitized by Google

PER.

Jaså, jaså! — Nå god' vänner, tycker ni inte att det är en förträfflig anrättning?

VÄNNEN 2.

Jag smickrar aldrig!

VÄNNEN 1.

Nej, ni bara äter, min vän! Jag smickrar aldrig heller, men jag kan väl icke därför fördölja sanningen, utan måste erkänna, att något dylikt har jag aldrig varit med om, och det skall vara Christofer, som skall bjuda på något sådant! Skål, bror Christofer!

PER häpen, för sig.

Christofer!

VÄNNEN 2.

Jag är en enkel vardagsmänniska, jag, som icke kan säga sådana där grannlåter, dem jag föraktar och vilkas uttalande från ett sådant håll jag endast kan tillskriva ett hemligt begär att komma åt pengar. Det är min enkla vardagsmening.

VÄNNEN 1.

Vilken oförskämdhet!

PER

Jag anhåller, att inga allvarsamma samtal avbryta denna njutningsrika samvaro, som skulle kunna vara ändå gladare om den förljuvades av någon älskvärd representant av det andra könet.

Digitized by Google

Scen 11.

VÄNINNAN. DE FÖRRE.

PER.

Se där!

VÄNINNAN.

Jaså, du kunde inte vänta på mig! Det var högst oartigt, men jag förlåter dig, efter du är min vän! Se där har du min hand!

PER kysser den.

Jag ber om förlåtelse, min sköna, men jag har visst tagit fel på dag! Emellertid sitt ner! Vilja mina vänner här giva en plats vid min sida.

VÄNNERNA tränga sig närmare.

PER.

Ingen! Nå, den som är min yngsta vän skall göra det! Det kanske ni inte vet!

Nå, den, som är min bäste vän, lämnar platsen godvilligt, ty han är alltid mitt hjärta lika nära ändå!

VÄNNERNA lämna båda sina platser.

PER.

Jag ser, att I båda ären mina bästa vänner.

VÄNINNAN.

Och jag din bästa väninna! Alonzo, icke sant!

PER.

Alldeles rätt! — Och nu, då jag höjer pokalen, vill jag tömma den för vänskapen! Vänskapen är som guld, ty den är ren.

VÄNINNAN till vännerna.

Så vackert han talar!

Digitized by Google

PER.

Vänskapen är som månen.

VÄNINNAN. VÄNNERNA.

Bravo! Bravo!

PER.

Ty den lånar sitt guld...

VÄNINNAN, VÄNNERNA se på varandra.

PER.

Av solen! Och den förmörkas när solen går bort. Icke sant?

VÄNINNAN. VÄNNERNA surt.

Mycket bra sagt!

PER.

Men vänskapen är en brasa, den måste underhållas om den skall fortfara att brinna! I haven givit mig eder vänskap, vad har jag att giva eder?

VÄNINNAN och VÄNNERNA se sig omkring.

PER.

I sen på mitt guld. Ack, det är bara mull mot eder vänskap!

VÄNINNAN försiktigt.

Men man skall icke förakta det jordiska därför, att det ojordiska finnes.

VÄNNERNA.

Utmärkt sagt!

PER.

Nåväl, jag vill belöna eder trohet! — Se här — allt detta guld giver jag er!

VÄNINNAN och VÄNNERNA.

Å!

Störta över bordservisen.

Digitized by Google

PER.

Men kom ihåg: jag sagt er, att guld ej annat är än mull!

Håller handen för mun och går oroligt av och an.

Å! Min gud, jag tror, att jag dör!

VÄNINNAN.

Vad är det åt dig, Alonzo!

PER.

Jag har fått tandvärk! Å mina tänder! Sen I, att den rike mannen också är utsatt för livets obehag.

Väninnan, vännerna dra sig åt dörrarna med sina guldpjäser.

PER.

Nej, lämnen mig icke ensam med mina kval; nu, när jag bäst behöver ert sällskap!

VÄNNEN 1.

Å litet tandvärk är inte farligt, det går snart över!

VÄNNEN 2.

Tag kallt vatten i mun, så blir det snart bra!

VÄNINNAN.

Ja se männen, de äro så känsliga för små krämpor; ni skulle se en kvinna lida!

PER.

Å! gå icke ifrån mig, jag lider så gräsligt.

VÄNNEN 1.

Jag överger dig aldrig! Håller i dörren. Jag springer efter tandläkarn!

PER.

Nej, stanna!

Digitized by Google

VÄNNEN 2 vid dörren.

Nej, det tillkommer mig som Georgs äldste vän!

PER.

Ni vill springa ifrån mig! Nå! — Jag förbannar detta guld! Jag förbannar er, falska vänner!

Guldpjäserna, som väninnan och vännerna hava i händerna, förvandlas och bli svarta.

VÄNINNAN och VÄNNERNA.

Han har bedragit oss! Se! Se!

De angripas alla tre av tandvärk och jämra sig.

O! O!

PER frisk igen.

Å, det är bara litet tandvärk, det går snart över! Tag kallt vatten i mun, gamle vän, så går det över!

Väninnan svimmar.

Inte skall ett fruntimmer svimma för så små krämpor!

Vännerna springa ut.

Ja, spring nu till tandläkaren och låt honom ta ut alla era tänder, rävar, så biten I inga får sen.

Scen 12.

VÄNINNAN. PER.

VÄNINNAN kvicknar vid.

Alfred! Alla ha övergivit dig, men jag stannar hos dig!

PER.

Ja, men varför skall du göra det! Jag är ju så fattig som den fattigaste och snart kommer taxeraren

Digitized by Google

och vill ha skatten och då tar han hela möblemanget i pant!

VÄNINNAN
smyger sig intill honom.

Då vill jag vara vid din sida och stödja dig (fattar hans hand och stjäl under det följande hans ring) och räcka dig handen...

PER duperad.

Du? Är det verkligen sant?

VÄNINNAN.

Om det är sant? — Se på mig — —

PER.

Ack, man har sagt mig, att kvinnan var trolösare än mannen...

VÄNINNAN.

Hon är klokare än mannen... (stoppar ringen på sig) därför kallar man henne trolös... Ack! Låt mig sitta, jag är så upprörd...

Han leder henne till en stol vid väggen.

PER.

Lugna dig, min vän, jag har bara skrämt dig!

VÄNINNAN.

Giv mig ett glas vin, jag är så matt efter alla dessa sinnesrörelser.

PER går till bordet.

Väggen bakom stolen öppnas; väninnan och stolen försvinna.

VÄNINNAN visar ringen.

Hahahaha! — Skolgosse! Lär dig av detta att icke tro på en kvinna, som du skymfat!

Digitized by Google

Scen 13.

PER ensam. Springer till fönstret och tittar ut; då han drar tillbaka huvudet har han åsneöron.

PER.

Förbannelse över guld, vänskap, kvinnor! Nu står jag ensam, fattig, övergiven, med ett par långa öron och utan min ring! Hade jag vetat, att livet var så genomuselt, då hade jag väl stannat hemma hos trollet! — Vad skall jag nu ta mig till, utan vänner, utan pengar, utan hus och utan tak! Nöden står utanför dörren och väntar mig; skall jag nu på allvar ut i livet och arbeta mig till varje önskans uppnående! — — — Om jag icke vore ensam ändå! — — — Varför icke så gärna ensam, då det icke finns någon vänskap och allting är falskhet och flärd. Förbannelse!

Scen 14.

LISA in. PER.

LISA.

Banna icke, Per!

PER.

Lisa! Du överger mig icke, fast jag glömt dig i lyckans dagar.

LISA.

Det är i nöden vi träffa våra vänner!

PER.

Vänner! Jag förbannar vänskapen!

Digitized by Google

LISA.

Det skall du icke göra, Per! Det finns vänskap i livet lika så väl som falska vänner!

PER.

Jag har nu prövat livets goda och jag fann endast tomhet och flärd!

LISA.

Du har prövat på ditt sätt! — Emellertid, nu har du gjort ungdomens första lärospån och du skall bli man! Du har sökt lyckan på orätt håll! Vill du icke gå ut och göra gagn, upplysa dina medmänniskor och bli nyttig; ty dina sunda blickar genomskåda det förvända och vrånga, som finnes ute i livet.

PER.

Och bli en stor man!

LISA.

Stor eller liten är detsamma, du skall bli nyttig: du skall bli en reformator, som för mänskligheten framåt.

PER.

Ja, en reformator, som äras och dyrkas av folket och vars namn lever på allas läppar.

LISA.

O, så långt du är från sanningen; du söker mänsklig storhet för ärans skull! Du skall få den och du skall få en ny erfarenhet!

PER.

Men huru? Min ring är borta!

LISA.

Det ligger i den ringens egenskap att aldrig kunna vara borta från ägaren.

Digitized by Google

PER ser på sin hand.

Ah! Se där är han! — Nå väl, jag vill bli en stor man, en reformator; men du, Lisa, skall följa mig.

LISA.

Ej ännu! Men på avstånd jag dig följer,
och när du kommer ut för sorg och nöd
och lyckans sol i mörka moln sig döljer,
då är jag hos dig med mitt svaga stöd.
Gå ut i livet! se vad vrångt där gives,
men när bland dy och grus du skåda fått
hur skönhetsblomman även trives,
tänk då att livet är på både ont och gott!

Digitized by Google

TREDJE AKTEN.

ETT TORG.

Till höger rådstugans arkad; ovanpå densamma ett burspråk med platser för borgmästare och råd; till vänster skomakarens hus med bodfönster och skylt, samt bänk med bord utanför; bredvid denna en hönsbur och en vattenså. Mitt på torget en skampåle med två halsjärn, hängande vid kedjor samt överst en figur med ett ris i handen; åt höger mitt på torget borgmästar Hans Schulze's staty, helfigur lutad mot en stensättarjungfru, och med en lagerkrans om pannan.

Fonden stadsvy.

Scen 1.

SKAMPÅLEN och STATYEN

SKAMPÅLEN
bugar sig för statyen.

God morgon, staty! Har du sovit gott i natt?

STATYEN nickar.

God morgon, skampåle! Har du sovit själv?

SKAMPÅLEN.

Nog har jag sovit, men jag har drömt också; kan du gissa vad jag drömt?

STATYEN vresigt.

Hur skall jag kunna göra det?

Digitized by Google

SKAMPALEN.

Jo! Jag drömde, kan du tänka dig, att det kom en reformator till stan!

STATYEN.

En reformator? Va! — Stampar. Det var fan vad det är kallt om fötterna att stå här, men vad gör man icke för ärans skull! En reformator? Nå då skall han ha staty också?

SKAMPALEN.

Staty! Jo vackert! Nej han fick stå staty själv här nere vid mina fötter och jag tog honom om halsen med mina båda armar. Halsjärnen skramla. Ser du, det var en riktig reformator och inte en så'n där charlatan som du var i livet!

STATYEN.

Å prat, du skulle veta skäms!

SKAMPALEN.

Jag skulle det, men jag har alltid rättvisan på min sida. Svänger riset.

STATYEN.

Vad hade han för specialitet då?

SKAMPALEN.

Jo han var reformator i gatläggning.

STATYEN.

I gatläggning! Pest och pultroner! Han fuskar således i mitt fack. Stöter med jungfrun.

SKAMPALEN.

Nej, han gör med besked vad du fuskade i, och du skulle aldrig stå där du står, om du inte varit svärfar åt borgmästaren!

Digitized by Google

STATYEN.

Var det inte jag, som genomförde den nya idén med att stenlägga gatorna?

SKAMPALEN.

Jo, det gjorde du, men idén var inte ny! Och hur gjorde du? I stället för att man förut fick sätta sina fötter i mjuka sanden, får man nu balansera på spetsiga och kullriga stenknallar, som förstöra både fötter och skodon, utom på den gatan, som ledde från ditt hus och till källarn, för där lät du lägga en spång med flatstenar.

STATYEN.

Och nu vill den här reformatorn eller charlatanen göra om vad jag gjort?

SKAMPALEN.

Han vill riva upp vad du har lagt och lägga alla gatorna med borgmästarstenar, så att alla få det lika bra!

STATYEN.

Jaså, det är en rabulist!

SKAMPALEN.

Ja, det är det, och han har icke parti för sig; du hade vagnmakaren, skomakaren, liktornsoperatören och borgmästaren med dig och därför lyckades du!

STATYEN.

Han skall akta sig! Varje sten han bryter ur mitt verk skall folket kasta efter honom, och ve honom, om han rör vid mitt minne!

SKAMPALEN.

Vi ska hoppas, att han avslöjar dig, din gamle skälm! Minns du hur det gick till för dig att bli en

Digitized by Google

sådan där stor man efter din död? Först på begravningen höll prästen dina personalier för 20 mark; så höll gatläggaren, som blivit rik på dina gator, ett äreminne; så lät liktornsoperatören, som fick praktik genom dina sköna gatstenar, slå en medalj; så uppkallade vagnmakaren, som fick förtjänst på lagningar, ett åkdon efter dig; och sist lät skomakaren hålla en minnesfest över dig. Då var det färdigt! Din måg, borgmästaren, utskickade en subskription till staty — ingen vågade neka och nu står du där!

STATYEN.

Ja, det gör jag och det grämer dig! Och i dag kommer Schulze-föreningen och bekransar och sjunger minnessången, som min måg har beställt; det skall allt svida i dig att behöva stå och höra på det?

SKAMPALEN.

Det kan jag inte neka till! Men få se om jag inte blir sanndrömmare till sist?

STATYEN.

Håll nu mun på dig, här kommer föreningen!

SKAMPALEN.

Nu måste jag hålla mig för skratta! Tre stycken är hela föreningen; i fjor voro de sex; du är på retur, Schulze, snart skall du se, att man flyttar dig ut i oxhagen.

STATYEN.

Ett folk, som vördar sina stora män och minnen, kan aldrig sjunka så djupt, att det flyttar deras statyer ut i oxhagen.

Digitized by Google

Scen 2.

SKOMAKAREN ut från sitt hus, öppnar bodfönstret.

SKOMAKAREN.

Jag tror det har varit regn i natt! — Bror Schulze ser så blank ut! Bara det ville hålla uppe då sångföreningen kommer! Ropar inåt boden. Hans!

HANS i fönstret.

Ja, mäster!

SKOMAKAREN.

Sätt dig här vid fönstret med ditt arbete; jag skall ut och uppfylla en medborgerlig plikt!

HANS.

Ja, mäster!

SKOMAKAREN.

Men om du inte passar på, så skall jag låta spannremmen dansa på din rygg! Hör du det, lymmel!

HANS.

Ja, mäster!

VAGNMAKAREN in med en fana.

God morgon, skomakare!

SKOMAKAREN.

God morgon, vagnmakare!

LIKTORNSOPERATÖREN
med en lagerkrans.

God morgon, god morgon! Ska vi vänta på borgmästaren? Vet någon, jag tror, att vi få raska på, för det drar ihop till regn.

Digitized by Google

SKOMAKAREN.

Det sa' jag åt mig själv också i morse och därför var jag så klok och tog karpus med mig!

VAGNMAKAREN.

Nu skulle folket samlas här bakom och bilda häck! Men jag ser inte en katt! Har inte skomakaren sagt åt boktryckaren, att vi skulle begå minnesfesten i dag?

SKOMAKAREN.

Jo visst, jo visst!

VAGNMAKAREN.

Vill herrarne bilda en halvcirkel omkring föremålets fot! — Så där!

LIKTORNSOPERATÖREN.

Vi kan börja med kantaten, tycker jag, så kommer nog folket.

VAGNMAKAREN.

Men jag förstår mig inte på borgmästaren, som inte syns till. Han brukade alltid bjuda på glögg förr om åren!

SKOMAKAREN.

Å, om ni börjar sången, så vaknar han nog, om han försovit sig. — Ha herrarne ton? C, fiss, g, h.

VAGNMAKAREN.

Jag börjar då! Men pass på i trion, så att det blir en riktigt odiös ensemble.

Solo Recitativ.

Hell dig, välgörare!
Hell dig, borgmästare!
Allt är förgängligt här i jordens jämmerdal,
men minnet av ditt verk, det har ej annat val
än leva evigt, ja leva trots avund och kabal.

Digitized by Google

SKOMAKAREN.

Bra visslat, vagnmakare! Syns inte glöggen än?

VAGNMAKAREN.

Gå på, skomakare! Nu kommer arian. Den skall tas riktigt idealiskt, så skall du se, att borgmästaren vaknar!

SKOMAKAREN.

Aria.

Rosornas andning och nejlik-knopparnes doftning
bland underblommornas öden!
Så falsk i håg,
som glittervåg
hon smög mot honom hårets svall;
där susar havets friskhet all.
Och lilja så vit och lilja så röd
begrunda förtroligt levnad och död!

LIKTORNSOPERATÖREN.

Det var en rar strof, men jag tyckte inte, att det hade avseende på föremålet och våra nuvarande förhållanden. Var har du fått det där?

SKOMAKAREN.

Jo ser du, jag har en lärpojke där hemma, som är en så'n där idealare och gör sån't här när han är ledig om söndagarne.

VAGNMAKAREN.

Om jag får säga min mening, så tycker jag att det är obegripligt svårt att utröna själva kärnan i strofen.

SKOMAKAREN.

Det är just det fina det, ser du! Men tyst, tror jag inte att vi har regnet här!

Tar på sig karpusen.

Digitized by Google

VAGNMAKAREN.

Tycker herrarne, att det är skäl att stå här i regnet och låta blöta sig för den där gamla stofilens skull?

SKOMAKAREN.

Vi ha ju anslag för att uppehålla sången och vi måste åtminstone ta trion innan vi gå, för när vi sätta an tillsammans så skulle väl inte själva den kunna sova! Festtalet däremot kan man alltid skänka, och det är i alla fall för liten publik för ett så stort tal. Vi tar trion alltså! C, fiss, g, h. Den är inte så idealisk som arian, men den ådagalägger mera sakkännedom om de enskilda förhållandena.

Regnet smattrar och blåsten tilltar.

LIKTORNSOPERATÖREN.

Det må fan stå här längre och förkyla sig för den där gamla charlatanen. Anslag? Sex mark person! Det kan man vara utan!

VAGNMAKAREN.

Ja det tycker jag med...

SKOMAKAREN.

Var ni inte med och subskriberade på bysten kanske; var ni kanske inte med och gjorde honom till en stor man med medalj?

VAGNMAKAREN.

Nå, vi voro väl tvungna, annars hade man tagit ner oss...

SKOMAKAREN.

Ja, men det är otacksamt att inte vörda hans minne, jag sjunger trion ensam!

Digitized by Google

LIKTORNSOPERATÖREN.

Ja, det kan du göra, som står i karpus, jag går hem och äter frukost.

Kastar kransen på statyns sockel, slår upp kapuschongen och springer.

VAGNMAKAREN.

Det är sista gången, jag lånar mig till sådant här spektakel. Adjö!

Går.

Scen 3.

SKOMAKAREN ensam.

SKOMAKAREN.

Nu går jag till borgmästaren, så får jag en glögg. Men jag skall hålla mitt tal först för gubben här uppe, så får jag bättre samvete. Talar till statyen. Du tror, du gamla Schulze, att det är för d i n skull vi sjunger, för d i n skull vi håller tal; kan du inte begripa, att det är för vår skull; vi behöva en stor man, för att skjuta fram, när vi befinnas vara för små, vi behöva dina ord att citera, när ingen tror våra egna; vår lilla stad behövde en staty för att bli en stor stad, dina förfallna släktingar behövde din staty för att de skulle kunna reda sig och få sysslor här i denna krångliga världen — och därför, ser du, står du nu så högt uppe över oss, din för detta nolla! Nu har du hört ett sant ord, din stackare, det första och det sista kanske du fått höra — (skrämd) det måtte väl ingen ha lyssnat på vad jag sa'? Ha, där kommer släktingen till den store mannen.

Digitized by Google

Scen 4.

SLÄKTINGEN. SKOMAKAREN.

SLÄKTINGEN.

God morgon, skomakare, har ni hört, har ni hört det skändliga attentatet?

SKOMAKAREN.

Vad nu? Vad står på, herr släkting?

SLÄKTINGEN.

Det har kommit en reformator till sta'n! Har ni inte läst hans plakat?

SKOMAKAREN.

Nej, nej!

SLÄKTINGEN.

Å, det är oerhört! Läs själv!

SKOMAKAREN.

Jag är för upprörd att läsa, läs ni!

SLÄKTINGEN.

Nå hör på då, vad den uslingen skriver: »Knappt har ett fjärdedels sekel förflutit sedan borgmästar Schulze hugnade detta samhälle med den viktiga förbättring i avseende på dess gatuläggning, att han utbytte den forna sandmarken mot knottrig fältsten.»
Hör ni! Hör ni!

SKOMAKAREN.

Ja jag hör, men det var ju inte farligt.

SLÄKTINGEN.

Var det inte farligt? Kallar han inte honom borgmästar Schulze? Man säger inte borgmästare

Digitized by Google

om en död man, man säger vår store! Skriver inte den uslingen om knottrig fältsten! Vill han inte förringa hans förtjänst med det?

SKOMAKAREN.

Men inte kan man kalla det ett attentat, att han säger, att fältsten är knottrig, då den är knottrig!

SLÄKTINGEN.

Den är knottrig, ja, men man får inte säga att den är knottrig, då en stor man har gjort den! Akta er, mäster skomakare, jag ser, att ni är en tvivlare! Akta er, ni känner följderna!

SKOMAKAREN.

För Guds skull, jag är visst inte någon tvivlare, jag har ju varit här och sjungit idealik för bror Schulze.

SLÄKTINGEN.

Bror! Om ni var bror med honom i livet så kom ihåg, att alla brorskålar upphävas med döden! Vill ni erkänna, att det är ett attentat?

SKOMAKAREN.

Ja, visst vill jag det! Har jag sagt något annat! Kan ni bevisa, att jag sagt något annat!

SLÄKTINGEN.

Nå! Tag er till vara då! Vi få allmän rådstuga här på torget, klockan nio, och då skall den där reformatorn tala för sin sak. Vet ni vad han vill?

SKOMAKAREN.

Nej!

SLÄKTINGEN.

Kan ni tänka er, han vill lägga om alla gatorna med släta stenar!

Digitized by Google

SKOMAKAREN.

Men det är ju ganska klokt!

SLÄKTINGEN skrattar bittert.

Klokt! Ja klokt! — Hur skall det till exempel, för att bara tala om ert yrke, hur skall det gå med det härliga skomakaryrket när människorna icke mera slita några skor?

SKOMAKAREN.

Vad, vad säger ni! — Förlåt mig, min vän! Ni har rätt! Jag vill icke tänka på mitt ringa yrke, men jag tänker på alla de stackars olyckliga arbetare, som skola mista sitt bröd, och på deras fattiga hustrur och barn!

HANS
gör grimaser i fönstret för sig själv.

Stackars olyckliga arbetare!

SLÄKTINGEN.

Sen I, sen I! Pekar på statyen. Han var de fattiges vän, han! Och han var en man, som visste vad han gjorde!

SKOMAKAREN.

Ni kan vara så viss på, att både vagnmakaren och liktornsoperatören skola dela min mening!

SLÄKTINGEN.

Är jag säker på det?

SKOMAKAREN.

I liv och död!

SLÄKTINGEN.

Lyckligt det folk, som vördar sina store män!

Springer.

Digitized by Google

Scen 5.

DE FÖRRE. FOLK. SLÄKTINGEN i samtal med VAGNMAKAREN och LIKTORNSOPERATÖREN.

Rådstuklockan slår nio. Två trumpetare och en trumslagare komma in och spela upp.

När musiken tystnat kommer PER in. GATLÄGGAREN sällar sig till honom.

PER.

God morgon, mästare! Hur tror ni att saken går för mig?

GATLÄGGAREN.

Illa! Mycket illa!

PER.

Vill inte folket ha förbättringar då?

GATLÄGGAREN.

Det är inte frågan om det, utan det är fråga om den store mannens rykte ni angripit!

PER.

Har jag angripit honom?

Regnet har upphört.

GATLÄGGAREN.

Ni har kallat honom borgmästare och det har blivit ett okvädinsord här i sta'n; ni har sagt, att hans gatstenar voro knottriga, ni har, med ett ord, uttalat den allmänna meningen om mannen och därför är ni störtad!

PER.

Det är en bra underlig värld vi leva i!

Digitized by Google

GATLÄGGAREN.

Den är både si och så och den har sina små egenheter, men försök inte hjälpa den, herre, då går det rakt åt fanders för er!

PER.

Folket är missnöjt, och när man vill upphäva orsaken till missnöjet kasta de sten efter en!

En pojke sticker en flygskrift i händerna på dem och springer och utdelar sådana bland folket.

PER tittar i bladet.

Å, det är skamligt! Man har ritat av oss! Har jag sådan där näsa?

GATLÄGGAREN.

Man har träffat oss ganska bra! Men inte har jag sådana öron?

PER.

Men jag förstår inte detta; i går var boktryckaren för saken och i dag smädar han mig.

GATLÄGGAREN.

Opinionen, se! Han sa' åt mig också, att han gillade saken, men han vågade inte bryta med opinionen.

PER.

Ett kuriöst sätt att arbeta för sin sak! Vem är då opinionen för honom?

GATLÄGGAREN.

Först köparne — sedan borgmästaren — penningarne och makten.

PER.

Varför har han ritat av er då?

Digitized by Google

GATLÄGGAREN.

Därför att jag biträdde ert förslag: naturligtvis gjorde jag det därför, att jag kunde förtjäna på det! Emellertid säljer han femhundra sådana här poem i dag!

Trumpeterna och trumman; Borgmästaren, Rådmän och Skrivare komma ut på burspråket.

Scen 6.

DE FÖRRE. FOLK.

BORGMÄSTAREN.

Nå, mina barn, ni har väl hört, att det har kommit en bedragare till sta'n?

EN AV FOLKET.

Han är ingen bedragare, han är en reformator!

BORGMÄSTAREN.

Nå, det kan komma på ett ut! — Men du skall hålla mun på dig, min gosse, du har inte rösträtt, du! —

PER.

Herr borgmästare, jag skulle anhålla, att mitt förslag måtte komma att i oförfalskat skick framläggas för denna ärade folkförsamling.

BORGMÄSTAREN.

Hör på den då! Vi känner hans förslag, och det återstår bara, att vi yttra oss. Jag remitterar det kort och gott till dårhuset; karlen vill, kan ni tänka er, mina barn, att alla skola få gå på släta stenar. Så länge Vår Herre skapar mänskorna olika, så skall det vara olika stenar på gatorna. Är det någon som har något att tillägga?

Digitized by Google

EN AV FOLKET.

Det där är icke sanning! Gud har icke skapat människorna olika!

BORGMÄSTAREN.

Vem har givit dig lov att skrika?

EN AV FOLKET.

När vi inte få rösta, så kan vi åtminstone få skrika.

BORGMÄSTAREN.

Ja, skrik ni, så sätter jag er i finkan! Det är väl ingen som har något att tillägga.

SLÄKTINGEN.

Herr borgmästare! Som hederlig karl kan jag inte underlåta att uppträda mot det skändliga attentat, som här blivit begånget.

PER.

Jag jävar släktingen!

BORGMÄSTAREN.

Tvärtom, jag lägger ändå större vikt vid hans uttalande, emedan han är befryndad med en stor man; det är alltid samhällets bästa garantier — — — Vi anse alltså förslaget förkastat. Slår med klubban.

TUPPEN

i hönsburen, utanför skomakaren.

Kuckeliku!.

BORGMÄSTAREN.

Vad är det för satans väsen?

EN AV FOLKET.

Det är en röstberättigad!

TUPPEN.

Kuckeliku!

Digitized by Google

EN AV FOLKET.

Arrestera honom! Skratt och larm.

PER.

Herr borgmästare!

BORGMÄSTAREN.

Tyst där borta! — Andra punkten! — Merbemälde äventyrare har utlåtit sig skändligt om styrelsen i det han fört lasteligt tal om stadens avlidne borgmästare! — Vi skola höra några opartiska borgare! Vad anser mäster skomakare han förtjänar?

SKOMAKAREN.

Jag röstar med styrelsen!

BORGMÄSTAREN.

Det är rätt! Vi skola hava honom i åtanka! — Vad säger mäster liktornsoperatören?

LIKTORNSOPERATÖREN.

Instämmer!

BORGMÄSTAREN.

Och vagnmakaren?

VAGNMAKAREN.

Jag har äran instämma med den föregående talaren!

EN AV FOLKET.

De, som ha rätt att tala, de tiga!

BORGMÄSTAREN.

Tyst där borta! — På grund av vad som är anfört och med stöd av fullständig bevisning dömes härmed äventyraren med namnet Per (saknar familjenamn) att för lasteligt tal mot styrelsen stå i gapstocken två timmar och sedan förvisas staden, honom till skräck och androm till varnagel.

Digitized by Google

PER.

Herr borgmästare, bevisningen fattas!

BORGMÄSTAREN.

Behövs ingen! Axiomer eller självklara satser varken kunna eller behöva bevisas! För ut honom så länge.

Per avföres.

Tredje punkten! I anseende till den lika ledsamma som oförutsedda omständighet, att stadens hundar giva ett opassande uttryck åt sin inneboende känsla för det osköna omkring sockeln till hänsovne människovännen Hans Schulzes staty, äskas ett anslag till järnstaket omkring densamma! Det är väl ingen, som vill vägra en förtjänt man en sådan obetydlig gärd av aktning!

DE RÖSTBERÄTTIGADE.

Nej!

EN AV FOLKET.

Det var första gången, man har hört de röstberättigade säga nej!

BORGMÄSTAREN.

Sätt honom i finkan, stadstjänare. Frågan är sålunda med ja besvarad.

DE RÖSTBERÄTTIGADE.

Ja!

EN AV FOLKET
bräker som ett får.

Bääää!

Skratt och oväsen ett ögonblick.

BORGMÄSTAREN.

Allmän rådstuga är upplöst!

Trumpeter och trumma. Därpå tyst på scen.

Digitized by Google

SLÄKTINGEN till skomakaren.

Det är en ogement ferm expeditionskarl, den borgmästaren!

SKOMAKAREN.

Han skulle vara i regeringen, så skulle det gå litet fortare med de allmänna ärendena!

Borgmästaren, Rådet och Skrivaren gå in i rådstugan.

Scen 7.

FOLK fortfar att cirkulera på torget. SKOMAKAREN, LIKTORNSOPERATÖREN, VAGNMAKAREN, SLÄKTINGEN. GATLÄGGAREN håller sig undan.

SKOMAKAREN till de senare.

Behaga inte herrarne sitta ner hos mig och dricka ett glas öl.

LIKTORNSOPERATÖREN. VAGNMAKAREN. SLÄKTINGEN.

Vi tacka!

SKOMAKAREN

säger till i dörren; Hans bär ut öl.

Nå, herr släkting, ni behagade inte närvara vid er store frändes minnesfest i morse?

SLÄKTINGEN.

Nej, vad skulle jag ute i regnet att göra! Ni var ju där med föreningen.

SKOMAKAREN.

Hela föreningen! Vi var tre stycken.

SLÄKTINGEN.

Sjöng ni då?

LIKTORNSOPERATÖREN.

Ja, liten smula!

Digitized by Google

SLÄKTINGEN skrattar.

Var det mycket folk?

VAGNMAKAREN.

Inte ett liv!

SLÄKTINGEN.

Och borgmästaren?

SKOMAKAREN.

Försov sig.

SLÄKTINGEN skrattar.

Har ni läst Morgontuppen?

ALLA.

Nej!

SLÄKTINGEN
tar upp en ströskrift.

Vill ni höra då! — *Hyllning.* Den sedvanliga hyllning, som Schulze-föreningen brukar ägna den förtjänte borgare, vars ärevård befinner sig upprest på stadens torg, ägde även i år rum i dag på morgonen under tillopp av en ofantlig människomassa, som med livligt bifall hälsade de hyllningssånger, som ägnades den bortgångne stores minne. Sångerna utfördes av den väldiga kören med vanlig ackuratess och god ensemble. Festtalet, som var mer än vanligt utarbetat, framsades med klangfull stämma av den förtjänte skomakarmästaren Pumpenblock. Bland närvarande honoratiores märktes stadens borgmästare, den bortgångnes släkting m. fl.

ALLA skratta.

SLÄKTINGEN.

Är det inte bra?

Digitized by Google

ALLA.

Å, det är kostligt! Det där har ni skrivit?

SLÄKTINGEN.

Nå, har ni sett reformatorns och gatläggarns porträtt! Det är verkligen utmärkt!

SKOMAKAREN.

Men det var då väl mycket att rita av dem så där!

SLÄKTINGEN.

Ja, inte har någon klok människa något mot förslaget, men att det skulle falla i sådana händer! Tyst, där kommer han!

Scen 8.

DE FÖRRE. PER införes av vakten och ställes i halsjärn vid pålen. FOLKET skockar sig och pekar fingret åt honom. Skomakarens sällskap blir något generat. En LIRSPELARE och en blind GUMMA med en målad tavla på en stång komma in.

GUMMAN

sjunger och pekar på tavlan, som är målad i sex fält, ett för var vers.

Det var en fattig yngling,
som ville folkets väl.
De ädle herrar sutto
på torget och drucko öl.

Den yngling sade till folket:
jag gör eder vägen slät;
de ädle herrar tänkte:
den karlen gör oss förtret.

Digitized by Google

De ädle herrar sutto
på torget och drucko öl,
de drucko för folkets bästa
och drucko för allmänt väl.

Men ynglingen stod vid pålen —
där hade han fått sin plats,
i vagnmakarns hönsbur gol hanen
som förr i Kaifas' palats.

De ädle herrar de vörda
sin lag och sin överhet;
de stora minnen de skydda
med stoder och järnstaket.

Men folket det går med halsband
och finner natten så lång,
det väntar tills hanen galit
sin tredje och — s i s t a gång!

Skomakarens sällskap gör sura miner och låtsas icke höra på; folket är intresserat och lägger slantar i gummans bössa; kvinnorna äro rörda och torka sig då och då i ögonen.

SLÄKTINGEN till skomakaren.

Nå, har ni mycket beställningar nu för tiden?

SKOMAKAREN.

Åja, så där!

GUMMAN fram till bordet.

Ge blinda gumman en slant!

LIKTORNSOPERATÖREN.

Du får inte gå och tigga! Vet du inte det?

EN AV FOLKET.

Hon tigger inte, hon begär anslag.

Digitized by Google

SKOMAKAREN.

Vad pratar han för smörja?

EN AV FOLKET.

Schulze-föreningen har anslag att sjunga för statyn där borta, men de stoppa penningarna i fickan och gå inte dit! I morse var det bara tre man där!

SKOMAKAREN till sitt sällskap.

Tänk, att de har reda på allting också, de kanaljerna!

GUMMAN.

Ge blinda gumman en slant!

SLÄKTINGEN.

Skall man betala till, för hennes skrål?

EN AV FOLKET.

Hon sjöng bättre än skomakaren sjöng i morse, då vi stod bakom knuten och hörde på honom. Hon sjunger visserligen inte idealik om nejlikor och törnrosblommor, men ett sant ord i rättan tid, det är också idealik.

SLÄKTINGEN.

Om inte gumman går, så kommer hon i finkan!

Åska, blåst och regn. Uppståndelse.

SKOMAKAREN.

Så där, nu ha vi regnet här igen! Stig in till mig, go' herrar.

De bryta upp.

GUMMAN.

Skall den stackarn stå kvar i regnet, där borta, vid pålen?

Digitized by Google

SLÄKTINGEN.

När min släkting, som är en så stor man, får stå ute, så kan väl den där också stå där han står!

SKOMAKAREN.

Det kyler så bra utav sådana där reformatorer, att få litet kallt vatten på sig.

Snavar och stöter tårna mot stenläggningen.

De förbannade gatstenarna!

Hoppar in i huset på ett ben.

Scen 9.

ALLA gått utom PER och GUMMAN = LISA.

GUMMAN avlägger masken.

Nå, Per! Nu har du ju blivit en ryktbar man, ditt namn lever ju på allas läppar, din bild bäres omkring på alla gator och torg och folket prisar dig som en reformator, är du nöjd?

PER.

Ja, vet du, Lisa, nu är jag nöjd på att vara reformator.

LISA.

Vill du lämna ditt verk halvfärdigt?

PER.

Ja, gubevars, bara jag kommer helskinnad från det här, så!

LISA.

Du sökte äran och ryktbarheten.

PER.

Nå, det gör väl alla!

Digitized by Google

LISA.

Inte alla! — Men du hade ju folkets bifall!

PER.

Folkets! De ha ju ingenting att säga!

LISA.

Det var de storas bifall, du ville ha; ja, stå då där också och skäms... Du trodde inte en gång på den sak du stred för.

PER.

Uppriktigt sagt, så tycker jag, att det är tämligen likgiltigt om man går på släta eller knottriga stenar...

LISA.

När man går i kalvskinnsstövlar, ja, men inte när man går barfota.

PER.

För övrigt är samhället inte värt att man lägger två strån i kors för det — det är ju bara lögn alltsammans. Det allmänna, det allmänna, ja, aldrig talar man om annat. Vad är då det allmänna bästa? Det tycks mig vara en sammanslagning av några enskildas.

LISA.

Det skulle vara allas bästa, men det är icke så; gör att det blir så, och det blir. Men det skall icke vara sådana som du.

PER.

Jag vill, jag vill göra det, men jag har ju icke makten.

LISA.

Skaffa dig då, Per, och låt se om jag misstagit mig!

Digitized by Google

PER

bryter sina järn och kommer ner på scenen.

Du skall få se, Lisa, att jag skall göra något stort när jag bara får makt.

LISA.

Varför något stort! Något gott är förmer!

PER.

Men du skall alltid vara vid min sida! Lisa, vad var det fågeln sjöng i skogen?

LISA.

Det skall jag säga dig härnäst!

PER.

Nej nu!

LISA.

Han sade: jag älskar dig!

PER.

Vill icke du älska mig, Lisa?

LISA.

Jo, när du älskar mig en gång!

PER.

Det gör jag!

LISA.

Nej, det gör du icke; ännu älskar du blott dig själv! Ut igen, Per, och lär dig! Du har icke många önskningar kvar! Den största, men farligaste står dig åter! Makten, det är det högsta, en svag människa kan få, men ve den, som missbrukar den! Den är jordens största brottsling, ty han gör en vrång-

Digitized by Google

bild av Vår Herre! Farväl, kung, din krona väntar dig!

Försvinner.

PER.

Och min drottning!

Digitized by Google

FJÄRDE AKTEN.

DET INRE AV ETT PALATS I ORIENTALISK STIL.

Till höger tronen; ett bord framför densamma med regalierna; till vänster en divan med kuddar på golvet i en halvcirkel runt omkring.

Scen 1.

HOVMARSKALKEN och RIKSHERALDIKERN.

RIKSHERALDIKERN
ligger på golvet och skriver på en pappersrulle.

HOVMARSKALKEN in.

Är detta den unge kalifens stamtavla?

RIKSHERALDIKERN.

Ja, herr hovmarskalk!

HOVMARSKALKEN.

Den ser ganska ståtlig ut! Vem har ni givit honom till stamfader?

RIKSHERALDIKERN.

Kalifen Omar, naturligtvis!

HOVMARSKALKEN.

Jag tycker, att Harun el Raschid hade varit bättre!

Digitized by Google

RIKSHERALDIKERN.

Det är visserligen sant, att denne var mera populär, men då hade inte vår nådige herre blivit besläktad med det gamla huset.

HOVMARSKALKEN.

Det är mycket rätt! Är ni i ordning snart, vi vänta honom varje ögonblick!

RIKSHERALDIKERN.

Har hovmarskalken sett den nye kalifen?

HOVMARSKALKEN.

Ja, han ser ut som alla andra; och det är ju bara stamtavlan som skiljer honom från oss.

RIKSHERALDIKERN.

Ja, stamtavlan!

HOVMARSKALKEN
betraktar stamtavlan ånyo.

Det är en faslig bredd, ni har fått på den!

RIKSHERALDIKERN.

Jag har måst lägga ut en sidolinje; det ser fylligt ut på papperet och ger rasen ett sken av styrka, som alltid smickrar!

HOVMARSKALKEN skrattar.

Vad skall kalifen Omar säga om det?

Scen 2.

DE FÖRRE. HOVPREDIKANTEN.

HOVPREDIKANTEN.

Allah, ekbar barai! Hur står det till?

Digitized by Google

HOVMARSKALKEN.

Allah' Eloim! Jag tackar, förträffligt.

HOVPREDIKANTEN.

Är avsägelseakten utskriven i två exemplar?

HOVMARSKALKEN.

I två exemplar! — Vill ni vara god och kollationera, så behöver han bara skriva under!

HOVPREDIKANTEN.

Om vi hinna, så är det nog bättre!

HOVMARSKALKEN

tar två papper från bordet framför tronen och lämnar det ena åt hovpredikanten.

»Vi, Omar den 27:de, avsvärja härmed högtidligt vår, den romersk-katolska religionen, och antaga den muhamedanska läran sådan den i Alkoran och de heliga skrifterna finnes determinerad.»

Datum etc.

Omar.

Rätt?

HOVPREDIKANTEN.

Rätt!

Scen 3.

DE FÖRRE. PER. RIKSHERALDIKERN springer upp från golvet med stamtavlan. VEZIREN. RIKSHISTORIEGRAFEN står tyst och upptecknar i en bok vad han hör.

VEZIREN

Behagar Ers Nåde granska denna stamtavla, som vår och rikets heraldiker upprättat över dess höga ätteträd.

Digitized by Google

PER.

Min stamtavla! — Jag har aldrig känt någon annan än min far, den gamle ringaren.

VEZIREN låtsas icke höra.

Den börjar med ett stort och ärofullt namn, kalifen Omar...

PER.

Kalifen Omar? Vad var det för en kurre?

VEZIREN strängt.

Det var icke någon kurre, det var en stor och ärofull regent...

PER.

Ja, det må vara, men jag är född i äkta säng och inte på någon sidolinje, go' herrar!

VEZIREN.

Det tillhör icke en regent att vara självisk; han måste i alla avseenden offra sina enskilda intressen och tycken för folkets väl!

PER.

Mycket bra! Men fordrar då folkets väl, att jag skall vara oäkta?

VEZIREN.

Ja!

PER.

Tag hit då!

RIKSHERALDIKERN
lämnar stamtavlan och en penna.

PER.

Det börjar med att ljuga; slutar väl med att stjäla! Skriver.

Digitized by Google

VEZIREN.

Återstår en formalitet! Behagar Ers Nåde underteckna detta papper!

HOVPREDIKANTEN
framlämnar avsägelseakten.

PER.

Vad är det nu då?

VEZIREN.

Ers Nåde behöver icke göra sig omak att läsa; det är blott pro forma!

PER läser.

Avsvärja mina fäders tro! Men det är ju en skändlighet!

VEZIREN.

Politiska hänsyn, folkets väl...

PER.

Jag skall bli muhamedan, och inte få dricka ett glas vin?

VEZIREN.

Det finns substitut i all politik...

PER.

Vad är det för slag?

VEZIREN.

Kompromisser, jämkningar...

PER.

Kringgångar? Va?

VEZIREN.

Behagar Ers Nåde skriva!

Digitized by Google

PER.

Men jag skall komma att förakta mig själv, om jag börjar med en låg handling, och folket skall ha rätt att förakta mig än mer!

VEZIREN.

Folket fordrar, att regenten offrar alla personliga hänsyn för dess väl!

PER.

Dess väl skall då byggas på en lögn och ett brott?

VEZIREN går till fönstret.

Ers Nåde! Folket väntar på sin furste! Det är alltid beredvilligt att offra sin svett och sitt blod för fursten, därför fordrar det också, att regenten gör sina offer!

PER.

Är det sant vad du säger? — Nå väl, tag hit! Får papperet; tvekar. Kyrktornet, klockorna, sången, ljusen, julen, allt drar förbi mitt öga! Ingen julafton mer! Livet är dock grymt! Bara fordrar, men ger aldrig något!

VEZIREN.

Ers Nåde, folket sorlar! Det vill se sin furste i kalifernas gamla skrud! Kronan och spiran vänta att få bli ånyo burna av en ättelägg från det frejdade stamträdet!

PER
får syn på kronan och spiran.

Ah!... Vezir! Vem kan befalla mig att avsvärja min tro?

VEZIREN.

Lagarne!

Digitized by Google

PER.

Vem har stiftat lagarne?

VEZIREN.

Våra förfäder!

PER.

De voro svaga människor som vi! Nå väl, jag gör om lagarne!

VEZIREN.

Kalifen gör icke om lagarne, ty vår styrelseform har icke givit honom lagstiftande makt!

PER.

Vad är det för styrelseform i detta land?

VEZIREN.

Det är konstitutionell despotism!

PER.

Svara! Är jag kalif eller inte?

VEZIREN.

Ni blir först då ni skrivit under!

PER.

Tag hit då!

Skriver.

Kröningsceremoni, hovfolk, dans o. s. v.

FOLKET UTANFÖR.

Leve Omar den 27:e! Allah! Allah! Allah!

VEZIREN.

Behagar nu Ers Härlighet bestiga tronen och börja regeringen!

PER.

Det skall bli ganska underhållande! Släpp in folket!

Digitized by Google

VEZIREN.

Folket? Folket har icke med regeringen att göra!

PER.

Nå, men jag skall väl ha någon att regera över?

VEZIREN.

Det sker skriftligen!

Tar fram några skrivelser.

PER.

Gå på då!

VEZIREN.

För att bespara Ers Härlighet den tunga regeringsbördans mödor på den första dagen, ha vi bordlagt alla ärenden utom ett, som för övrigt är mycket snart avgjort.

PER.

Det var dumt gjort, men det kan nu inte hjälpas! Låt höra!

VEZIREN.

Achmed Scheik anhåller på sitt ansikte och med hjärtats bön att få övergå till den sunnitiska läran.

PER.

Vad är den sunnitiska läran?

VEZIREN.

Det är en sekt, en farlig sekt.

PER.

I vad avseende skiljer den sig från den rena — hm! — läran.

VEZIREN.

En sann muselman hälsar Allah på detta sätt!

Lägger händerna i kors över bröstet.

Men en sekterist gör så här.

Knäpper sig på näsan och stoppar fingrarna i öronen.

Digitized by Google

PER skrattar.

Nå, kan inte karlen få stoppa fingrarna i öronen!

VEZIREN.

Nej, landets lagar tillåta det icke.

PER.

Det är då icke religionsfrihet?

VEZIREN.

Jo, för den rena bekännelsen.

PER.

Men för de andra då?

VEZIREN.

Det får inte finnas några andra.

PER.

Då ger jag dem religionsfrihet!

VEZIREN.

Det kan icke kalifen.

PER.

Vem kan det då?

VEZIREN.

Endast regeringen!

PER.

Vem är regeringen?

VEZIREN

och alla närvarande lägga ett finger på munnen.

PER.

En hemlighet?

VEZIREN.

Det är den konstitutionella despotismens hemlighet.

Digitized by Google

PER.

Men jag hade ju frihet att ändra religion?

VEZIREN.

En annan sak, politiken!...

PER.

Gud bevare alla människor för politiken, då! Skall jag börja min regering med att avslå en billig anhållan?

VEZIREN.

Ers Härlighet kan icke börja vackrare än att befästa rikets lagar...

PER.

Men jag skriver aldrig under!

VEZIREN.

Behövs inte! Det gör regeringen! Konseljen är upplöst! Behagar Ers Härlighet avlägga sin skrud och återgå till den enskildes liv med dess små förströelser! Herr hovmarskalk, gör er tjänst! Går.

Hovmarskalken avtager kalifen krona och spira; leder honom till divanen.

Scen 4.

DE FÖRRE. DANSERSKOR och SÅNGERSKOR. HOVPOETEN.

Dans.

PER.

Vad är det här för ett sällskap?

HOVMARSKALKEN.

Det är hovet!

Digitized by Google

PER.

Varför har man så korta klänningar! Jag tycker inte om det där sättet!

HOVMARSKALKEN.

Det är landets sed, Ers Härlighet.

PER.

Det är åtminstone inte politik alltså?

HOVMARSKALKEN.

Första hovsångerskan ber att få roa Ers Härlighet med en idealit-sång, författad av den berömde hovpoeten Timur-Lenk.

PER.

Var så god och roa mig då!

SÅNGERSKAN med luta sjunger.

Säg farväl då åt Horaire, tåget bryter redan opp,
men, o arme, har du styrka till att säga ett farväl?

PER.

Var är rimmen?

HOVMARSKALKEN.

Det finns inga rim i den här poesin!

PER.

Det var dåligt! Fortsätt!

RIKSHERALDIKERN
avsides till Historiegrafen.

Han blir inte gammal här i gården.

SÅNGERSKAN.

Ers Härlighet ursäktar, men jag är inte disponerad i dag.

Digitized by Google

PER.

Hovmarskalk! Finns det något i grundlagarna, som heter bastonad?

Panik.

HOVMARSKALKEN.

Jo, visserligen! Men...

PER till sångerskan.

Fortsätt då!

SÅNGERSKAN sjunger.

Vit är pannan, yppigt håret, glänsande dess tänders rad,
och hon går så lätt som gångarn, rädd om skadad hov, i dyn.

PER.

Dyn? Jag tycker inte om smuts i poesin! Vidare!

SÅNGERSKAN sjunger.

Full om barmen, smärt om midjan, redan svällande på nytt
är hon nära vid vart famntag till att brytas mitt utav.

PER.

Å!

SÅNGERSKAN sjunger.

Säll den man, (markerar) som, fint belevad och av vällukt genomträngd,
får i ljuva famnen dela hennes bädd en kulen stund!

PER.

Det är nog! Var är författaren! Författaren!

HOVPOETEN.

Ers Härlighet! Jag har inte lärt att smickra.

Digitized by Google

PER.

Har du inte! Det var en dålig hovpoet! Spela opp din strof då, så få vi höra om du ljuger!

HOVPOETEN.

Ers Härlighet. Jag kan väl aldrig sätta i fråga...

PER.

Inte prata! Haspla opp du bara!

HOVPOETEN.

Själen förlorat sig själv, sen kärlekens låga den fattat,
icke den vaknat till sans, förtjust av ögonens trollmakt.
Men min kärlek till hindar jag lämne...

PER.

Förlåt! Hur sa' du?

HOVPOETEN retad.

Men min kärlek till hindar jag lämne och prise en förste,
storsint, ädel till börd, frikostig, ej fläckad av nidverk;
fursten, som jordens store besegrat, vad helst det än gällde,
stark i den rätta tron, irrlärigas fruktade gissel!

PER rusar upp.

Är det sant? Menar du allvar eller gycklar du?

HOVMARSKALKEN.

Allvar, Ers Härlighet! Hur skulle annat...

PER.

Jaså! Det är på allvar du prisar mina låga handlingar.

Digitized by Google

HOVPOETEN.

Ers Härlighet står så högt över låga handlingar som solen över en dypöl!

PER.

Jag känner dig och ditt anhang, falskmyntare! Du kallar mig, som avsvurit min tro, för trons försvarare, du säger, att jag, en klockringares son, är av ädel börd, att jag är frikostig, som avslog den första bön man framställde sedan jag kom på tronen!

Jag känner er, ty ni finns kring hela världen; ni lever för tankar och tro på evigheten, säger ni; men aldrig syns ni när en tanke skall födas, aldrig syns ni när en fråga för evigheten skall avgöras; men kring fulla fat, i medgångens och maktens solsken, där svärmar ni som feta köttflugor för att sedan flyga bort och sätta svarta fläckar på dem, som kunna låta döda sig för både tanken och evigheten!

Gå bort från mina ögon, lögnare, jag skulle låta slå huvudet av dig, om jag icke såge en skymt av ändamål i din tillvaro: en stackars förste tvingas av »politiska hänsyn» till så många dåliga handlingar, att han skulle förgås av blygsel om han icke hade en sådan där anställd, som oupphörligt tystade hans samvete.

Gå! Jag vill vara ensam!

HOVMARSKALKEN.

Ers Härlighet! Det går icke an!

PER.

Det går an!

De gå, utom Rikshistoriegrafen.

Digitized by Google

Scen 5.

PER. RIKSHISTORIEGRAFEN.

PER.

Vad väntar du på? Vad gör du?

RIKSHISTORIEGRAFEN.

Jag skriver Ers Härlighets historia.

PER.

Jaså, du är hovhistoriegrafen!

RIKSHISTORIEGRAFEN.

Riks-

PER.

Det kan komma på ett ut. Men vad skall du skriva om; jag har ju inte fört något krig!

RIKSHISTORIEGRAFEN.

Det är just det jag ville tala om! Ers Härlighet behöver bara vända sig till krigsministern...

PER.

Så lagar han till ett! Det är hans syssla! Och det har han tjugu tusen sekiner för!

RIKSHISTORIEGRAFEN.

Det är folken, Ers Härlighet, som...

PER.

Utföra krigen, krigsministrarne göra dem, och vi sitta hemma och ta äran — skammen ta vi aldrig.

Digitized by Google

Scen 6.

DE FÖRRE. VEZIREN.

VEZIREN.

Bruden väntar!

PER.

Bruden? Vem? Var? Vad vill det säga!

VEZIREN.

Ers Härlighets gemål!

PER.

Lisa! Hon älskar mig då oaktat alla mina fel! För hit henne! Hon skall föra skogens friska lufter med sig in i dessa unkna salar!

VEZIREN.

Ers Härlighet behagade först skriva under äktenskapskontraktet.

PER.

Alltid skriva! Nå denna gång behöver jag inte läsa!

Skriver under.

Nu, historiegraf, kan du åtminstone uppteckna en handling i mitt liv, som icke var ett brott!

Veziren och Rikshistoriegrafen gå.

Scen 7.

PER. BRUDEN ledes in under dans och sång, beslöjad på österländskt sätt; uppvaktningen går genast ut; svag musik utanför scenen.

PER springer emot bruden.

Lisa! Lisa! Alltid kommer du som en solstråle när det mulnar, alltid som en vän i mörka stunder!

Digitized by Google

BRUDEN slår upp slöjan.

Jag heter icke Lisa!

PER.

Vad vill det säga! Icke Lisa? Förräderi! Vem är ni då?

BRUDEN.

Er gemål!

PER.

Min gemål!

BRUDEN kallt.

Regeringen hade tre kandidater åt er: vezirens val föll på mig, därför att min far hotade er med en tulltraktat!

PER.

Regeringens kandidat, tulltraktater! Vad skall det betyda?

BRUDEN.

Politiken fordrar, att furstarne skola offra sina personliga hänsyn för folkens välfärd!

PER.

Politiken fordrar! Fordrar då folkens välfärd några förstar?

BRUDEN.

Jag vet inte!... Men det är nu en gång så! Och nu är ni min gemål. Var så god och var lycklig nu, annars blir ni olycklig...

PER.

Är ni lycklig?

BRUDEN.

Jag är ingenting!

PER.

Älskar ni mig!

Digitized by Google

BRUDEN.

Nej visst inte! — Och ni mig?

PER.

Nej!

BRUDEN.

Ni älskar er Lisa?

PER.

Och ni er...

BRUDEN.

Ali!

PER.

O jämmer och elände!

BRUDEN.

Lugna er ett ögonblick! Ett ögonblick, medan man kommer in och lyckönskar oss! Bröllopståget väntar därute! Tyst! Tåget nalkas! Ställ er vid min sida!

PER.

Skall jag åter igen ut och hyckla!

BRUDEN.

Lyd mig, jag är en klok kvinna! När de gått skall jag säga er min plan! Nu komma de! Se lycklig ut, min gemål, eljest säger man, att jag gjort er olycklig!

PER.

O gamle, gamle far! Huru rätt hade du icke! Svart är svart och blir aldrig vitt!

Per och bruden sätta sig i divanen och se ömma ut.

Digitized by Google

Scen 8.

SÅNGERSKOR. DANSERSKOR. HOVMARSKALKEN. RIKSHERALDIKERN. RIKSHISTORIEGRAFEN. VEZIREN.

SÅNGERSKORNA sjunga.

Sälla de unga tu,
som fått varandra nu.
Sjungen, rosor och näktergalar!
Glädjen råder i höga salar.
Sjungen de sällas lov
i kalifernas hov!

PER och BRUDEN
dölja sin rörelse.

VEZIREN.

Ett lyckligt folk, som du ser samlat här vid tronens fot, kalif, gläder sig då det ser glädjen stråla som en sol ur dina ögon och lysa på den vita ros, som länge sökt den höga ekens stam att stödja sig emot; ett lyckligt folk, unga furstinna, gläder sig åt eder lycka, och hoppas, att eder stam må skjuta telningar med nya rosenknoppar, som en gång skola sprida lyckan och glädjen som ett vårregn över land och rike!

PER
springer upp och drar sitt svärd, bruden söker förgäves lugna honom.

Förbannelse och helvetets glöd! Du lögnens storvezir! — Äro ni mitt folk, utklädda äventyrare, äro dessa hyrda tärnor med sina fala later mitt folk, som drar skatter åt oss för att vi skola säga nej till deras billigaste begäran! Nej! Jag har aldrig sett

Digitized by Google

mitt folk! Är denna unga kvinna, som ni satt vid min sida, min gemål, som älskar mig? Nej! Hon är en kviga, som ni släppt in i mitt stall, hon är en ymp, som skall skjuta telningar på stamtavlan, hon är en regeringskandidat, som lyckliggör sin make med en tulltraktat! Ni kallar oss lyckliga, därför att vi måste vara det! Men vi äro djupt olyckliga, ty vi stå vid randen av ett brott, som vi dock aldrig skola fullfölja.

Jag förbannar dig, palats, som invigts till lögnens tempel; ner i smutsen med dig, falska bördsbrev!

Stamtavlan faller ner från väggen och rullar ihop sig på golvet.

I spillror, krona och spira, våldets sinnebilder!

Kronan och spiran falla ner.

Ramla, tron, där orättfärdigheten har sitt säte.

Tronen brakar tillsammans. Aska och storm.

Skingrens som agnar, lyckjägare och hetärer, som ställt er mellan herre och folk...

Hovet skingrar sig. Alla försvinna.

Till bruden.

Du offerlamm, var fri såsom jag själv! Och nu vill jag ut i naturen bland mitt folk och se om icke redlighet och ära ännu lever!

Bruden försvinner; Per blir stående med händerna för ansiktet tills scenförändringen försiggått.

Tablå.

PÅ HAVSSTRANDEN.

Förgrunden: strand med spillror av uppkastat vrakgods; till vänster en uppdragen ökstock och fiskredskap; skrovet av ett förlist fartyg. Fonden: öppet hav, fiskmåsar segla över vågorna. Till höger en klippstrand med granskog; där nedanför en hydda.

Digitized by Google

Scen 9.

PER.

Var är jag? Mitt bröst andas friare. Alla onda tankar fly! Jag känner en doft som av gamla sagor. Jag hör ett sus som fjärran strömmar, marken under mig är mjuk som en bädd! Ah! Det är havsstranden!

O havet! Hav, du modren jordens moder!
Var hälsad av ett gammalt torkat hjärta,
som kommit att av dina våta vindar
bli sopat rent och svalkat;
som kommit att av dina salta vågor
få hälsans bad och läkedom för såren
dem världens lögn och dårskap givit.
Blås, vind, och fyll med rena fläktar
mitt bröst, som andats giftbemängda dunster.
Sjung, våg, och låt mitt öra fröjdas
av dina rena toners samljud,
när jag står här bland spillrorna på stranden,
en spillra själv, som havet kastat upp på sanden
då skeppet krossades mot klippans kammar!
Var hälsad hav, som friska tankar ammar
och föder själen om uti en vissnad kropp,
då varje vår din bölja bryter opp
och mås och tärna över vågen glammar
att väcka åter levnadslust och mod och hopp!

Får se hyddan.

Vad är det! En människoboning! Icke en gång här unnas mig en stunds vila! Förbannelse...

EN RÖST.

Banna icke!

Det mörknar och havet börjar gå; stiger upp mot honom under det följande, så att han tränges ner mot rampen.

Digitized by Google

PER.

Vem var det?

Han vill fly i vänster kuliss, men motas av älgar.

Vilda djur mota mig!

Han vill fly till höger, men motas av tjurar.

Även här! Tillbaka!

Djuren gå in på scenen och tränga honom.

De omringa mig! Hjälp!

Springer till hyddan och bultar.

Finns här ingen människa! Hjälp! Hjälp!

Han vill kasta sig i havet, men ormar och drakar stiga upp ur vågorna.

Ha, natur; även du är ett vilddjur, som vill sluka allt som du rår på! Du, min sista vän, bedrog mig också!... Vilka fasans syner! Havet vill sluka mig! Vad är mitt liv mer värt; kom, död, och befria mig!

Havet lägger sig småningom.

Scen 10.

PER. DÖDEN. Vilddjuren försvinna.

DÖDEN.

Här är jag, till er tjänst! Vad vill ni mig?

PER fasar, men hämtar sig.

Ah! Jaså! — Det var ingenting vidare angeläget.

DÖDEN.

Ni kallade mig!

PER.

Gjorde jag verkligen det? Ja, det var bara ett talesätt, som vi bruka! Jag vill er verkligen ingenting!

Digitized by Google

DÖDEN.

Ja, men jag vill d i g någonting! Stå rak i benen så klipper jag till, det skall gå i ett huj!

Lyfter på lien.

PER.

Nåd, nåd! Jag vill inte dö!

DÖDEN.

Å prat! Vad har livet att bjuda dig, som inte har några önskningar vidare!

PER.

Det vet man inte; om man får tänka efter, så kanske...

DÖDEN.

Å du har haft så god tid; nu är det för sent! Rak i ryggen nu, så att du stupar som en riktig världsföraktare!

Lyfter lien.

PER.

Nej, nej, för Guds skull vänta lite...

DÖDEN.

Du är en stackare! Lev då, om du tycker att det är någonting, och ångra dig inte se'n! För nu kommer jag inte igen på länge! Vill gå.

PER.

Nej, nej, nej, lämna mig inte ensam...

DÖDEN.

Ensam! Du har ju den sköna naturen!

PER.

Ja, den är nog bra, när det är vackert väder och solen skiner, men så här sent...

Digitized by Google

DÖDEN.

Ser du nu, du kan inte vara utan dina medmänniskor ändå! Knacka tre slag på dörren där borta så får du sällskap! Försvinner.

Scen 11.

PER knackar på dörren till hyddan tre slag. DEN VISE kommer ut.

DEN VISE.

Vem söker du?

PER.

En människa, kort och gott! Jag är olycklig!

DEN VISE.

Då skall du icke söka människor, de kunna intet hjälpa!

PER.

Jag vet det, men ändå: jag vill varken leva eller dö, jag har lidit allt och mitt hjärta vill icke brista.

DEN VISE.

Du är ung och du känner icke människohjärtat! Jag har nyss här inne grundat över orsakerna till människans elände; vill du se hur det lilla tinget ser ut, som kallas ett hjärta!

Han går in i hyddan och kommer ut med ett skrin och en lykta, som han hänger på en trädgren.

Ser du den lilla trekantiga muskeln, som nu har upphört att röra sig; den har en gång dunkat av vrede, klappat av glädje, kramats av sorg, svällt av förhoppning; ser du, den är delad i två stora rum: i det ena bor det goda, i det andra det onda, eller

Digitized by Google

med andra ord, där sitter en djävul på ena sidan väggen och en ängel på andra; när de råka i fiendskap med varandra, vilket sker kanske väl ofta, då är det ofrid i människan och hon tycker, att hjärtat vill brista, men det gör det inte, för det är tjocka väggar; o ja, se på det här, ser du tusen små märken efter nålar; de ha inte gått igenom, men stygnen sitta där ändå! Han tystnar.

PER.

Vem har burit detta hjärta, vise man?

DEN VISE.

Den olyckligaste!

PER.

Vem var det?

DEN VISE.

Det var en man... Ser du märkena efter en klack, ser du spikarne! Det var en kvinna, som trampade på detta hjärta i tjugosex år!

PER.

Och han tröttnade icke?

DEN VISE.

Jo! Han tröttnade en julafton. Och befriade sig från henne. Till straff kom han under makternas bann! Han kan icke dö, fastän hans hjärta är taget ifrån honom.

PER.

Och kan han aldrig lösas ur förtrollningen?

DEN VISE.

När hans son har funnit en trogen kvinna och fört henne hem som brud, då är förtrollningen bru-

Digitized by Google

ten! Men detta kan aldrig ske, ty hans son är borta för alltid!

PER.

Vart tog han vägen?

DEN VISE.

Han gick ut i världen!

PER.

Varför kan han aldrig få någon brud då, den stackars gossen!

DEN VISE.

Därför: att den, som blott älskar sig själv, aldrig kan älska någon annan!

PER.

Det är den gamle! Min far! Lisa! Det är du!

DEN VISE
sjunker genom golvet. Hyddan försvinner.

Scen 12.

PER ensam. Det dagas.

PER.

Borta! Det var den gamle! Den, som blott älskar sig själv! Så sade Lisa också! — Men jag hatar ju mig själv, jag föraktar mig efter de låga handlingar jag begått — och jag älskar Lisa! Jag älskar henne, jag älskar henne!

Solen skiner över vågorna och belyser granskogen till höger; molnen på himlen skingra sig, en båt synes ute på havet; den nalkas under följande scen; när den kommer nära, synes Lisa, som sitter vid rodret; hon vinkar åt Per och båten går vidare.

Digitized by Google

PER.

Måsar i luften, sägen henne det! Solstrålar, tagen mina ord på edra eldpilar, och fören dem till henne! Men var skall jag söka dig? Var?

Båten har synts i horisonten en stund.

Där är hon! — Nu, ring, fyll min sista önskan och för mig till henne!

Ringen är borta! O ve, vad skall detta betyda! Är min saga slut eller skall den kanske börja nu först! Lisa, min själs älskade!

Han springer upp på berget och viftar.

Om du hör mig, svara; om du ser mig, giv ett tecken! — Ah! Hon vänder utåt fjärden. Nåväl! Storm och hav, som skiljen mig från den mitt hjärta älskar! Jag manar er till kamp om högsta priset!

Han skjuter ut en båt, som ligger uppdragen på stranden.

Blås upp, vind, och gunga, bölja! Min svaga köl skall klyva er som ett svärd. Ut, min båt; om också målet flyr oss, så låt oss kämpa tills vi sjunka!

Digitized by Google

FEMTE AKTEN.

En liten landskyrka av trä med målat tak; i fonden altaret med ett krucifix; till vänster prediksstolen; på en pelare i första vänstra kulissen en bild av Sankt Bartolomeus med sin hud i handen; till höger på motsvarande pelare Sankt Laurentius med halstret; Sopkvasten står lutad mot altarskranket till vänster; Likbåren till höger om altaret; två rader av bönpallar på höger och vänster sida bilda en gång från förgrunden fram till altaret; till höger i första planet en Biktstol; till vänster i första kulissen en järndörr.

Scen 1.

TOMTEN i ena kyrkfönstret, FEEN i ett annat.

TOMTEN.

Det var inte den gamle, som åt upp gröten, det var råttorna.

FEEN.

Det var alltså icke för att göra Per gott, utan den gamle illa, som du skickade ut honom i världen!

TOMTEN.

Även vi odödlige kunna misstaga oss! Låtom oss gottgöra vår förseelse!

FEEN.

Om det ej är för sent!

Digitized by Google

TOMTEN.

Hur så?

FEEN.

Per är mänskohatare och kan icke finna sig med livet.

TOMTEN.

Det skall Lisa göra gott igen, och sedan är den gamles brott försonat! Man måste lappa där man rivit.

FEEN.

Jag har redan gjort mina förberedelser.

TOMTEN.

Här?

FEEN.

Här, på detta rum, vars golv vi icke få beträda!

TOMTEN.

Och varför icke? Jo, det är ett heligt rum, och vi fingo icke bli delaktiga av den stora försoningen, därför att... något, som vi icke få veta, kom emellan. Men det hindrar icke människorna att tro oss om ett och annat gott, och det göra de rätt i, ty saken har sina sidor! — Jag skall emellertid icke vara frånvarande, fastän jag icke får vara närvarande, och se på, att den här försoningen går rätt till, ty även vi, osaliga andar, kunna glädja oss åt andras lycka!

Farväl så länge!

FEEN.

Farväl då!

Tomten och Feen försvinna.

Digitized by Google

Scen 2.

LISA in.

LISA.

Här i denna stilla kyrkan lovade den goda feen, att jag skulle möta honom! — — — Hur skall jag se honom åter; har han lärt av livet eller är han ännu samme självviske, njutningslystne yngling, som endast jagar efter den obeständiga lyckan. Om han haft kraft att begå en dålig handling för en god sak, då skulle han åtminstone visat, att han kunde göra ett offer för något annat än sig själv, och det högsta vi kunna ge för en sak, det är vår kära aktning för oss själva; högre makter fordra, att den och den saken skall ske, de välja verktygen var de vilja, och ingen får avsäga sig uppdraget, även om han skall gå under!

Min vän var icke så; och därför, därför... Tyst! Jag hör steg! Det är han! Nej, jag vill icke möta honom än! Jag måste samla mina tankar! Om jag döljer mig här... i biktstolen...

Gömmer sig i biktstolen.

Scen 3.

PER in.

PER

faller ner på en bönpall till vänster långt ner på scen.

Hon flyr mig, så som jag flyr mina onda tankar! Ensam, övergiven, vad skall jag nu göra mer i livet! Intet har jag lärt annat än livets intighet, och inga önskningar stå mig åter mer än onda. Min själ

Digitized by Google

skulle vara så tom som ett skal om den icke vore uppfylld av henne!

Mitt liv! Ja, vad har det varit!

Likbåren stampar i golvet.

Vad var det? — — — Spöken i solskenet! Det skulle just roa mig att se!

Kvasten stampar i golvet.

Om igen! — — — Det sägs, att man skall kunna se spöken på ljusa dagen om man tittar genom en dörrspringa; ja det påstås till och med, att man skall se... sig själv! Sig själv! Kunde man väl det, hur lätt skulle man icke undvika sina värsta fel! Jag vill försöka!

Slår upp dörren till vänster och ställer sig bakom densamma.

Scen 4.

PERS skugga stiger upp i predikstolen. Dricker ur vattenbägaren och vänder på timglaset. PER själv står kvar i dörren och vänder ryggen åt åskådaren.

SKUGGAN.

Mina älskade åhörare!

Likbåren, Kvasten, Bartolomeus och Laurentius röra på sig.

Mina älskade åhörare och du, Per, som står bakom dörren, min predikan skall inte bli lång, efter tiden redan är framskriden, och det är egentligen till den här så kallade Lycko-Per jag ville rikta några ord. Ja du, Per, du har sprungit genom livet som en narr och jagat efter lyckan; du har fått alla dina önskningar uppfyllda (utom en) och de skänkte dig ingen glädje. Hör på, du, där du står bakom dörrn! Du har icke gjort något språng genom livet, ty man

Digitized by Google

springer vackert genom den banan; allt vad du trott dig genomleva har blott varit drömmar, ty tro mig, man vinner inga önskningar med lyckoringar här ute i verkligheten; här får man ingenting utan arbete. Vet du vad arbete är? Nej! Det är något mycket tungt, men det skall vara tungt, dess ljuvare vilan. — Arbeta, Per, och var hederlig, men bliv icke helgon, ty då blir du högfärdig, och det är icke våra dygder, utan våra fel, som göra oss till människor! Hör på, du, Per, som står där bakom dörrn! Livet är icke så som du sett det i dina ungdomsdrömmar; det är en öken, det är sant, men en öken, som har sina blommor, det är ett stormigt hav, men som har sina hamnar invid grönskande öar. Hör på, du, Per, vill du nu gå ut i livet och bli en man, så gör det på allvar, men du blir aldrig en riktig man utan en kvinna! Tag reda på henne! Och nu, hör på, du, Per, lämnar jag ordet åt herr Laurentius, sedan jag avskedat dig och dina ungdomsdrömmar med den vises evigt unga och evigt gamla uppmaning: Känn dig själv!

Herr Sankt Laurentius har ordet!

Skuggan försvinner.

Scen 5.

DE FÖRRE utom SKUGGAN.

S. LAURENTIUS
visar sitt halster.

Jag är den helige Laurentius med halstret, vilken på kejsar Decii befallning blev slagen med stänger sju dagar å rad och sedan stekt på detta halster vid

Digitized by Google

sakta eld! Det finns ingen, som har lidit så mycket som jag!

S. BARTOLOMEUS.

Vad är det att tala om! Jag är den helige Bartolomeus med skinnet, som på kejsar Pamphilii befallning blev levande flådd ända ner till knävecken. Och sådana underverk som skedde efter min död! Du kanske inte har hört talas om gåtorna eller djävulen i kvinnohamn, och järtecknet med vulkanen!

S. LAURENTIUS.

Vad är det att tala om, mot mig! Jag har sex järtecken; bjälken i kyrkan, kristallkalken, nunnans lik...

LIKBÅREN

reser sig på bakbenen.

Å, skryt lagom med era lidanden! Jag är bara likbår, men jag har i femtio år burit så många lik på min rygg, och sett så mycket lidanden, så många krossade förhoppningar, så mycken tröstlös saknad, så många slitna hjärtan, som lidit i tysthet, som stoppats ner i glömskan och aldrig fått förgyllda byster, att ni skulle tiga, om ni sett hälften! Ack livet är så svart, så svart, så svart!

KVASTEN

stampar i golvet och ruskar på viskan.

Vad pratar du, gamla likbår, om livet, du, som bara sett döden! Livet är svart på ena sidan och vitt på den andra! Jag är bara en kvast i dag, men i går stod jag i skogen så smärt och styv och ville bli någonting stort, alla vilja bli stora, se, och så gick det som det gick. Och nu tänker jag som så: bäst som sker; när du inte fick bli stor, så får du

Digitized by Google

väl bli något annat; det finns så mycket att välja på; man kan ju bli nyttig, man kan i värsta fall nöja sig med att bli god! Och när man inte fått två ben, så får man vara glad ändå och hoppa på ett!

Kvasten skuttar omkring och lutar sig sedan mot altaret.

Scen 6.

PER fram.

PER

häftigt fram till vigvattensfunten vid biktstolen; tar vigvattenskvasten och stänker inåt kyrkan.

Vik hädan, spöken och onda andar!

Då han lägger tillbaka kvasten hörs ett buller inne i biktstolen.

Det är någon där! Vördige fader, hör mig och mottag ett krossat hjärtas suckar!

LISA

med förställd röst inifrån biktstolen.

Tala, min son!

PER.

Hur skall jag lämna mina drömmar?

LISA.

Å, du har fått drömma tillräckligt, du är icke ung längre! Tänk på dina felsteg, har du icke begått sådana?

PER.

Jo, jag har jagat lyckan och offrat heder och samvete för att vinna ära och makt! Nu kan jag icke bära olyckan, utan hatar mig själv!

LISA.

Du har då upphört att hålla dig själv kär framför allt?

Digitized by Google

PER.

Ja, jag ville befria mig från mig själv om jag kunde.

LISA.

Då, Per, kan du också älska en annan!

PER.

O ja, men var skall jag söka henne?

LISA kommer ut.

Här!

Omfamning.

PER.

Nu går du aldrig ifrån mig mer!

LISA.

Nej, Per! Ty nu tror jag, att du har mig kär!

PER.

Men vilken god fe har skickat dig i min väg?

LISA.

Tror du ännu på goda feer! Ser du: när ett gossebarn födes till världen, då födes ett flickebarn också på något annat ställe, och de söka tills de finna varandra; ibland ta de miste om den rätta och då går det illa, ibland finna de aldrig varann, och då blir det mycken sorg och bedrövelse, men när de träffat varandra, då blir det glädje och det är den största glädje livet har!

PER.

Det är det återvunna paradiset!

Digitized by Google

Scen 7.

DE FÖRRE. KYRKVAKTAREN. DEN GAMLE i tornet med sin stav.

KYRKVAKTAREN.

Kyrkan skall stängas!

LISA.

Se, nu driver han ut oss ur paradiset.

PER.

Det kan han icke! Vi ta det med oss och lägga det som den grönskande ön ute i det stormande havet!

KYRKVAKTAREN
lägger ner sin stav.

Eller den lugna hamnen, där vågorna bryta sig och gå till vila!

PER och LISA.

Far! Far!

Feen och Tomten synas i var sitt fönster.

Digitized by Google

ANMÄRKNINGAR TILL NIONDE DELEN.

TIDIGA 80-TALSDRAMER.

GILLETS HEMLIGHET.

Gillets hemlighet, comedi i fyra akter av August Strindberg trycktes första gången på Jos. Seligmann och C:is förlag i Stockholm 1880. Stycket har sedermera omtryckts i Samlade dramatiska arbeten, Romantiska dramer, del 1, Hugo Gebers förlag 1903.

Gillets hemlighet uppfördes första gången på K. Dramatiska teatern där det gick 6 gånger. Dramat upptogs på Svenska teatern i Stockholm 7 maj 1906 (10 gånger) och på Intima Teatern 27 dec. 1909 (26 gånger). På Folkets hus' teater i Stockholm (Oscar Wennerstens sällskap) har det spelats 24 sept.—20 okt. 1910 (23 gånger).

Skilda läsarter i olika upplagor.

Sid. 14, rad. 15—16: Tänk dig vad jag såg. S. D. A. (uppl. 2): fick se.

Sid. 33, rad. 14—15: tänk icke att högfärden regerar mig så. S. D. A.: det högfärden regerar etc.

Sid. 36, rad 2: Jag vill orda lugnt nu. S. D. A.: Jag vill tala lugnt nu.

— rad 11: täckeliga. S. D. A.: täckliga.

Sid. 18, rad. 15—16: — — och vet att man inte kan sätta Osmundsjärn i blålera. S. D. A.: få Osmundsjärn etc.

Digitized by Google

Sid. 24, rad 17 — sid. 25, rad 1: Slå dank det kan man, läsa i bok och pränta och snacka. S. D. A.: — läsa i bok, pränta och snacka.

Sid. 26, rad. 19—20: Han skall fullborda vad I begynt och i honom skall I åter leva upp och se etc. S. D. A.: Han skall fullborda vad I begynt, i honom etc.

Sid. 27, rad. 9—10: Det gläder mig, sade jag, att se att I ännu tron. S. D. A.: det I ännu tron.

Sid. 29, rad 22 — sid. 30, rad. 1: Var och en arbetar för sig och ingen för det hela. S. D. A.: — — arbetar för sig, ingen för det hela.

Sid. 32, rad. 1—2: men om det var en gång så visst som hundra som han skymfat mig. S. D. A.: då han skymfat mig.

— rad. 3—4: — men att se andras fel och förstora dem så de bli som hus etc. S. D. A.: till hus etc.

— rad. 8—9: och då skall han kalla ihop hela laget och då pekar han på felet, visar hur stort det är, och så har han gjort etc. S. D. A.: då skall han kalla ihop hela laget och peka på felet, visa hur stort det är; så har han gjort.

— rad. 12—13: Han är som en ofruktsam kvinna. S. D. A.: lik en ofruktsam kvinna.

— rad, 22: Men det kommer icke mig vid. S. D. A.: Dock det kommer etc.

Sid. 36, rad. 12—13: förty går jag. S. D. A.: nu går jag.

Sid. 39, rad 5: O, hjärtat flyger i mitt bröst. S. D. A.: Hjärtat flyger etc.

Sid. 53, rad. 11—12: Då gick jag icke ifrån dig! Så där. Så där struket i S. D. A.

Sid. 59, rad. 13—14: Gå ner i källarn efter öl — Rostock n:o 2, tunnan till höger i svalen — — Rostock n:o 2 utstruket i S. D. A.

Sid. 61, rad. 14—15: Det tycker du, ja; men när jag för att pröva dig, satt dig i stenbrottet. S. D. A.: — — på prov satt dig i stenbrottet.

Sid. 62, rad. 4—5: Det finns folk se, som etc. S. D. A.: Det finns folk, som.

Digitized by Google

Sid. 64, rad. 14—15: Är det gamla torrvärken som är framme igen. S. D. A.: Är det torrvärken.

Sid. 66, rad 3: Han säger att han vill vara i din närhet. I S. D. A.: Han säger han vill vara.

Sid. 68, rad. 17—18: — och ser tecken i solen, månen och stjärnorna *och* förvirrar han sig på jorden. Och på senare stället ersatt med semikolon i S. D. A.

Sid. 78, rad 5: och så ditt rena golv ser ut. S. D. A.: — — och så ditt rena golv sen.

Sid. 84, rad. 14—15: Om det varit vid Sankt Lars och Sankt Erik då, I vet. S. D. A.: så, I vet.

Sid. 86, rad. 1—2: Det känns som om man dragit ut en tand som värkt. S. D. A.: en värkande tand.

— rad. 13—14: — — jag blir sträng som en spannrem om I dummar Er. S. D. A.: om I stammar.

Sid. 88, rad 13: kom och sitt här. S. D. A.: kom och sitt.

Sid. 90, rad 23: Har ni inte hört. S. D. A.: har ni hört.

Sid. 92, rad 14: Jag kommer inte ur fläcken. S. D. A.: Jag hinner inte ur fläcken.

Sid. 95, rad 13: Han får gå sin väg nu! S. D. A.: Gå sin väg nu!

Sid. 98, rad. 11—12: Hur motsatte han sig icke Gillets oädla beslut att avsätta den gamle. S. D. A.: Hur motverkade etc.

— rad 14: — — visste att han själv skulle få platsen. S. D. A.: skulle ha platsen.

Sid. 104, rad. 13—14: — det är ett ovanligt fall. S. D. A.: fallet är ovanligt.

Sid. 108, rad. 23—24: Rättvisa! — Icke hämnd, Jurgen! Rättvisa! Men också barmhärtighet. S. D. A.: Rättvisa! Icke hämnd, Jurgen! Men också etc.

Sid. 111, rad. 5—6: Vet I dammet stod som ur en skorsten. S. D. A.: — dammet yrde som ur en skorsten.

Sid. 112, rad 16: Jo, det skall väl bli ett kiv igen. S. D. A.: Jo, det blir väl ett kiv igen.

Digitized by Google

Sid. 115, rad 2: dig kan jag icke tala vid, ty du är utom dig. S. D. A.: dig kan jag icke tala vid.

— rad 13: Jag skall svara dem och säga att etc. S. D. A.: Jag skall svara och säga.

Sid. 117, rad 11: Vi ta väl honom ner vid kvarnspången! S. D. A.: Eller vi ta honom ner vid kvarnspången!

Sid. 121, rad. 9—10: Jag vill säga att jag är mannen och du kvinnan och därför lyder du etc. S. D. A.: och du kvinnan; därför lyder du.

Sid. 127, rad. 12—13: Ditt liv är icke bortkastat såsom mitt är. S. D. A.: såsom mitt.

Sid. 129, rad. 8—9: och Hans det är våra goda gärningar. S. D. A.: Hans, det är våra goda gärningar etc.

Sid. 130, rad. 19—20: om gillret icke håller, icke är det trälens skuld. S. D. A.: ej är det trälens skuld.

Sid. 131, rad. 19—20: — det split och kiv som snart i femtio år inom Gillet förekommit. S. D. A.: som all tid inom Gillet förekommit etc.

Sid. 132, rad 9: Säg den? — Har jag den icke i handen? S. D. A.: Har jag den icke i handen?

Sid. 133, rad 19: bortglömd. S. D. A.: glömd.

— rad. 19—20: Tag fram din pergament och betrakta den. Likaså sid. 134, rad 4: din pergament. Så uppl. 1 (Stens replik i hskr. här icke utskriven). Här menas som man ser av sammanhanget: din pergamentremsa. I S. D. A.: regelbundet neutr.: ditt pergament (på bägge textsidorna), betrakta d e t.

— rad 20: Du ser där ett kors. S. D. A.: Du ser ett kors.

Sid. 134, rad. 20—21: tag klockan som i avundens och hatets hand blott blev en ljudande malm. S. D. A.: som i avundens och hatets hand blev etc.

Sid. 137, rad. 5—6: Men nu, skall det inte börjas snart, så jag får komma i håll med att knäppa dig. S. D. A.: så jag får fälla dig.

Sid. 138, rad 11: — där inte hatten blåser av dig. S. D. A.: blåser av.

— rad 16: Ja, så är det. S. D. A.: Ja, så var det.

Digitized by Google

Handskrift till Gillets hemlighet.

Greve Birger Mörner äger ett manuskript till Gillets hemlighet som han välvilligt ställt till utgivarens förfogande på K. Biblioteket. Det är en handskrift på Lessebopapper, i smalt katekes- eller bönboksformat; varje akt angives i marginalen av med lack vidhäftade medeltida pergamentremsor, som Strindberg tydligen kommit över i biblioteket. På handskriftens första blad förekommer blott en säkert av Strindberg själv i rött, gult, svart och grönt målad figur i medeltida narrkostym, på det andra är dramats titel textad i röda bokstäver, liksom ock A i varje på särskild sida textad "Akt" är illuminerad i rött. Utstyrseln visar ett särskilt intresse för själva handskriften och dess stämningsverkan, som man eljes företrädesvis under en senare period återfinner hos Strindberg. Manuskriptet är inbundet i pergamentband.

På insidan av första bladet har Strindberg skrivit: "Förarbetena började 1875. Skrivningen av detta koncept började i november 1879, slutade den 16:e januari 1880. Antogs till spelning dagarne efter Karins födelse. Spelades i maj på Kongl. Dramat. Teatern 1880."

En stor del av första akten företer i handskriften betydliga olikheter mot den tryckta upplagans text och måste ha omskrivits. Den övriga delen av handskriften är däremot väsentligen lika med den publicerade texten, endast en och annan överflödig sats har strukits och här och var något nytt insatts. Dramat kan till större delen ha satts efter detta manuskript, såvida man ej i Strindbergs anteckning "detta koncept" får se en antydan att ett renskrivet manuskript existerat. Greve Mörner har meddelat att han ytterligare äger fragment till en bearbetning av Gillets hemlighet, som han dock ville erinra sig vara av

Digitized by Google

äldre dato; på grund av greve Mörners vistande å utrikes ort har denna sak för tillfället ej kunnat uppklaras.

Hur som helst får man dock anse den ovan beskrivna, omsorgsfullt utstyrda och i det allra närmaste fullständiga handskriften som det egentliga originalmanuskriptet. En jämförelse med den tryckta första upplagan (liksom ock den andra) har övertygat mig att flera tryckfel, dels otvivelaktiga, dels åtminstone sannolika, där finnas, och att i åtskilliga smärre språkformer sättaren eller korrekturläsaren företagit egna rättelser. Strindberg lät nämligen, enligt vad man vet på tryckerierna, dessa rätta efter sina principer och ändrade själv icke på en rent språklig form vid korrekturläsningen; han var för övrigt alltid själv en dålig korrekturläsare. Skulle man finna vissa av tryckfelen tvivelaktiga, så må man erinra sig att just i tvivelaktiga fall bör man hellre rätta sig efter handskriften, som ju visar vad författaren i varje fall en gång skrivit, än efter den för flera felkällor utsatta, alltid osäkra tryckta texten.

I varje fall av rättelser som beröra det estetiska innehållet har naturligtvis i denna upplaga den första tryckta upplagans text bibehållits, då härvid Strindberg själv gjort ändringarna. Men i fråga om -e och -aändelserna och andra smärre språkliga förändringar, som av allt att döma företagits oberoende av Strindberg vid sättning eller korrekturläsning, har man återgått till handskriftens text. Man har gjort detta för att få en så trogen text som möjligt och om den här och var blir trognare än de av Strindberg själv i livstiden översedda upplagorna — det är i vissa fall inte så gott att veta om han ens verkligen genomsett dem — så kan detta härvidlag icke gärna bli föremål för invändning.

Digitized by Google

Fall av återrättelse till handskriftens text.

Sid. 37, rad. 14—15: aldra käraste hjärta. Hskr.: aldra-käraste hjärta, på dessa två ställen, men på alla senare aldra käraste icke hopskrivet i hskr. Man kan därför förutsätta att orden av Strindberg själv också här skilts åt, men däremot skriver han regelbundet — med ett undantag — aldra, varför denna gamla och ännu i nysvenskan brukliga form här återinsatts. De tr. uppl. allra käraste hjärta.

— rad. 19—20: Jungfru, må jag kyssa Eder kind. Så hskr. (mun överstruket). De tryckta uppl.: eder hand. Sannolikheten talar här för tryckfel. Över Stens nästa replik, även i de tryckta uppl., står nämligen att "han kysser henne på båda kinderna". Handskriftens läsart därför återinsatt.

Sid. 38 rad 7: Sankta Britta. Uppl. 1 och S. D. A.: Sankt Brita. Hskr.: Sankta Britta. Då det är högst osannolikt att Strindberg själv rättat denna riktiga form till den i de tryckta texterna förekommande och sämre, så har den här återinsatts.

Sid. 46, rad 3: min lilla dräng. Så hskr. De tryckta uppl. lille. Säkert korr.-rättelse el. tryckfel. Jfr ett par rader ovan min lilla vän, lika i hskr. o. de tr. uppl.

Sid. 48, rad 14: Låt honom då leva i sin okunnighets frid. Så hskr. De tryckta uppl.: Låt honom då leva i sin okunnighetsfrid. Säkert tryckfel.

Sid. 49, rad. 1—2: Får jag sitta här; så; när jag är hos dig, då försvinner etc., enl. hskr. De tryckta uppl.: så försvinner. Otvivelaktigt tryckfel, isynnerhet som det förekommer ett "så" till på samma rad och Strindberg var känslig för kakofonier.

Sid. 56, rad 9: Allra. Så också hskr. på detta ställe.

— rad. 11—13. Du vet att Gillet är allsmäktigt här i landet; ja! Och att kungen intet förmår etc. Så hskr. De tr. uppl. — — allsmäktigt här i landet; ja, och att — Senare interpunkturen troligen uppkommen genom felläsning eller tryckfel.

Digitized by Google

Sid. 59: Snälla Jacques. Så hskr. De tr. uppl.: Snälle Jacques.

Sid. 60, (petit-)rad 8: bordsändan enl. hskr. De tr. uppl.: bordändan, trol. tryckfel el. korr.-rättelse. Strindberg föredrar i allmänhet genitivändelsers bibehållande i sammansättningar.

Sid. 62, rad 7: fadren, enl. hskr. De tr. uppl. fadern. Den förra formen den vanliga hos Strindberg.

— rad. 17—18. Hade jag fått rå mig själv, enl. hskr. De tr. uppl.: fått rått mig själv. Förmodligen tryckfel el. korr.-ändring. Den förra riktigare och mer välljudande formen (jfr också nästa rad: stått, som gör kakofonien än mer hörbar), därför här återupptagen.

Sid. 64, (petit-)rad 6. HANS in, ledd av CECILIA. Så hskr. De tr. uppl.: HANS inledd av CECILIA. Förmodligen tryckfel.

Sid. 65, rad. 9—10: Man kan inte ta av lusen mer än skinnet. Första uppl.: Man kan inte ta av grisen mer än skinnet. S. D. A.: — — lusen mer än skinnet. I hskr. först skrivet "lusen", sedermera överstruket med "grisen". Det förra är emellertid ordspråkets riktiga form. I senare fall förlorar det sin lustighet och betydelse. Strindberg har insatt denna läsart säkert av konventionella skäl. Den första, som först förekommer i hskr. och återupptagits i S. D. A., här återinförd. Jfr Lars Rhodin, Samling av svenska ordspråk, Stockholm 1807, sid. 93: Man kan intet ta av lusen mer än skinnet.

Sid. 68, rad 11: tassarna. Så hskr. (först skrivet e. av Strindberg rättat till a). De tr. uppl.: tassarne.

— rad 18: — — förirrar han sig på jorden etc. Hskr. förirrar han sig till jorden. De tr. uppl.: förvirrar han sig på jorden. Tydligen ändrat av förf. till på, men förvirrar troligen ouppmärksammat tryckfel.

Sid. 69, rad 28: kejsarn, enl. hskr. De tr. uppl.: kejsaren.

— rad 30: smedsmästarn, enl. hskr. De tr. uppl.: smedmästarn.

— rad 9: den nya. Så hskr. De tr. uppl.: den nye.

Digitized by Google

Sid. 69, rad 23: Helige fadren. Så hskr. De tr. uppl.: den helige fadren.

Sid. 70, rad 11: Herrens. Så hskr. De tr. uppl.: Herrans.

Sid. 71, rad 23: Varför dricker I inte? Tror I det är förgift etc. Så hskr. De tr. uppl.: Varför dricker ni inte? Tror ni etc. Då eljes i stycket I-formen användes, så har det näppeligen berott på författaren att den på detta enstaka ställe utbytts.

Sid. 77, rad 3: Stackars gamla far. Så hskr. De tr. uppl.: Stackars gamle far.

Sid. 78, rad 4: stolarna. Så hskr. De tr. uppl.: stolarne.

Sid. 81, rad 11: hur den pojken som lärt av oss. Så hskr. Ursprungligen stod "vi lärt". "Av oss" skrivet rakt över vi, men den hänvisande linjen för den till efter "lärt". Nu ha de tr. uppl.: "som av oss lärt". Det är i hög grad sannolikt att sättaren misstagit sig på den rätta platsen för "av oss" och att Strindberg icke observerat satsställningens förändring. Hskr. läsart därför återinsatt.

Sid. 83, rad. 13, 14: helga lekamen. Så hskr. De tr. uppl.: heliga lekamen (likaså sid. 84, rad 16).

Sid. 91, rad. 5—6: mjölnarns Anders. Så hskr. De tr. uppl.: mjölnarns Andreas, tryckfel. Jfr följ. sida, rad. 2 och 4: mjölnarns Anders' mor, men Anders gick dräng, lika i hskr. och de tryckta uppl.

Sid. 93, rad 12: min snälla dräng. Så hskr. Tr. upp. snälle.

Sid. 94, rad 8, ädla herre. Så hskr.: först skrivet -e, men av Strindberg rättat till -a. De tr. uppl.: ädle.

Sid. 100, rad. 19—20: den andra. Så hskr. Tr. uppl.: andre.

Sid. 117, rad. 12—13: O min fru, I är en stor kvinna som förtjänade en amur sådan som etc. Så hskr. liksom även uppl. 2 (S. D. A.). Uppl. 1: förtjänar en amur etc. Den förra läsarten återinsatt, då det faktum att Strindberg två gånger skrivit den gör det sannolikt att den i uppl. 1 är ett tryckfel.

Sid. 126, rad 6: falskeligen. Så hskr. De tr. uppl.: falskligen.

Digitized by Google

Sid. 126, rad 16: handlingarna. Så hskr. De tr. uppl.: handlingarne.

Sid. 127, rad 1: Åh ja, den som svurit falskt kan också ljuga. Så hskr. De tr. uppl.: Ah ja, etc.

Sid. 128, rad 1: de blinda se, de döve höra. Så hskr.; först skrivet döva men ett e sedermera inskrivet i a. De tr. uppl.: de blinde se etc.

Avvikelser mellan handskriften och den tryckta texten.

FÖRSTA AKTEN.

Sid. 7—8. Dramat börjar i hskr. på följande sätt:

Scen 1.

FRU HELVIG sysslar i spiseln. Domherren in; med Olof som bär Pixiden[1] överhöljd med rött sammet i vilket hänga klockor som pingla.

DOMHERREN

avlägger sin röklin[2], hänger den i skåpet, där han även ställer in Pixiden.

HELVIG.

Se där ha vi han Hans Nåd själv. Aldrig ord sa han åt mig innan han gick så att jag fick ha i ordning åt honom något varmt. Om en kunde fatta varför han skall ute så tidigt i kölden och hålla primen då det finns så fullt med lata kaniker och korpräster så att en kan göda åkern med dem.

DOMHERREN

till fönstret, drar undan gardinen; solen faller in; staren börjar vissla.

Guds fred, Petter.

Han sticker in bröd mellan spjälorna på buren.

[1] Av pyxis, idis, lat. ask, dosa där hostian förvarades.

[2] Överklädnad vanligen av linne, tillhörande de andliges dräkt.

Digitized by Google

FRU HELVIG.

Låte våran nådige Ärkebiskop komma hem från Romaresan väl en gång så att här blir ordning och skick igen. Här dras de och rivas om 'en, så han inte vet på vilken fot han skall stå och tror en att den välsignade kyrkan blir färdig i den här kungens tid. Det lär ingen vån vara till det så länge en sådan stackare som ålderman Hans skall vara vid styret.

De följande replikerna som i tryckta texten med utbyte av ett eller annat ord.

Sid. 9, rad 1 och följ. lyda i hskr.:

DOMHERREN.

Tyst, tyst, gamla kvinna! Gå ut till sitt och banna tjänarne så kan hon alltid göra några människor goda. Olof! Giv Petter mat och räck mig vattenkrukan.

OLOF.

Ja Ers Nåde.

FRU HELVIG.

Vem har besatt honom i dag. Jag har väl aldrig hört slikt.

DOMHERREN

går fram till högra väggen och tar ner en käpp.

HELVIG skrämd.

Goda, nådiga.

DOMHERREN vänder sig om.

Vid Gud, tror jag icke kvinnan menar jag skall slå henne. Menade hon det?

HELVIG.

Ack, världen är så ond.

DOMHERREN.

Ett sant ord, gamla kvinna.

HELVIG.

Och då jag var i köket, Ers Nåd vet, så brukade alltid patron . . .

Digitized by Google

DOMHERREN.

Hjälpte det? Troligen! Jag har aldrig hört hennes röst så mjuk i ton som nyss när hon sade goda, nådiga! Och så from och fredlig hon ser ut nu där hon står. Gå och blygs över sig själv och sina dåliga tankar om mig.

Han sätter sig framför elden och rör om med käppen.

HELVIG.

Är det ingenting Hans Nåd behagar? (Domherrens sista replik i scen 2: Nej ingenting annat än frid etc. saknas i haskr.)

Sid. 10, rad 9: Det lär väl vara något helt annat som vållar det. Hskr.: Jag tror att det är otron.

Sid. 11, rad 17: kalendariet. Hskr.: referendariet.

Sid. 12: Gnabbet mellan Olof och Cecilia fortsättes i hskr. med ännu några obetydliga repliker.

— rad. 11—12: Nej, se där, min lilla syster! Frisk som en ros i maj. Hskr.: Frisk som en ros i morgonsvalkan!

Sid. 13, rad 4. På Cecilias replik: Tänk man drack en tysk (i texten: hel) tunna Rostock n:o 4, svarar Domherren i hskr.: Det var skarpt! Och man drack alltså till ett beslut, och Cecilia replikerar: Ja, äntligen. (I texten bättre): Domherren. Nå, då kom man väl till ett beslut? Cecilia. Ja, omsider.

Sid. 15, rad. 1 och följ.: Efter Cecilias berättelse om hur hon genom fönstret sett Jacques i Gillet föra åldermannens klubba och Domherren replikerat: — Alltid den sämsta, aldrig den bästa! Fortsätt min syster! (Sista satsen blott i hskr.) fortsätter dialogen i hskr.:

CECILIA.

Hela världen vet nu att Sten är den dugligaste, oaktat han är ung — och därför — blev jag litet häpen.

CECILIA.

Icke bli häpen mitt barn! Alltid den starkaste, aldrig den godaste! Vidare!

Digitized by Google

CECILIA.

Jag gick in i förstugan och fick höra av pedellen: att Hans på grund av sin svaghet och ålderdom var avsatt och att Jacques var vald till ålderman efter honom.

DOMHERREN.

Länge väntat! Det är sant, men ändå oväntat!

CECILIA.

Och nu kommer Gillet att av Ers Nåd få sitt beslut stadfästat.

DOMHERREN.

Stackars Sten!

CECILIA.

Tänk icke på honom; tänk på den gamle hur han skall kunna bära detta slag; om han hade fått dö i tid men att behöva höra att han är uttjänad, oduglig, bortkastad! Med hans stolthet och hårda sinne, det blir ett slag som dödar! Vem skall ha hjärta att göra det! Och hur skall det göres! Jacques är en rå natur så (att överstruket) han aldrig skulle (skall vara: skulle aldrig) framlägga den saken fastän det är hans egen far.

DOMHERREN.

En fråga mitt barn? Hur kan du som blivit så slagen och plågad av den gamle våldsmannen Hans, hysa några känslor för honom. Skulle det icke glädja dig se den förtryckaren störtad, se honom förödmjukaren bli förödmjukad, tramparen trampas!

CECILIA.

Om jag skulle blotta mitt onda hjärtas hemligaste tankar, så må jag erkänna att jag ett ögonblick erfor glädje över att se hur det fanns en himmelens rättvisa som störtar de övermodiga, men på samma gång jag kände mig skyddad mot hans våld erfor jag en ganska stor sorg. I måste tro mig! — en sorg över att all jordisk storhet — jag menar vad vi hålla stort och fruktansvärt kan ramla.

DOMHERREN.

Min syster menar då att hennes fosterfar ålderman var en stor man.

Digitized by Google

CECILIA.

Jag minns honom då han var stor i sin ondska och i sin kraft och i dessa saker var han stor.

DOMHERREN.

Det var också allt!

CECILIA stiger upp.

Men låt oss tala om kyrkan och hennes öde som dock är förmer än alla dessa små människor.

DOMHERREN.

Alldeles så är det, men det tyckes som hon skulle vara till för dessa små människors skull; här ha de kivats och slitits om makten, makten över några hundra arbetare, och under deras kiv ramlar kyrkan.

CECILIA.

Kan I göra om intet Jacques' val?

DOMHERREN.

Troligen icke!

CECILIA vid fönstret.

Säg säkert Ers Nåde; de komma redan.

DOMHERREN.

Gud bättre't min makt är ingen mot deras.

I scen VII utspinner sig följande dialog i hskr., sedan Domherren satt sig vid spisen.

DOMHERREN.

Anser Gillets utvalda detta (det anförande Jacques inlett) såsom yttrat in pleno, såsom hörande till handlingarne eller privatim, utom handlingarne.

JURGEN, GERHARD, JACQUES.

In pleno, Ers Nåd.

DOMHERREN.

Confidenter eller secretim. Uppenbart för hela Gillet eller hemligt.

Digitized by Google

JURGEN, GERHARD, JACQUES.

Uppenbart för hela Gillet.

DOMHERREN.

Vill vår älskeliga syster alltså sköta referendariet?

Han ger henne bläck och papper och för henne till pulpeten.

Ordet åt murmästar Jacques av lovliga Sankt Lars Gille!

JACQUES.

Ålderman om jag får anhålla.

DOMHERREN.

Murmästare ännu! Kanske ålderman — sedan! Tala!

Dessa repliker ha som synes i den tryckta texten fördelaktigt förenklats eller till största delen strukits i den dramatiska koncentrationens intresse.

Sid. 18, efter rad 23: Jacques omtuggar under några repliker sitt anförande — som med ett par smärre förbättringar återfinnes i tr. uppl. — med några osammanhängande fraser om osmundsjärn i blålera, inga svärmare etc.

— efter rad 24: Efter Domherrens fråga (svagt sarkast enl. hskr.): Har Murmästar Jacques slutat? följer i hskr. denna sedan i tr. uppl. betydligt förkortade dialog:

JACQUES.

Jag har tagit mig friheten sluta! Har min syster skrivit?

CECILIA nickar jakande.

JACQUES
läser med förnöjelse i protokollet.

DOMHERREN.

I egenskap av superintendent eller överuppsyningsman över Gillet har jag ingenting att säga emot dess beslut;

Digitized by Google

mig tillkommer således endast att anställa scrutinium eller granskning; jag förmodar att Stenhuggarmästaren Gerhard och Smedesmästaren Jurgen äro vittnen och sålunda fungera som nämnd.

JACQUES.

Så är det!

DOMHERREN.

Behagar Murmästar Jacques avträda på en stund medan nämnden yttrar sig om hans person.

JACQUES
med en blick på Jurgen.

Det är väl inte tillåtet att stanna inne.

DOMHERREN.

Det kan vara slemt nog att höra folk yppa sig om en.

JACQUES.

Hå, det kan väl jag aldrig tro!

DOMHERREN.

Lita inte på dem!
Gå därför Murmästare! Er närvaro skulle kanske verka gynnsamt på deras dom, och det får den icke! —

Sid. 19—44. Scen 7 i det närmaste lika i texten och hskr. I scen 10 (sid. 29, rad. 8—9) säger Jacques om sin far i hskr.: Har han icke trampat ner allt som kommit i hans väg som ett boskapsdjur i en trädgårdsgång. Liknelsen struken i tr. uppl. I scen 14 (sid. 40, rad 5) börjar Gerhard i hskr. sitt tal: Otäckliga ärender! Högst otäckligt! Och alltid fastnar litet hår på käppen som slår etc. I tryckta uppl.: Svåra ärenden! Mycket svåra ärenden etc. — I scen 15 utropar Sten i hskr.: O, Herre Jesus, det blir för tungt. I tr. uppl.: O, Maria, Moder etc. (sid. 41, rad 15).

Digitized by Google

ANDRA AKTEN.

Sid. 45, (petit-)rad 5: spiskappan. Hskr: spiselkappan.

Sid. 46 efter rad 10 förekommer ett i tr. uppl. uteslutet replikpar: Då Margaretha yttrat: Vad skulle det kunna vara? upprepar Olof: Det vill jag inte säga, varpå Margaretha: Jag kommer ju ingen vart med dig, då du inte vill säga. Sedan som i texten: Olof efter en paus: Jag såg någonting etc.

Sid. 48, rad 2. Säg inte så, goda Jacques även om så är. Hskr.: Säg inte så, goda Jacques.

— rad 4: Jag sade händelsevis. Hskr.: Jag sade att etc.

— rad 8: Så sällsamt. Hskr.: Så besynnerligt.

— rad. 17—18: Det är den gamla oron som jagar mig. Hskr.: Det är den där gamla eviga oron etc.

Sid. 49, rad. 16—17: Jag känner att jag skall älska ditt barn Margaretha, därför att det är ditt, men jag känner att jag skall hata det, därför att det är mitt, ty jag lider icke mig själv. Hskr.: Jag känner att jag skall älska — *ditt* barn, Margaretha, därför att det är ditt, men jag känner att jag skall hata det därför att det är mitt. Borttagandet av tankstrecket liksom av kursiveringen av ditt måste ha gjorts av författaren själv och har därför också här iakttagits, om man ock eljes kan tycka att handskriftens läsart ger en starkare nyansering.

Sid. 51, rad. 1—2: Han är en odåga som ingenting kan och som alla berömma. I hskr. därefter: han är en hund som går och vädrar på andras tankar, fast han ingenting säger.

— rad. 7—8: Det var rätt Gerhard att du hälsade på när du gick förbi. Hskr.: Det var rätt Gerhard att du tittade in när du gick förbi, det bevisar att du känner Jacques åldermans gästfrihet!

— rad 9: Och husfrun är kry. Hskr.: Och frun är kry?

Sid. 53, rad 8: Kära Jacques jag kommer snart igen. Farväl Gerhard etc. Hskr.: Kära Jacques, jag kommer snart igen; roa dig du med dina vänner så länge. Farväl etc.

Digitized by Google

Sid. 56, rad 15: det är folket, som rår om kyrkan. Hskr.: det är folket som betalar, det är folket som rår om kyrkan.

Sid. 57, rad. 2—3: Riv inte skinnet av gröten min gosse; och tala vackert så får du tala länge. Hskr.: — —; med andra ord tala vackert etc.

Sid. 59, rad 1: Jag ger dig fanen! Res på dig, när jag talar! Hskr.: Jag ger dig fanen, jag sparkar undan dig som en hund. Res på dig etc.

— rad. 9—10: Gerhard, bär in lådan. Hskr.: Gerhard, bär in lådan igen!

Sid. 60, rad 6: Det var artigt av dig att du kom. Hskr.: Jaså, Sten, du är ute och kliver i snön på kvällskvisten; det var då riktigt snällt att du tittade in.

Sid. 61, rad. 4—5: vi ska vara vänner, Sten, tag hit hand etc. Hskr.: — — tag hit gamla hand.

— rad. 17—18: Gillet är allsnäktigt här i landet och bryr sig den och den om andra. Hskr.: — — bryr sig den och den om kung och styrelse.

Sid. 62, rad 13: Du måste vara mjuk som vax, du måste bli mjuk. Hskr.: Du måste vara mjuk som vax, så kan det bli något av dig; och du måste bli mjuk.

— rad 16: Där sa I ett sant ord; den (d. v. s. gaveln) gör så. Hskr.: det gör så. Det är skäl för att Strindberg gjort rättningen, ehuru han visserligen glömt att samtidigt rätta rad 19: så hade d e t stått rätt som en gran.

Sid. 63, rad 1: Skäms, pojke, och skyll inte mästarn! Hskr.: och skyll inte på mästarn dina fuktel.

— rad. 3—4: I är orättfärdig Jacques, det är en synd och en skam. Hskr.: I är orättfärdig, Jacques, så att Gud må förlåta Er det om han kan i Era dagar; det är en synd etc.

— rad. 5—6: den okunnigaste av hela murarlaget. Hskr.: den okunnigaste och mest ovetande etc.

— rad 9: Hör på den falska fanen! Hskr.: Hör på den falska fanen, hur han sticknas!

Digitized by Google

Sid. 63, rad 13: Pojke, tänk på vad du säger. Hskr.: Pojke, tänk i Jesu namn etc.

Sid. 64, rad 5: spisen. Hskr. på detta ställe: spiseln.

— rad 10: Håll munnen hon. Kom hit och bär upp öl ur källarn. Julen står etc. Hskr.: Håll munnen hon, och håll reda på sina föräldrar om hon har några. Kom hit och bär upp öl ur källarn; jag har några vänner hos mig i kväll. Julen etc.

Sid. 66. På de tre ställen ärkebiskop här förekomma, stavas ordet i hskr. i första fallet med stort Ä, i andra med litet e, i tredje med stort E: Ärkebiskop Henric, erkebiskopens livhäst, Erkebiskopen åkande etc.

Sid. 70, rad 22: gick jag upp i tornet — vet I vad jag såg? Alla tornets råttor tågade förbi nedför trapporna. Hskr.: — — upp i tornet; det var vid Michelsmässan; solen stod blodröd bakom Rickombergaskogen och lyste in i torngluggarna; vet I vad jag såg; alla råttor som bodde på vindarna och i tornet kommo tågande emot mig och rusade förbi nedför trapporna.

Sid. 71, rad 7: min signetring. Hskr.: min signetring, som jag fått av salig biskop Folke.

Sid. 74, rad 23: Sitter jag nu säker i stolen. Hskr.: — — säker i stolen för svärmare och gnagare.

Sid. 76, rad. 10—11: Som om jag icke kunde göra något själv. Därpå i hskr.: Gubben kunde gärna gå ner i graven, när han ändå förlorat sitt spel.

Sid. 77, rad 2: Tack för i kväll. Därpå i hskr.: och för gott sällskap!

Sid. 78, rad. 9—10: Det är så långsamt denna kväll, så långsamt, långsamt. Hskr.: Det är så långsamt i denna kväll, så hiskeligt långsamt.

Sid. 78, rad 16: Farväl på en stund. Hskr.: Farväl på en stund, mitt stora barn!

TREDJE AKTEN.

Sid. 80, rad 3: — och skam fick du. Hskr.: skam fick I. Rättelsen — jfr du i följ. repliker — tydligen gjord av förf.

Digitized by Google

Sid. 81, rad 2: Gerhards replik begynner i hskr. så: Hör du gamle Jurgen, kom hit får jag språka ett ord. Ser du på den här sten! Du vet den skall sättas upp i sista valvet för att åt eftervärlden och tidernas tid bevara etc. Det spärrade struket i de tr. uppl.

Sid. 83, rad 6: Gerhards replik börjar i hskr. så: Det är jag som är Er slav ålderman! Och vad gagn etc.

Sid. 84, rad. 1—8, nydiktade i den tr. uppl. Hskr. har här blott. J. Nå? — G. Nu har jag läsit — J. Och där står? — G. Min ed förbjuder mig etc.

Sid. 85, efter rad 4 i hskr. följande replikskifte: J. Skall jag åter inträda i detta slaveri, helgon och onda änglar. — G. Bättre vara min slav än min fiende. — J. Säg mig då etc. som i tr. texten.

Sid. 87, rad 14: linda dem om fingern. Hskr.: fingerna.

Sid. 90, rad 6: gode vänner. Hskr.: gode herrskap.

— rad. 9—10 lyder i hskr.: så att då skaffarn Mårten kom från torget och hade korgar på armarne så han inte såg ett guds skapade grand, så slog han i kull etc. Det spärrade utesl. i tr. uppl.

— rad 11, rätt framför armbågen. Hskr.: rätt ovanför armbågen.

— rad. 13—14 lyder i hskr.: men det värsta var att det var högra armen, just högra armen, så nu kan han inte bära några korgar mer. Det spärrade utesl. i tr. uppl.

Sid. 94, rad 14: Två pengar, Ers Nåd. Hskr.: 2 örtug, Ers Nåd.

— rad 16. Härefter fortsättes Jacques' replik i hskr.: Är du säker på att det tar på stora råttor. Charlatan: Så visst som jag lever. Sedan som i texten.

Sid. 101. Scen 8 börjar i hskr. med en replik av Helvig: Så nu har han sitt kors — färdigt att bära på! Därpå Sten som i texten.

— rad. 1—2: den usle. Hskr.: den usle hunden.

Digitized by Google

Sid. 101, rad. 7—8: Nej, men han kunde gjort det bättre naturligtvis! — varpå i hskr.: om, si om kärngen bitit björn.

Sid. 102, rad 3: Bär det med tålamod — varpå i hskr.: och titta inte högre än tårna räcker.

— rad. 7—8: Lyckas! Ser du, det är hemligheten av livet. Denna sats förekommer icke i hskr.

— rad. 12—13 lyda i hskr.: Man har rätt om man säger det; jag är avundsjuk på honom, så, så att jag vill dö! Han gör mig sämre med var dag, ty snart tror jag att det onda ligger över.

Sid. 103, rad. 14—16 lyda i hskr.: — och han kan också lägga bort sina (d. v. s. fel), om han vill göra det drägligt för andra som han säger sig ha kära.

Sid. 104, rad. 5—6 lyda i hskr.: Jag gitter icke höra på honom mer och hans mack! Gå nu och gör sig snygg till festen börjar så att en slipper skämmas för honom!

Sid. 105, efter rad 8 i hskr.: ju varmare och mindre torra själarne äro, dess förr gror det (d. v. s. giftörternas sådd), men det bär ingen dålig frukt heller, när det växer så fort; tro det! Sten, du har känt etc. som i tr. texten.

Sid. 105, rad 24 — Sid 106, rad 1: — då kände jag mig ödmjuk. Så ödmjuk blir jag aldrig mer etc. Hskr.: då k ä n n e r jag mig ödmjuk; så ödmjuk etc.

Sid. 108, rad 20: det mäktiga. Hskr.: de mäktiga.

FJÄRDE AKTEN.

Sid. 113, efter rad 5 fortsätter Cecilia i hskr.: Han drog upp dig ur smutsen men du trivs icke i renhet, därför skall du sjunka dit ner igen när han släpper dig, om han har hjärta att släppa dig! Härpå Helvig: Man är vad man blivit, och det skall jag säga att kunde I icke hålla honom kär fast han har stora fötter, så var I icke värd hans kärlek; jag — å ja — jag höll

Digitized by Google

av en som gick på kryckor — och han var mig otrogen — och ser — ja honom håller jag kär än, men så hatar jag också alla andra — — Har jag gjort Eder ont etc. som i texten.

Sid. 116, efter rad 5 fortsätter Margaretha i hskr.: dessa råttor som leva i mörkret och krypa fram när bytet är fallet och slaktat för att spisa på lämningarne.

— rad. 12—14: Och du, Lasse Skomakare, du är väl icke så mån om att få en ny kyrka, du som aldrig besöker dem som redan finnas! Hskr.: och du, Lasse Skomakare, du har intet ord med här! Gå hem etc. som i tr. texten.

Sid. 117, rad 11: Vi ta väl honom ner vid kvarnspången. Hskr.: Han dränks inte den som skall hänga.

Sid. 120, rad 9: Du är så god Margaretha! Hskr.: Du är en god kvinna, Margaretha.

— rad 18: dessa känslor. Hskr.: den känslan.

Sid. 124, rad. 16—18. Av Jacques' replik förekommer endast första satsen: Det lär väl icke vara alldeles säkert, i hskr.

Sid. 125, rad 9: Det är ju alldeles som en grav! Det fattas bara . . . Hskr.: Det är ju alldeles som en grav! Det fattas bara ett lik!

Sid. 128, efter rad 18: Jurgen: Hämnden, vad gagnar den ett förspillt liv? Några i hskr. överstrukna repliker mellan Hans och Jurgen, varvid den förre säger att nu skulle Sten, Jurgens vanbördige son, överta styret. Jurgen säger därvid till slut: Ser du, våra barn lida för våra missgärningar, varpå Hans som i den tryckta texten: Det synes stundom för våra skumma blickar som om mera vikt låge på att det lides än vem som lider.

Sid. 129, rad. 16—17: Förre ålderman Jacques av Sankt Lars Gillet är anklagad. Hskr.: Förre Ålderman Jacques i Sankt Lars Gillet befinner sig under tillstånd som anklagad.

Sid. 130, rad. 16—19: fordom byggde man på mätekonstens lagar, och valven lyftes och slöto sig som knäppta händer mot himlen, nu gillrar man upp jätteliket med

Digitized by Google

jordens revben. Hskr.: som knäppta händer mot himlen, och de buro sig själva som om de voro ställda på det sanna hälleberget, men nu när tankarne äro borta och anden flytt ur den förr levande kroppen, gillrar man upp jätteliket etc.

Sid. 132, efter rad 2 i hskr. ett mindre överstruket stycke, vari Hans uppträder och öppnar den tomma lådan. Likaså sid. 133, rad. 3—4 uppmanas i hskr. ursprungligen Hans (i st. f. Sten) att säga hemligheten.

Sid. 133, rad 5. Domherrens replik begynner i hskr.: Alla veta den, utom du Jacques! — Sten, du som icke kan slå tegel och stöpa kalk, du som icke kan straffa och avlöna, icke räkna ut järn och ler, du svärmare som tror att det är anden som ger stenen liv och att kärleken är mer än klokskapen, du som icke är en handlingens man som kan förvärva jordens goda och lägga i kista, och du som gått igenom förödmjukelsens och förkastelsens mörka dalar, kom fram svärmare, det är dig vi behöva, vi gamle här som förhärdat våra sinnen, träd fram och säg dessa store tidens män den hemlighet som de i sin klokskap icke vetat, varför kyrkan ramlade, etc. som i texten.

Sid. 133, rad 17 — sid. 134, rad 16. Stens replik här förekommer icke i hskr.

Sid. 135 rad. 4—7. Domherrens replik här förekommer — utom de sista orden "från korset upp till korset" — i hskr. som slutet på Domherrens tal strax ovan; de tre föregående replikerna (O, ja, Domine etc) saknas i hskr. I domherrens tal förekommer där dessutom några rader om baneret som "stormen bräckt, då det bars av en oren hand etc." som icke stämma med det följande: "Sten tog baneret" i hskr. — liksom i texten — och som väl blott av glömska icke blivit överstrukna.

— rad. 8—15 förekomma ej i hskr.

Sid. 138, rad 2. Gerhards replik börjar i hskr.: Ja, gunås låt mig se (springer upp). Ännu är det inte för sent, fast det är kvälldags! Farväl Jacques! etc., som i texten (några tämligen överflödiga satser uteslutna).

Digitized by Google

Sid. 138, rad 16: Ja så är det. Hskr.: Ja! Så där är det! och därpå: Farväl nu emellertid; jag säger än en gång vad jag alltid sa': min kämpe som vinner! Jag måste gå och bringa min hyllning åt den nye härskaren.

Sid. 139, rad 7: fogden. Hskr.: fogaten.

— rad 17: äran och ämbeten. Hskr.: äran och makten.

Sid. 140, rad 19: den lilla. Så hskr. De tr. uppl.: den lille.

Sid. 141, efter rad 6 förekommer i hskr. följ. replikskifte: Jacques: Säger du. Claus: Jag har sett ditt liv, från det du låg och hörde "tulu sover han än" och jag såg att du var ett gott barn, du; men han, din far, ville göra dig till sin arvtagare, därför att han icke kunde tänka att makten skulle komma på en annan hand och han ville grundlägga ett namn åt dig på jorden som skulle leva, si; men du var slagen en gång till en slant och du kunde aldrig bli en daler. Jacques: O, så skönt du talar; det är som sanningen för första gången ljudat i mina öron! — Men — ah, nu komma de igen etc. som i texten.

— rad. 15—17 förekomma ej i hskr.

Sid. 142, rad 2. Efter denna replik i hskr.: Claus: Ja det är du allt, men du skall bli värdig etc. som i texten.

— rad 5: Stig upp, Jacques; härtill i hskr. scenanvisning: Gör korstecknet över honom och kysser honom.

Sid. 143, rad. 3—4 förekomma ej i hskr.

*

HERR BENGTS HUSTRU.

Herr Bengts hustru, skådespel i fem akter av August Strindberg utkom första gången på Looström och C:is förlag i Stockholm 1882. Stycket har sedermera omtryckts i Samlade dramatiska arbeten, Romantiska dramer, del 1, Hugo Gebers förlag 1903.

Skådespelet uppfördes första gången på Nya Teatern i Stockholm 25 nov. 1882 och gick vid detta tillfälle 7

Digitized by Google

gånger. Senare upptogs det av Intima Teatern 25 febr. 1908 och stod på repertoaren till maj 1909 (circa 35 ggr).

Till första och andra akterna av Herr Bengts hustru finnes bevarad en avskrift av fru Siri Strindberg av det förlorade originalkonceptet. Några spår av sättarens fingrar och en anvisning med rödkrita till en sida i första upplagan ge vid handen att det är denna avskrift som begagnats vid sättningen. Avvikelserna från första upplagans text äro fåtaliga. Som något filologiskt fullt pålitligt dokument över Strindbergska pluraländelser och andra smärre språkegenheter kan denna avskrift ej räknas, varför i denna upplaga ej något avseende kunnat fästas vid dess skiljaktigheter i detta fall med första upplagans text. Däremot är den naturligtvis beviskraftig vid konstaterandet av ett par tryckfel i första upplagan, som nu rättats.

Skilda läsarter i olika upplagor.

Sid. 148, rad 23—24: jag hör som klangen av brustna bågsträngar och då vaknar min själ. S. D. A. (uppl. 2): bågsträngar; då vaknar min själ etc.

Sid. 150 rad. 13—14: Ljuger? Det är det enda sätt en kvinna har att skydda sig. S. D. A.: det enda sätt man har att skydda sig.

Sid. 151, rad. 7—8: och veta att det finnes människor etc. S. D. A.: och tänka sig att etc.

Sid. 169, rad 3: och hon glömde också bort. S. D. A.: hon glömde också bort.

Sid. 179, rad 1—2: Detta var en mäkta god mat. S. D. A.: Detta var en god mat.

Sid. 181, rad 7: våra kära gäster. S. D. A.: våra kära vänner.

Sid. 183, rad 10: hushållets utökning. S. D. A.: hushållets förstoring.

Digitized by Google

Sid. 189, rad. 3—4: Ni vet således att hon är uppfostrad till overksamhet, att livets verklighet för henne är något orent. Uppl. 1: uppfostrad till verksamhet, tydligtvis meningsstörande tryckfel. Hskr.: overksamhet. S. D. A.: sysslolöshet.

Sid. 189, rad. 18—19: kanske hon då är starkare att bära slaget och lättare lida allt etc. S. D. A: att lättare lida allt. Hskr.: och lättare lider allt.

Sid. 202, rad. 7—8: Jag har förändrat mig mycket, ty jag har sett mer av världen sedan dess. Så S. D. A. I uppl. 1: ty har jag sett, tydligen tryckfel, eljes skulle meningen bli motsatt (ty = därför), vilket här vore nonsens.

Sid. 208, rad 5: Förlåt, omfamning. Omfamning struket i S. D. A.

Sid. 220, rad. 3—5: Jag gör lika mycket i huset som hon, utom det att jag har omtanken och ansvaret, men skillnaden är den att hon har lön och jag har ingen. S. D. A. blott: jag gör lika mycket i huset som hon utom det att jag har omtanken och ansvaret.

- - rad 8: kanske med blygd. S. D. A.: blygsel.

Sid. 225, rad. 17—19: då hörde jag er falk vissla uppe i luften och höja sig mot skyn och han höjde sig på sina vingar tills han doldes i molnen. S. D. A.: då hörde jag er falk vissla uppe i luften höjande sig mot skyn och han lyfte sig på sina vingar tills etc.

Sid. 227, rad 6: och minns att ni endast drömde att jag föll av hästen. S. D. A.: h u r jag föll av hästen.

Sid. 239, rad. 16—18: och lagen är en brottsling som ställer sig på den starkares sida; men det är också de starkare som stiftat lagen. S. D. A. blott: och lagen är en brottsling som ställer sig på den starkares sida.

Sid. 246, rad. 16—17: Tag bort den oskuldens bild ni bär vid ert svarta hjärta. S. D. A.: ni bär vid ert hjärta.

Sid. 247, rad. 4—5: Och för övrigt, jag tror icke mer på mannens kärlek. S. D. A.: jag tror icke mer på kärlek.

Digitized by Google

Sid. 247, rad 23: Och när ni själv nyss. S. D. A.: När ni själv nyss etc.

Sid. 255, rad 5: och jag störtade framåt och sjönk etc. S. D. A.: jag störtade framåt och sjönk etc.

Avvikelser mellan handskriften (akt 1—2) och den tryckta texten.

Sid. 146, rad 2. I innehållsförteckningen står i hskr. fru Margit, i tr. uppl. Margit.

— rad. 5—6: Syster Metta, syster Agnes. De tr. uppl. sakna syster Agnes i personförteckningen; namnet här återinsatt, då rollen, hur obetydlig den är, dock förekommer i stycket.

— rad. 12—13: Kerstin, Sten ej uppt. i hskr., Pagen överstruken, Lagmannen, Lagmanskan sist i förteckningen.

Sid. 148, 3—4: Se på mina händer och dina. Hskr.: se på mina händer och på dina.

Sid. 150, (petit-)rad 3—4: så att hon kan se ut genom fönstret. Hskr.: så att hon ser ut genom fönstret.

Sid. 157, rad 11: fåglarne. Hskr. här: fåglarna.

Sid. 167, (petit-)rad 6: armarne. Hskr.: armarna.

Sid. 169, rad. 8—9: Åja men jag har sett folk som behövde bra mycket med olyckor för att bli lyckliga. Hskr.: bra med olyckor.

Sid. 171 rad. 13—14: När folk äro kära, så äta de inte. Hskr.: så äter de inte.

— rad 17: de blanda sig i blodet. Hskr.: bloden.

Sid. 172, rad 2: Men I han intet förbarmande. Hskr.: Men Ni ha etc.

Sid. 175, rad 3: Om jag kunde lära mig att gråta. Hskr.: Om jag kunde lära mig att skratta.

Sid. 179, rad. 6—8: Jag är uppfostrad i ett hem, där ordning var första och sista regeln. Hskr.: paragrafen.

Sid. 180, rad. 1—2: En god morgon på en god natt, herr Bengt och hans unga fru! Hskr.: herr Bengt och unga fru!

Digitized by Google

Sid. 180, rad 8: morgnarne. Hskr.: morgnarna.
Sid. 188, rad. 8—9: Har jag icke å andra sidan rätt etc. Hskr.: inte.
Sid. 189, rad. 18—19: Kanske hon då är starkare att bära slaget och lättare lida allt. Hskr.: lider allt etc.
Sid. 191, rad 1: skyarne. Hskr.: skyarna.
— rad 5: hästarne. Hskr.: hästarna.
Sid. 191, rad 6: Livet är dock härligt säge vad man vill. Hskr.: säga vad man vill.

*

LYCKOPERS RESA.

Lyckopers resa, sagospel i fem akter av August Strindberg, utkom 1882 hos Adolf Bonnier i Stockholm. Andra upplagan följde 1884, den tredje 1892 (likaledes hos Adolf Bonnier). Fjärde gången omtrycktes skådespelet i Samlade dramatiska arbeten, Romantiska dramer, del 1, Hugo Geber 1903 och femte gången på Albert Bonniers förlag 1912 i förlagets 25-öresserie.

Lyckopers resa har som bekant gjort stor lycka på scenen. Dess premiär ägde rum 22 dec. 1883 på Nya Teatern i Stockholm, där det spelades 76 gånger. På Vasateatern uppfördes stycket 17 okt. 1896 och gick där 65 kvällar. Senast har det i Stockholm spelats på Östermalmsteatern från 9 mars 1907 (32 gånger i följd) och upptogs där åter på programmet vid Strindbergs 60-årsjubileum 22 jan. 1909, vid vilken repris det gick 10 gånger.

Originalhandskriften, efter vilken skådespelet tryckts, är bevarad och tillhör hr Isidor Bonnier. Det är ett manuskript (Lessebopapper) i folio (inbundet i skinnband). Ett par strykningar förekomma i manuskriptet, rättelserna äro få och likaledes ha i korr. blott obetydliga ändringar vidtagits; i det hela är sålunda den i originalmanuskriptet

Digitized by Google

direkt nedskrivna, i klar uppställning och med säker och tydlig piktur avfattade texten densamma som förekommer i de tryckta upplagorna.

Skilda läsarter i olika upplagor.

Sid. 267, (petit-)rad 4: mariebild. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—4: mariabild. Samma form i det följande i hskr.

Sid. 282, rad 17: de gå på varandra. S. D. A. (uppl. 4): de trampa på varandra.

Sid. 321, rad 17: Håll nu mun på dig, här kommer föreningen. S. D. A.: Tig nu, för här kommer föreningen.

Sid. 337, rad 10: ägde även i år rum i dag på morgonen. S. D. A.: ägde även rum i dag på morgonen.

Sid. 348, rad 6: Det var icke någon kurre. S. D. A.: Det är icke etc.

Sid. 363, rad 8: Ett lyckligt folk — — gläder sig då det ser glädjen stråla etc. Så hskr. och uppl. 1—3. S. D. A.: fröjdar sig.

Sid. 369, rad 1: med andra ord. Så hskr. och uppl. 1—3. Uppl. 4 (S. D. A.): med nya ord. Utbytet tydligen gjort, emedan i nästa rad förekommer "andra" och i den därpå följande "varandra".

Sid. 380, rad 6: Eller den lugna hamnen etc. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—4 (4 = S. D. A.): Efter den lugna hamnen, tryckfel.

Avvikelser mellan handskriften och den tryckta texten (varibland tryckfel i tidigare upplagor).

Sid. 267, rad 4: virgine. Uppl. 1—4: virgini, tryckfel. Hskr.: virgine, som synes av det avtryck av noter och text, som här för första gången efter originalhandskriften publiceras.

— (petit-)rad. 24—25. Mariebilden rör på huvudet tre gånger och en stark ljusstråle skjuter ut från hennes huvud. Härtill en not i hskr.: En lucka i väggen bakom bildens huvud öppnas och ett elektriskt ljus släppes in.

Digitized by Google

Sid. 271, rad 1: Ja men jag har två. Hskr.: tre (tänder).

Sid. 272, rad 20: mänskornas. Så hskr. De tr. uppl.: människornas. Likaså i hskr. sid. 273, rad 5: mänskornas, sid. 278, rad 6: mänskorna, sid. 282, rad. 13 och 23: mänskorna; överallt rättat i de tr. uppl. Däremot sid. 27, rad 18, sid. 275, rad 12, sid. 277, rad 18, sid. 281, rad 5 och sid. 282, rad 9 även i hskr.: människor, människornas, människorna, människa.

Sid. 276, rad 2: Gudmor. Hskr.: Gudmoder.

Sid. 277, (petit-)rad 19: Fonden transparent. Hskr.: slår med spöet. Uppl. 1—4: transperant, tryckfel.

Sid. 278, rad. 2—3: se nu in i rummen. Det står. Hskr.: se nu in i rummen. Tablå. Det står etc.

Sid. 280, (petit-)rad. 13—14: Tornkammaren återtar sitt förra utseende. Så uppl. 1—4. Hskr.: sitt första utseende.

Sid. 283, rad 4: och gingo de inte upp etc. Så uppl. 1—4. Hskr.: gick de inte.

Sid. 283, rad 10: min kära Per. Så hskr. Uppl. 1—4: min käre Per.

Sid. 287, rad 14: orene ande. Så hskr. Uppl. 1—4: orena ande.

Sid. 288. Andra akten begynner ursprungligen i hskr. med en sedan överstruken scen där "Elgen" och "Vildsvinet" uppträda och sedan lika modiga bägge springa vid Pers ankomst; av ringa intresse.

Sid. 290, rad 3: huvet. Så hskr. De tr. uppl.: huvudet. Ändringen helt visst på korr.

Sid. 295, rad. 1—2: naturens stora oskyldiga glädje. Hskr.: naturens stora oskyldiga majestät.

Sid. 300, rad. 7—8: om jag inte får äta mig mätt. Hskr.: kan få etc.

Sid. 307, (petit-)rad 10: ökar. Så hskr. Uppl. 1—4: ökas; förmodligen tryckfel.

Sid. 317, rad 9: men när bland dy och grus du skåda fått. Hskr.: grus och dy.

Digitized by Google

Sid. 318, (petit-)rad 9: Fonden stadsvy. Hskr.: Fonden stadsvy. Alltsammans medeltid.

Sid. 319, rad 17: Pest och pultroner! Hskr.: Pest och plutoner.

Sid. 321, rad 16: sanndrömmare. Hskr.: sanndrömmad.

Sid. 323, rad. 12—13: Han brukade alltid bjuda på glögg förr i tiden. Så de tr. uppl. Hskr.: brukar. Rättelsen sannolikt av Strindberg i korr.

— rad 15; Å, om ni börjar sången. Hskr.: vi.

Sid. 324, rad 17: och gör sånt här. Hskr.: sånt där.

Sid. 326, rad 10; vi behöva. Hskr.: vi behöver. 2 rader efter dock i hskr.: vi behöva.

Sid. 329, (petit-)rad 22: Springer. Hskr.: Springer. Folk börjar samlas.

Sid. 330. Som scen 5 förekommer ursprungligen i hskr. en sedermera överstruken kortare dialog mellan Gatläggaren och Skomakaren, vari den förre ivrigt underrättar om att till staden har kommit "Reformatorn, som skall avslöja den gamle charlatanen" och Skomakaren manar till försiktighet: Det är mycket rätt, mycket rätt, men man får inte säga sånt där etc.; icke av intresse, isynnerhet som kontentan av samtalet redan finnes i Gatläggarens dialog med Per i den nuvarande scen 5 (först scen 6 i hskr.).

— (petit-)rad. 1—2: Två trumpetare och en trumslagare komma in och spela upp. Hskr.: — — komma in och spela följande. (Berggren, skotsk melodi n:o 125.)

Sid. 330, rad 13: Det är en bra underlig värld vi leva i. Så uppl. 1—4. Hskr.: vi lever i.

Sid. 336, (petit-)rad: skrivaren. Hskr.: skrivarne.

Sid. 338, (petit-)rad 9: pekar fingret. Så hskr. Uppl. 1—4: pekar finger.

— (petit-)rad 14: Efter scenanvisningen och ovanför dikten står i hskr.: Berggren, nederl. mel. n:o 11.

Sid. 345, rad 1: Är detta den unge kalifens stamtavla? Så de tr. uppl. Hskr.: den nye kalifens etc.

Digitized by Google

Sid. 347, rad 5: Om vi hinna så är det nog bättre. Så de tr. uppl. Hskr.: om vi hinner.

— rad. 6—8: Vi Omar den 27: de, avsvärja härmed högtidligen den romersk-katolska religionen och antaga den muhamedanska läran. Hskr.: avsvärjer — — och antager. Sannolikt rättelser av Strindberg.

Sid. 357, rad 4: Haspla opp du bara. Så hskr. De tr. uppl. Haspla upp du bara. Tvivelaktigt fall, mera sannolikt korr.-ändring.

— rad. 10—11: prise en förste. Så de tr. uppl. I hskr. först skrivet förste, därpå överstruket och skrivet furste, men sedan åter u rundat till ett ö; likaså sid. 358, rad 18: förste; också här — så vitt jag kan finna — först skrivet u, därpå ö omskrivet. Ö därför här bibehållet. Visserligen skriver Strindberg sid 357, rad 12 tydligt och utan ändring i hskr.: fursten. Men då denna inkonsekvens varken i hskr. — där den på grund av tvekan och ändringarna på de båda andra ställena ej kan ha varit oupptäckt för honom — eller i de tr. uppl. han genomsett generat honom, har den också här fått kvarstå. Förmodligen har det för honom varit någon uttalsskillnad mellan "fursten" och "förste". Likaså sid. 361, rad 11: furstarne (som i hskr.) men två rader nedanför förstar. Också på sista stället u skrivet först, men ändrat till ö. Här dock i de tr. uppl.: furstar.

Sid. 364, (petit-)rad 16: Tronen brakar tillsammans. Så hskr. De tr. uppl.: till samman. Ändringen knappast av Strindberg.

— (petit-)rad 25: scenförändringen. Hskr.: changementet. Likaså följ. rad i hskr.: Changement, i de tr. uppl. Tablå.

Sid. 365. Pers monolog i scen 9 på havsstranden lyder ursprungligen i hskr. på följande sätt:

Var är jag? Mitt bröst andas friare! Alla onda tankar fly! — Jag känner en doft som av gamla sagor, jag hör ett sus som fjärran strömmar, marken under mig är mjuk som mossig jord — — Ah! Det är havet! Ensamheten, friheten! Hälsad vare du natur,

Digitized by Google

med din eviga ungdom, din eviga oskuld, en urskog dit ingen människa vågar sätta sin fot! O här vill jag andas ut och glömma att skapelsens träsk kunnat alstra ett sådant monster som människan!

Detta stycke har sedermera överstrukits och den nuvarande till större delen versifierade på föregående blad tillskrivits.

Sid. 365, rad 4: Det är havsstranden! Hskr.: Det är havet!

— rad 6: torkat hjärta. Så uppl. 1—4. Hskr.: dammigt hjärta.

Sid. 368, rad 13: ett hjärta. Så uppl. 1—4. Hskr.: ett människohjärta.

Sid. 369, rad. 16—17: Jo, han tröttnade en julafton och befriade sig från henne. Den senare satsen tillsatt i korr., saknas i hskr.

— rad 20: Och kan han aldrig...? Så uppl. 1—4. Hskr.: Och han kan...?

Sid. 371, rad. 14—15: Ut, min båt, om också målet flyr oss, så låt oss kämpa tills vi sjunka. Så uppl. 1—4. Hskr.: tills vi falla.

Sid. 372, (petit-)rad. 7—8: förgrunden. Hskr.: proscenium.

Sid. 376, rad.1—2: trott dig genomleva. Så de tr. uppl. Hskr.: ha genomlevat.

— rad 4: här får man etc. Hskr.: ty här får man etc. Jfr 2 rader ovanför: ty tro mig.

Sid. 378, rad 8. Härefter i hskr. ursprungligen följande text, sedermera överstruken med blåkrita. Efter Lisas uppmaning med förställd röst utifrån biktstolen: Tala min son! begynner

PER.

Jag har sprungit genom livet som en narr och jagat efter lyckan! Jag fick alla mina önskningar uppfyllda och de skänkte mig ingen glädje!

Digitized by Google

LISA som förut.

Arbeta!

PER.

Arbeta! Det har jag aldrig gjort förr! Det är alltså något nytt livet har att bjuda på! Arbeta! Är det icke tungt det?

LISA.

Det *skall* vara tungt! Dess ljuvare vilan! Gav dig aldrig livet något i behållning?

PER.

Mina dygder gjorde mig högmodig, men mina felsteg gjorde mig mänsklig.

LISA.

Har du begått några felsteg?

PER.

Jag offrade heder och samvete för att komma till makten... och sedan dess har jag föraktat mig själv.

LISA.

Min son! Hör på mig! — Du har icke gjort något språng genom livet ty man springer vackert genom den banan; allt vad du trott dig ha levat har blott varit drömmar, ty tro mig, man vinner inga önskningar med lyckoringar här ute i verkligheten och livet ser icke så ut som du sett det; det är en öken men som har sina blommor, det är ett stormigt hav men som har sina hamnar invid grönskande öar; vill du ännu en gång ut i livet, Per, och försöka det på allvar, så får du se den andra sidan av saken också.

PER.

Hur skall jag lämna mina drömmar — o. s. v. som i texten.

Därpå Lisas replik: Tänk på dina felsteg etc. till sid. 379, rad 5 senare inskrivet i hskr.

Sid. 379, rad 1: Ja, jag ville befria mig. Hskr.: Om? Ja, jag etc.

JOHN LANDQUIST.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

SAMLADE SKRIFTER

AV

AUGUST STRINDBERG

TIONDE DELEN

DET NYA RIKET

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Digitized by Google

Digitized by Google

DET NYA RIKET

SKILDRINGAR FRÅN ATTENTATENS
OCH JUBELFESTERNAS TIDEVARV

AV

AUGUST STRINDBERG

»Mr Pickwick gick några steg bort från de kringstående, och sedan han vinkat sin vän till sig, gav han honom en forskande blick och yttrade i en dämpad, men tydlig och eftertrycklig ton följande anmärkningsvärda ord:

»Ni är en humbug, sir!»

»Vad för slag?» sade mr Winkle och ryckte häftigt till!

En humbug, sir. Jag skall tala tydligare om ni önskar det. En bedragare, sir.»

Med dessa ord vände sig mr Pickwick långsamt om på klacken och gick tillbaka till sina vänner.»

(CHARLES DICKENS.)

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Digitized by Google

Copyright. Albert Bonnier 1913.

STOCKHOLM 1913
A.-B. FAHLCRANTZ' BOKTRYCKERI

Digitized by Google

»För första gången hälsar jag i dag den unga Svea. Jag gör det med vemod, ty jag älskade hennes moder, som i går jordades, och under vars medeltidsdräkt ett svenskt, ett ungdomsfriskt hjärta alltid klappade. Jag gör det med oro, kanhända därför att jag icke känner henne så väl som jag kände den gamla. I alla händelser är hon ung; kanske skola hennes första steg bliva stapplande; det är då vår plikt att stödja henne, och vi skola göra det kärleksfullt; kanske behöver hon ännu en uppfostran; det är då vår plikt att giva henne den, och vi skola göra det ömt, men allvarligt, så att hon en gång för våra efterkommande må bliva vad den hädangångna varit för oss, att hon må bliva, icke blott älskad som den gamla, utan även såsom hon lycklig, stark och fri.»

(HENNING HAMILTON 1865.)

»Ja, mina herrar, penningen är verkligen en makt, och jag kan gärna tillägga, en av de kraftigaste hävstängerna i ett samhälle.»

(F. A. CEDERSCHIÖLD 1865.)

»Jag anser mig pliktig endast förklara, att jag, efter noggrann prövning av förslaget, befann detsamma omkullstörta det bestående, utan att förmå skapa något hållbart nytt, och att det sålunda skall för ett älskat fädernesland medföra ofred och olycka.»

(ARVID POSSE 1865.)

Digitized by Google

Digitized by Google

Illusionernas dagar.

Var det verkligen varmare på första maj för tjugo år sen eller förefaller det oss blott så, därför att vi voro yngre! Den ljusa, breda Storgatan, med dess fond av Skogsinstitutets vackra parkträn, har klätt sig i festskrud, fönstren äro uppslagna, damer i teatertoaletter äta apelsiner och titta i elfenbenskikare på en ensam förbivandrande officer, vilken alls icke känner sig brydd av uppmärksamheten utan gör halt och front samt tager den livliga gruppen i betraktande genom sin lornjett eller, om han följt med tiden, sin pincenez. Det kan hända att han för handen till mössan, men det kan också hända att han ger en förstulen nick och fortsätter sin väg; det finns så många olika sätt att hälsa, på Storgatan. Trottoarerna fyllas med en vandrande folkström, som sakta vältar fram åt Djurgårdsbron. Det är på eftermiddagen och man väntar de kungliga när som helst. Spridda hyrvagnar med familjer rulla framåt gatan; en och annan civil kavalkad kommer som förbud för förtrupperna — vita rockar på svarta hingstar, det är Upplands dragoner; man ser inga ansikten under de stora kaskarna, men det kan också vara detsamma; därpå komma tjänstemännen i det finaste ämbetsverk nationen består sin konung, de hava blåa kläder,

Digitized by Google

damasker på huvudet och flaggor i händerna, det är livvakten (livvaktsexamen är den svåraste näst bergsexamen, ty till den fordras introduktion på Riddarhuset och 6,000 kronors ränta); fotvakterna, som varken hava hästar eller vagnar, få icke deltaga i promenaden, ty man promenerar icke till fots på första maj. Därpå komma rikets herrar. Vilka äro rikets herrar? Konungens informatorer och faddrar, konungens studentkamrater, tionde gradens frimurare, förre kronprinsens adjutanter, kammarherrar och första tenorer. I första vagnen åker rikets förnämsta herre, ädlingen utan fruktan och tadel. Han är den finaste statsman Sverige haft på hundra år. Hans yttre är mycket enkelt, och hans ansikte uttrycker intet ovanligt överskott av förstånd, pannan är smal och låg, de från Oscar I:s tid härstammande husarlockarna krypa fram bakifrån öronen och äro något för långa — som hartassar. Han känner alla statskonstens hemligheter, diplomatiens djup har ingen lodat som han, sina första studier gjorde han vid Karlberg, vilket läroverk han genomgick med heder; han fullkomnade sig sedan som statsman i kronprinsens (Oscar I:s) sällskap under dennes studier i Paris och Vichy, där han hade äran att dagligen se Napoleon III, vilket skall hava haft ett avgörande inflytande på hans senare statsmannaliv. Hemkommen genomgick han Marieberg och kallades året därpå till ecklesiastikminister. Vid Oscar I:s död kallades han samtidigt till utrikesminister i Petersburg, biskop i Linköping och överståthållare i Stockholm, varförutom han icke kunde avsäga sig några hedrande uppdrag i egenskap av ordförande i Kreditbanken, revisor i Kropps stenkolsbolag samt lands-

Digitized by Google

hövding i Skåne. Var och en av dessa sysslor skulle ha tagit en vanlig människas hela arbetskraft i anspråk, men vår statsman ägde ovanliga arbetskrafter. Han är för tillfället icke särdeles populär hos folket, emedan han röstar mot det vilande representationsförslaget, men hos konungen, som också är emot förslaget (det kungliga!), är han i fortfarande förtroende. Vi låta honom nu emellertid passera i sin statsvagn bland andra storheter som nu gått till skuggorna. Så komma rikets fruntimmer. Om dem kunna vi icke yttra oss, ehuru de stå i statskalendern och som sådana skulle kunna hava något inflytande på det offentliga livet.

Folket hurrar hela gatan efter, det rör sig som i en myrstack, fönsterna fyllas, halsar och kikare sträckas fram; en trupp livgardister utklädda till Carl XII:s bussar rida fram och se något brydda ut över den roll de fått sig ålagd; folket hurrar men ser icke ut att vara överväldigat. Så kommer kungen, han ser icke heller överväldigad ut, ty han skrattar högt, öppet, hjärtligt, med den upplyste skeptikerns skratt, som vet huru litet kan roa barn, och han låter så gärna andra roa sig, ty han vill ha roligt själv. Skall han hälsa uppåt fönsterna? Ja visst! Han hälsar alla fruntimmer, unga och gamla, höga och låga, och vad den ensamma officeren icke vågade, det vågar han, han nickar bekant upp till det där fönstret och för samtidigt handen till mössan; han är större statsman än den där med vita håret som åkte i vagnen, ty han vet hur folket vill ha det, och den nya tidens statskonst har han genast antagit: uppriktighet, brutal uppriktighet. »Folket tror inte på humbugen längre, nåväl, vi kungar visa folket,

Digitized by Google

att vi inte heller äro så dumma att tro på den; vi måste nu en gång finnas, efter ni vill så ha det; se här ha ni oss sådana vi äro. Vad mer? Här har ni Carl XII:s drabanter! Inte tror jag på dem och inte ni heller, men de äro roliga att se på! Se på dem då! Här ha'n I mina goda vänner, rikets herrar! De förstå sig på en god middag och säga inte nej för ett glas! Här har ni piprensarn i röd mössa! Jag har upptagit honom i min omgivning och satt honom bland rikets herrar! Tycker ni inte han ser livad ut?» Ändlösa hurrarop för piprensarn!

Men vid konungens vänstra sida rider en ung man. En blekhet som antyder stora passioner vilar över de verkligt fina dragen, ett par utsökta mustascher beslöja lagom en mun med ett skeptiskt, men icke cyniskt leende, ögonen fladdra som gaslågor, ty de hava ännu icke bestämt sig för något visst uttryck, men man ser att de söka vila för att i lugn få genomtränga denna orediga massa av hjärnor som kräla fram på trottoarerna och på vilkas tankar om saken man icke kan vara säker.

Det är gunstlingen. Han har en lysande bana för sig, är adjutant hos konungen, kapten vid gardet, och väntar när som helst ett regn av utnämningar. Han känner kungens tankar, men delar dem icke fullständigt. Han är också skeptiker, men han känner en gryende pliktkänsla, som bjuder honom vara något annat. Han vet att kungen tänker så här, nu då han rider fram på Djurgårdsbron:

»Ni hurrar åt mig, därför att ni tror jag skall skänka er en ny fri författning, men jag kan inte skänka er någon frihet, och sannerligen jag ville det heller, åt ett sådant sällskap som hurrar åt min

Digitized by Google

piprensare, och äro så okunniga i rikets grundlagar att de tro jag har makt att skänka något; ni hurrar åt kungen, därför att ni ser han inte är dum, utan kan skratta med åt kungligheten, då han låter spela Menelaus på nationalteatern. Bröd och skådespel! Bröd har jag inte, men skådespel ger jag, som ni få betala själva! Ni vill ha humbug! Här har ni den!»

Gunstlingen har sedan en tid oroats av aningar om att det icke är fullt moraliskt att understödja den nya stormakten humbug, ty för det första är det icke så avgjort att alla vilja hylla den, och för det andra finns det svaga huvuden som icke förstå ironi.

Men nu dånar musiken från Blåporten, folkmassans blickar söka den omtyckte monarken och gunstlingen känner sig för en stund värmd av de korseldar som gå förbi honom till hans höge granne.

*

Dagen därpå kunna vi söka upp gunstlingen, greven och adjutanten i en studiekammare långt uppe på Regeringsgatan. Han har insett att hans bildning icke räcker för de strider som förestå, han känner huru genomfuskade hans skolår varit och han har beslutit göra om alltsammans. Han har sökt upp sin gamle lärare och sitter nu på dennes skinnsoffa insvept i ett moln från dennes tobakspipa. Här är det bara min kära Johan och rektorn och resolvera Cornelius, ty greven har insett att utan klassiska studier, dem han försummat, kan man varken förstå eller göra sig förstådd på Riddarhuset, där han har säte och stämma. Han är visserligen nog upplyst att

Digitized by Google

inse romarspråkets brist på egentligt värde för sig, men han känner också nödvändigheten av att icke kunna mindre än de andra.

Han inser humbugen, men han känner dess bindande makt; glosor och deklinationer tuggar han som den sjuke i ett slags hjältemodigt trots tuggar sina piller, emedan han tror på deras inneboende kraft. Vilka själsmarter för en ung självverkande själ, som i sin mannaålders kraft kände alstringsförmågan hämmas genom denna instuvning av främmande gods, som icke alls kunde få några beröringspunkter med hans egna avsikter. Men när han fick en bra fras, lade han den åsido för att ha till hands i det stora slaget, så att han till slut hade en hel liten vapensamling av »væ victis», »etiam si omnes, ego non», »timeo Danaos et dona ferentes», »plus esse quam videri», »ille faciet», varmed de lärde officerarne på Riddarhuset brukade beskjuta varandra. När han gick uppför trapporna till lektionen kände han sig förödmjukad, rädd som en skolgosse för sin läxa, och han tänkte mången gång kasta av den besvärliga och som han stundom tyckte falska rollen och vända om, men han höll ut; hela hans ställning i livet var ju så falsk!

Och han höll ut!

*

Den stora dagen var inne. Aldrig hade man sett så mycket adelsmän samlade på Riddarhuset. Stora och små statsmän, högre och lägre officerare, unga ärelystna extraordinarier, som nu skulle skaffa sig ett par billiga sporrar. Så mycket smörja här

Digitized by Google

pratades, så mycken förfalskad svensk historia, så mycken chauvinism, sabelskrammel, uppgrävningar, trumvirvlar. Leipzig och Lützen, till och med Pultava, Hannibal och Carl XII, Gustav II Adolf och Epaminondas, Tocqueville och Guizot, Boströms statslära, Sturar och Vasar, men först och sist: Svenska Folket. Huru mycken lysande okunnighet, huru många glosor och verser ur Virgilius, Esaias Tegnér, Horatius, Homer. När någon yttrade ett förståndigt ord blev han nedtystad. Känslosträngar värderades mest. Gamla ruinerade regementsofficerare lade upp sig som oxar på slaktbänken, erbjödo sina hjärtan på fosterlandets altare, förbannade sig på att fosterlandet skulle störta samman med dem; inbitna stockaristokrater blevo rabulister som talade mot konung och regering; gamla syndare blevo religiösa på nytt och bitar ur gamla och nya testamentet haglade. Värst voro vältalarne. »Vår Herre söker människan på många vägar! Kanske skall från det stora, lojala, i fred åt sig självt (det är: åt landshövdingarne!) lämnade folket genom oss, dess främsta söner (o blygsamhet!), ett ångestrop tränga fram till tronen; kanske läser konungen redan däruppe i höganloftssal domen över edert förslag i samma eldskrift som vi se låga på dessa murar (karlen var nu faktiskt galen!): Mene, mene thekel upharsin, jag haver vägt dig på ena våg och funnit dig för lätt.» Denne man ansågs vara bland de styvaste.

Somliga svepte sig i svenska riksbanéret och föllo framstupa med 25 dolkstyng framför lantmarskalken, andra kastade sig på knä och gjorde bön vid Carl XII:s stövlar, men de aldra mest patriotiska framröto sin passionerade kärlek till foster-

Digitized by Google

landet som älgar i brunsttiden. Den som hörde allt detta kunde i sanning fråga sig den obesvarade frågan: tro de på vad de säga? Eller äro de besatta! De voro nog besatta, ty det blir människan då hennes heligaste intressen sättas på spel: de egna.

Vår unge greve, som tyst åhört detta oväntade vrövel, gjorde den anmärkningen, som man så ofta får göra, att utlänningarne voro de största patrioterna och mest hemma i svenska historien: han hörde sålunda sina gamla wirakamrater, greve Hotch-Potch av Hotch-Potch, baron de la Patrie, baronerna Fibelhausen, Pffefferkorn, von Snabelstiefel och Mühlenburg bita omkring sig som hungriga vargar, dem man berövar sitt byte. När den förrumlade ryttmästar Pott förklarade sig vara amicus Plato, då föll sista illusionen för vår unge statsman. Han hade sitt tal utarbetat och inlärt, men innan han fick ordet, hade hela svärmar av vältalare sagt allt vad han ämnade säga, begagnat nästan samma uttryck, använt alla hans latinska citat, alla hans svenska versar; alla regentlängderna voro åtgångna, så att det bara fanns några stackare kvar som voro obrukbara såsom Johan III, Sigismund och Carl XIII. Detta bragte honom på underliga tankar. Hur kunde alla dessa hjärnor just komma på samma idé som han. Kanske det inte var några idéer? Mycket möjligt. Var det ord då? Ja, det var det! Det var ord!

Efter en sömnlös natt, under vilken han genomtänkt sin ställning och funnit den falsk, skrev han om sitt tal. Enkelt, anspråkslöst, på sak. Men när han genomläste det, befann han sig ånyo i en falsk ställning, gent emot den kungliga vännen, ty han hade talat för det förslag, som denne ogillade, och

Digitized by Google

han talade för det med övertygelsens hela styrka. Hans hjärta kämpade ut sin strid, han räddade sin själ och gick upp att begära ordet. Det var ett ögonblick, som kunde ha haft stor betydelse, om ödet så velat. Han började med att granska skälen till motståndarnes farhågor för det nya förslaget. Han fann den befarade demokratien icke allenast ofarlig, utan önskvärd: »att folket med de inom detsamma levande, i civilisationens tjänst arbetande krafter skulle bliva härskande och styrande, däri» föreställde han sig, »skulle ridderskapet och adeln desto mindre finna något lyte hos förslaget, som r. o. a., med aristokratien på sin fana, alltid förfäktat, att det bästa inom samhället skulle vara härskande, och något bättre än folkväldet i nyss angiven mening torde svårligen kunna uppställas; vartill kommer det på en gång livande och stärkande och med klokhetens fordringar överensstämmande i att omfatta de intressen och tendenser, som äga en framtid, och folkväldet är ett intresse och en tendens, som äger framtid!»

Det var ett mene thekel, det, på väggen, men det såg ingen, icke en gång den rasande galningen! Det skulle ha slagit blixtar för ögonen på gamla och unga, men de voro blinda, och sådana ord på Riddarhuset hade man aldrig hört och därför satt man och gapade och teg. Men han gick på. Förslagets motståndare, som dragit fårskinn över sina rävpälsar, hade beklagat (med utbrända hjärnors dråpliga slutledningsförmåga) att valcensus till andra kammaren vore för hög och att detta missförhållande skulle skapa en klass uteslutna, vilka kunde bli farliga! Greven (lämnande fårpälsarne opiskade) ansåg att

Digitized by Google

dessa uteslutna icke nu voro angelägna om delaktighet i representationen, men »skulle förhållandet i detta avseende förändras, så kvarstår ju alltid möjligheten att nedsätta eller ock alldeles borttaga denna census, en åtgärd, som jag för min ringa del och från min ståndpunkt skulle med glädje hälsa».

Hava vi skrivit de orden i guld, hava vi hållit den mannens minne och ära i helgd? Vad ha vi gjort, vi demokrater, som aldrig kunna hålla ihop! Ingenting, ty vi älska icke att kanonisera — sådana!

Han slutade sitt anförande utan att ha sagt ett ord på latin, eller läst upp någon vers, blott med uttalande av den övertygelsen, att konungamakten skulle »genom en innerligare anslutning till folkviljan, vinna i förmåga att föra landet framåt». Hans tal mottogs med tystnad, åtminstone bevarar icke det tryckta protokollet något minne om bifall eller missnöje.

*

Klockorna ringa förstgången i Jakobs kyrka, en vacker söndagsmorgon i maj. Karl XIII:s torg vimlar av unga och gamla, kvinnor och barn. En trumvirvel höres från östra allén, en till, och snart stiger från torgets alla hörn virvel på virvel, det spinnande ljudet har ett egendomligt inflytande på de oordnade massorna; det ser ut som varje trumma vore en spinnrock, vilken samlade ändar från den orediga totten, drog ihop dem och lade dem upp på tenen! Uniformerna draga sig ut från de civila massorna och samla sig kring varje trumma, först i en svart massa, i vilken man ännu ser här och där en in-

Digitized by Google

stucken vårklänning eller tyllhatt, vilken dock snart frånskiljes, då de svarta uniformerna ordna sig på rader. Det är Stockholms frivilliga skarpskyttar, 2,000 man av de 40,000, som nationen själv satt upp. En folklig armé på 40,000 man, som icke står under krigsartiklarna! Vilken stormakt mitt i staten, lika stor som hela indelta och värvade armén tillsammans! Det var dock en idé! Kände vi det så livligt då? Och varför tröttnade vi? Dansade vi för mycket, sjöngo vi, drucko vi för mycket punsch! Vi ledsnade, icke för grinets skull, utan därför att vi tröttades med onyttig paradexercis; vi kurtiserades nog och fingo stå vakt utanför slottet, när garden voro på manöver, men vi fingo aldrig skjuta annat än med lösa patroner. Kanske det fanns djupare orsaker. Insågo vi det tomma i sysselsättningen; funno vi humbugen, upptäckte vi, att det hela var lärt på några timmar, som yrkesmilitären begagnade år till, och ändå icke blevo fullkomliga, ty det kan man aldrig bli i den saken, vilken är den enda på jorden, där man begär fullkomlighet. Eller upptäckte vi några dolda motiv? Gud vet, men tröttnade gjorde vi, det göra vi nu så ofta. Äro vi gamla, månne, och längta till ro? Lärde vi något? Ja, en stor sak, att allmänna värnplikten var ett attentat mot folkfriheten, att den var en lömsk förrädare, som under frihetens lånade fana ville lägga ett folk i träldom; det lärde vi, och därför voro vi beredde, när den gjorde sina första anlopp; vi kunde svara dem, att vi ej trodde på det fosterländska i deras två års kasernering, då vi visste att deras skräp kunde så lätt inläras på lediga stunder.

Emellertid, våra kompanier stå uppställda; släk-

Digitized by Google

tingar och vänner nicka avsked och återseende till gärdet.* Är det det nya statsskicket eller »representationsförslaget», som vållar denna demokratiska anordning? Här står lektorn bredvid gymnasisten, grosshandlaren bredvid drängen, fabrikören vid gesällen. Studenter, unga ämbetsmän (dock högst få!), artistelever, smedsgossar, kontorister, skolungdom råkades här i en brokig blandning. Ståndsskillnaden var då verkligen upphävd? Ja, till en tid! Vad vi voro demokratiska, entusiasmerade, förhoppningsfulla! Själva militären, den mest aristokratiska, den mest hatade och fruktade var ju faktiskt nedsatt, då vi visade, att vi kände alla deras hemligheter; vi hade ju till bataljonschefer officerare från konungens egna livgarden, kaptener och majorer i riktiga uniformer med guld och silver. Ja, men vi ha också en bataljonschef, som icke bär konungens livré. Där rider han, hög, nedlåtande och allvarlig, allvarligare än då vi sågo honom vid konungens sida den första maj för ett år sedan. Greven har tagit avsked, avlagt bottmoller och vapenrock med guldtränsar. Han är iklädd den enkla, svarta skarpskytterocken och de fula blåmelerade bojbyxorna; hans bröst ser friare ut sedan de blanka knapparne och de lysande ordnarne äro borta; han andas lättare och bär huvudet högre; det glada leendet har försvunnit, men blickarne äro lugnare, ty de ha funnit ett mål. Vad har hänt? Det vet man icke! Ty skvallret och lögnen

* Här måste jag begagna tillfället upplysa alla språkforskande bönder, att en stockholmare aldrig säger »gelet» för gärdet, vilket däremot alltid säges av resande västgötar och smålänningar, som befolka våra hamnbryggor och vilka visst icke vilja räkna sig som stockholmare, Gud bevars.

Digitized by Google

äro syskon! Att han kommit i onåd, det är tillräckligt! Han har nedlagt sin militär- och hovsyssla, ingått i en bankdirektion och är ledamot av den nyvalda andra kammaren, det har man sett! Man har också sett huru kungen mottagit en million i nationalbelöning för den erhållna friheten.

Och nu är han bataljonschef vid skarpskyttarne. Är han intim med dem, söker han deras gunst! Han tyckes snarare erbjuda dem sin tjänst och är medveten om att de stå i skuld till honom. Behöver han dem? Nej, icke han dem.

Men hatet kallar honom demagog!

Klockan ringer igen i Jakob. Trummorna röras, kompanierna sätta sig i rörelse åt Ladugårdslandet till, släktingarne bilda eftertrupp och tycka att stegen äro så lätta när trumman går. Och på gärdet! Nya bekantskaper vid frukosten, erfarenheter under beröring med andra samhällsklasser, som man aldrig träffar annars inom stadens murar; här är så högt i tak, här kan jag gömd bakom uniformernas skyddande likhet tala med min skomakare om annat än räkningen, här kan gymnasisten se att lektorn är en människa och icke en kvarn, bokhållarn upptäcka att patron också tycker om en sup. Och denna känsla av frihet från kyrkotukten. Man hör alla stadens klockor kalla till den officiella gudstjänsten, men vi hava dispens, vi få bryta sabbaten som Frälsaren, därför att det är en plikt vi fylla, en plikt, som är erkänd av samhälle, stat och kyrka! Och när vi hålla vår korta gudstjänst i den stora fyrkantiga kyrkan, vars väggar utgöras av dubbla led med levande människor och vars tak är en vårhimmel, då äro vi uppriktigt andäktiga; och när vår korpral

Digitized by Google

stiger fram och läser sin lovsång till den Evige utan att nämna namnet på någon människa, han må ha varit aldrig så stor, då känna vi oss som separatister, vilka flytt från statskyrkan, vars högmodiga kupoler vi kunna se över hustaken; vi kunna göra vår gudstjänst, vi 2,000 medborgare, utan präst. Samma dröm som att vi en gång skulle kunna försvara oss (icke göra krig!) utan militär.

Det var drömmar, det är sant, men man drömmer endast om morgonen; nu ha vi vänt oss mot väggen och snarka som om natten aldrig skulle bli morgon mer.

*

Tidningen Aftonbladet innehöll en afton följande ledare under rubrik: En ny tid randas! Det nya statsskicket, som alltid hade sin varmaste försvarare i oss, har redan visat sina hälsosamma frukter på alla samhällslivets områden. Vår industri och vårt affärsliv, som på tjugu år icke visat några livstecken, har plötsligt vaknat och som genom ett trollslag hava hundratals bolag uppstått, dessa väldiga hävstänger i civilisationens tjänst, vilka med kapitalens förenade krafter funnit den Arkimedespunkt, varmed jorden kan röras. Tusentals idoga arbetare hava genom dem fått ett lättvunnet bröd och våra små kapitalister ett gott intresse på sina pengar.

Själva modernäringen jordbruket tyckes liksom andas lättare och skördarne gunga sina gyllene ax under de nya friskare politiska vindar, som nu blåsa över riket, så att hans örter måga drypa; fett och hannog flödar ur lantmannens korn, sedan genom de nyinrättade landstingen (ett upplivande av våra

Digitized by Google

urgamla landskapsting) självstyrelsen blivit en verklighet och sedan de nyöppnade järnvägskommunikationerna underlättat samfärdseln.

Men icke blott de materiella intressena utan även de andliga hava varit föremål för våra nya lagstiftares omsorg; sålunda har folkundervisningen, som hittills varit ett styvbarn, blivit upptagen bland sköte-barnen, särskilt veta vi huru som huvudstadens folkskolor blivit omorganiserade, så att lärarne numera hava 800 kronor, varigenom denna ganska betydliga kår erhållit rösträtt till riksdagens andra kammare... o. s. v. Ett nyvaknat intresse för det politiska livet spörjes från alla håll o. s. v.

*

Utdrag ur protokollet hållet vid taxeringskommitténs sammanträde i femte taxeringsdistriktet d. 0:e i 0:e 0000.

Byggmästaren Husberg ansåg för sin del, att mureriarbetarnes ställning genom det förändrade statsskicket och därmed förbättrade konjunkturer blivit sådan, att man med full säkerhet kunde uppskatta deras inkomster till 800 kronor.

Bryggaren Maltholm var övertygad om att ölutkörarne, vilka med förbättrade villkor, en följd av de uppblomstrande näringarne, numera kunde med all säkerhet påräkna en årlig inkomst av 1,000 kronor eller allra minst 800 kronor.

Brädhandlaren Sörgren instämde vice versa med bryggar Maltholm rörande de 800 kronornas tilllämplighet även på kransågare med dagspenning.

Rektorn för stadens folkskolor avlämnade en av

Digitized by Google

honom egenhändigt upprättad lista över lärarne med uppgift på deras löneförmåner.

*

Byggmästar Husberg är chef för nittonde skarpskyttekompaniet. Skarpskyttarne äro numera en erkänd stormakt. De ha fått statsanslag; kungen rider ut och skrattar åt dem ibland, och en gång tog han dem med sig på en stor manöver till Drottningholm, där de fingo marschera hela natten och ro kanonpråmar följande dag, varpå de lades i en skog, där varken hördes hund eller hane; utan mat eller dryck blevo de här i regnväder liggande till eftermiddagen, då de fingo upplysning om, att striden var avgjord och slut. Ledsnade de ändå? Nej, intresset levde och levde upp med ett alldeles spritt nytt liv.

Byggmästar Husberg sitter vid sin kaffefrukost en vårmorgon och läser i bladet, att skarpskyttarne skola rycka ut på gärdet nästkommande söndag.

Korpralen på nittonde kompaniet, verkmästar Hagberg, som också läst morgonbladet, har skyndat till chefen för att få order.

— Gud bevare herr kompanichefen!

— God morgon, korpral!

— Är det några order?

— Jo, vi ska rycka ut om söndag!

— Går inte!

— Varför det då?

— De tusan djävlarna (han anser sig ha rätt att svära som militär) ha satt bort sina uniformer.

— Hos pantlånarn?

— Jo säkert. Det har varit en svår vinter för murarn och fjolåret var inte det bästa i sin helhet;

Digitized by Google

de säga att de inte förtjänte mer än högst 600 kronor.

— Å, håll mun! Jag vet vad de förtjänte, jag, för jag sitter i taxeringen. Tag ut paltorna emellertid! Vad kostar det?

— Ja, jag vet inte vad de ha fått, men nog går det till pengar. Det värsta är att gevären också...

— Gevären? Som de ha lånat av kronan. Hagberg går genast omkring och bär upp alla pantsedlarne, kallar hela surven till ställning ner på Klara materialgård söndag morgon klockan sju och säger till att uniformerna vänta dem på stället.

— På stället?

— Ja, de få klä sig på gården! Jag lämnar inte ut uniformerna annars. Se så! Marsch!

*

Hagberg går, men kommer igen på middagen. Han är trött och arg.

— Nåå?

— Ä, de säga att de ge fan alltihop, för det är inte trevligt längre.

— Har Hagberg tagit ut uniformerna?

— Ja, så många det fanns sedlar på. De d—a hade gått och sålt sedlarne också!

— Nå, men varför vill de inte komma, de andra då?

— De tycka det är odorvigt att gå ut i hettan och slita skodon utan att få en bit mat till frukost.

Chefens ansikte klarnar.

— Hagberg! Tag en droska och åk omkring till de lymlarna och säg att jag bjuder dem på frukost

Digitized by Google

till Ladugårdsgärdet om söndag kl. 11, men att samlingen sker i torget med uniform. De som sakna uniform få ta bara mössa.

— Ja, men de ha gått och murat i mössan.

— Nå så köp ett par dussin mössor! Men gå först till fru Lorentz och beställ frukost. Förstår Hagberg sig på det?

— Åja, så där!

— Löskokta ägg, kräftor, pannkakor, öl och brännvin. Är det klart? Höger om marsch!

Underligt var det, men nog var nittonde kompaniet fulltaligt i torget om söndagsmorgonen.

Efter frukosten beredde chefen sitt kompani en överraskning. En hyrkalesch inneslutande chefens maka, barn och pigor anlände till lägerplatsen i Fågelbacken. En korg med portvin och ett hundra femtio glas lyftes ur vagnen. Chefen känner sig uppmanad att hålla ett tal till kompaniet. Talet måste vara politiskt. »Det nya statsskicket hade gjort en oblodig revolution; det fanns inga samhällsklasser numera; arbetsgivare och arbetstagare voro fria medborgare, jämbördingar, ty de ägde båda samma politiska rättigheter, de heligaste rättigheter en nation kunde äga; talaren hälsade därför sina kamrater, ty de voro kamrater både i militäriskt och politiskt avseende och hoppades att de skulle som politiska personer visa samma nit och intresse som militära; talaren såg detta senare nit ådagalagt genom den fulltalighet som kompaniet i dag gjort gällande på ett sätt som intet kompani och han hoppades att se dem lika fulltaliga och nitiska då de snart skulle samlas till valurnorna.»

Digitized by Google

— Vad är det för rättigheter? frågade murar Pettersson sin granne.

— Det s—r jag i, sade denne och öppnade kurtis med sin »kamrats» huspiga, varöver frun och dottern blevo galna och läto köra hem till stan.

Vid nästa prövningskommitté inlämnades 500 klagomål från Stockholms mureriarbetare över för hög uppskattning. Med siffror »sökte de göra troligt» att ingen enda förtjänat mer än 600 kronor. Besvären ogillades, emedan de dels kommit in för sent, dels voro behäftade med formfel.

Om hösten valdes byggmästar Husberg till ledamot av riksdagens andra kammare. Hans politiska verksamhet utmärker sig för en strängt konservativ riktning och han tål inga onödiga nyheter, allra minst i grundlagen, vilken han finner vara fullkomlig. Han har talat en gång i kammaren; det var mot allmänna rösträtten. Han hade med egna ögon sett huru politiskt omyndiga de arbetande klasserna voro och han kunde se huru de, begåvade med rösträtt, skulle fösas som djur till valurnorna, liggande i händerna på politiska vinglare. Byggmästar Husberg blev på grund därav invald i konstitutionsutskottet och erhöll Vasaorden vid sista jubelfesten.

Men mureriarbetarne erhöllo vid nästa taxering nedsättning på sina kontributioner, så att de numera endast behöva skatta för 500 kronor, varöver de blevo mycket glada. Nittonde kompaniet upplöstes, »sedan den allmänna värnplikten gjort skarpskytterörelsen onödig», efter vad byggmästar Husberg förklarade vid upplösningssexan.

*

Digitized by Google

Men vår unge greve? Han fick aldrig se det nya statsskickets frukter, de goda tiderna, industriens blomstring, bolagens välsignelse, växelrörelsens omfång, folkskolans vård, religionsfrihetens utsträckning och den unga Sveas uppfostran av de gamla ädlingarne utan fruktan och tadel; han fick aldrig se det nya riket, ty han dog i sin ungdom, med sina vackra förhoppningar och fasta tro. Han fick aldrig se huru våra unga förhoppningar jordades, han fick aldrig se »ångerns dagar», då folkhjältarne, hans gamla vänner, som stigit på arbetarnes axlar till en politisk ställning och 1,200 kronors inkomst, lämnade dessa arbetare i sticket och sökte generalkonsulat, han slapp se huru framåtskridandets nyliberala parti blevo ångerköpta och tröstade sig med kommendörsband över försummade tillfällen, och det var kanske lyckligt för honom.

Men bar det nya statsskicket dåliga frukter? Troligen icke! Att rikets fyra miljoner jordbrukare fått övervikt över dess halva miljon stadsbor, det är ingen dålig frukt. Att städernas från det stora moderlandet lösbrutna kommuner, med lösbrutna, främmande och underordnade intressen kommit i strid med landets sannskyldiga besittare och brukare, det är icke annat än en naturlig följd av en ojämn utbildning hos innevånarne i stad och på landet, och den striden kan endast lösas genom att städerna underordna sig eller lösgöra sig.

Det var nog icke statsskicket, som gjorde det nya riket; det var kanske något annat. En epidemi, en rubbning i den politisk-ekonomiska jämvikten, en äventyrarlusta, kommen från okända håll, möjligheterna att strafflöst göra orätt vinst på laglig

Digitized by Google

väg, snopenhet efter uppfyllda önskningar, trötthet i rättskänslan, dåliga föredömen, understöd uppifrån. Gud vet allt vad det var, men det var någonting, det är säkert.

Digitized by Google

Svenska Folket.

Det anspråkslösa, försynta och hyggliga Svenska Folket är troligen det mest representerade av alla folk; det uppträder numera, sedan regeringen förklarat den folkvalda representationen sitt höga missnöje, och uppfunnit de ambulatoriska riksdagarne i stationshus vid dukade bord, mest i landshövdings- och banvaktsuniformer, men kan även synas i bara frackar och benor i nacken på galaspektaklen, i djup sorgdräkt vid likbårar, isynnerhet alla kungliga, i studentmössor vid jubelfester, och för övrigt vid alla stora middagar där det finns tre sorters vin och en Vasaorden.

Hans majestät skall inviga en ny bibana uppe i Kolbottens bergslag; det är visserligen bara en enskild smalspårig banbit, men den har statsanslag och grundlagarne ålägga som bekant konungen att övervaka all hushållning med statsanslag. Ryktet sprider sig som en elektrisk gnista och Svenska Folket skyndar att infinna sig efter spann i landshövdingemössa, i kalesch och landssekreteraruniform, på kärra i länsmansornat, till fot i prästkappa och på dressin i banvaktsmundering; chefen för Kolbottens militärdistrikt med stab kommer ridande, de indelta soldaterna omringa stationshuset och banvakterna bilda

Digitized by Google

en oöverskådlig och entusiasmerad folkmassa bakom dessa.

Kungen kommer. Smörgåsbordet angripes. Soppan serveras. Korkarne smälla. Fågeln är uppäten. Champagne! Tal! — En ny pulsåder är öppnad (= en ny åderlåtning)! Nytt blod (= pengar) skall strömma genom den svenska statskroppen, vars hjärta ligger på Slottsbacken; nationen (d. v. s. järnbruksbolaget Kolbotten) skall andas lättare, då nya syremängder tillföras. Talaren känner sig lycklig och rörd av den hyllning som hans trogna folk (de otrogna synas icke!) visat honom! Höjer sitt horn (= champagneglas) för Kolbotten, en urgammal härd för svenskmannatrohet. (Obs.: alla nya järnvägsstationer äro sådana härdar.)

Fanfarer; folket (banvakterna) sjunger Ur svenska hjärtan.

Landshövdingen har ordet. Svenska Folket har alltid älskat sina konungar (såsom Erik av Pommern, Albrecht av Mecklenburg, Christian II), och stridit och blött för dem (mycket sant!); Svenska Folket, vars representanter talaren ser samlade här (talaren tror sig se riksdagsmän genom champagneglaset), har alltid varit troget sina konungar (såsom Erik av Pommern, Erik XIV, Gustav III, Gustav IV) och skall alltid förbli så. Järnvägarne äro en bild av denna trohet, ty de förena konung och folk med järnband, svenska järnband (gjorda i England). Detta band skall alltid (genom lättade trupptransporter) sammanhålla konungafamiljen och folket, de skola lättare kunna så att säga umgås med varandra och de skola lära känna varandra i botten (på glaset). Vi ha sett ett yrvaket barbariskt folk nyligen bära

Digitized by Google

hand på en ädel furste och tillåtit sig ett nesligt mord (avrättning); Svenska Folket har aldrig burit hand på någon konung (utom de sju som vräktes i en brunn vid Mula ting och utom Carl XII, Gustav III och Gustav IV) och därför är också Svenska Folket det lyckligaste i Europa (vilken lycka är så stor att den icke kan bäras här hemma, utan måste njutas i ett annat land, Amerika).

Fanfarer! Omigen Ur svenska hjärtan!

Landshövdingen blir kommendör. Byggnadschefen får vasen och banvakterna brännvin!

Militärdistriktets chef anser i ett bildrikt tal att järnvägarne skola bidraga till folkupplysningen, (den s a n n a folkupplysningen nämligen) genom vilken allenast vårt folk kan lyckliggöras med den allmänna livbeväringen, vilken å sin sida skall sätta nytt liv i nationen, hämma utvandringen (betala officerarnas skulder) och borttaga den sista rest av råhet (= självkänsla) som ännu kan finnas från förgångna tider (genom det bildande umgänget med befälet).

Kyrkoherden tror att järnvägarne (till Kolbotten) skola stadfästa den sanna religionen (det finns bara en sådan!), att den rena läran (Augsburgska bekännelsen) skall återvinna de förlorade och att tronen skall få ett säkrare stöd.

Vagnarne rassla fram. En folkskolelärare uppläser på perrongen ett versstycke från »de djupa lederna» till konungahuset. Han blir på stället utnämnd till seminarierektor, oaktat hans protester (tysta) att han icke vill övergiva detta folk, som han älskar så högt, och den ringa plats han valt för sin del.

Tåget avgår. Indelta armén hurrar icke, ty man

Digitized by Google

har glömt ge dem brännvin. Den oöverskådliga folkmassan (banvakterna) hurrar.

Skott. Regementsmusik. Flaggor.

*

Men ute på åkern går bonden bakom sina oxar och kör i trädan. Vad den jorden är hård; kokorna rulla som stenar ner från fårornas ryggar, oxarna spjärna i leran så att man hör hur det knakar i deras halsar; eftermiddagssolen bränner hett som ovett på bondens rygg; hans bruna hand håller plogskaftet som ett roder; svettdropparna pärla från hans panna och falla så tyst i den öppnade jorden.

Han stannar, ty han hör ett buller som han icke känner; oxarna sätta mularne i vädret som om de ville lyssna med näsborrarne; nu dånar det uppe i skogen, dån och rassel, rassel och dån. Oxarne sätta svansen i vädret, plogen ryckes ur sin bana, bonden släpper taget och nu bär det av över trädan, in i höstrågen, där en lång gata, rät som en järnbana, drages ut.

En kammarherre, som haft den lyckan att först få syn på det roliga uppträdet, måste fästa sina grannars uppmärksamhet på detsamma. Synen är för befängd och väcker allmänt bifall.

Gapskrattet dör i en vacker granitskärning, men bondens förbannelser, de dö icke!

Men tåget brusar fram igen och lämnar efter sig en svartblå rökstrimma av stenkol och havannatobak.

— Det är ett vackert land, vi ha, herr landshövding!

Digitized by Google

Landshövdingen saknar större vattendrag, ty han är född vid kusten.

— Vad säger överintendenten över Svenska Folkets oljefärgstavlor och akvareller?

Överintendenten anser att åkrarne störa tavlan (såsom tavla).

De störa verkligen, ty de stå så torra, så torra. Vår Herre har icke givit regn på sex veckor och landshövdingen kommer icke med sin femårsberättelse förrän om tre år, så att det kan nu icke hjälpas.

Men druckna ögon hava icke märkt, att ett moln stigit upp i vindsidan. Det är icke större än en hand, men det är en stor svart hand som lägger sig tung över solen, och snart ser himlen ut som en stenkolsrök. En blixt öppnar en sluss, och nu häller regnet ner i de öppna festvagnarne. Inga paraplyn! Hovmarskalken är i förtvivlan! Signalera lokomotivföraren! Han hör inte! Regnet piskar ner sotet på gula band och blå och gröna. Plymagerna lägga sig som våta höns på hattarne, uniformsguldet blir grönt, ty det är bara 8 karat, sablarne rosta, havannacigarrerna släckas, trafikchefen springer över barriären för att stoppa, men fastnar i koltendern. Tåget rusar fram, fram och överröstar kammarherrarnes förbannelser. Men ute på åkern står bonden med mössan i hand och välsignar himmelen som gav honom ett välsignat regn.

*

Ett bland de mest obehagliga och oftast förekommande åligganden Svenska Folket har, är att sörja vid likbårar. Svenska Folket står sörjande vid hans likbår, och detta oaktat bårarne redan för 50 år

Digitized by Google

sen utbyttes mot likvagnar. Att det nu skall stå vid alla kungliga likbårar, det är dess fördömda skyldighet, ehuru vid sådana tillfällen dess tjänstgöring åtages av en annan mycket anlitad person, en viss Svea, om vilken man för övrigt ingenting känner. Men dör en aktörsstrunt som råkat propsa sig till sextusen kronor och huvudrollerna, då måste Svenska Folket fram; dör någon som har gjort många versstycken, målat oljefärgstavlor eller modellerat, så måste folket fram och stå och sörja.

Det var en gång en ung student som hade sina anledningar att lämna Uppsala. På nedresan till Stockholm erinrade han sig att han hade sångröst, varför han beslöt att välja operan i stället för handelskontoret. Efter en grundlig sångkurs på två månader debuterade han vid operan och vann damerna fullständigt genom sina starkt utvecklade ben. Hans lycka var gjord och när barytonen reste utrikes intog han dennes plats. I tjugo års tid tjurhöll han alla barytonpartier och man hörde ofta den anmärkningen göras, att i Sverige det var en sådan märkvärdig brist på barytoner att operan bara hade en enda sådan, utan att någon kom att tänka på orsaken. Vår sångare »satt» nämligen på rollerna och tillät aldrig någon att få dem. Efter tio års uppträdande i huvudpartier hade publiken vant sig vid hans medelmåttiga röst, efter femton år var han publikens gunstling och efter tjugo förklarades han oersättlig. Då var det färdigt! Att han under tiden avgått fem gånger, gjort utrikes studieresor med avsked och återkommit vart tredje år och firade sitt tjugoårsjubileum med en kolossal recett, det var nu givet.

Digitized by Google

En härlig ung baryton, som lyckades komma så långt som till debut, misslyckades, emedan »publikens gunstling» hade alla sina vänner på debuten och dessa ansågo det minst sagt oförskämt, att han vågade uppträda i Vilhelm Tell, en roll som publikens gunstling hade »skapat», det vill säga gjort av intet, ty kompositören kan naturligtvis inte skapa något.

Vår numera store vän blomstrade härligt, gav köttet sitt, åldrades sakta, uppdrev sin lön, åt middagar och dog under ganska triviala omständigheter. Nu slogs larm; svenska konsten hade naturligtvis gjort en oersättlig förlust, nationalteatern en ännu större och Svenska Folket stod sörjande vid hans bår. I liktalet förklarades att han skött sin tempeltjänst i helgedomen vid Gustav Adolfs torg, Gustav III:s skapelse hotades med undergång; det var en jämmer, som slutades med en gemensam sexa. Av Svenska Folket, som nu fått sorg, fanns fyra miljoner som aldrig sett honom; hört honom hade blott få, ty hans svaga röst hördes inte på raderna, men betalt hans lön hade alla. Ja, men hans gärningar, hans livsgärning för all del, den skulle verka förädlande på släkten efter släkten, och här var skedd en oersättlig förlust. Varför oersättlig? Därför att ingen fått ersätta honom.

Åtta dagar efter debuterade en ny baryton och lyckades. Men då revs den oersättlige ur mullen och hans skugga, nej hans store ande krossade den nye, som först om tjugo år kan bli oersättlig och då måste Svenska Folket fram igen till en likbår.

*

Digitized by Google

Att våga hysa den meningen att Svenska Folkets historia är en annan än konungarnes straffas med förlusten av medborgerligt förtroende på obestämd, men mycket lång tid, vilket straff dock kan få förvandlas i landsflykt.

Som författaren redan emottagit sitt straff, har han därmed tillkännagivit att han erkänt domens befogenhet. Ett bland de skönaste uppdrag Svenska Folket fått, är att figurera i historien såsom borgensmän för sina älskade konungahus. Hur ståtlig är icke Svenska Folkets historia under en sådan regent som Erik av Pommern. Engelbrekt och Erik XIII! En jämförelse värdig att bli prisämne i Svenska akademien.

Ett av författarens tidigaste intryck av svenska historien är följande. En dalkulla, som skötte trädgården, kom en gång och frågade frun vad detta skulle vara som hon lärt sig i skolan hemma i Leksand; hon upprepade därpå följande ramsa, sedan hon antytt som sin mening att det kunde vara en almanacka eller en bön från katolska tiden: Oden, Thor, (!) Yngve Frej, Fjolner, Svegder, Vanland, Visbur, Domalder, Domar, Dyggve, Dag, Agne, Alrik, och Erik o. s. v.

Frun, som icke var något lärt fruntimmer, kunde dock genast svara: »Kära barn, det är ju svenska historien!»

Vilket lysande bevis för att den berömda satsen nedträngt i folkmedvetandet (genom kungliga läroboksкommissioner); hon, den enkla fäbohyddans okonstlade dotter, kunde framstamma namnen på älskade konungar innan hon visste något om deras

Digitized by Google

lysande bedrifter, såsom att drunkna i mjödkar, slåss med betsel, gå in i stenar och dylikt.

Vilket dräpande argument för våra dagars mest snillrika och djärva historiska sats: det personliga är det högsta i historien! (Det personliga kan även ha en mycket ful betydelse, såsom då man kallar en kritik, ett angrepp, en satir personlig.) I regeringens nu gällande lärobok i svenska historien hava vi nyss sett den djärva satsens hälsosamma frukter i tillämpningen. Sålunda börjar Carl XV:s, det vill säga: Svenska Folkets historia 1859—1872 på följande uttrycksfulla sätt: »Konung Carl XV, som vid 33 års ålder besteg Sveriges tron, var till det yttre en högrest, kraftfull gestalt med sköna manliga anletsdrag.» Detta är det personliga i historien; detta är det högsta! Ja, i sanning, högre kan man icke komma. Vi hava haft tillfälle att se manuskriptet till en ny lärobok i svenska historien, där den banbrytande idéen om det personliga blivit genomförd med hänsynslös konsekvens och totalt brutit med den gamla åsikten att Svenska Folkets historia är dess konungars. Författaren, som är död (han dog av förskräckelse då han läste genom sitt manuskript) och icke lämnar några barn efter sig, som kunna få umgälla hans brott, hyste den meningen att Sveriges storhet daterar sig från Carl XII:s död. Han drog icke i betänkande att uttala vissa bekanta sakförhållanden såsom att Carl XII flydde från Pultava (i en förfärlig motsats till poemböckerna som påstå att han icke kunde vika); vidare påstår han bestämt att samme konung var feg, då han aldrig vågade stå för sina dåliga handlingar, såsom då han anklagar Lewenhaupt inför domstol såsom orsaken till sitt

Digitized by Google

nederlag vid Pultava; han var feg, säger samma avlidne författare, då han behandlar Sverige som ett erövrat fiendeland, men skjuter fram Görtz som ansvaring; han var kommunard då han upphävde äganderätten, men har var icke kommunard då han slog falskt mynt eller tillgrep enskildes tillhörigheter. När vi läsa sådant, gamla kända saker, förstås, men som icke fått sin rätta belysning, så förvånas vi icke över att författaren tog den utvägen att gå hädan; vi veta alla att det är sant vad han säger, men man får icke säga sådant! Hans idé är emellertid fruktbringande och vi skola se att sanningen en gång skall krypa fram när vi börja på att på skarpen leta fram det personliga i historien, utan fruktan för att råka in på personligheter, och då skall intet tvivel mera råda om Svenska Folkets historia är dess konungars och alla gamla ovänner skola falla i varandras armar, och det skall bli frid på jorden.

*

Hans majestät hade genom en för övrigt särdeles lyckad järnvägsinvigning ådragit sig en envis magkatarr, varför han måste begagna en brunnskur, vilken hade den lyckliga verkan att sjukdomen hävdes. En ljusfabrikör bland stadsfullmäktige tog sina fem svågrar med sig och beslöt att Svenska Folket skulle illuminera rikets huvudstad. Förste hovmarskalken skickade en order till nationalteatern att den skulle med en italiensk opera giva ett uttryck åt Svenska Folkets inneboende glädje över det höga tillfrisknandet. Som ett par tyska sångare för tillfället uppehöllo sig i huvudstaden, mötte hans be-

Digitized by Google

fallning inga svårigheter. Ett galaspektakel består egentligen i att man ger en gammal opera, tänder armstakarna på raderna och läser upp ett versstycke. Som det icke fanns någon opera på repertoaren, som kunde ha någon tillämpning på en magkatarr, bestämmer man sig för Don Juan. Versstycket beställes av hovmarskalken samtidigt med förfriskningarne av vederbörande hovleverantör och effektueras med ackuratess.

Svenska Folket står naturligtvis i kö utanför biljettluckan, och när den öppnas äro alla biljetterna utsålda.

På aftonen är ändå Svenska Folket samlat i teatersalongen. På första parkettbänken står blommen av nationen; låga pannor, höga skjortkragar, fina frackar. De hava ett eget sätt att sitta på orkesterns skrank så att det ser ut som de skulle stå. Underliga blommor!

Längre upp på parkett stater och kårer och på amfiteatern sitter den Svenska Kvinnan urringad och med solfjädrar döljande vad som är ämnat att ses i fågelperspektiv från raderna.

På första raden: corps diplomatique, en brokig samling från det bildade Europas stater, vilka skola vaka över att icke det krigiska Svenska Folket begår några oförsiktigheter. På andra raden sitta stater och kårer, på tredje raden stater och kårer, på fjärde raden hovbetjäningen och på femte — ja det vet ingen.

Det är en lysande församling och man kan vara stolt över ett sådant folk. Så skulle nationen alltid vara representerad!

Emellertid sjunges Ur svenska hjärtan (corps

Digitized by Google

diplomatique deltar ej i sången) och därpå framträder publikens gunstling från dramatiska nationalteatern, eller också den kungliga nationalintendenten för teaterpjäserna. Han (författaren nämligen) börjar naturligtvis med den sedvanliga förklaringen, att han icke lärt att smickra, men att han ändå skall göra så gott han kan.

Därpå framför han en vördsam hälsning från Svenska Folket, som han träffade vid en middag på Hasselbacken, och berättar att han fann det mycket lyckligt och belåtet samt att det bad hälsa att det alltid skulle vara troget och beskedligt. Sedan ger han sig ut på de egna djupen, där de stora fiskarne gå; återvänder småningom till konungahuset, undviker med skicklighet att nämna sjukdomens opoetiska namn och bugar sig slutligen på Svenska Folkets vägnar.

Ridån går upp till Don Juan. De tyska sångarne sjunga så mycket tygena hålla för att giva ett sant uttryck åt Svenska Folkets glädje över tillfrisknandet.

Vad som står i Posttidningen kvällen därpå? Ack, inte behöva vi upprepa vad som är så upprepat; men att Svenska Folket har skrivit det, det är säkert!

Digitized by Google

De nyadlige.

Den gamle hade rätt besynnerliga åsikter i statsläran. — Min son, brukade han säga, samhället består av släktingar, vänner och bekanta; samhället är ett kotteri, eller rättare en samling kotterier, vilka alla regeras av det kungliga kotteriet. Du tror att kastväsendet tillhör Indien. Det tillhör Gamla Världen. Människorna hava fått för sig den villfarelsen att utveckling består i att lära det onyttiga, att bildning består i att kunna vad andra icke kunna, sak samma vad det är. En bildad person, d. v. s. en som vet när Carl XIII dog, kan icke låta sina barn umgås med sådana barn, vilkas föräldrar icke veta när Carl XIII dog. En ämbetsmans barn kunna icke bli hantverkare, de skulle tvina bort och dö av sorg över hämmad utveckling, urartning eller återgång, vad det nu kallas. Därför, min son, vill jag att du skall bli hantverkare och dö som hederlig karl utan att veta när Carl XIII dog.

Men sonen svarade:

— Varför får jag icke, som de andra, veta när Carl XIII dog?

— Därför att då vill du också veta när Carl XIV dog och sen finns det inga gränser. Roten till

Digitized by Google

kunskapens träd heter högfärd. När jag låg i Uppsala, föll det en student in att studera mandschuriska språket. Därigenom råkade han kunna något som de andra icke kunde. Följden blev den att alla skulle studera mandschuriska, ty man kunde icke lida att en ensam ägde mandschuriskan. På detta sätt hava en hop vetenskaper uppstått.

Men sonen svarade:

— Jag vill bli detsamma som pappa!

— En obefordrad ämbetsman! Son! Du föredrager att vara ett tjänstehjon, att taga ett liv som en träl i stället för att vara en fri arbetare. Är du arbetare, så byter du husbonde när du blir missnöjd med honom, är du ämbetsman, har du honom för livet. Statens tjänster äro fideikommisser; de tillhöra kotterier, släktingar, vänner och bekanta. Statens tjänster äro pensioner, som hålla ämbetsadelns släkter uppe. Min far var hökare och jag skulle förädla rasen. Sedan jag vid gymnasium förstört det lilla far ägde, förstörde jag i Uppsala vad mor och systrar ägde. Sedan förstörde jag som extra ordinarie i Stockholm vad fastrar och kusiner ägde och ännu håller jag på att förstöra vad jag aldrig ägt. Ty jag är femtiofem år och har aldrig förtjänat mitt bröd. Vad säger du om det?

— Men 1809 års regeringsform stadgar ju att skicklighet och förtjänst äro de enda befordringsgrunderna.

— Regeringsformer äro som alla former livlösa och kunna som alla lagar bli föremål för tolkningar. Vet du vad tolkning är? När den ena inte vill förstå vad den andra säger, så skaffar han en tolk, vilken gör en tolkning. Hör på! I det verk jag som

Digitized by Google

extraordinarie tillhör eller departementet för Sveriges boskap, vilket har att hålla räkning och föra böcker över all Sveriges boskap, hände nyligen att chefen dog. Hur gick det då? Verket höll på att gå sönder, ty det fanns ingen som kände skillnaden på en springgumse och en bock, ingen som visste huru många kalvar lades på i Västergötland, ingen som visste när grisarne skulle mantalsskrivas.

Jo, det fanns en! Det finns i varje verk ett faktotum, ett slags högre vaktmästare, som vet allt vad de andra icke veta och som gör allas tjänst. Det är vanligen en mindre ansedd person, med klen ekonomi och utan utsikt att bli befordrad; det är just honom 1809 års regeringsform utsett till chef, emedan han är den dugligaste, men kunglig majestät och regeringsformen äro icke goda vänner och i de flesta verk äro duglighet och förtjänst ganska farliga egenskaper för innehavaren, såvida han icke genast intager sin roll som faktotum.

För tillfället var jag nu den dugligaste. Den som var chefen närmast blev tillförordnad chef, men därför var han icke den blivande chefen, och han blev det icke heller, ty han var icke något chefsämne. Med chefsämne menas något mycket obestämt; ibland menas en person, som för det första har ett fördelaktigt utseende och stark skäggväxt, är fullmålig, det vill säga håller minst sex fot, har råd att bära verkets uniform, äger en eller ett par utländska ordnar, så att han kan visas i deputation på slottet, har ett namn, som icke slutar på son eller berg eller lund, med ett ord är en presentabel karl. Det är märkvärdigt att se huru ett chefsämne alltid känner med sig att han är född till chef; han uppför sig

Digitized by Google

redan på lägre tjänstegraden som chef, behandlar kamrater med överlägsenhet och vaktmästare med förakt; han sköter sin tjänst illa, sätter för andra arbete, klandrar allas göranden och gör ingenting själv, ty, säger tjänstemannainstruktionen, en chef får icke deltaga i de löpande göromålen utan överskåda det hela. Och han överskådar det hela. Han överskådar posten när den kommer och ser efter vad tjänstemännen mottaga för brev, han läser alla brevkort, håller reda på alla befordringar och utnämningar i alla verk. En dag mottog jag ett brev med folkbankens stämpel utanpå. Chefsämnet hade sett det och han rapporterar till chefen att jag hade dåliga affärer. Det har jag också, men det brevet innehöll en kallelse till bolagsstämma, ty min syster har en aktie i bolaget. En dag emottog en kamrat (utan dåliga affärer) en middagsbjudning från en kanslist i Överståthållarämbetet, vilken varit nog oförsiktig att begagna ämbetets kuvert. Chefsämnet inberättar att kamraten fått ett utslag på halsen. Ett sådant livligt intresse för verket kunde icke i längden bli obelönat, men denna gång dröjde det litet längre än eljest.

Det var en morgon två månader efter chefens död. Man hade varit ovanligt hövlig mot mig under denna tid, ty jag skulle utreda och städa efter den avlidne. Chefsämnet, som icke fått förordnande, var vid dåligt lynne, och sökte sin vanliga åskledare: diariet. Han slog upp några längder på oringade svin och anbefallde fem åtals anställande. Därpå utfärdade han några hotelsebrev för olaga slaktning. Men hans sinne blev icke lättare. Dova rykten gingo omkring i rummen och slutligen kom en notarie fram med den upplysningen, att varken chefsämnet eller

Digitized by Google

den tillförordnade skulle bli utnämnda, utan en helt annan, en främling.

Det var ett slag! Främlingen hade börjat som akademiker, fortsatt som litteratör, bolagsman och boktryckare, tjänstgjort vid riksdagens kansli och slutligen blivit en politisk person med dåliga affärer, det vill säga skrivit i tidningarne åt regeringen och skulle nu belönas. Men chefsämnet och den tillförordnade skulle tröstas. Regeringen kastar in en proposition till riksdagen om två nya platsers tillsättande i boskapsdepartementet, vilkas blivande innehavare skulle få titel av underchefer och erhålla Nordstjärnan, varförutom chefsämnet blev nämnd till kammarjunkare, som gav honom rang före chefen och vita plymager i hatten. Riksdagen kunde naturligtvis icke annat än med tacksamhet erkänna regeringens omtanke om boskapen och platserna blevo till och blevo besatta.

Men nu blev ett nytt bekymmer. Två platser blevo lediga efter de uppflyttade och nu blev ett sökande. Till en av de lägsta skulle jag vara självskriven, helst jag skött verket i så många år, men nu förklaras att självskrivenhet icke fanns och att endast skicklighet och förtjänst voro befordringsgrunder.

Den nye chefen, som ägde en brorson i departementet för grödan och en systerson i departementet för fisket, befordrade dessa »på grund av skicklighet och förtjänst». Jag stod på förslaget men kunde icke befordras emedan jag var »för gammal» och emedan jag hade »dåliga affärer».

Sonen sade:

— Men chefen hade ju också »dåliga affärer»?

Digitized by Google

— Det var ju just därför han också blev befordrad.

— Men huru kom det sig från början att du aldrig kom fram?

— Det kom sig av flera orsaker. Jag skrev in mig i sex verk. I det första var chefen östgöte och han befordrade av princip endast östgötar; det är en lämning av den gamla förbundsförfattningen; i det andra var chefen läsare och jag ville icke stå och hänga utanför hans bänk i Beskowska kyrkan; i det tredje, som var ett dömande verk, hade jag något utsikt, men en oförklarlig lusta för det rätta vållade min olycka. De gamle domarne dömde en dag i bakrus en stattorpare till sex månaders straffarbete för att han lagat en plog på söndagen. Jag erinrade de gamle om en nyss tillkommen kunglig förordning, som upphävde straffbestämmelsen om fängelse för sabbatsbrott. Först förnekade de förordningens tillvaro, och då jag lämnade fram det tryckta exemplaret, ja, så blev jag obefordrad. I det fjärde verket, som var ett granskande verk över ämbetsmännens räkenskaper, bestod min lön i provision på de fel jag upptäckte. En dag upptäckte jag att man under loppet av många år upptagit skoning åt arméns vakanta hästar. Med triumferande min bar jag fram min upptäckt till chefen, som tackade mig med ett bittert leende och lade undan handlingarne. Jag återsåg aldrig de handlingarne mer och aldrig några andra heller, och så var jag från den banan.

Sonen:

— Men det var ju din syssla att upptäcka fel?

— Fel, ja, men icke brister!

— Vilka upptäcka brister då?

Digitized by Google

— De upptäckas icke! Därför har man chefernas årsberättelser att allting är som det skall vara! Därför har man tidningar som säga att svenska ämbetsmannakåren är den bästa i Europa, därför har man festtalen som säga att den svenske ämbetsmannen är ett mönster av samvetsgrannhet, och därför har man Nordstjärnan som man får när man varit befordrad i tio år och icke blivit beslagen.

Min son! Din farfar var hökare, jag fick aldrig Nordstjärnan; låt oss återgå till vår bestämmelse; vi äro icke födda till jarlar, låt oss fortfara att vara trälar och vara lyckliga; snart kommer nog trälarnes tid och då är kanske gott att icke vara jarl.

*

Om människorna av somliga indelas i civila och militära, så indelas återigen militärerna i löjtnanter och icke-löjtnanter. Det finns intet streck på hela den sociala skalan som är så oöverstigligt som det mellan underofficeren och löjtnanten. En skomakares son kan bli professor, en bonde minister, en löjtnant biskop, men en underofficer blir löjtnant först då han vid gravens rand lämnat tjänsten och givit skriftlig förbindelse på att han aldrig skall begagna uniformen. En soldat kan befordras — till korpral, sergeant och fanjunkare, men en underofficer kan aldrig befordras förrän som sagt i sin dödsstund, och då är det så dags. En löjtnant kan vara förtrolig med en soldat, men aldrig med en underofficer. Soldaten har något av grodd i sig, det finns hopp om utveckling, men en underofficer bär något ödesdigert, oundvikligt, hämmande i sig och är därför sällan lycklig.

Digitized by Google

Styckjunkar Lundqvist på Stockholms kanonregemente kände sig aldrig lycklig. Så länge han var sergeant ägde han ännu hoppet att bli styckjunkare och var tämligen nöjd med sin lott; men när han utbytte sergeantens gullackerade cartoucherem mot styckjunkarens stickade yllerem, vilken på avstånd liknade guld, blev halvheten i hans lycka honom besvärlig. Han kunde i mörkret få en skyldring av en vaktpost, men vid dagsljus fick han aldrig annat än i armen gevär. Han ville icke umgås med sergeanter och fick icke umgås med löjtnanter. Han hade ärvt något pengar och såg med en viss tillfredsställelse de magra löjtnanternas bekymmerfulla ansikten under det hans egen hydda antog storartade mått. Men han hade en son, en enda, och han hade redan vid dennes födelse bestämt honom till att fullfölja sin hämmade utveckling; han skulle spränga slagbommen, sätta över graven och inträda i de utvaldes skara, förädla rasen och giva ära åt namnet. Denna tanke, som även delades av modern och systern, gav hans liv en något ljusare färg; ty självviskheten är icke uteslutande riktad på individens väl utan på släktets och har därför något berättigat i sig.

Men fadern hade även iakttagit att mänskorna indelas i studenter och icke-studenter. Han hade sett huru det fanns något som själva löjtnanterna undveko att komma för nära, det var studentmössan. Han beslöt alltså att sonen först skulle bli student och sedan löjtnant.

Sonen var en allvarsam och tänkande yngling, som snart genomskådade hela det sociala bedrägeriet med kasterna och intogs tidigt av ett djupt förakt för det militära yrket. Han såg mycket hyggligt

Digitized by Google

folk bland dem och när de voro civila kunde han lida dem väl, men så snart de fingo uniformen på sig voro de ej sig lika. När han tagit studentexamen och vistats en termin i Uppsala gav han, ehuru efter långt motstånd, vika för föräldrarnes samfällta böner att gå in vid Karlberg.

Vid gymnasium hade en viss jämlikhet och frihet varit rådande, ja, i sådan grad att verkliga vänskapsförbindelser mellan rike mannens och Lazari son kunnat uppstå. I Uppsala hade han smakat friheten i högre grad, känt sig som medborgare och gjort några erfarenheter som påskyndade manbarhetens inträdande. På Karlberg frågades först: Vad heter han? och sedan: Vad är hans far? Svaren på dessa frågor voro nycklarne till livet.

Efter att vara väl inskriven, klipptes hans långa vackra hår, och han ifördes fångdräkten. Det smärtade honom djupt att lägga av studentmössan, vilken varit honom ett fribrev från skolfängelset och satt honom utom de omyndiges krets. Kränkt i sitt innersta av detta våld på sin person och skamsen över sitt snöpliga utseende inträdde han i klassen, ledsagad av en officer som släppte honom med ett grin vid dörren, oaktat Lundqvist bett honom presentera sig för kamraterna. En besynnerlig samling av pojkar, alla lika klädda, med glåmiga ögon och finniga hakor, mottogo honom här med fräcka ögonkast.

Den längste och fräckaste gick fram till honom, ställde sig bredbent och frågade:

— Vad heter du?

— Jag heter Lundqvist.

— Fy fan! svarade den längste och svaret häl-

Digitized by Google

sades med bifallsskratt. Uppmuntrad härav fortfor han:

— Vad är din far?

Lundqvist, som nu först erinrade sig det oförskämda i att en student kallades du, utom själva frågornas närgångenhet och frånvaron av presentation, flammade nu upp och svarade:

— Med vem har jag den äran att tala?

En örfil blev svaret och frågan upprepades:

— Vad är din far?

— Det rör dig inte, din lymmel, svarade Lundqvist och föll ur rollen.

Den långe spottade honom i ansiktet, vilket måtte ha varit någon militärisk signal till anfall, ty i ett var Lundqvist omringad.

— Vet ni inte att jag är student, man slår inte en fri student! Jag är akademisk medborgare! ropade han, men låg snart genompryglad på ett bord av femtio icke-studenter.

Han kände sig såsom tillbakavräkt från en höjd, som han med möda bestigit, och hans lidanden under den treåriga fängelsetiden har han aldrig haft mod att upprepa, knappast för sig själv.

Han kände sig som en opersonlig liten del i en maskin. Hans borgerliga namn upphävdes och han blev ett nummer i en samling. Allting var så omänskligt. Befallningar och meddelanden skedde mest med trumslag, ihåliga, döda, oartikulerade ljud. De evigt återkommande kommandoorden tycktes komma från en maskin och gjorde genom vanan hans hjärnverksamhet överflödig. Att äta, stiga upp, gå och lägga sig, exercera, göra bön, allt gjordes till

Digitized by Google

sist som av sig själv av hans muskler. Bland det värsta var för honom att stiga fram och läsa böner i gudars namn, vilka han upphört att dyrka. Sina lediga stunder tillbragte han på Solna kyrkogård, där han studerade sina nya filosofer, vilka öppnade för honom förgårdar till ett nytt andligt liv i frihet.

Han avlade en vacker utgångsexamen. Då han skulle välja regemente uppstod, i anledning av svaren på de två livsfrågorna: Vad heter herrn? och: Vad är herrns far, nya svårigheter. Guvernören anbefallde Jämtlands fältjägare eller Västmanlands regemente såsom havande den bästa »turen» (det vill säga voro längst avlägsna från huvudstaden och från Karlberg), men Lundqvist hade underkastat sig de tre fängelseåren endast och allenast för att komma in på Svea artilleri, och han stod fast. Detta regementes officerskår tillfrågades, om den ville mottaga den nye officeren. Sedan de två livsfrågorna ånyo blivit framställda blev han med en rösts övervikt mottagen. Denna röst skall ha tillhört en regementsofficer, som känt gossen och hans far från barndomen och lärt värdera båda.

Faderns glädje var gränslös, när han kom in i vaktrummet om morgnarne och fick stanna vid dörren samt tilltala sin son med namnet löjtnanten, och sonen inför truppen ropade upp styckjunkar Lundqvist. Men sonens glädje var icke oblandad. Kamraterna måste upptaga honom ibland sig därför att regementsofficerarne mottagit honom, men de umgingos aldrig med honom, knappast de dagar då han fick skriva på borgen eller låna ut kontant, ty det fick han ordentligt. Att kunna förlåta honom en sådan taktlöshet, som att ha gått in på det rege-

Digitized by Google

mente, där fadern var underofficer, det kunde de aldrig.

Snart insåg han det falska i sin ställning till livet och sin person. Han ägnade sin verksamhet åt något som icke var en verksamhet. Han och hans trupp hade lärt sig på två dagar att stoppa in en patron, rikta och fyra av en kanon. Vad mer? Varför skulle de fortsätta att i åratal lära varandra vad de redan kunde? Det var ju ett gyckelspel; hans livsuppgift var ju bara att ladda, rikta och fyra av en kanon! Var det någon uppgift.

Men så kom ett nytt uppslag. För att kunna bli befordrad måste han i tre år på Marieberg lära att på ett vetenskapligt sätt ladda, rikta och fyra av en kanon, som han redan kunde på ett ovetenskapligt, det vill säga, mycket enklare sätt. Vad ville detta betyda? Han började till inträdesexamen att rita av en kanon med alla dess delar, framlänges och baklänges. Som en kanon består av ett rör, som är öppet i ena och slutet i andra ändan, så blevo ritningarne bra enformiga och detta sätt att göra vetenskap äcklade honom.

Emellertid dog fadern och uppmanade i sin dödsstund sonen att bliva regementsofficer, så skulle de med glädje mötas i himlen.

Men nu, när sonen fick hand om den lilla förmögenheten, och faderns dagliga närvaro icke lade de sonliga plikterna så öppet för honom, fattades han av starka tvivel om han verkligen uppfyllde sin bestämmelse att förädla rasen Lundqvist, och fullfölja en hämmad utveckling. Han kände ju själv att hans personlighet gick tillbaka, och det var bestämt icke någon utveckling att få flera stjärnor på kragen,

Digitized by Google

bli befordrad, få löneförhöjning och pension. Hans själ slets sönder under dessa tvivel och han sökte upp gamla kamrater, som icke voro militärer: unga litteratörer utan svarta hattar, unga artister, som icke åto middag, och unga ämbetsmän, som förädlade rasen; och han trivdes med dem och kände sig som människa. Men snart skulle han erfara att han icke var en enskild person, utan att han med liv och själ var såld till en korporation, en klubb, vars livré han bar och som han icke fick fläcka.

Resultatet blev en kallelse till majoren, där ett förberedande förhör anställdes.

— Löjtnanten umgås med sluskar?

— Nej!

— Man påstår så?

— Det ljuger man!

— Löjtnanten har två dygns arrest. Vad är det för folk han umgås med?

— Det är unga artister och litteratörer.

— Vad heta de? Känner jag deras namn?

— Nej, det tror jag inte!

— Nå, se där; en artist, som icke har något namn, är en slusk!

— Jag trodde jag fick välja mitt umgänge själv.

— Fem dygns arrest! Nej, det får inte löjtnanten! Man har skyldigheter mot den uniform man bär! Varför umgås icke löjtnanten med sina kamrater?

Det kunde han icke svara nu på och icke heller efter att ha hållit sig inne i fem dygn.

Han fortsatte det gamla umgänget; föraktade att avrita seldon och hästskor, förstörde sina pengar, sin mors pengar och sin systers pengar. Stämdes för

Digitized by Google

en borgen, blev uppmanad att söka avsked. Men då roade det honom att tredskas. Man vågade icke ge honom avsked, ty man ville icke skämma ut officerskåren.

När han ledsnat på detta upptåg reste han till Paris. Man skrev till honom och bönföll att han skulle vara så nådig och begära avsked; man kunde ställa honom för krigsrätt, emedan han övergivit sin fana, men man ville icke skämma ut officerskåren. Nej, detta var hans hämnd mot denna kår, som icke ville upptaga honom, oaktat han var den skickligaste och mest förtjänte.

Resande landsmän berätta att de på den avlägsna Rue Monceau i quartier Latin funnit ett levande skelett i en säng. Saknande gångkläder hade han tillbragt ett halvt år i denna säng, studerande Darwins lära om arternas härledning och utvecklingsteorien, och hade efter anställd jämförelse mellan sig och sin starka fader kommit till det resultat, att han hade urartat genom uppfostran, och genom densamma blivit urståndsatt att fortsätta kampen för tillvaron.

Landsmännens mera populära förklaring, att han var ett offer för högfärden, sin släkts och sina kamraters, vann mera anslutning.

Digitized by Google

Våra entreprenörer.

I små samhällen och hos utlevade nationer, vilka förlorat företagsamhetens gåva, uppstår lätt ett missförhållande, som är noga bekant under namnet entreprenadsystemet; det behöves blott att en herre med något litet relationer stiger fram, »viker av» en stol och säger: det är min, hans vänner instämma genast och säga: det är hans, och det är hans på livstid. Ve den som vågar titta åt den stolen.

I Sverige, som nu faktiskt är ett litet samhälle, har detta missförhållande varit beständigt, och just genom detsamma har den odygd, vilken eljest är gemensam för hela mänskligheten, avunden, råkat att synas mer hos svensken än hos andra (efter vad man påstått).

Emellertid!

Efter Argus-Johansson, vilken som bekant övertog Sverige strax efter 1809, hade riket legat för fäfot i några och tjugu år, då Gregorius Ballhorn hade hunnit födas och växa upp till yngling.

Äldre stockholmare minnas nog en besynnerlig tingest, som tecknade sig över Skinnarviksbergens bryn och som var synlig från alla Norrmalms gränder som öppna en utsikt åt Mälaren; det var en kvarn med sex vingar, vilken bar namnet av gagnet

Digitized by Google

och kallades benmjölskvarn. Vid foten av denna tingest, på höjden av Södermalm föddes Gregorius Ballhorn. Detta kunde nu vara ganska likgiltigt, då det rör en sådan utmärkt person som Ballhorn, men vi veta av den nyare filosofien, huru stort inflytande barndomens intryck kunna utöva på en blivande stor man. I det lilla samhället på Skinnarviksbergen bestämdes Gregorius tidigt att av fem bröder läggas på till familjeärans uppehållande och rasens förädling. De fem bröderna blevo mjölnardrängar, men Gregorius fick gå i skola. Tre omständigheter, till utseendet obetydliga, gåvo nu sin riktning åt det unga sinnet. Genom att umgås med mjölnardrängar, som icke visste att mensa betyder bord, lärde sig Gregorius snart att behandla alla människor som mjölnardrängar, helst dessa hans anförvanter med aldrig svikande vördnad och beundran sågo upp till honom, som skulle förbättra deras stackars ras.

Genom att dagligen hava för ögonen skådespelet av huru sådana bortkastade ting som gamla urkokta ben kunde leda till nytta och föda en familj med sex pojkar, fördes den unges tankar tidigt in på en stråt, som genom sin ensidighet skulle bringa mannen in i stupiditetens avgrunder. Han fann nämligen snart att allt som var bortkastat ägde värde och därifrån var han snart inne på att det bortkastade var det bästa. Man borde således samla allt bortkastat och därmed var samlaren född. Gregorius travade omkring i alla tobaksland i Mariatrakten och samlade porslinsbitar; som de mest voro olika varandra, uppstod verkligen snart en samling. Hade en skärva legat över två år i jorden så att glasyren angripits, då var det ett mycket gammalt porslin.

Digitized by Google

Varför skulle det vara mycket gammalt? Jo, för att få större värde för ägaren. Härmed var han inne på antikvitetsvurmeriet. Bröderna, som icke ville anse dessa porslinsbitar med vederbörlig aktning, blevo behandlade med vanvördnad. En yngre bror, vars samlingslusta härav väcktes, tog sig för att samla sardinlådor, vilka som bekant förekomma i alla tobaksland, men denna samling vann icke broderns bifall, lika litet som då han senare samlade ostronskal och tyglappar.

En tredje biomständighet, som skulle bli olycksbringande för Gregorius, var den höga synpunkt varifrån han vandes att se ner på samhället; när han nämligen stod på kvarnbacken såg han alltid Stockholm under sina fötter och Stockholm det var naturligtvis hela Sverige för honom. Det var under sådana höga vyers inflytande den tanken föddes hos honom att han skulle bli Argus-Johanssons efterträdare och överta gamla Sverige. Han såg det ju dagligen ligga vid sina fötter och liksom blicka bedjande upp till honom: tag upp mig.

Vi göra nu ett språng över utvecklingens mindre betydelsefulla skeden och kasta oss genast in i Uppsala. Med Gregorius' invanda höga vyer från kvarnbacken, måste han genast betrakta Uppsala som en småstadshåla och studenterna som mjölnardrängar. Därigenom vann han snart en aktad ställning i studentkåren och erhöll i Estetiska föreningen uppmaning att hålla föredrag. Gregorius är idealist, behöva vi anmärka det, och som sådan är han naturligtvis beundrare av alla Sveriges idealistiska kungar, och således mest Carl XII. Han beslutar sålunda att hålla ett föredrag om Carl XII, men för att

Digitized by Google

avvinna honom ett nytt intresse och erinrande sig benmjölskvarnen, tar han ett sådant ben som icke förr varit malt på. Carl XII som filosof, matematiker, nationalekonom, artilleriofficer, det var gammalt, nej, Carl XII som estetiker, det var nytt. Saken var den, att Carl en gång under vistelsen i Lund blev angripen av en magåkomma och av misstag råkade springa in på en föreläsningssal. Olyckan ville att professorn läste estetik. Carl, som icke ville somna offentligt, tog upp sin kniv och karvade i bordet precis som andra akademiska medborgare. Föreläsningen rörde borghesiska fäktarn. Carl som icke kände borghesiska fäktarn, hörde icke på, utan skar ut ett par ridstövlar i bordet. Efter föreläsningens slut kom professorn fram till kungen och ville tala estetik, men denne sparkade honom i ändan på sitt vanliga rättframma sätt, vilket tillvann honom alla studenternas hjärtan. Kungen blev också genast vald till hedersledamot av Estetiska föreningen och bordet införlivades med konstmuseum i Lund.

Nu gällde det att få något ut av allt detta, och det fick Ballhorn genom att göra utdrag ur Estetiska föreningens matrikel där kungens namn stod, och med det namnet kunde man köra långt. Sedan fanns ett brev ibland Carl XII:s utgivna brev, där Carl anhåller att ögonblickligen få ritningar till en kasern. Aha! Han förstod arkitektur! Avhandlingen, som beledsagades av ett faksimile av stövlarne, ådagalade fullständigt att Carl XII icke, »såsom man hittills inbillat sig», var uteslutande officer, utan att han var en mycket framstående estetiker, och särskilt intresserade sig för arkitekturen, brukade (!) bevista föreläsningarne i Lund och var en tecknare

Digitized by Google

av första rangen som med något mera utbildning kunnat få en hög plats i vår »tyvärr oskrivna» konsthistoria. Efter denna framgång var det som Ballhorn utvecklade sin benmjölnarverksamhet i stor skala. Han släpade fram ur klädstånd och vindar gamla papperslappar, som det var skrivet på. Här kommo nu intrycken från tobakslanden fram och skapade en sats som icke kunde utsägas utan att röja sin dumhet, men väl tillämpas. Allt som var skrivet på vers i förra århundradet var poesi; icke medelmåttig poesi, utan den allra härligaste poesi och just därför var glömd, men som nu skulle ges ut och de glömdes namn inskrivas i litteraturhistorien. Ballhorn fick statsanslag att utgiva Sveriges klassiska författare.

De eländigaste rimmare, som aldrig drömt om äran att bli tryckta, grävdes nu upp och i den nya upplagan av skolornas litteraturhistoria infördes en hop glada eller melankoliska bruksbokhållare och prästgårdsmamseller som haft den lyckan att skriva vers för hundra år sen och — glömmen icke det — haft den äran att upptäckas av Gregorius Ballhorn. Denna senare omständighet synes hava varit den viktigaste, ty i litteraturhistorien stod nu »utgiven av Gregorius Ballhorn» på varenda sida. Men att denna sista omständighet, nämligen att Ballhorn upptäckt dem, var av den största vikt för de »fossila» författarne, framgick alldeles tydligt, då en hel kista med vers från förra århundradet hittats på en herrgårdsvind och underställdes Ballhorns granskning, varvid denne fann dem allesammans värdelösa. (Nu måste vi för de mindre bokkunnige upplysa om meningen med de två stora orden. Upptäcka är lika med: låna ur ett bibliotek, och utgiva lika med: läsa korrektur på.)

Digitized by Google

Ballhorn hade övertagit svenska litteraturen på entreprenad. Hädanefter voro alla upptäckter som för all framtid kommo att göras av andra än Ballhorn förklarade värdelösa!

När nu dessa oskyldiga poeter gått till odödligheten genom Gregorius Ballhorn, och inga fler fingo upptäckas, tyckte Gregorius att litteraturen var en honom tillerkänd och numera omistlig erövring. Nya oupptäckta länder vinkade i fjärran och benmjölsintrycken verkade mäktigt. Ballhorn hade snart gjort en ny upptäckt som genom sin skenbara orimlighet skulle slå världen med häpnad: »Det var icke i böckerna vi skulle läsa människans historia, ty språket var som bekant tillkommet för att dölja människans tankar, nej, det var utanpå dessa böcker, där den på naturens omedvetna ståndpunkt sig befinnande konstarbetaren oreflekterat tryckt tidevarvets stämpel i för den andligt skumögde, visserligen oläsliga, men för den seende, så vältaliga hieroglyfer. Bokbinderiets historia är mänsklighetens — in nuce (i en nöt)». Denna djärva hypotes som skulle hava behandlats med löje om den kommit från någon annan än Ballhorn, mottogs med jubel, och snart lästes inga häftade böcker i den lärda världen; man bara samlade bundna och dem läste man icke längre, utan man betraktade deras pärmar genom loupe. Man såg i pergamentbanden (icke det skinntorra, utan) det högre djurlivets varmblodiga omhölje, på vilket människohanden (mässingsstämpeln) tryckt sina fotspår (!) under vandringen genom odlingens nio världar, under det pappbanden med det lägre växtlivets vävnader icke kunde giva samma levande uttryck.

Man förvånades över sådana härliga upptäckter

Digitized by Google

såsom att band från renässansens tidevarv voro prydda med renässansornament och band från rokokon i rokokoornament. Nu behövde man icke längre råka i tvivel om en boks ålder, ty nu hade den nya vetenskapen skingrat allt mörker. Förut hade man nämligen måst slå upp boken och läsa på tryckåret, nu behövde man bara se på pärmarna. Gregorius Ballhorn hade nu faktiskt övertagit Svenska Bokbinderiets historia — på entreprenad, och han fann snart formeln för denna sin verksamhet: »Svenska Folkets historia är dess bokbindares».

Men från ljusare rymder kom snart på susande vingar en och annan liten fågel och viskade i Ballhorns öra om andra jaktmarker, dem ingen svensk ännu vågat avdriva. Att Ballhorn var idealist hava vi ovan förklarat onödigt att anmärka; med sin idealistiska riktning förenade han en stor kärlek för det liderliga, ty sådana motsägelser kunna vi råka på i det outrannsakliga människohjärtat. Men han hade en viss urskillning härvidlag. Allt som rörde könsförhållanden och var skrivet före år 1850, det var humor; men med smuts (som idealist älskade han ordet smuts) menade han alla angrepp (efter 1850) på konungar, drottningar, serafimerriddare, generaldirektörer, kommendörer, litteraturhistorici och samlare. Nu beslöt Ballhorn att visa svenskarne vilka dolda skatter av humor de ägde, och han anställde en djupgrävning i gamla visor tryckta i år, hämtade ur minnet alla oanständiga historier han hört på krogar och i idealistkotteriet, plockade ut otryckta bitar ur klassiska författare, utgav dessa under den humoristiska titeln: »Geranier plockade vid Parnassens fot». Som det mesta var vers, mottogs det av idealisterna

Digitized by Google

med uppräckta händer, men justitiekanslern som var en arg realist, det vill säga lät saken gälla för vad den var, konfiskerade upplagan, som sedan blev en stående raritet på de bättre bokauktionerna. Som justitiekanslern var kommendör, vågade icke idealisterna göra larm, utan saken nedtystades genom några andra kommendörers bemedling. Ballhorn hade emellertid övertagit Sveriges humoristiska litteratur, och senare försök, ehuru i en bättre riktning, hava av honom blivit hänsynslöst förföljda.

Nu hade tjugufem år förflutit. Hela nationen hade väntat på Ballhorns Svenska konsthistoria, som »ännu tyvärr var oskriven». Ingen hade vågat offentliggöra sina anteckningar eller samlingar; professorerna i konsthistorien hade icke vågat tänka på något sådant så länge Ballhorns Svenska konsthistoria bebådades en gång om året. En gång anmäldes till och med och recenserades den outgivna konsthistorien i ett litterärt Påskblad, där Ballhorn var avritad under rubriken »Det unga Sverige», vilket av många togs som ett grovt skämt, fastän det var det oskyldigaste allvar. Emellertid skulle berget till att föda; det födde en liten bok om hundra sidor, vilken oläst anmäldes dagen före utkomsten i alla idealisttidningar; en lucka i svenska litteraturen var fylld, Ballhorns konsthistoria var utkommen. Man köpte och skar upp. Läste titeln: »Allmän konsthistoria, utgiven av Gregorius Ballhorn». Allmän, det vill säga hela världens alla konster! Och detta på hundra sidor! Kolossalt! Men så stod ett tillägg, »bearbetad efter professor Schinderhannes tyska Kunstgeschichte»! Då hördes ett och annat »ä»! Men de som läste förordet, i vilket tillkännagavs att Ball-

Digitized by Google

horns bearbetning var en bearbetning av en mamsell Piffendorfs bearbetning av Schinderhannes Kunstgeschichte, de kunde icke återhålla ett utrop, som skulle artikulerat kunna återgivas så här: humbug! Men saken tystades ner, ty idealisterna hava en oerhörd förmåga i att tysta ner — somliga saker. — Svenska konsthistoriens skrivande hade blivit uppskjutet i tjugufem år! Se där verkningarne av entreprenadsystemet! Och följden! Jo, två månader därefter utkom första häftet av en annan författares sedan många år hoparbetade Svenska konsthistoria. Ballhorn slog ner som en blixt, skrev »varningar» (ny form av anmälning) i alla idealisttidningar, hans vänner tjöto över att arbetet, på vilket man väntat så länge, råkat i sådana orena händer, då »mannen» var given; några kallade det inbrottsstöld, förräderi o. s. v.; arbetet avstannade med första häftet, förläggaren förlorade 20,000 kronor och författarens framtid var förstörd.

Nu vågar icke någon svensk konsthistoria växa upp förrän mullen grönskar på Ballhorns grav.

Frid över ditt stoft, gamle benmjölare!

*

Nära besläktade med renhållningsentreprenörerna äro de som tagit den svenska osedligheten på entreprenad. De hava ett ganska lärorikt men obehagligt göra. De skola läsa alla osedliga böcker som utkomma och, vad värre är, recensera (eller varna) för desamma, de skola besöka alla oanständiga varietéföreställningar, varigenom de aldrig få tid att se en god pjäs på nationalteatern; de skola se på alla

Digitized by Google

oanständiga fotografier, som säljas på gator och i bodar; när det icke spelas på varietéteatern skola de tillbringa aftonen på krogen, för att höra på ungkarlshistorier och se efter huru mycket punsch ungdomen dricker; vilja de sedan vara nitiska, måste de gå ut på illa kända gator och antasta prostituerade kvinnor, för att få reda på detaljerna i deras hemliga yrke.

Ödet, som har sina grymma nycker ibland, hade till översteentreprenör för detta välgörande sällskap utsett en person som aldrig drömt om en sådan ära. Han hade efter en vild ungdom under årens lopp och genom släktförbindelser tillskansat sig en lärareplats vid en anstalt, där unga damer åtnjöto undervisning och vilka måste betala hans ynnest med sin ynnest. Då och då hördes ett hotande mummel, men vår entreprenör var frimurare och saken tystades alltid ner. När nu en tidig, kanske alltför tidig ålderdom inträdde, och den gamle mannen, den vördade läraren, var trött och mätt och längtade till ro, stego några dunkla aningar om en viss ostraffad brottslighet fram, och den annalkande döden ledde hans tankar in på allvarliga ämnen. Han tog avsked från sin lärarebefattning, vilken givit honom så många ljuva, dock nu så bittra minnen; vid avskedet, som åtföljdes av en middag med vers och ordensutnämning, hade mången som kände den allbekante kurtisörens framfarna dagar svårt att hålla sig allvarsam, då tidningarne påbördade honom dygder, dem han själv aldrig drömt sig äga. Efter avskedet kastade han sig in på religion och välgörenhet och greps ögonblickligen av de välgörande fruarne, vilka just nyss avslutat leveranskontrakt med osedlighetsentreprenö-

Digitized by Google

rerna. Vilka helvetiskt uttänkta belägenheter den arme syndaren nu råkade i, vilka kval för den arme, då han en dag befinner sig som överste för osedlighetsentreprenörerna. Hans sista år voro ett helvete sådant endast en Dante kunnat uttänka det åt sin värsta ovän.

Han vaknar om morgonen efter en orolig natt, ty han har måst läsa Zolas sista roman i svensk översättning.

Det väntar någon i mottagningsrummet.

Det är en välgörande fru, som är mycket rik, men icke skäms att tigga offentligt i tidningarne. (Sedan polisen förbjudit fattigt folk att tigga, hava de rika i stället ostraffat slagit sig på den näringen.)

— Har ni sett uselheten? utropar hon och tager upp en packe fotografier och andliga skrifter.

Direktören har icke sett; men nu måste han se. O, vad hans gamla syndiga nerver skaka; han vänder bort sitt ansikte!

— Men det är förfärligt, utbrister han och hans askgråa ansikte rycker av sinnesrörelse.

— Man skulle kunna rodna, säger frun, om man icke hade det etiska momentet i sitt självmedvetande.

— Dem renom är allting rent, säger direktören och sorterar korten på ett sätt, som antyder en stor färdighet att handskas med kort.

— Var ni på varietéteatern i går?

— Nej, jag läste Zola. Vilken bottenlös dy, vilka skändligheter han pådiktar den välgörande kejsaren och den dygdiga kejsarinnan.

(Här måste anmärkas att osedlighetsentreprenörerna såsom sannskyldiga entreprenörer icke tillåta

Digitized by Google

någon annan att röra i dynghögarne; det vilja de göra själva! Därför lida de icke Zola.)

Det ringer igen hos vår direktör. En ung flicka, som skulle kunna vara en Perowska vad entusiasmen och hänsynslösheten beträffar, erhåller företräde:

— Har direktören läst sista avhandlingen om ärftlig syfilis i The Lancet?

— Nej, jag har hållit på med en uppsats om Zola.

— Nå, då måste ni läsa den, ty styrelsen har genom mig uppdragit åt direktören att skriva om ärftlig syfilis.

Direktören, den gamle grånade skörlevnadsmannen, rodnar svagt på de delar av kinden där han företrädesvis brukar lägga sminket, men han bleknar genast och blir likvit.

Varför bleknade han? Låg det något lik i skåpet, som den unga Perowska känt lukten av? Hans blickar söka ett hål på golvet, en lönndörr på väggen, en hiss genom taket, för att släppa honom ut ur detta rum där han icke kan fortsätta sin tillvaro utan att brinna ner inför dessa blickar, som betrakta honom.

— Ni lovar att skriva, herr direktör?

— Jag lovar! Och han räcker handen till avsked.

Han blir ensam. Några minuter står han försjunken i sina tankar, därpå tar han sin nyckelknippa, öppnar chiffonjéklaffen, drar ut en av smålådorna. Hans öga dröjer ofrivilligt på de granna banden och de lysande stjärnorna. Där ligger Nordstjärnans svarta band, svart som ämbetsmannens allvar, svart som sorgen över utebliven befordran till det blåa bandet; och stjärnan strålar så vänligt nescit occasum, »han

Digitized by Google

kan icke avsättas», en erinran om att ägaren lyckats hålla sig vid sin syssla oaktat det smygande missnöjet; där ligger franska Hederslegionen; rött som en blodfläck lyser bandet påminnande om de blodiga bragder som gav den sitt upphov och om den fredliga (den att tillägna sin doktorsavhandling till kejsar Napoleon), som förskaffade ägaren densamma; turkiska Medjidieorden, som han fick för att han hjälpte Portens sändebud att äta upp en middag på Hasselbacken, italienska Kronorden, som han mottog i Civita Vecchia, därför att han lyckats vara uppbördsläkare på ett svenskt örlogsfartyg som gick i Medelhavet, ryska Stanislaiorden, som han fick i utbyte mot den Vasaorden hans hustru kunde skaffa den ryske brännvinsbrännaren och verklige statsrådet under dess vistelse i Stockholm.

Han beskådade härligheten med dystra blickar. Hur litet den betyder för ägaren och hur mycket för den som icke äger den! Han drar ut lådan och ställer den på klaffen. Därpå träder han in handen och får ut en lönnlåda. Här har han trott sig begrava några minnen av ungdomens förvillelser, men de hava dykt upp igen och gått igen; han tömmer lådan på dess innehåll, en samling fransyska fotografier, och han kastar dem i kakelugnen där en brinnande eld förvandlar dem till aska. De rulla sig som ormar under den förtärande branden, alla dessa fresterskor med svällande former, och han tycker sig i kakelugnsöppningen skåda uppträden ur Dantes helvete och Ehrenstrahls yttersta dom.

Äntligen äro de försvunna, de vällustiga och uppskakande bilderna. Han andas lättare och går till fönstret för att vila sitt öga vid dagsljuset. Vad

Digitized by Google

var det? De döda hava stått upp! Ligga icke en hel här av dessa synderskor på hans skrivbord? Jo! — Den välgörande frun hade glömt dem! Nå, det betyder ju ingenting, ty hon kände icke vad som låg i chiffonjén bakom ordnarne. Han samlar ihop korten och lägger dem i sin skrivbordslåda; de såldes i går utanför teatern av en fattig gosse, vars mor ligger på lasarettet, och i övermorgon skall gossen i polisen och då skola fotografierna vittna.

Därpå sätter han sig vid sin toalett. Han känner sig orakad. Hm! Det är en underlig känsla den där att känna sig orakad. Ansiktet är otrevligt, man erfar intryck av att man icke är snygg, de finare linjerna i huden äro igengrodda, små skuggor gå fram här och där och göra att man ser förstörd ut. Rakborsten far över hakan och kinderna, den mjuka tvållöddern värmer och smeker som en fin liten hand, en svag mandeldoft väcker minnen som av sammet, grävsvinshåren stryka ut som hartassen på griffeltavlan, och när man ser sig i spegeln, kan man icke se hur gammal man är; det är som snön då han faller på höstsmutsen. Och så kommer kniven som raderar ut allt och lämnar huden så frisk och ny som på en yngling! Hans panna ljusnar när han betraktar sitt nyförvärvade ansikte i spegeln, och då han stiger upp och knyter sin halsduk, har han återvunnit sig själv. Han är åter inne i sin roll, hedersmannens, den vördade lärarens, riddarens av alla de ordnarne som ligga i lådan framför fotografierna... nej, de äro uppbrända nu!

Han tar det omnämnda häftet av The Lancet, betraktar det med likgiltiga blickar som man betraktar varje annan tidskrift av vilken man just icke

Digitized by Google

väntar sig varken nöje eller lärdom. Han läser om ärftlig syfilis som om han läste om gödselvattning i lantbruksakademiens tidskrift — det rörde honom inte. Och när han slutat läsa, tar han en penna och börjar skriva. Och han börjar så här:

»Av alla de följder osedligheten medför torde ingen vara av en så oroväckande och farlig natur som» (här stannade pennan ett ögonblick, ty han fruktade att höra dess skärande röst på papperet) »ärftlig syfilis. Denna sjukdom kan med skäl kallas fädernas missgärningar in på barnen» (här stannade han igen, men snart var pennan i gång och gick sin bana till slutet, väsande över samvetslösa fäder, gnisslande över sedeslös ungdom och skriande över kvinnors lättfärdighet).

Därpå gick han till frukostbordet och drack en halv butelj rött vin såsom en sannskyldig nestor anstår. Varför bleknade då den vördade läraren inför den unga kvinnan? Hade han något på samvetet som tvålen kunde tvätta bort och rakkniven skrapa ut? Vem vet det?

Jo, han själv visste, att hans tankar i ett ögonblick satte sig i en läkardroska, åkte uppför Drottninggatan, togo av in på Rörstrandsgatan, åkte förbi cellfängelset, strövade uppför Sabbatsbergs backe och gingo in på sjukhuset, där en ung man låg i sina sista andedrag umgällande med sin död en av fädernas missgärningar. Men vad rörde det väl hedersmannen och riddaren av alla de ordnarne, som lågo i lådan framför fotografierna? Den sjuke bar ju icke hans namn? Nej! Men han skulle ha haft rätt att bära det.

Och nestor, huru ägde han mod att referera The

Digitized by Google

Lancet? Kunde tvål och kniv rena ett samvete? Eller var han en hycklare. Han var en självbedragare av allra vanligaste slag; han utförde de roller samhället givit honom. Men samhället, som kände honom, varför log det icke, då det såg hans namn i spetsen för osedlighetsentreprenörerna, då det läste festverserna och hörde om hans ordensutnämningar. Samhället log icke, därför att det erkände samhällsfördragets första grundlagsparagraf om den offentliga lögnen.

*

Entreprenadsystemet visar sig även på andra områden. Att Svenska Folkets historia bland annat är dess flintsakers och säkerhetsnålars har nyss blivit lett i bevis. Detta har blivit en lätt sak då svenska historien sedan urminnes tider varit ett kungligt monopol, varigenom historieskrivningen blivit överlämnad på entreprenad åt några pålitliga och handfasta personer. Våga ett försök att rita av en flintsak eller en säkerhetsnål och ni skall få se huru ni blir behandlad som en inbrottstjuv. Det vågar därför icke heller någon.

Dessa entreprenörer hava utfärdat ett dekret: att alla handlingar som komma att upptäckas och vilka bevisa annat än att Karl XII, Gustav II Adolf och Carl Michael Bellman voro födda gudar, äro förfalskade. På denna grund förklarades Gustav II Adolf hava förfalskat sin egen namnteckning, då han i egenhändig skrift angivit orsaken till trettioåriga kriget vara politik, och man är betänkt på att vid nästa jubelfest få hans obefläckade avlelse införd

Digitized by Google

i den augsburgska bekännelsen. Om Carl Mikael Bellman borde aldrig den som har hustru och barn yttra sig; kalla honom Sveriges förnämste vissångare och uteglöm bara epiteten gudaboren, oupphinlig o. s. v. och ni skall göra väl att sälja ert möblemang och köpa biljett till utrikes ort.

En gammal man, som vågat kalla Bellman aristokrat därför att han lovsjungit menedaren Gustav III:s statskupp, hade sådana erfarenheter av saken att han på dödsbädden testamenterade detta råd till sin avhållne son: »Förneka Kristi gudom, gosse, det får du, mantalskriv dig som ateist, angrip det regerande konungahuset, men för d-n rör aldrig vid Carl Michael Bellman; våga aldrig hysa några andra än andras meningar om honom; anfäktas du av tvivel, så gå ut i ödemarken, men tig, tig; säg att han är nationalskald, skriv i tidningarne att det inte finns någon svensk bonde av de fyra miljonerna som icke älskar hans visor, som icke kan dem utantill; har du röst som en korp, så lär dig sjunga Bellman; får du en son, så döp honom till Carl Michael, får du en dotter så kristna henne till Ulla, köper du en brännvinsflaska, när du skall sätta bo en gång, så rista hans namn på ena och Gustavs på den andra sidan. Jag, min son, var nog olycklig att ha en annan mening än de andra; var är ve, var är sorg? Vad var läsarnas ofördragsamhet, franska skräckväldets hänsynslöshet mot den förföljelse som de frisinnade anställde mot mig, samma frisinnade som varje dag predikade tankefrihet och som kunde bli uppskakade av raseri, då de sågo våld begås mot den heliga tanke- och yttrandefriheten; fullblodiga demokrater blevo blinda av ilska och tyckte

Digitized by Google

sig se en demokrat i Bellman, i Bellman. Gudar! — Vilka anställde och ledde Bellmansförföljelsen tror du? Jo! Bellmansentreprenörerna! Min son, uppfyll min sista önskan innan jag lägger igen ögonen! Bliv entreprenör — och du skall bliva stor — och lycklig!»

Oaktat överdrifterna i dessa den döende mannens ord kunna vi icke förneka dem en viss grad av sanning. Av erfarenhet kunna vi vara i stånd att giva unga författare ett lika gott råd, som de icke böra underlåta att begagna. Om du är ung och ännu icke skrivit något egentligen, på sin höjd några versstycken, som dock ännu icke utgöra en julbok, om du vill framåt, men icke har tillräckligt stark kropp att du kan undvara en och annan middag, om du sätter värde på en god cigarr och icke kan leva utan människors smicker, om du med ett ord vill komma fram utan något besvär alls, så låt poussera dig, knuffa fram dig, av entreprenörerna, av ryktbarheter, vilket för övrigt kan bli dig ganska behagligt då dessa dina beskyddare alla äro beskyddarinnor. Vår gamle vän som skriver litteraturanmälningar i Den obesticklige erhöll en dag ett inbjudningskort till en litterär séance på Grand Hotel. Lockad av inbjudarinnornas namn och i förhoppning om en god supé var han nog obetänksam att infinna sig på platsen. Där finner han samlade alla Stockholmstidningars litteraturrecensenter, inträngda i fönstersmygar och belägrade av beskyddarinnor, så att de icke hade någon annan utväg till flykt än att gå ut genom fönstren. Försiktigtvis hade entreprenörerna tagit våningen tre trappor upp, så att varje tanke på flykt var omöjlig, helst dörren var strängt

Digitized by Google

bevakad av en tebricka. Teet serverades också under bevakning så att våra litteraturanmälare måste pina i sig den för dem motbjudande drycken och doppa skorpor till på köpet. Efter teet serverades en ung man med fördelaktigt utseende, vilken varit snäll att lova ett föredrag. Herr Lagerström, så hette han, var nog blygsam att bedja om ursäkt innan han började en föreläsning om Henrik Ibsen. Vilka njutningsrika timmar, det var två timmar, för våra gamla bokanmälare att få en liten repetitionskurs i Ibsens skrifter, och huru lärorikt att få en ny synpunkt över sakerna, helst denna synpunkt var delvis avvikande från deras egen! De vredo sig som trampade maskar, de kastade längtande blickar mot dörrarne om icke någon punschbricka skulle synas (om toddy hade de övergivit allt hopp), de langade tobaksrullar bakom damernas ryggar för att motarbeta verkningarna av den för dem ovana tedrycken. När predikan var slut, måste de gå fram och tacka den okände ynglingen, måste de svara »charmangt» när beskyddarinnorna frågade dem om det icke var bra. Därpå gavs tecken till uppbrott. Supén då? Fanns ingen!

Men ännu återstod en angenäm överraskning som damerna på sitt vanliga älskvärda sätt förstå att anordna. Vid dörren satt en vaktmästare med en blyertspenna och en lista. Var det insamling också? Nej!

— Två kronor och femtio öre, om jag får be!

— För vad?

— För tesupé, lokal, belysning och servis.

Motstånd hjälpte icke, förbannelser ännu mindre. Att behöva betala där man borde haft betalt! Det

Digitized by Google

var oerhört. Men vad gjorde det. Ändamålet var ju vunnet. Den unge mannen var känd i den litterära världen.

Nedkomna på hamnbryggan svuro våra bokanmälare i månens åsyn en dyr ed att icke med ett ord i tidningarne nämna om hela uppträdet. Och de erkände sig skyldiga att bli kastade i Norrström om de bröto den eden. Och de höllo sin ed.

Detta hindrade alls icke att de följande dag fingo läsa, var och en i sin tidning, de mest smickrande lovord om den unge mannens föredrag. De kloka fruarne hade i tid iakttagit teets verkningar och vädrat tobaksrullarne för att låta en dyrbar tid gå förlorad.

Herr Lagerström fortfor att låta sig bäras på mjuka armar. När han skrivit sin första enaktspjäs, sammankallade de beskyddande fruarne kungliga nationalteaterns artister och tidningarnes teaterrecensenter, men aktade sig att bjuda några bokanmälare. Den förnämste skådespelaren vid lilla nationalteatern måste läsa upp stycket, vilket läst av honom måste göra lycka. Dagen efter lyckönskades nationalteatern i tidningarne till det nya stycket och den inhemska dramatiken till en ny författare. Att stycket antogs efter den betan, det var givet.

Efter ett par år utan några umbäranden eller missöden var vår Lagerström så stor författare, att han å sin sida börjat beskydda unga författare. Han tillämpar därvid en grundsats som han har ur erfarenheten: det är ens eget fel om en icke kan komma fram.

Nå, men de, vilka icke låta beskydda sig, eller de, vilka icke äro nog lyckliga att falla de beskyd-

Digitized by Google

dande damerna i smaken? De finnas icke till för dem. Första åren svara de att de »icke hört det namnet». Heter den stackarn Petterman, så börja de på femte året tala om en viss Pettersson och fråga om det är något med honom. På åttonde året känna de till herr Petterman, men de »ha icke läst något av honom». När han på femtonde året icke kan förnekas, börja de äntligen erkänna, att han är författare och visa honom den äran att gnata på honom i sina tidskrifter. När han slutligen blir översatt på tyska, tala de om honom under benämningen den unge lovande författaren och det namnet får han behålla till döddagar.

Chefen för detta entreprenadbolag är ett mycket lärt fruntimmer. Hon kan tjugusex språk och har alltid med sig på ångbåten en koptisk grammatika, vilken hon icke försummar att lägga uppslagen efter sig på akterdäck. En grosshandlare, som rest i sex somrar på samma ångbåt och alltid går och tittar i den uppslagna boken, när gumman går under däck, är numera övertygad om att koptiskan är det svåraste språk av alla, och han försäkrar sina vänner att man behöver minst sex år för att lära sig detsamma.

Men hon åtnöjer sig icke med att beskydda unga okända svenskar, hon beskyddar också alla stora utländska författare, till vilka hon skriver brev och tackar för deras sista arbete, dock alltid med en och annan bifogad lärorik anmärkning, den hon icke kan återhålla, emedan hon har en öppen natur.

Bolaget har också övertagit den svenska tonkonsten (tonkonsten i sin helhet har redan sin beskyddare) och det har visat sig att unga sångare och

Digitized by Google

sångerskor sällan lyckats utan att ha lämnat sitt öde i bolagets händer.

I ett samhälle, där skyddssystemet är så utvecklat, skulle man ha rätt att vänta sig mera lysande resultat än man i verkligheten finner. Tyvärr har en upplyst samtid funnit entreprenadsystemet gammalmodigt och hindrande för utvecklingen, vilket haft till följd att detsamma ändå varmare omhuldas av sina vänner och gynnare och synes hava en bättre framtid att vänta än det förtjänar.

Digitized by Google

Våra idealister.

Varken mantalskommissarien, uppbördsmannen eller statistiska byrån har reda på några idealister; förgäves hava vi efterhört hos traktens polisvaktkontor och församlingens prästerskap, men de hava inga sådana i sina längder, åtminstone inte vad de veta; de äro överallt och ingenstädes. Icke såsom icke idealister skulle betala kontribution, gå i kyrkan, besöka polisvaktkontor eller så; de göra nog allt detta, men som sagt, i adresskalendern och statskalendern får man icke upp dem. De tillhöra således de tvivelaktiga existenserna, om vilkas tillvaro man endast då och då påminnes. Avslöja bara en humbug, och ni skall strax se en idealist krypa fram och försvara humbugen, kalla en som förfalskat en växel för växelförfalskare, och en idealist skall visa sig och säga att ni förlorat idealen; om ni förlorat pengarne, det vilja de icke tala om, ty de bry sig icke om pengar, säga de; vänd på vilken social komposthög som helst, och idealister skola kräla som metmaskar för att gömma sig ner i jorden; men vill ni se dem i ansiktet, så bjud på en stor middag, och ni skall se dem svärma som flugor, stora feta köttflugor; annonsera ett statsstipendium, en pension, en syssla, och de skola komma fram som gräshoppor och de skola ofelbart hava stipendiet eller sysslan.

Digitized by Google

Vad som egentligen menas med idealist har ännu icke blivit klargjort och som alla sjuka frågor har även denna funnits lämplig att hållas svävande.

Håkan Olsson tror att det är ett hemligt sällskap som har sina anhängare i riksdagen. Där utmärka de sig genom sitt livliga intresse för alla kulturfrågor. De uppträda alltid till biskopslönernas försvar, tala alltid för anslaget till statens aktör- och balettkår, som de sätta över alla andra bildningsfrågor, predika samvetstvång, yrka på skatternas läggande på de fattiga, uttala öppet förakt för de arbetande medlemmarne i staten och anse timmerhuggare följa med skogsköp. För övrigt påstå de världen nu hava nått höjden av utveckling i konungariket Sverige och varje rubbning av det bestående vara en återgång.

Anders Rindholm, student i Uppsala, menar att idealisterna äro ett hemligt sällskap bland studenterna.

Carl Rydberg i Morgonbladet tror att det är ett jesuitersällskap bland tidningsskrivarne.

Jag för min ringa del vet inte vad jag skall tro. Jag har träffat dem överallt, men icke egentligen fått reda på dem. En gång delade jag deras mening som ansågo dem vara ett jesuitersällskap, men jag övergav meningen då jag såg en idealist full. En jesuit hade bestämt icke berusat sig. Att de äro ett hemligt sällskap trodde jag en hel sommar, som jag tillbragte i sällskap med en tidningsskrivare i Aftonbladet. Vi voro ense i alla sociala och politiska frågor, trodde lika litet på Napoleon III som på Kristi gudom, ansågo sanningen vara ofunnen men att spåren voro funna, vi voro med ett ord fullkomligt ense i alla huvudsaker. En dag frågades jag

Digitized by Google

av en bekant hur jag kunde trivas med den mannen.

— Därför att vi äro ense i de flesta frågor.

— Ni? men han är ju idealist?

— Hm! Vad vill det säga?

— Har du inte läst Aftonbladet?

— Nej! Jag läser aldrig Aftonbladet.

— Läs den då, sade han med ett egendomligt uttryck mitt emellan hån och medlidande.

Vid middagsbordet föllo mina ögon alldeles ofrivilligt på en blågrå makulatur, som låg under brödkorgen. Jag framtog den försiktigt, vecklade ut den ändå försiktigare och mellan fläckar av soja och senap upptäckte jag en rubrik som ådrog sig min uppmärksamhet. Artikeln var undertecknad med min väns tämligen okända signatur.

Jag hade trott mig känna världen och människorna rätt bra, men efter den läsningen ansåg jag mig vara en duvunge. Signaturen visade sig nämligen i sin skrivna artikel icke allenast sakna alla de övertygelser han samtalsvis förfäktade, utan även vara i full besittning av alldeles motsatta. Han var nu patetisk, moralisk, ofördragsam, inskränkt och religiös.

Jag torkade mina händer på servetten och stoppade makulaturen bakom islåren.

Om aftonen träffade jag återigen idealisten och jag upptäckte att han vid klockkedjan bar en bronsmedalj med den nyss dödade prins Napoleons bild. På min fråga varför han bar densamma, svarade han att han fått den. Och då jag frågade vad som menades med idealist, frågade han mig skrattande, om jag ville dricka konjak.

Längre kom jag icke den gången i mina forsk-

Digitized by Google

ningar, och resultatet blev: skratta och dricka konjak.

Idealister träffas bland alla samhällsklasser; jag har känt vinhandlare och ångbåtskaptener som varit idealister, men vari det bestått, det fick jag aldrig reda på. Hos en ångbåtskapten yttrade det sig i att han läste ett kapitel ur bibeln var kväll. Ett kapitel skulle det vara. Men som han var full var kväll, har ingen fått reda på hur det gått till. Hos vinhandlaren tycktes det blott vara ett sjukligt tillstånd som tog sitt uttryck i begagnandet av bilinervatten om morgnarne.

Yrkesidealisterna åter, vilka äro det hemliga sällskapets synliga ledare, hava givit en mera bestämd form åt det saknade innehållet. Det är isynnerhet två av ledarne, vilka framstå genom sin oerhörda förmåga att idealisera. Den ena är skalden, den andra patrioten. Skalden tillhör den lilla och lyckliga klass av människor som kallas de omtyckta. De må bära sig åt huru bakvänt, klandervärt som helst, de äro nu en gång bland de omtyckta, som få göra vad de vilja.

Han var omtyckt av lärarne i skolan för sin vackra sammetsblus, han var omtyckt då han skulle konfirmeras och kunde lägga en hundrakrona i prästens hatt, han var omtyckt i studentexamen då han höll middag på Hasselbacken. Han for utrikes och besåg oljefärgstavlor, marmorstatyer och kyrkor samt roade sig och läste poemböcker. När han tröttnade på det, kom han hem och promoverades till filosofie doktor i poemböckerna, vilket tillgick så, att han skulle säga vad den examinerande professorn tänkte om de och de poemen. Som han var god vän och

Digitized by Google

du med honom så kände han tämligen väl hans tankar; de andra, som icke voro du med professorn, fingo gå i många år innan de kunde utleta professorns tankar, som icke stodo i några böcker. Vår vän blev naturligtvis förklarad som snille efter han gick om kamraterna. Efter att nu ha läst så många poemböcker, så var det naturligtvis icke svårt att göra poem själv. Han gjorde ett att börja med. Att hans framgång var fullständig säger sig självt; men olyckligtvis räcker icke ett poem att göra en människa odödlig. Han beslöt alltså att göra flera. Och han gjorde vid alla tillfällen. Hans lärde vän hade nämligen lärt honom att det var förenat med mindre risk att läsa upp sina poem än att trycka dem, och att denna väg var både behagligare och genare. Tillfällen saknades icke under jubelfesternas tidevarv och vår vän valde kungsvägen. Det fanns ingen jubel- eller invigningsmiddag då icke vår omtyckte poet vid desserten inför en rusig hop herrar och damer läste upp sina poem, vilka mottogos med ändlöst jubel och avtrycktes med festreferaten i alla tidningar. Men när han gått på med detta i tio års tid, började hans lyra bli ostämd, utsatt som den var för temperatur- och vindväxlingar av alla slag, och han undgick icke det öde som drabbar alla stora förmågor, nämligen att bli utsatt för löjet. Skämtet döpte honom till krokanskalden, emedan han alltid fick gudayran när krokanen bröts, och jämförelsen mellan hans poem och en viss dessert som kallas snömos anställdes.

Lyckligtvis blåste en ny konjunkturvind upp som skulle fylla skaldens slappa segel.

En av vår tids lyckligaste idéer var utan tvivel

Digitized by Google

bolagsidéens praktiska tillämpning på poesien. Vi minnas alla poesiaktiebolaget Då. Grundaren av en poetisk tidskrift såg sina ansträngningar att få fart i tidskriften stranda mot tidningarnes obenägenhet att befordra densamma. Han ändrade nu affären till ett bolag, i vilket alla recensenterna erhöllo aktier — se, nu var företagets framgång tryggad. Vår vän, som alltid tyckte om det solida och garanterade, åtog sig nu en leverans av poemer att avlämnas till varje häfte. Som han enligt bolagets stadgar garanterades beröm för allt vad han skrev, blev han inom året en berömd skald och när han så till julen samlade sina bitar, så blev det en versbok, som bands i blå klot, passande till julklapp. Vad han skrev om? Ja, egentligen var det ingenting. Hans poesi var en majstång, bestående av en naken stång påklädd med blommor. Han var naturskald, men naturen var för honom ett orangeri och en trädgård. Georginer, lövkojor, astrar, kronärtskockor, meloner, sparris, alla odlade växter som genom trädgårdsmästarens »idealisering» kunde fröjda de timliga lustarne, de voro föremål för poesien. Andra året, då leveranskontraktet skulle fullgöras, började de odlade växterna att tryta. Han kastade sig då över ogräsen, nässlor, maskrosor, trampgräs och bolmört. Den vilda floran hade han aldrig sett, ty han blev mörkrädd i skogen och på ängen hade han aldrig fått gå för sin mamma, som var rädd för ormar. Men efter att ha berömt i två års tid, började recensenterna att ledsna på detta som just icke var överensstämmande med deras lynne eller tillhörde deras verksamhet. Bolaget sprack och vår naturskald stod där övergiven. Men blida nornor vakade över honom. Han samlade alla

Digitized by Google

sina dessertpoem i en stor julbok, med den följd att han invaldes i Svenska akademien och utnämndes till hovpoet. Och nu hade han kommit på den plats, dit natur och begåvning kallat honom. Hans verksamhet som sådan känna vi i botten. Eller ha vi icke läst hovmarskalkarnes redogörelser för jubelfesterna.

Kör.	*Recitativ.*	*Kvartett.*	*Solo med kör.*	*Av W. C. D.*
Potage tortue à l'Indienne		Xeres		Oscar-Vals, Strauss.
— — — — — —				
Rissoles d'Ecrevisses à la Russe . .		Château Lafitte 1844		Svenska folkvisor av Geijer(!).
— — — — — —				
Glaces, Compôtes, Dessert		Champagne Monopol		Verser av W. C. D.

»De högstämda verserna gjorde ett gripande intryck och voro skrivna med ovanlig talang av den skald till vars älskliga toner Svenska Folket suttit lyssnande sedan en längre tid tillbaka», säger hovmarskalksämbetet i sitt referat.

Men tiden går sina tunga steg och driver mänskobarnen för sig i skaror. Ve den som stannar! Fridens sommarvindar lägga sig till ro, det mulnar i horisonten och det blir dovt i luften. Det mullrar i fjärran, verandans kretonggardiner börja slå, cigarröken svävar orolig av och an, fönstren stängas och spjällen skjutas. Det blir åska! Det höres en lång suck, ett avlägset sus; en regndroppe, tung som ett blyhagel, slår på det belgiska fönsterglaset, kanariefåglarne skrika, stormen är här! Han knäcker georginerna i första stöten, bryter av de bleksiktiga sparrisstjälkarne, ruskar på kronärtskockornas bruna peruker och gör en ärtreva av löv-

Digitized by Google

kojor och astrar; kålhuvena trycka mot jorden som skrämda harar och ämna låta stormen gå över; men han går icke över, utan bläddrar i deras blad som i en kupongbok och han river ut vartenda ett och strör dem omkring som agnar.

Giv akt, kålhuven, när det blir storm härnäst!

Vår vän såg sig en dag i spegeln och fann att de evigt upprepade jubelmiddagarne givit honom ett apoplektiskt utseende. Han såg ju ut som en grosshandlare och icke som en skald. Detta bragte honom på eftertanke. Han började sova oroligt om nätterna och hörde i drömmen pistolskott; han började i vaket tillstånd lukta krutrök. Som hovpoet hade han till binäring att hålla utkik. Han såg i fjärran okända segel dyka upp, flaggor, dem han icke återfann i regeringarnes flaggkartor, djärva resningar och skarpa kölar som han icke sett förr. Vad var det för ena friseglare? De funnos icke i rullorna, alltså fiender! Han rapporterade förhållandet och blev genast utnämnd till litteraturfiskal. Denna syssla skulle vara alldeles betydelselös, om icke svaga själar funnos, som tro på de utnämnde. Detta blev ett nytt uppslag i skaldens verksamhet. I hovtidningen förklarade han nu öppet, att allt vad alla andra skrev var smörja, och att vad han själv skriver är det bästa, och det hans vänner skriva, näst det bästa. Och varför? Därför att han har idealet! Vad är då idealet? Det har han aldrig förklarat och därför bevaras hemligheten. Att döma av hans gärningar tyckes idealet vara: Konung och ärkebiskop, Svenska akademien, Serafimerorden, vers, konjak à 75 öre glaset, 20,000 kronors årlig inkomst, bänknyckel, syrener, domkyrkor (med målade fönster), ett litet

Digitized by Google

parti på Sällskapet. Men om man frågar honom, om han anser detta vara idealet, så svarar han »inte det», men han säger aldrig: »se här är'et». Vad däremot icke är idealet, det kallar han smuts. Det har hos honom utbildat sig en sjukdom att se smuts överallt, och denna sjukdom, vars upphov tillskrives oordentligt levnadssätt och blivit en förnäm sjukdom, som smittat hans vänner, har redan fått det grekiska namnet: Kopromani. Med smuts menar han: all litteratur, som icke är skriven på vers eller handlar om kungliga personer, syrener och domkyrkor; vidare fattigdomen (all fattigdom är självförvållad!) tiggare (tiggeri är i lag förbjudet!), trasiga barn, obotligt sjuka, (undantag: apoplektiska), fallna kvinnor, dåliga middagar; misslyckade (undantag: misslyckade hovpoeter!) poeter, smutsförfattare äro alla, som häckla hovpoeter, som avslöja lyckade humbugar, som söka orsakerna till det mänskliga eländet, och som vända på sophögar för att möjligen finna pärlor. Av allt detta kan man ändock icke få fram hans ideal! Tänk om det icke vore någon idé! Tänk om det icke vore någonting alls! Tänk om det bara vore en svart bonjour, som man har hängande och tar på sig när man går bort! Tänk om det vore en annans namn som man skrivit själv! Tänk!!!

Men det finns en annan idealist som i sina verkningar skulle kunna vara farligare än han är, om han icke vore så dum, det är patrioten.

Han är tre alnar lång, har stort skägg, begagnar enpåk och stövlar med skaft. Han är produkten av ett tidelag mellan studentmötena och folkhögskolan. Han har gjort sin lycka i världen med ett gammalt flintlåsgevär, som han brukar knäppa med. Han bör-

Digitized by Google

jade knäppa med det i en folkhögskola åt livbeväringens vänner och har sedan knäppt med det i en stor tidning. Men flintan är sprucken och han har förgäves hembjudit bitarne åt historiska museum; fnösket är vått och krutet är unket. När ingen trodde mer på hans gevär, till vilket han skrev dåliga poem varje år, tog han fram en sabel som han köpt i en lumpbod. Nu skramlar han emellanåt med sabeln, men det lockar inte något folk!

Hans ideal äro naturligtvis Karl XII, svenska folkvisorna och förre ecklesiastikministern. Hans religion är den antagna bänknyckelsreligionen, och hans svenska historia är hans konungars; han tillhör historiska polisen och gör beslag på alla ostämplade varor i den vägen.

Ett dumhuvud själv och misslyckad författare, har han en liten binäring i att förfölja unga författare. Har även försökt sig på hovbanan, men hans enpåk stötte för hårt i parkettgolven och hans skaftstövlar revo hål på mattorna. Anställd numera som hovets reseombud i provinserna, där han håller föredrag i de svenska konungarnes historia och förstör folkhögskoleidén. Fuskar i litet av varje för att vinna ärans lager och gör falska växlar i patriotism, vilket är det billigaste. Tror att utvandringens orsaker äro en försvagad konungamakt och avtagande religiositet; menar att den kan hämmas genom skyddstullar och livbeväring; predikar läran om att det tusenåriga riket har kommit till Sverige och att utvecklingen nått sin höjd och att Sverige är det friaste, lyckligaste land på jorden. För övrigt biträder han med patriotiska tal vid invigningar av folkskolehus, öppnandet av kreatursutställningar, kanaler och slussar (järnvägar

Digitized by Google

får han icke vara med om) samt avtäcker gärna monument över patrioter, utdelar patriotiska sällskapets medalj åt troget tjänstefolk, är ledamot av sällskapet för patriotslöjdens befrämjande och arrangerar flaggningar i landsorterna. Att han är krigisk är en följd av studentmötena och det omnämnda flintlåsgeväret.

Hans dagars tal äro dock numera räknade, emedan han är mycket gammal, och man väntar stundligen höra om någon olycka som hänt honom med det gamla gevärsskrället, vilket han sitter och skurar på. Vi hoppas dock att han må få leva länge och lära att det finns andra idéer än Karl XII och kreatursutställningar, fastän de icke få rum i hans hjärna eller hälsas med flaggningar i landsorterna.

Digitized by Google

Moses.

Det finnes icke något av den gamla världens folkslag, som omfattat den svenska nationen med sådan uppriktig och ihållande välvilja, man skulle kunna säga kärlek, som judarne, eller Moses, som de med sin vanliga humor älska att kalla sig. — »Jak ticker så risligt micket om den svensken», sade en gång en hårklippare under det han fick pisk av fästmannen till den flicka vars flätor han klippt. — »Den man ger mik strik, fer att jak kept den flickens hår; men jak ticker ändå så risligt micket om den svensken.» Ett vackrare bevis på Moses' orubbliga hängivenhet kunna vi icke uppleta. Vad Moses gjort för Sverige, det kan ännu icke till fullo uppmätas, men en tacksam eftervärld skall erkänna att det var mycket. Han har också å sin sida vunnit nationens odelade kärlek och högaktning, som han förtjänar.

Det vackraste och mest tilltalande draget i Moses' karaktär är hans orubbliga vördnad för sin urgamla religion; detta drag, som aldrig nog ofta kan prisas, avsticker så mycket bjärtare mot svenskens ombytlighet, som oupphörligt skall söka ett nytt och ställa till bråk inom den gamla statskyrkan. Moses, han håller vid sin gamla beprövade statskyrka, ty den har fört honom genom öknen, då han kände

Digitized by Google

sig för god att arbeta åt sådana okunnighetshjältar som de gamla Faraonerna; den hjälpte honom att intaga det väl skötta Palestina och den har hjälpt baronerna Rothschild till deras inflytelserika ställning i Europa.

Utan Jehova och Schabbis hade Moses icke varit den han är. Jehova känna de flesta av mina läsare från bibliska historien, Schabbis däremot icke. Schabbis är en fläkt gädda, kokad i persilja, violrot och smör, vilken ätes om fredagarne. Detta synes vara en småsak för oss fritänkare, som sakna vördnaden för det gamla, men för Moses är det ingen småsak, ty hans största och vackraste drag är kärleken till det gamla. Är hans kärlek riktigt brinnande, så har han på dörrposten ett glasrör fyllt med papperslappar och på vilket han fingrar då han går ut och in under den bekanta bönen: »Allah ekbar barastrunt!» Judehatarne, vilka dess bättre i vårt Sverige icke äro många, kalla detta hedendom och anse »dyrkandet av termometrar» vara förbjudet i grundlagen, men lyckligtvis betyder det ingenting vad som står i grundlagen, ty det ändras så ofta.

Vår egen statskyrka, som är mindre tolerant än Moses', har även låtit förstå, att Moses enligt samma grundlag icke skulle ha rättighet att bo i Sverige, emedan han förnekar Gud, för såvitt Kristus var sann Gud, vilket dock ännu icke är lett i bevis, varför saken fått falla.

Denna framstående vördnad för det gamla, som noga bör skiljas från stillastående eller konservatism, har gjort Moses till en högst förträfflig och laglydig medborgare. Kärleken till det nya fosterlandet tager ett vackert uttryck i kärleken till konungahuset och

Digitized by Google

vördnaden för landets gamla ätter, lagar och institutioner. Han är outtröttlig i att visa kungliga familjen små uppmärksamheter och vet alltid när deras landstigningsdagar, första nattvardsgångar, examensdagar, namns- och födelsedagar infalla, och då skall man alltid se Abraham, Isak och Jakob stå först på inbjudningarne till små uppmärksamheter. Våra gamla ätter aktar han högt och han anser som en stor utmärkelse att få se någon av desamma i sitt hus, helst dock på sitt kontor, där umgänget kan bli mera förtroligt och icke störas av larmande barn eller lyssnande tjänare.

Moses är god patriot. Detta påstående synes strida mot hans visade likgiltighet mot det gamla fäderneslandet, men detta är blott en skenbar motsägelse, ty som sitt fädernesland anser han, och det med rätta, det land, där han är född och där han får slå upp bod. Utan denna anmärkta likgiltighet för det gamla fäderneslandet, vilken även tyckes stå i strid mot hans kärlek för det gamla (vilket dock blott är skenbart), skulle Moses aldrig ha kunnat så assimileras med svenska nationen. Sammansmältningen är dock så fullständig, att man skulle i händelse av en oförmodad skilsmässa hava mycket svårt att skilja mitt och ditt. Han sitter som domare och ser med fullkomligt lugn huru den anklagade avlägger ed på nya testamentet; han låter promovera sig i en domkyrka, sjunger luterska psalmer, håller hatten för ansiktet under Fader vår, knäpper ihop händerna under bönen, allt med den fullkomligaste fördomsfrihet, vilken för den kortsynte tyckes stå i strid med hans vördnad för sin fäderneärvda tro, men detta är blott skenbart. Ty hans nationalitetskänsla,

Digitized by Google

hans ansvarighetsmedvetande är större, och det är en dygd för vilken vi icke böra klandra honom, och därför blir aldrig hans ställning falsk, även om den skulle kunna tyckas så.

Rörande visade sig denna solidaritetskänsla vid sista jubelfesten i Uppsala. En ung Moses anförde en deputation till en gammal domprost som översatt Luthers argaste postilla. Moses, som höll festtalet, erinrade (i glömskan av det förflutna) om vad den gamle verkat för det gemensamma fosterlandet och dess upplysning. Han slutade med att nedkalla Guds välsignelse över domprostens ålderdom!

Därpå anförde han en deputation till finnarne, och i sin förlåtliga patriotiska iver glömmande att han flyttat in i landet för knappa femtio år sen, erinrade han finnarne om, huru deras gemensamma förfäder under Gustav II Adolfs fanor slogos tillsammans på Leipzigs slätter emot gemensamma fiender (trosfiender!).

Icke en röst hördes uttrycka någon förvåning över detta goda minne, så naturligt föreföll det.

Vid samma glada tillfälle anförde han också en deputation, som överlämnade en hedersköpp åt en lärd, vilken var berömd för sin kritik över Kristi gudom. Talaren erinrade om vad den lärde verkat för det gemensamma fäderneslandet, för dess upplysning (om att Kristus blott var en jude) och uttalade den mening såsom hela deputationens, att Kristus snart skulle vara förvisad till myterna liksom Jehova.

Ett sådant frisinnat ord hade man icke hört i Uppsala på en mansålder och Moses blev chef för de frisinnades parti.

Digitized by Google

Någon, som i försiktiga ordalag vågade framsmyga en antydan om det motsägande i Moses' dubbla uppträdande hos domprosten och den lärde, slogs genast till marken med den mycket berättigade och krossande frågan: Är icke Moses svensk? — Varpå det förödmjukande svaret måste bli ett nedslaget: Jo!

Men Moses' patriotism yttrar sig icke blott i ord, då han anför deputationer, den kan yttra sig i storartad handling. Moses, som är en tacksam natur, fäster sig gärna vid den plats där han haft sin verksamhet och vill gärna »göra något» för det samhälle som upptagit honom i sitt hägn. Med sitt högt utvecklade skönhetssinne väljer han alltid sådana medel, som kunna genom yttre företeelse både giva ett synligt uttryck åt hans tacksamhet och på samma gång bliva en prydnad för samhället. Aldrig har jag i egenskap av stockholmare läst en tidningsnotis, som rört min kära födelsestad, med mera intresse och uppmärksamhet, än den som häromdagen stod införd i en morgontidning under rubrik: Storartad gåva till samhället. Direktören och riddaren Moses, vars frikostighet mot Stockholms stad är vida bekant, har ånyo skänkt huvudstaden en prydnad, som i sanning kan kallas en »folkegave», för så vitt Sveriges huvudstad ännu vågar anse sig som en folkets tillhörighet. Han har nämligen på den skräpiga och avlägsna plats, som är välbekant under namnet Kungsträdgården, låtit undanröja en mängd gamla ruckel och på den alldeles värdelösa tomten låtit uppföra ett palats, vars make man aldrig förr sett och som tävlar i skönhet med världens förnämsta. Palatset, som innehåller 25 våningar och 17 handels-

Digitized by Google

butiker, vilka icke komma att få uthyras, har kostat inemot en miljon och är endast avsett att vara en prydnad för huvudstaden. Det fosterländska företaget förtjänar den största utmärkelse som kan tilldelas svensk man.

Beskrivning på palatset. Ritningarne äro gjorda av professor Münchhausen i Berlin; granitsocklarne i soubassemangen äro slipade av professorn och riddaren v. Steinmetz i Stuttgart; järnbalustraderna äro gjutna vid kejserliga gjuteriet i Danzig, förgyllda i hovförgylleriet i Weimar och polerade i Dresden.

Taket krönes av en kolossal uppasserska lutad mot en punschbricka och med Göta lejon vid fötterna. (En lycklig men skämtsam sinnebild både av den frikostige givarens sysselsättning och patriotiska sinnelag.) Figuren, som är modellerad av Italiens förnämste bildhuggare, professorn och senatorn Rossi, bildar en värdig avslutning av torgets norra fasad på samma gång den blir en saknad pendant till den så folkkäre konungs bildstod, som förgäves sökt fylla en plats i den ruskiga sandöknen.

Rummen, vilka icke komma att bebos, äro det oaktat försedda med majolika-kakelugnar, införskrivna från den kungliga fabriken i Chelsea.

Det fosterländska företaget är överlämnat till Stockholms kommun med villkor att det icke får uthyras, vilket väl också svårligen skulle gå för sig på en så avlägsen och illa känd plats.

Om man tänker sig vilken rad av försakelser, umbäranden, kroppsliga och andliga, som denne fosterlandsvän hade utstått innan han på en obetydlig värdshusrörelse kunnat sammanspara en hel miljon att handlöst skänka bort, skall man utan svårighet

Digitized by Google

nedlägga varje tanke på att andra än de ädlaste bevekelsegrunder kunna framkalla stora handlingar.

Bland stående osanningar är väl ingen större än den, att Moses med förkärlek ägnar sig åt köpenskap och penningeförvärv. I Sverige är detta så mycket mindre fallet, som han icke behöver handla, emedan alla svenska Moses äro rika. Han ägnar i dess ställe gärna sina krafter åt det älskade fosterlandets tjänst, antingen som ämbetsman, eller också ägnar han sig åt upphjälpandet av de sköna konsterna, dels i egenskap av beskyddare, dels i egenskap av utövare.

Har han tillräckligt med pengar ägnar han sig åt det allmänna. Att förklara vad som i ett konstitutionellt samhälle menas med det allmänna har sig icke så lätt, men när Moses ägnar sig åt det, så kunna vi tro att det är något förståndigt.

Såg ni aldrig på Stockholms gator en ensitsig droska, sådan som läkarne bruka den, med en stark dragare för, ila fram på de mest besökta gatorna! Ni kanske icke observerade droskan, men så observerade ni åtminstone det stora håret! Icke det? Då observerade ni icke heller den store mannen som åkte i den droskan och var iförd det stora håret! Det var ett stort vitt hår, erinrande om patriarkens i Lilla Dorrit (av Charles Dickens); det väckte ovillkorligen längtan efter en sax; man ville så gärna se hur det obetydliga ansiktet skulle ta sig ut berövat sin infattning! Stockholmarne, som visste hans namn, upphörde ändock aldrig att fråga: vem är det? Uppgifterna voro så gränslöst svävande att vi aldrig fingo reda på vem det var? Att det var Moses, det såg man ju! Han blev tid efter annan

Digitized by Google

avritad i Illustrerad tidning, men oaktat förklarande text medföljde gratis, fick man ändå aldrig klart för sig annat än att det var Moses som arbetade i det allmänna, och att hans verksamhetsfält var ett slags kommittéer. Att han var en djävla man försäkrades då och då av sakkunnige, men vad han gjort, det var en gåta, som han höll på att ta med sig i graven. Lyckligtvis dog han under för hans biograf särdeles gynnsamma omständigheter, nämligen på ett besök i sin födelsestad Norrköping, där en landsman fick i uppdrag att per telegraf meddela hans biografi till en i Stockholm utkommande tidning. Av telegrammet, som ju måste hålla sig till huvudsaker, framgick, att Moses arbetat i det allmännas tjänst, ägde Nordstjärneorden, hade ett angenämt hem, vitt långt hår och var en djävla man.

Närmare upplysningar fingo vi aldrig om den store mannen, förrän långt efteråt någon av en händelse omtalade, att han var bokhållare på ett kontor och författat ett kommittébetänkande, som vann någorlunda mycket bifall av de sakkunnige. Vad det var för ett betänkande, det fick man inte reda på, men mera djupgående forskningar upplyste att »det i väsentlig mån var dåvarande assessor Almqvists förtjänst» (det kände inte f—n någon Almqvist, men vår store Moses, den kände vi).

Om den uppväxande kontorspersonalen ville ägna sig litet mera åt det allmännas tjänst, så skulle den kanske, vi säga kanske, kunna motse en tryggad och ärad ålderdom i ett aktat hem samt litet oftare bli hugnad med Nordstjärneorden än den under nuvarande förhållanden blir.

När Moses ägnar sig åt artistiska eller litterära

Digitized by Google

värv gör han det på fullt allvar. Det finns ingen svensk som så ägnat sig åt svenska litteraturen som Moses. Han har ägnat sig åt hela den klassiska litteraturen; han har ägnat sig åt Bellman, Lidner, Leangren, Stagnelius, Nicander, Braun, Carlén, han har ägnat sig åt Fältskärns berättelser, Mellins historiska noveller, Jolins skrifter, Snoilskys dikter, Wirséns poem och Bäckströms vers. Almqvist, Crusenstolpe, Aftonbladet, Litterärt Album, Svea, Göta och Nore hava Moses till upphovsmän.

Moses' kärlek till svenska litteraturen har också funnit sin rättvisa belöning, då Uppsala universitets nyligen avgångne kansler besatte de tvenne lediga katedrarna i svenska litteraturens historia med tvenne unga Moses, av vilkas frisinnade tänkesätt man väntar sig det allra bästa för den svenska versproduktionen, vilken står under dessa katedrars kontroll.

Moses' andliga begåvning har aldrig blivit ifrågasatt, när han ägnar sig åt det artistiska. Vi ha sett nyligen ett grant exempel på huru en äldre Moses, som ägnat femtio år av sitt liv åt ett aktat yrke, plötsligen fattas av en artistisk lusta som bryter ut i oljefärgsmålning. Han beströk några kvadratrev duk på en otroligt kort tid, hängde upp dem i konstföreningen och lyckades genast vinna Aftonbladets bifall, vilken tidning endast kunde förklara saken som ett underverk, att en person utan studier i ämnet kunde på tre dagar frambringa åtta rev och två stänger oljefärgsmålning, som eljest man behövde ett halvt liv till. Uppmuntrad av bifallet fortsatte Moses med ohejdad fart, och inom tre veckor var han professor vid Ritarakademien. Med vanlig fri-

Digitized by Google

kostighet visade han sin tacksamhet genom en storartad gåva till Nationalmuseum, bestående i sex av sina bästa tavlor, vilka mottogos med tacksamhet. Men nu var Moses' äregirighet väckt. Att få en tavla på Nationalmuseum anses av urinnevånarne i Sverige som den största heder, men Moses, som redan fått in sina sex, ansåg det var större heder att få in en i Stockholms slott. Detta var kinkigare, ty Hans Majestät hade i ett trontal förklarat, att han icke tålde oljefärgsmålning. Men Moses, som var listigare än alla djur på jorden, visste besked. När prinsen av Bohuslän fick sin första tand blev det ett jubelskri bland svenska folkets stater och kårer. Och man beslöt att giva luft åt sina känslor på många sätt. Moses fann snart sitt sätt, och tråkigt var det icke. Han hade nyss fullbordat en tavla; duken upptog en fjärdedels hektar (nya måttet); ämnet hette: »Paraden kommer». Som Moses fått väder på att en ny riktning uppträtt i Paris, där man tog sina modeller ur verkligheten, ansåg han sig berättigad och skyldig att tillgodogöra sig densamma. Nåväl, paraden anfördes av en prins av blodet; i spetsen gick regementstrumslagaren Hermann; på en trappa stodo fruarne Aronsson och Jakobsson; i fönstren syntes doktor Isaksson med fru, grosshandlar Abramsson med fru, operasångare Labansson med fru. Alla fruarne voro iförda nya klänningar från Valentin; på trappan låg en matta från Marcus; herrarne voro klädda i nya vårhabiter från Moritz Hirsch. Tavlans huvudmoment var gripande. En man har gått ur ledet och framlämnar från överstelöjtnanten ett återbud till grosshandlar Abramssons middag. Fru Abramsson svimmar i fru Isakssons

Digitized by Google

armar och nedsjunker halvdöende på Marcus' bryssel-matta. Doktor Isaksson skyndar till med en termometer för att undersöka fru Abramssons puls.

Stockholms damer, vilka enligt Sveriges officiella statistik utgöra ett antal av 93,559, sammankallades i läsesalongen vid Brunkeberg, den enda lokal i Stockholm som kunde rymma en så stor samling, och beslöto att inköpa tavlan och överlämna densamma till tandgåva åt prinsen av Bohuslän. Som emellertid endast tjugufem damer infunnit sig, fattades det beslut (under fru Isakssons ordförandeskap) att de frånvarande fingo rätta sig efter de närvarandes beslut, varpå tavlan överlämnades med påskrift: Från Stockholms damer.

Träffa vi åter Moses i ämbetsmannens maktpåliggande ställning, så är han mera nitisk än, vi måste till vår blygd erkänna det, våra egna. Vi sågo till exempel honom som polismästare i Göteborg; hans medfödda hat mot laster och brott av alla slag gav sig luft i en formlig förföljelse av allt otyg; tjuvar och skökor darrade inför hans skarpa öga, och hans kärlek till sanningen var så stor, att han icke kunde höra ett nekande svar inför domstolen utan att råka i raseri, så mycket mera oväntat som den kända tålighet, varmed han i nittonhundra år lidit förföljelser, eljest är ett karaktärsdrag hos honom.

Såsom människa i dagliga livet är Moses en mycket enkel, rättfram och vinnande person, vilken enkelhet stundom antar den glada burschikos-formen. Han hatar krus och ceremonier och skall genom sitt verksamma föredöme inverka gott och reformerande på vårt stela sällskapsliv. Sålunda har han

Digitized by Google

redan gjort förberedande försök att införa de älskvärda österländska sederna att ej lyfta på hatten och icke besvara brev. Vi hava sett en mycket omtyckt Moses, som personligen gjort försök med den behövliga reformen att inträda i salong med överrock och brinnande cigarr; han anställde de första försöken hos änkor och mindre bemedlade familjer, och lyckades fullständigt. Bland lovvärda bordseder han infört och vilka äro både angenäma och tidsbesparande är, att såsom värd ta sig själv först, stödjande sig på Macbeths teori att gästen är värd i värdens hus och därför skall serveras sist.

Moses har också en annan dygd som urinnevånarne sakna; han älskar sammanhållning mellan landsmän; aldrig ser man en Moses uppträda mot en annan Moses inför domstol, och råkar han någon gång ut för polisen, så skaffar alltid hans fredsälskande lynne honom en förlikning. Han hatar processer och låter hellre udda vara jämnt.

Vad vi utom alla hans andra dygder ha att lära av honom är hans fullständiga förakt för titlar. Aldrig skall man se honom söka en konsulsbefattning för uniformens och ordnarnes skull; aldrig ser man Moses helt fräckt kröna sin butiksdörr med svenska riksvapnet över hovleverantörstiteln; aldrig begagnar han sådana små bakvägar till Vasaorden som att, då han är handlande, låta inskriva sig i någon direktion för en välgörande stiftelse, och aldrig ser man Moses sätta ut den dumma doktorstiteln under sitt namn på ett bokomslag; däremot skall man höra med vilken gladlynt naivitet som han gör gamla ämbetsmän galna; han titulerar Kunglig Majestäts kanslister för notarier, kungliga bibliotekarier för

Digitized by Google

lektorer, när han någon gång begagnar titlar. Eljest har han blott ett enda tilltalsord, och det lika enkelt som vackert; han säger rätt och slätt: herrn och frun. Med greve- och friherretitlarna har han gått ett steg längre än vår mest demokratiska tidning, ty han har avlagt dem. Möjligen kan han av ömma släktkonsiderationer förmå sig titulera sin måg greven och sin dotter grevinnan, men aldrig gör han det med någon annan, det månde vara vem som helst.

Enkel och flärdlös är han till sin natur; det har han med sig från sitt gamla öken- och bergland, där han på kamelens kutiga rygg lärde sig försakelser av alla slag; han är därför särdeles lämplig för acklimatisering i vårt steniga land, där en ringa bärgning är hans förnöjda sinne nog.

Sådan är vår Moses!

Kanske finner läsaren min hastiga skildring nog ljus. Har Moses inga fel? Är hans karaktär och hans vandel så alldeles utan skuggor? Jo, han har ett fel, men det är icke hans och det kunde snart hjälpas, om det icke vore för sent. Han är litet bortskämd!

Moses skall vara snäll mot de beskedliga urinnevånarnè, ty de ha varit snälla mot honom, när han kom fattig och mauschlande och fick lov att sätta lien på de åkrar de brutit och besått.

Digitized by Google

Om den offentliga lögnen, kanoniseringar och festtal.

Alldenstund samhället är byggt på brutna överenskommelser, det vill säga lögner, hava de ursprungligen enkla förhållandena blivit så invecklade, att den offentliga lögnen blivit en stående nödvändighet, en slags tyst samhällsöverenskommelse, som icke utan sina stora vådor kan brytas. Sålunda ser man vilka förfärliga rubbningar ett i rättan tid uttalat sant ord kan medföra, och det är icke på skämt man kallar en sådan indiskret person samhällsvådlig. Äro vi själva oskyldiga? Hava vi aldrig ljugit? Jo, vi hava det alla, ända sedan vi voro barn! Härmed mena vi icke det försynta förtigandet av obehagliga men likgiltiga saker, som icke kunna gagna uttalade men öka trevnaden outsagda.

Vi började i större skala, då vi vid altaret ljögo oss till rättigheten att få betala skatt, exercera beväring, få syssla och bli statsråd. Vi ljögo sedan med berått mod och med löjet på läpparna, då vi på ett latinskt lexikon (när biblarna icke räckte till) avlade trohetseden inför Akademiska Konsistorium.

Huru ofta ha vi icke sedan ljugit i tentamina! Professorn frågar: huru många personer i gudomen? Vi svara tre, men mena på sin höjd en. Professorn

Digitized by Google

frågar om 1772 års revolution var nyttig eller skadlig för Sverige. Vi svara nyttig, men äro bergsäkra på, att den var skadlig.

Professorn frågar oss om orsakerna till Sveriges deltagande i trettioåriga kriget. Vi svara religionsnit, men veta att det var politik eller ärelystnad. För tio år sedan svarade vi på frågan, vilken den enda förnuftiga representationen är: ståndsrepresentationen; i dag svara vi: tvåkammarsystemet, ehuru vi icke anse någondera förnuftig.

När vi träda ut i livet, är det första vi få lära oss: att tiga; förtiga viktiga sanningar, som förtegna kunna skada medmänniskors och samhällets välfärd.

Hur många gånger man tegat, då man bort tala!

Vi bli ofta förtjusta i medmänniskor, då vi träffa dem i glada samkväm! Varför? De upphöra att ljuga! De äro sanna! Man blir betagen i sin bittraste ovän, därför att man upptäcker, att han icke menat vad han sagt på fullt allvar, och vi förstå, att omständigheterna (samhället) tvungit honom att förfäkta en dumhet. Han är kanske beredd att erkänna det, om han blir varm, och de värsta kämpar kunna le mot varandra som augurer, när de råkas mellan skål och vägg — blott man icke håller tal, ty då är man inne på offentligheten och då måste ljugas.

I närmaste sammanhang med den offentliga lögnen står kanoniseringen. Det är en bland de avskyvärdaste yttringar av den civiliserade människans förfalsknings- och härsklystnad. När hon nämligen icke själv förmår tillfredsställa sina onda begär, så uppfinner hon fetischer, helgon eller i moderna tider:

Digitized by Google

storheter. Broder Bartolomeus låter flå sig ända till knävecken hellre än att falla på knä för dumheten, och han blir föremål för en eftervärlds beundran, Erik IX blir kallad helig därför att han skänkte efter orättfärdigt pålagda skatter. Birgitta blev helgon därför att hon visat ett personligt mod vid uppträdandet mot en usel regentfamilj, som ville förstöra landet; men munkarne som utverkade helighetsförklaringen, de beundrade mindre, men beräknade mer fördelarne av att få ha ett eget helgon. Kristendomen, som helt fräckt påstås ha nedslagit de gamla avgudarne, har tvärtom uppfunnit mänskodyrkan; hedningarne dyrkade naturkrafter, de kristna dyrkade människor, börjande med Kristus. De gamla katolikerna dyrkade olyckan, modet, självförsakelsen, motgångarnes dygder med ett ord; de nya katolikerna, och våra kära protestanter också, dyrka framgången, lyckan, succés'n (till vad pris som helst!), den erkända framgången.

I Uppsala domkyrka hade våra förfäder bland många andra kapell också ett åt jungfru Maria, Jesu Kristi moder, en den olyckligaste av kvinnor, som såg sin son först växa ifrån sig, så att absolut missförstånd för livet uppstod, sedan framhärda i villfarelser (enligt hennes förstånd) och slutligen avrättas under de mest upprörande omständigheter. Mater dolorosa måste bli alla mödrars vän, och den dyrkan som i den stilla kyrkan ägnades den olyckliga var icke farligare än den man i våra dagar ägnar en fet professors staty under ett fackeltåg.

Men reformationen • kom, hänsynslös, praktisk, materialistisk, framgångsrik; avgudabilderna (som de kallades) blevo störtade och templet rensat, isyn-

Digitized by Google

nerhet på ädla metaller, ty trätavlorna och träbilderna fingo mångenstädes sitta kvar in på våra dagar, och sitta där än. Då blev mater dolorosa också störtad — och det var nog så rätt; hennes kapell blev som de andra så naket som en farstu; Erik den heliges (han som skänkte efter olaga skatter) blev också rensat; men fyrtio år efteråt börjar man reparera och några år därefter ligger ett nytt helgon (mellan tre hustrur), just samme man som störtat både Erik IX och jungfru Maria; och han var den störste och obarmhärtigaste skattdrivare som Sverige haft. Det gick dock an, ty han hade gjort en stor bedrift som lever, om han också icke gjorde den ensam. Jungfru Marias kor stod länge öde. Man hade litet försyn för den sörjande modren. Men det kom en dag, då efter några lyckade nappatag med katolikerna man icke längre hade någon försyn alls. Det växte uti södra Pommern en skön baron, som hette von Schlippenbach von Feissenhausen; under ett dryckeslag råkade han piska upp en prins av blodet, som på skämt spottat honom på högra örlappen. Som den regerande fursten av södra Pommern befann sig i en tillfällig penningförlägenhet, dömdes den gripne baronen att mista sina gods. Utblottad på allt, erinrade sig baronen, att det norrut bodde ett beskedligt folk, som tyckte mycket om utlänningar. Folket kallades svenskar och kungen hette — ja det var inte så noga.

Baron Schlippenbach kom till Sverige, blev hovmarskalk och dog. Han begrovs i Uppsala domkyrka, i jungfru Marias kor, och där ligger han än. Domkyrkovaktmästaren, som har så mycket att berätta om ärkebiskop Mennanders och Johan III:s

Digitized by Google

lysande bedrifter, stannar stum inför baron Schlippenbachs gravkor. Han har inte ett ord att säga!

I våra dagar har helgondyrkeriet antagit storartade dimensioner; nu kanoniseras sångerskor, aktriser, modellörer, verspoeter, trävaruhandlare, riksdagsmän, sådana som måla oljefärgstavlor, idealisera brännvin (brännvinsförädlare), resa, sälja egendomar. Men allmänheten slipper som oftast från besväret, ty man gör det själv. Det enklaste sättet är att beställa sin byst; är man mindre bemedlad, så har man den fördelen, att man samtidigt får vara mecenat mot en elev, som genast skyndar att sätta in notis i tidningen, där hans namn får en gryende glans vid sidan av det stora namnet. Bysten exponeras i konstföreningen, recenseras i tidningen och stannar hemma i barnkammaren på ett linneskåp. Närmare motsvarande medeltidens kanoniseringar äro våra »uppgrävningar». Ett universitet har icke haft någon framstående förmåga på femtio år; då måste man verkställa en uppgrävning för att kunna få en fest, som alltid verkar uppfriskande i en småstadshåla.

En teater går med dåliga hus en längre tid; man letar i en teateralmanacka; alltid hittar man en födelse- eller en dödsdag och man anstaltar om en uppgrävning med prolog. Som alla stora dramaturger och aktörer hava varit så förtänksamma att de kommit till världen och gått hädan under säsongen, så kan aldrig hända så illa att en uppgrävning behöver verkställas under den varma årstiden, då teatrarne äro stängda.

Kungliga lik, som äro balsamerade, få icke av allmänheten uppgrävas; man inskränker sig därför att vördsamt frammana deras skuggor. Detta går

Digitized by Google

till på följande sätt. Man går en mörk höstkväll med en fana och ställer sig utanför Riddarholmskyrkan. På ett givet tecken infalla sångarne i en hymn av Atterbom, då genast de höga fönstren fyllas med skuggor, som hålla för öronen och nicka beskyddande åt det unga Sverige, ty det är mest ungdomen, som av sina lärare uppmuntras att dyrka skuggor för att de icke skola taga en onyttig del i verklighetens bråk.

Därpå blottar sånganföraren sitt huvud och säger: leve t. ex. konung Fredrik den förste. Efter ett niofaldigt hurra avtågar ungdomen under bevakning av traktens poliskonstaplar till Bährs kafé, där man dricker punsch.

Snickarnes sångförening ville också vara med om att mana fram kungliga skuggor, men Historiska sällskapet, som har alla balsamerade på entreprenad, avstyrkte snickarnes anhållan, emedan (påstods det) de icke kunde någon hymn av Atterbom.

Våra stora minnen, ja det är också en historia. Vården av våra stora minnen har som vi veta blivit överlämnad åt en självvald kommitté, bestående av en hovintendent, Historiska sällskapet, vaktmästaren i Riddarholmskyrkan, vaktmästaren i Historiska museum, redaktionen av tidningen Aftonbladet och amanuensen Ballhorn.

Vi kunna med lugn möta kommande stormar då vi veta, att våra stora minnen vårdas av sådana män. De äro vaksamma, nyktra, ordentliga och påpassliga. De hava alla på sina skrivbord en historisk kontorsalmanacka och veta precis när ett stort minne skall upplivas. De läsa alla tidningar och tidskrifter

Digitized by Google

och spåra på långa håll attentater mot våra stora minnen.

Vårt historiska museum är i sitt slag det enda i Europa. Det förvarar en mängd historiska saker, som alla äro på ett eller annat sätt förknippade med våra stora minnen. Där finns 2,000 stenyxor, som äro varandra så precis lika, att om man lägger dem i en säck och skakar om dem aldrig så väl, så skall inte fan själv kunna ta fram en som är olik den andra. Denna kompletta likhet, som förefaller den oinvigde obegriplig, skulle dock utgöra ett av de starkaste bevisen för nationens härledning ur en enda stam. Av dessa intressanta yxor, som upptaga nedre våningen, äro tyvärr blott ett fåtal avbildade i Sveriges historia, men de övriga äro under utgivning ämnade att utkomma i häften under loppet av 50 år. Andra våningen upptages uteslutande av säkerhetsnålar från mässingsåldern. De äro också under utgivning. Tredje våningen upptages av järnskrot, vilket rubb och stubb är utgivet i tio starka band. Det mesta härleder sig från guldåldern. Längre upp finns ett nålhus, som tillhört mamsell Hagerman; en säng i vilken Gustav IV Adolf är född (äktheten är dock ifrågasatt), en bänk, på vilken Fredrik I sovit av sig ett rus samt Bernhard von Beskows ordnar och bläckhorn.

Stolligt kan i sanning kommitténs uppträdande kallas, då härom året en verklig attentatsepidemi rasade mot våra stora minnen. Hovmarskalken von Beskows bläckhorn, som förvaras under glas och nyckel i Historiska museum, hade på ett obegripligt sätt blivit fyllt med ärter. Vad skulle detta betyda? Ja, det var icke lätt att säga, men att det var ett

Digitized by Google

attentat, det var avgjort. Några vågade i all tysthet gissa, att det skulle vara en skändlig anspelning på hans poesi (vilken i så fall menades verka som okokta ärter); men anspelningen var för smutsig för att kunna vinna tro. Men larm slogs; Aftonbladets kommitterade blåste upp i stora oxhornet; amanuensen Ballhorn skriade i en kort artikel och beklagade att bristande utrymme hindrade honom att säga allt vad han ville; Svenska Folket fick en grundlig duvning för att det icke hade mera aktning för våra stora minnen.

Det var en skräckens och jämmerns dagar. En bekant författare, som vågade uppträda till Svenska Folkets försvar och skjuta skulden till den »obetydliga förseelsen» på museets vaktmästare, blev sliten i stycken. »En obetydlig förseelse! Ha! där ser man frukten av de lärør som våra så kallade (alltid så kallade!) realister sprida! En obetydlig förseelse! Ha! Att draga våra stora minnen i smutsen (alltid i smutsen!).» Aftonbladet slutade med att åkalla polisen mot sådana författare. Men då blev fan lös. När Dagbladet nämligen fick höra, att någon annan vågade ropa på polis, blev det alldeles utom sig. Stockholm var uppfyllt av skräck. Den oförsiktige försvararen av Svenska Folket, som varit nog dum att sätta ut sitt namn, blev anklagad (i Aftonbladet!) för en hel mängd brott mot strafflagen, varöver hans hustru och barn råkade i förtvivlan. Familjebanden hotade att upplösas; fäder straffade sina söner därför att de sågo på dem, att de icke trodde på von Beskow; personer som råkades på gatan undersökte varandra med ögonen om de trodde på von Beskow eller inte; den som teg i ett sällskap,

Digitized by Google

där von Beskow var samtalsämne, var genast röjd och kastades ut; unga ärelystna studenter, som hade lukt på vindkastens fördelar, skrevo artiklar i tidskrifterna och nu, när de vågade sätta ut sina namn, blevo de stora litteraturhistorici och en blev docent.

Resultatet: von Beskow kanoniserades till nationalskald, amanuensen Ballhorn blev hedersdoktor och hedersledamot av alla lärda sällskap (till och med det entomologiska), fick Svenska akademiens understöd såsom vitter författare, varpå han genast stiftade ett sällskap »för vården av våra stora minnen».

Men i all tysthet fick vaktmästaren i Historiska museum en enskild skrapa, därför att han glömt att taga ut ärterna, när han sköljt von Beskows bläckhorn. Men det kom aldrig i Aftonbladet! Tycker någon det!

*

Bittrare och vackrare har aldrig det sörjande Svenska Folket uttryckt sin tröstlöshet än då en gammal boktryckare dog härom året. Mannen, som skrev versstycken, hade med ovanlig klokhet och takt förstått att tillfredsställa både folkets och de kungligas poetiska behov. Han hade nämligen använt sin ungdom på det folkliga och nu ägnade han sin mannaålder åt det kungliga, varigenom han blev allas gunstling och kommendör av Nordstjärneorden. Den senare delen av hans verksamhet hade självskrivit honom till odödligheten i Svenska akademien. Detta hindrade honom likväl icke att dö som vanliga människor. Sorgen var gränslös. Och Svenska Folket ålades i Posttidningen att ha kungssorg. Han

Digitized by Google

dog i januari och som Svenska akademien icke hade sammankomst förrän i december måste den olycklige, som på högtidsdagen skulle på Svenska Folkets vägnar begråta honom, hålla sorgen frisk i elva månader. Det var mer än mänskligt begärt. Den olycklige hade en den angenämaste sommar i en vacker trakt vid västkusten, han reste genom Europas intressantaste städer, och nya vyer över livet öppnade sig för honom. Sorgen som hängde över honom som ett hotande moln skingrades, och när han återvände om hösten frisk och rask hade han glömt bort alltihop. Men den 20 december nalkades hotande och nu revos såren upp. När han steg i land vid Skeppsbron och gick hem över Stortorget, där han såg stora börssalens fönster, då vaknade minnet av den avlidne och sorgen kastade sig över honom med fördubblad kraft. Det lysande sällskapets handlingar bevara de dyra orden, vilka ådagalägga en sådan sann och rörande uppriktighet i känslan för den avlidne, att Svenska Folket skyndade i Posttidningen giva sorgtalaren en tacksamhetsadress för det härliga sätt på vilket han givit luft åt dess gränslösa sorg, varpå författaren avgiver den blygsamma förklaring att: »talet är i hastighet på papperet kastat. Kanhända har det därigenom vunnit i helgjutenhet vad det förlorat i utförlighet och utarbetning». Orden äro för dyrbara att icke vi skulle vilja pryda dessa sidor med desamma, och sorgtalarens stil så lättläst, klar och oöverträffad, att vi icke frukta att trötta våra läsare.

»Det är med känslan av en stor, en oersättlig förlust som vi detta ögonblick här samlas. Denna känsla uppfyller så alla hjärtan, att jag ej ens be-

Digitized by Google

höver nämna dess anledning. Låtom oss tala med varandra om vår gemensamma sorg! Denna betraktelse må vara värdig den, åt vilken den ägnas.»

Man hör huru snyftningarne avbryta de eljest så långa akademiska perioderna.

»Det hörer till sorgens väsende att ej vilja släppa sitt föremål. Själv vet hon ej av att detta föremål förvandlar sig under hennes händer. Detta sker blott småningom, och är tidens verk; varför han ock gäller såsom den bästa tröstare. Detta är sant, ehuru i annan mening än den, vari lättsinnigheten låter sig tröstas. Den verkliga sorgen, som lever i sitt föremål, skjuter ifrån sig all den tröst, som kunde hämtas av glömskan. Denna sorg lever av sitt eget minne. Men minnet, som är hennes smärta, blir tillika hennes tröst. Kännare av människohjärtat veta detta väl. De veta, huru motbjudande förströelsen (utrikes resor och vistelse på badort!) är för det sörjande hjärtat. De fördjupa sig tvärtom med detsamma i betraktelsen av det älskade föremålet. Sådant är det verkliga, det sanna (icke det hycklade!) deltagandet; och under dess milda inflytelse framgår ur sorgens egen natt det förklarade, det saliga minnet, som självt är en tröstens ängel. Vid stora allmänna förluster behöver detta deltagande ej framkallas. (Hör!) Det kommer självmant. Också är det vid sådana tillfällen som den sanna sorgen bäst visar hela sin förädlande förmåga.»

Talaren hade nämligen under de elva månaderna glömt att karlen var utskriven då han dog, att hans skrifter voro genom boktryckarens försorg bevarade åt eftervärlden och att således den avlidnes utslitna hydda var tämligen obehövlig här nere.

Digitized by Google

Emellertid skulle talaren enligt vanliga begrepp gått lös på ämnet efter en så grundlig inledning, men sorgen är djup och hans känslosträngar dallra:

»Vore dess föremål verkligen de förgängliga, var funnes då tröst, om ej i glömskans och förströelsernas flod? Men det är ej så. Den sanna (!) sorgen är födslosmärtan av det evigas (den avlidne boktryckarens) uppgång i själen. Väl är den älskade vännen med tusen fibrer fästad vid det sörjande hjärtat, och alla dessa fibrer blöda, då sammanvarons ljuva lycka så plötsligt avbrytes; men egentligen avlägsnar sig blott föremålet för att träda framför oss, uppöver oss i egenskap av en blid, ledande skyddsängel; och i den himmelska luft, vari han höjer sig, framlyser först hans sanna ovanskliga natur. Det visar sig, att han nu först är och verkligen lever sitt rätta liv, höjd över jordlivets kvalm och töcken i evig eter, ren och ung; att allt vad han på jorden verkat (skrivit versstycken) nu framträder i sitt rätta ljus, nu lyser i sin sanna skepnad.»

Den olyckliges sorg var icke uttömd med detta, ty han var ledamot av ett okungligt poesisällskap, som fordrade att han två månader därefter skulle sörja den bortgångne om igen. Han kunde icke säga nej. Uppdraget var grannlaga; de häftigaste känslorna hade lagt sig, festtalets rus hade gått om och nu blev det annat av.

Om icke handlingarne voro tryckta, skulle man ha rätt att kalla mig en ljugare, men nu äro de tryckta och som realist håller jag mig till verkligheten, vilken har mera anspråk än fantasien. Vår festtalare skildrar i poesisällskapet sin första bekantskap med den avlidne. Hör!

Digitized by Google

»Huru vi kommo till tals med varandra, minnes jag ej, men väl att vi snart befunno oss i den häftigaste dispyt. Det gick så då, som alltid sedermera. Vi ha aldrig samtalat utan att disputera, och då vi aldrig kommit överens (Hör!), torde därav den slutsatsen också dragas, att vi i själva verket aldrig förstått varandra (jämför ovan: 'samvarons ljuva lycka', 'den älskade vännen', 'tusen fibrer'!).» Vidare!

»Jag erfor snart, att man med honom icke kunde föra något ordentligt resonemang. Han vek av och undan och återkom ständigt; och man visste lika litet gången av hans tankar som solstrålens väg genom löven.»

»Egentligen upprepade han detsamma, fast med andra ord. — — — Vid varje försök till en ordentlig slutledning vände han sig åt sidan för att äta lingon bredvid vägen...»

Efter dessa graverande anmärkningar kastar festtalaren ett blomsterregn på ett par kvartsidor, rädd att ha sagt för mycket; därpå blir han modigare igen och skjuter vännen utan pardon i sank.

»Ett fattades honom... Föryngringsprocessen i historien var honom förborgad. Han hade intet öga därför, utan levde på motsatsen emellan det nya och det gamla, varvid, i den mån han själv åldrades, det senare (d. v. s. det gamla) tycktes få överhanden.» (Och därför sörjdes han så djupt).

Talaren skyndar att kasta en tunnsäck förgätmigej på hans gravkulle och slutar, glad att ha fått sagt e t t sant ord åtminstone.

Så där ramla våra ideal vid närmare påseende och vi behöva i sanning icke riva dem ner med våra oskära händer. Men om festtalaren trodde sig ha

Digitized by Google

kommit ifrån saken med förgätmigejar, så har det vakande straffet efter båda vännernas död lagat så, att, under intrycket av personlighetspredikandet, åtskilliga egenhändiga brev av festtalaren kommit i ljuset, vari han yttrar sin verkliga mening på ett ganska realistiskt sätt. Han skriver nämligen till den sörjde då levande skalden och tackar honom för det odödliga stycket konfirmanderna, sålunda:

»Jag tycker mycket om dem, isynnerhet den idylliska inklädningen, som är verkligen charmant. Jag hade blott önskat, att du slagit ihjäl den gamle prästen, sedan han läst välsignelsen, och låtit barnen följa honom till graven, så hade man ej blott ett didaktiskt utan ock ett poetiskt helt!»

Tänk så vanvördigt!

Men handlingarne (de förargliga handlingarne!) bevara ett annat brev från vår festtalare till några andra vänner, däri han beklagar sig, att den så djupt sörjde vännen utspritt förklenande rykten om honom och en hans utgivna skrift, vilken han skickat till den begråtne bortgångne »jämte ett ganska vänskapligt brev, och att jag tills dato ej från honom haft ett enda ord, ehuru han, såsom jag vet, skrivit därom till andra och skämtat däröver!»

Vari bestod då samvarons ljuva lycka, den älskade vännen, de tusen fibrerna?

— Humbug, sir? — Oh yes!

Förbannelse över festtalet och den offentliga lögnen!!

Digitized by Google

Claris majorum exemplis eller ärftligheten utan moral.

Det var ovanligt livligt i den numera övergivna riddarhussalen. Tvenne skurfruar gingo omkring och torkade damm, gammalt adeligt damm, som legat kvar sedan 1865, då det skuddades av fötterna på de bifallsstampande ädlingarne, höggrevligt damm, som gnuggades av det blå klädet, när rikets herrar vredo sig i ångest på bänkarne, friherrligt damm av det finaste uniformskläde; men där låg även ofrälse skrivardamm luggat av slitna svarta bonjourer, för att inte tala om det som låg på läktaren, ty dit hade inte fruarne kommit än.

Lantmarskalkens elfenbensstol stod tom; på bordet låg klubban och några upplagor av vapenboken; det såg ut som det varit auktion. Bakom stolen stod Gustav Adolf (den 2:dre) och kastade tomma marmorblickar ut över den tomma salen ända uppåt Ehrenstrahls takmålning.

Men solen lyste in genom fasadfönstren och skänkte en förnyande glans åt sköldarne på norra sidan.

— Det var ena roliga tapeter, sade den yngre frun, som ännu icke hade sett mycket av livet.

— Å, kära barn, det är deras skyltar, svarade

Digitized by Google

den äldre frun, som hade varit med om det gamla statsskicket.

— Å, Jessus, är det skyltar?

— Ja, det är vapenskyltar, vapen, förstår du?

— Vapen? Som de ha slåtts med?

— Nej, nej, för all del, sådana vapensköldar, som de gömma sig bakom då de slåss.

— Och de ska hänga här nu?

— Ja, de ska någonstans hänga; men det är från forntiden allt det här, så att det har man inte reda på.

En ung herre med svart sammetsmössa och ett färgschatull i handen hade inträtt och stannat på stora gången. Han kastade några vanvördiga blickar omkring väggarne, lade huvudet bakut mellan skulderbladen, tittade uppåt takmålningen och ryckte på korsryggen såsom endast en artistelev kan rycka på axlarne, då han ser något underhaltigt.

Därpå gick han rakt mot fruarne och frågade var numro 806 hängde, adliga ätten numro 806.

Detta kunde fru Lundin upplysa om, så mycket mer som hon redan på morgonen ställt fram stora kronstegen framför numro 806. Saken var nämligen den att en plåtslagare hade trampat in taket, då han skulle reparera dygderna till sista riksdan, vilket åter haft till följd att det regnat in på vinden och runnit ner genom trossbottnen samt sugit sig ner genom gipstaket och starkt angripit en vapensköld, vilken just råkade bära den nämnda nummern. Varför just den bar den nummern, det berodde väl av slumpen, men fruarne trodde att det nog fanns någon som rådde över slumpen också. Det var en ful fläck i taket; den såg ut som ett träsk, men från

Digitized by Google

träsket kröp en rödbrun orm nerför väggen; den hade kunnat störta sig ner på 805, 807, på vilken som helst av femtio nummer, men den gick förbi dem, som om den vita ängeln hade satt sitt tecken på dem, och den träffade sitt mål som en välriktad pil. Det var icke något ovanligt med det vapnet. Hjärtskölden var delad i tre silverfält, på vilka voro tre hundhuvuden i guld; den var icke krönt med hjälm eller krona, utan hade överst tre påfågelsfjädrar, på vilka ögonen voro utförda med en ovanlig naturtrohet, så att de skådade omkring sig med vilda skelande blickar. Men nu hade ormen krupit in i fjäderbusken, dragit sitt smutsiga slem över ögonen, så att de sågo ut som grå starren, och den hade slingrat sig ner mellan lövverket och utgjutit sitt gröna etter, som den samlat uppe bland dygderna på koppartaket, över de tre silverfälten, men hundhuvudena rådde den icke på, ty de voro av guld.

Emellertid hade den unge herrn klättrat upp på stegen med sitt schatull, och där satt han nu och sökte någon anledning att uppskjuta med sitt restaurationsarbete, vilket icke just roade honom. Han tog upp en rotpipa ur västfickan och skulle slå eld, då han erinrade sig att han var på ett bättre ställe, varför han för artighetens skull slängde en fråga åt fruntimren.

— Får man röka här?

— Å, han skulle skämmas, svarade den äldre frun.

— Får man tugga då?

Frun ansåg sig icke behöva svara härpå, men förklarade bestämt, att han icke fick spotta på golvet.

Den unge herrn avvaktade icke vidare order utan

Digitized by Google

lade in en bit tobak och började vissla på Norrköpings skarpskyttemarsch.

Detta var mer än en gammal väggskäkta kunde lida, som suttit hundra år i en bänk på referentläktaren. Hon hade visserligen hört mycket i världen, mycket förståndigt tal, mycket vrövel, och rätt mycket oväsen, men aldrig hade hon hört någon vissla på det här stället. Hon hade tillbragt sin barndom i en grindstolpe, därpå slagit sig ner i en kunglig sjuglasvagn, som kört fast i grindstolpen och slutligen följt med riksmarskalken (när han for upp med regalierna) till riddarhuset. Som hon icke kunde lägga av sina medfödda folkliga tycken, sökte hon sig upp på läktaren, där hon alltid kunde påräkna doften av våta kläder och skodon. Nu hade hon emellertid sovit i fem år, hon och hennes nittionioåriga unga dotter, då de båda väcktes av det nya okända bullret. Yrvaken stötte hon dottern i sidan och bad henne stiga upp och se efter vad som var på färde.

Denna återkom efter en utflykt upp på barriären med den underrättelsen, att det var en målargesäll (tänk om han hade hört det!), som höll på att stryka på en av plåtarna. Detta sista ordet uttalade hon med stort förakt, emedan skäktorna underkänna allt som icke är av trä. »Trä ska det vara!» Emellertid var den gamlas nyfikenhet väckt och hon beslöt att i sällskap med dottern anträda färden för att själv taga reda på saken. De togo ett kort farväl av referentbänken, vandrade utåt läktarens golv mellan små högar av torkad tobaksstjälk och uppnådde slutligen väggen. Därpå började en vandring över plåtarna, varvid den gamla icke kunde återhålla den

Digitized by Google

anmärkningen, att man blir kall om fötterna av att gå på det dumma järnet. Den unga däremot måste då och då ge luft åt sin förvåning över alla de granna och underbara saker hon skådade. De vandradé genom skogar av ek; de stötte på troll och gripar och ormar och drakar; de vandrade över torn och fästen och städer, mellan stumpar av människor och djur, mellan kronor och spiror, stjärnor och solar. Slutligen uppnådde de taklisten. — »Håll i dig», sa den gamla, »för nu bär det av ut på djupet. Vi ska ut till stora tavlan där mitt i taket, där ha vi lärft och oljefärg.»

Det var en vådlig färd. Än var det en spricka i gipsen, än var det en spindel som lagt ut sina nät, än en förrädisk brygga av damm som rasade under fötterna. Deras liv svävade i fara och de voro flera gånger nära att få svindel och störta ner i djupet. Omsider kände de lukten av oljefärg; de voro framme. »Följ», sade den gamla. Och nu vandrade hon fram mellan moln och dygder ända tills hon kom fram till Sveas mantel. Där hade artisten lagt på ett halvt skålpund karmin i ett briljant veck. I skydd av detsamma slogo de sig ner. Den gamla gnuggade sig i ögonen och spejade dit ner. — »Se åt vad det är för nummer på plåten», sade hon! — »Åttahundrasex», sade dottern genast. Den gamla blev tankfull och stödde sin panna mot sjätte bakbenet. — »Tre hundhuvuden; tre påfågelsfjädrar! O, Solon, Solon!»

Nu var det den ungas tur att bli överfallen av nyfikenhet; och hon upphörde icke att bedja om en förklaring, förrän modern lovade henne att berätta historien om 806, vilken härmed följer såsom

Digitized by Google

den i hast upptecknades av en råtta, som satt på referentläktaren.

Väggskåktans berättelse om numro 806.

Hans Majestät konung Magnus Ladulås låg en natt över på Tiveden under norska kriget. Han kastade sig oroligt på sin bädd, ty han led av ett njurlidande, som han ådragit sig genom omåttligt begagnande av alicante. Det var ännu mörkt och han ville icke tända ljus. Han kände på sitt vattenur. Fyra! — Ännu två timmar till dager. Han steg upp, gjorde några böner, drack ett glas öl, och lade sig att fundera. Så låg han till dagningen och kastade sig i oroliga tankar på sin bädd. Om morgonen då läkaren inträdde fann han konungens tillstånd så betänkligt, att han måste ordinera något uppfriskande, till exempel en avrättning eller en jakt. Som det icke fanns några bönder tillstädes och konungens folk icke kunde umbäras, beslöt man sig för en jakt. En lycklig händelse hade också fogat så att man fått spår på ett älgstånd ett stycke upp på Tiveden; men det fanns en omständighet som däremot hotade att tillintetgöra hela kuren: man hade inga hundar. Det var en ny olycka. Konungen, som ett ögonblick hämtat sig från sin nedslagenhet, blev nu utom sig och han föll gång på gång i vanmakt och hela lägret råkade i oro. Man utfäste stora belöningar åt den, som kunde skaffa en hund. En hund! En hund! ljöd det i skogen, men förgäves.

Konungens tillstånd förvärrades.

En dov stillhet vilade över lägret. Man fruktade det värsta och ingen vågade röra sig. Slutligen

Digitized by Google

fram emot middagen, just då läkaren hade skakat på huvudet, hördes ett skall uppifrån tjockaste skogen. Först några djupa tag, som av en bandhund, vilken skäller för att det ska så vara, sedan ett livligt stövarskall, som klingar likt ett jakthorn och betyder att han fått upp, och därpå ett ihållande gnäll, som om han låg med nosen i hälarne på en hare. Ett dånande hurrarop vältade fram mellan tältgatorna, och man väntade varje ögonblick få se, huru den flämtande jakthunden skulle skina fram i skogsbrynet. Men vad fick man se? Generalfälttygmästarens borstare kom framlunkande mellan granstammarne vinslande och fägnande. Man skrattade först, men sedan blev man allvarsam. Konungen, som störtat upp från sin bädd, kom ut och blev vittne till scenen, men Måns borstare lät icke tiden gå förbi i onödan utan han öppnade genast sin mun och talade med mössan i handen:

— Ers majestät, mina herrar! Med kännedom om befintligheten av den sjukdom, som behagat hemsöka Ers majestäts höga njurar, och med kunskap om det läkemedel, som föreslagits jämte den fullständiga frånvaro av detsamma, har jag tagit mig friheten erbjuda min ringa tjänst.

— Vad kan du? frågade konungen förtörnad.

— Skälla, Ers Nåde!

— Det är bra! Kan du gå på älg?

— Nej, jag skäller inte på så stora djur, de slå tillbaka. Men harar, hjärpar och andra smådjur, som jag rår på.

— Det är bra! Jag har visserligen aldrig skjutit hare för borstare, men det är nytt och det kan för-

Digitized by Google

strö mig. — Blås upp, hornblåsare, och sadla upp, stallmästare!

När middan kom hade konungen skjutit tre harar och han var mycket glad. Måns borstare blev framkallad för att mottaga belöningen.

— Vill du ha guld eller ära? Välj, ty du kan icke få båda!

— Ära, Ers majestät!

— På knä, din hund!

Måns borstare föll på knä, fick tre slag på axeln av en pamp och han steg upp adelsman.

— Du skall föra tre hundhuvuden i din sköld till minne av dina utmärkta förtjänster, men i stället för hjälm skall du ha tre påfågelsfjädrar, ty din fåfänga var större än din snålhet. Du är fri, Måns Hund; gå ut, föröka dig och uppfyll jorden!

Nu var Måns adelsman! Nu skulle han köpa sig en rustning med sköld och svärd och åka i vagn. Men han hade intet guld. Han försökte på sin nyförvärvade kredit anlägga en blanksmörjsfabrik, men han gick under i konkurrensen. Han genomgick alla förödmjukelsernas grader och återvände slutligen till sin förra plats såsom borstare hos generalfälttygmästaren. — Men nu var han gift och hade barn, små adelsbarn, som skulle uppfostras efter sitt stånd, och det var icke lätt. Sonen avancerade till sergeant, fick mästermans avsked, gifte sig och höll namnet vid liv.

Ätten utmärkte sig icke synnerligen under de följande hundra åren, men förhöll sig tyst och stilla. Det högsta någon kunde bliva var fanjunkare med löjtnants avsked. Den märkliga orsaken till adelskapets uppkomst var glömd, och familjen levde som

Digitized by Google

fattiga adelsmän. Men det var något som gnagde och gnagde. Äran fanns ju, men penningen saknades alltjämt, och ingen av ätten vågade numer slå sig på den föraktade köpenskapen; skölden måste hållas blank och familjen måste söka sin utkomst i statens tjänst. Ätten kunde icke urarta, ty den hade aldrig varit uppe, men den kunde icke heller stiga — av brist på pengar. Stamfaderns eminenta förmåga, som förvärvat honom adelskapet, hoppade över sex generationer tills den dök upp hos den bekante Daniel Hund, vilken av Johan III släpptes lös på Erik XIV, om vilken Daniel skrev sin krönika, och därmed blev den förste krönikören i fäderneslandet. Som Johan var en tacksam natur, uteblev icke Daniels befordran. Med befordran kom guldet äntligen, och snart syntes Hundska palatset resa sig invid Norrmalmstorg. Nu fördes ett lustigt liv; så lustigt, att när Daniel dog, arvingarne måste gå ifrån alltihop. Gamla käringar sade: orätt fånget är lätt förgånget, men avisorna sade att Hund var en profet (emedan han angripit en kung) och de föranstaltade en insamling för släkten.

Här har jag en lucka i biografierna, men det vet jag att ätten framsläpade ett tynande liv ända till Carl XI. Då var det som släkten skulle slå ut i blom. Det fanns en son begåvad med något mindre huvud, men med mera fåfänga, med mindre känsla, men mera samvetslöshet än de andra barnen. Han sattes på kontor. Man vet icke så noga, men det uppgives, att han på ett mindre lovligt sätt bidragit till familjens (d. v. s. sitt) underhåll, varefter han måst anträda en hastig resa till Nya Sverige.

Nya Sverige i Amerika var icke som nu en akt-

Digitized by Google

ningsvärd mönsterstat av idel hederliga och i alla avseenden utmärkta medborgare, till vilka Europa blickade upp med avund och beundran. Nya Sverige var likasom hela Amerika den tiden en soplår för Europa, dit allt slödder samlades. Som emellertid vår vän hade förstört respengarna i en hamn, måste han förrätta vissa mindre sysslor ombord för att kunna få komma med, vilket gav honom anledning att vid framkomsten låta trycka visitkort, där han titulerade sig Löjtnant i K. Majestäts Flotta. Det där K. Majestät gjorde ett väldigt intryck på amerikanarne, och löjtnanten skulle ha stigit högt som ämbetsman, om han kunnat hålla mun, men det var just vad han icke kunde. Efter några års vistelse i det dyra landet greps han av en djup hemlängtan, vilken tillsammans med några polismän gjorde, att han snart befann sig som lättmatros på en hemgående brigg.

Hemkommen till Stockholm fann han sig litet främmande. Många av hans jämnåriga hade genom arbete, försakelser och redbarhet förskaffat sig en ställning, ja de funnos som voro berömda män. Detta alstrade hos honom ett djupt missnöje, icke med det bestående, ty detta ägde ju alltid en möjlighet att kunna skaffa honom det bra, utan med vissa personer, som hade det bättre än han. Samtidigt med detta missnöje och flera uteblivna måltider, märktes hos honom ett oanat intresse för litteraturen, helst den sort som går in på mycket korta rader och betalas per fot. Vår vän befann sig snart inne med alla fyra i den under Carl XI så livligt blomstrande tidningslitteraturen. När han emellertid snart nog uttömt sina ämnen, det vill säga sina gamla vänner, blevo

Digitized by Google

hans artiklar sällsyntare och måltiderna mera oregelbundna; den grymma fattigdomen tog honom i hårda famntag och snart befann han sig inom lås och bom på gäldstugan. Men nöden är uppfinningsrik och (vi måste nu efter han är utfattig upphöra att kalla honom vår vän) vår man kände sig danad att göra det sjuttonde århundradets största uppfinning: Resebreven. Från Rådstuguhäktet utgingo snart de allra härligaste reseskildringar från Tunis och Konstantinopel och från krigsteatern fingo känsliga tidningsläsare de mest uppskakande skildringar från »En svensk adelsman», vars personliga mod framlyste på varje rad och där generalernas (somligas likväl) göranden och låtanden underkastades en sträng granskning, men särskilt märker man en författarens synnerliga förkärlek för allt som rörde sjöväsendet, och i sina granskningar av förslagen till flottans omorganisation röjde han en förvånande sakkännedom i detaljen; han kunde yttra sig om kabelklys och rundbultar, nämna varenda repstump vid namn och visste huru många kannor tjära åtgingo till att lappsalva en storstångsbardun, vilka sakupplysningar naturligtvis voro av oberäknelig nytta för sjöförsvaret. Tack vare sin uppfinning befann sig vår man snart på fri fot; med friheten återkom modet och med modet övermodet.

Åtskilliga nyheter hade emellertid visat sig inom huvudstadens samhällsliv; man hade fått en fabrik och man hade fått ett bolag, i vilket de kungliga hade aktier. Tvenne sådana patriotiska företag kunde icke äga bestånd utan att allmänheten, som voro företagens förläggare, skulle erhålla regelbundna underrättelser om de båda inrättningarnes ställning, sty-

Digitized by Google

relsens önskningar och beslut, framtida avsikter och mera dylikt. För sådana goda ändamåls vinnande ansågs ett tidningsblad vara det mest passande medel. Till redaktör söktes en person, som genom sin opartiska ställning till alla affärsförhållanden kunde inse, att den franska karduansfabriken var den enda berättigade, och att det italienska glasbolaget var det enda behövliga för Sverige; dessutom skulle tidningschefen vara en man med hård panna, som kunde tillbakaslå alla orättfärdiga angrepp från avundsmännen (konkurrenterna), men tillika äga insikt i alla ämnen, som intresserade allmänheten, såsom poemböcker, teaterpjäser, oljefärgstavlor m. m., så att tidningen icke fick utseende av ett affärscirkulär. Mannen behövde icke letas med lykta. Vår vän, ty så våga vi åter kalla honom, sedan han upphört vara fattig och står i begrepp att bliva mäktig, vår vän var genast funnen, och den ännu icke erkända ärftlighetsteorien hade vunnit ett nytt bevis för sin riktighet: Agathon Hund, av den adliga ätten Hund av Hutlösa, skulle nu med en rad av glänsande bedrifter hävda det fäderneärvda ryktet och giva en ny glans åt det illa medfarna namnet. Och bättre val kunde aldrig de patriotiska aktieägarne ha gjort, Aldrig behövde de frukta att hos sin redaktör törna på några hårdnackade meningar i saker och ting, ty alla hans politiska, sociala, kyrkliga och ekonomiska åsikter kunde sammanfattas i den enda kärnpunkten, vilken gav hela hans offentliga karaktär dess egendomliga prägel och som han formulerade så här: »människan måste dricka vin till middan».

Instruktionen som bolagen givit vår vän var lika så kort, men icke mindre uttrycksfull och innefattades

Digitized by Google

i två ord: »stick'en!» och »tout beau!» Redaktörens intelligens skulle avgöra vem och när det ena eller andra gällde och icke förblanda de båda.

Tidningen erhöll i dopet det egendomliga namnet Farao, vilket skulle innebära en erinran om dess strängt monarkiska tendenser och dess vördnad för det sekelgamla beprövade, men den enfaldigare delen av allmänheten som icke kände de egyptiska Faraonernas förträffliga tillvaro menade snart, med nyförvärvade insikter i saken, att namnet Farao var upptaget efter ett bekant dobbel, i vilket man företrädesvis spelade falskt.

En grym ironi av det allsmäktiga ödet ställde så till, att redaktionsbyrån inhystes i för detta Hundska palatset vid Norrmalmstorg, vilket för länge sedan gått under klubban och nu var inrett till handelsbodar av alla slag. Här i bottenvåningen, där fordom den lysande ättens banketter tillagats, satt nu vännen Agathon som en mäktig herre och dömde över människors väl och ve, och när han stundom tittade upp till första våningen, där riddarsalen var uthyrd till möbelmagasin, kände han en tagg i hjärtat, men när folket såg det Hundska sandstensvapnet, som fått sitta kvar över portalen, då råkade de ut för samma misstag som skurfrun och trodde att det var Faraos skylt.

Amerikafärden hade emellertid givit Agathon sådana djupa republikanska intryck att på de områden där han var fri, nämligen pjäsernas, poemens och tavlornas, han snart föll för frestelsen att lägga åsido de monarkiska begreppen och upptaga några av de nya, men för att icke skada saken tog han upp några idéer från en gammal västerländsk s. k. repu-

Digitized by Google

blik, nämligen det aristokratiska Venedig, i vars författning han råkat beundra den ovärderliga och bekanta institution som kallades Lejongapet. Översatt på sextonhundratalets svenska blev detta ett hemligt officiellt tillkännagivande, att allmänheten mot en ringa avgift av fem daler silvermynt kunde få trycka obevisade anklagelser mot sina ovänner. Företaget vann en lysande ekonomisk succès, och Agathon blev näst kungen den mest fruktade storman i hela huvudstaden.

Ve den, som försummade att hälsa på honom! Ve den, som klagade under käppslängarne! Han skrev lovsånger till enväldet, till kyrkotukten i 1686 års kyrkolag, han anställde kättarförföljelser och tryckte av predikningar, han lovsjöng reduktionen, som gjorde några adelsmän lika fattiga, som han; bönderna hatade han, emedan de hade fasta bostäder och kunde, det vill säga måste, betala skatt, han hade en gång det förslaget att bönderna skulle avskaffas och hemmanen drivas med skvaltkvarnar och vattenhjul, ty hemmanen voro till för skattens skull och icke för böndernas, och det var han som bevisade att de icke ägde sin jord, då de icke ägde räntan (d. v. s. skatten) och han höll strängt på de adliga privilegierna.

En sådan väldig kämpe hade aldrig storherrarne haft förr, och fastän de skämdes för bekantskapen, så underläto de icke att giva honom en vänlig nick, när han stod med hatten i hand på rännstenskanten och bestänktes av deras framrullande vagnar, vilket icke hindrade att de spottade för sig genom andra vagnsfönstret, som man gör då en katt springer över vägen.

Digitized by Google

När han om aftnarne inträdde på Bollhuskällaren, försummade ingen av de stackars aktörerna att genast stiga upp och erbjuda honom en plats, ty han hade deras välfärd i sin hand. På sextonhundratalet hade man nämligen en sådan respekt för vad som skrevs i en tidning, att den skådespelare, som omnämndes ofördelaktigt, genast blev uppsagd, och man såg då ofta mången familjefar på detta sätt berövad sitt och sin familjs bröd, gråtande anhålla av en tidningsredaktör om nåd för sina små, vilken nåd bestod i att få slippa ovett nästa gång.

Men när han välplägad och mätt steg upp från de fattiges bord och man såg hans värja försvinna genom dörren, då haglade förbannelser som eldregn och mången daggert drogs då halvvägs ur skidan för att sedan helt beskedligt krypa ner igen, och hade icke duellplakatet funnits, skulle icke vår vän hava länge drivit sitt vackra hantverk.

Men nu svällde han av välmåga och hans tunna kinder skeno av belåtenhet; några sade visserligen att han sålt sin själ, men andra menade att den var köpt.

*

Här gjorde skäktan en paus och försjönk i grubblerier. Artisten, som tillbragt sin tid med att spänna om hängslena och göra heraldiska studier, lagade sig nu i ordning att utföra sitt restaurationsarbete. Med en blick överfor han de gyllne fälten, spottade (tänk: spottade) på rostfläcken, tog fram sin näsduk och började gnida. Förgäves!

Digitized by Google

— Tag hit en skurtrasa, ropade han åt en av fruarne. Och såpa!

Han erhöll efter några parlamentariska försök det begärda. Men alla hans ansträngningar voro förgäves.

— Det här måste förgyllas! mumlade han, slog igen sitt färgschatull och steg ner.

*

— Nå, hur gick det med vår vän, frågade den unga skäktan, som ville ha slut på historien.

— Fabriken störtade, bolaget sprack och vår för detta vän nedsjönk i elände.

— Ja, men hans sköld hänger kvar i minnenas tempel?

— Adelskapet är ärftligt som brottet!

— Men straffet då?

— Det kommer!

— Claris majorum exemplis? Genom förfädernas lysande föredömen? Va?

— Nej, inte den vägen!

Digitized by Google

En nationell bildningsanstalt.

Klockan slår elva i nationalteaterns kansli. Några unga skådespelare, som skola på repetition, måste gå, efter att hava väntat en timme på nationaldirektören för Konglig Majestäts hovkapell och teatrar.

Strax därpå infinner sig sekreteraren, vilken icke hunnit anlända förut, emedan han tjänstgjort i civilstatens pensionsinrättning. Efter att ha förklarat för vaktmästaren, att direktionen icke träffas förrän klockan 2, slår han sig ner vid sitt skrivbord och börjar författa en ledande artikel till hovtidningen. Ämnet som direktionen givit honom att skriva över hette:

En nationell bildningsanstalt. Och han skrev:

»Det är icke första gången helgerånande händer sträckts mot den nationella bildningens tempelgårdar och Gustav III:s skapelse.» Pennan stannade. Han hade icke dåligt huvud och det föll hans hjärna in att tänka på egen hand under det pennan gick. Och hjärnan tänkte: Gustav III:s skapelse! Vilket motiv! Det fanns svensk teater 200 år innan Gustav III inkallade tyska kompositörer. Gustav III:s skapelse! Är det ett helgerån att sträcka sina händer mot något, därför att det är Gustav III:s skapelse? Enväldet

Digitized by Google

på mened, brännvinsfloden, garcons bleus, frasmakeriets införande i det offentliga, samvetslösa krigståg voro också Gustav III:s skapelser, och 1809 års män, som buro händer på dessa, hava icke ansetts som helgeråna re. Detta är således en fras! Så tänkte hjärnan, men pennan strök icke ut frasen, utan fortsatte på egen hand.

»Hundra år hava förgått sedan dessa portar öppnades och nu vill man stänga dem för alltid! Är det sant? Vi tro det icke! Vi hoppas och tro av innersta hjärta att när det kommer därhän, att templet skall slopas, så skola alla som en man samla sig däromkring och ropa: rör ej vid helgedomen! Den kungliga skaparens ande svävar ännu över vattnen och uttalar sitt varde ljus! Och helgeråna rne skola betänka sig två gånger, innan de rycka en sten ur den kungliga minnesvården!»

Pennan stannade igen! »Låt mig tänka», sade hjärnan!

»Det är så dags», sade pennan! Men hjärnan tänkte. »Kungliga skaparen? Kungliga minnesvården? Det var för mycket kungligt, ty det var ju om den nationella bildningen vi skulle tala! Och för övrigt, bönderna erkänna tillsvidare blott en skapare!» Men det var nu skrivet! Pennan tog in mera bläck och började ånyo kasta upp.

»Vi klaga över brist på en inhemsk dramatisk litteratur? Vad skola vi sedan klaga, då en nationalteater (han skrev först kunglig, men strök ut det) icke vidare tager de späda plantorna i sitt hägn såsom den hittills gjort och varförutom vi icke skulle ägt ett enda namn i vår fosterländska dramatik!»

— Nu ljög du, sade hjärnan. Messenius, Gyllen-

Digitized by Google

borg, Hallman, Bellman, Kexell, Envallson, Björn, Börjesson, Blanche och Hedberg hade aldrig blivit spelade på en kunglig scen förrän de redan voro stora på andra scener. Är det alltså Gustav III:s, Kellgrens och Leopolds operatexter, med och utan musik, som räknas utgöra den nationella dramatiken?

Nu anlände nationens dramatiska smakråd från lotsstyrelsen, där han var kanslist, och medförde en pjäs, som han genast ville ha uppförd. Lotsfördelningschefens fru hade nämligen dramatiserat en novell ur den franska modejournalen Le Printemps, och smakrådet hade retucherat den och kallat den Hertiginnan. Det fanns en förträfflig roll för »hertigen» och sex klänningar för hertiginnan. Allting talade för pjäsens framgång och sekreteraren hade för sin del ingenting att invända. Nationalkassören, vilken just nu kom från arméförvaltningen och tillhörde teaterdirektionen såsom »kännare», hördes nu i frågan, och han bedyrade efter att ha läst titeln och rollförteckningen, att pjäsen skulle gå tjugufem gånger. Lovade sitt förord. Småningom anlände från Kammarkollegium nationalkamrern för kungliga teatern, vilken hade till göra att övervaka nationalsekreteraren, vidare från riksbankens kassakontor nationalintendenten över Sveriges dramatiska litteratur. Flera kommo icke före klockan halv tre, då Hertiginnan var antagen till spelning, rollerna utdelade och direktören anlände från landshövdingämbetet. Nu blev det färm expedition, ty direktören skulle klockan fyra vara i riksmarskalksämbetet.

Först läste han ledaren till hovtidningen, ändrade uttrycken kunglig till nationell. Därpå antog han Hertiginnan till spelning.

Digitized by Google

Nationalintendenten för Sveriges dramatiska litteratur anmälde nu, att han hade planen färdig till det livbeväringsstycke, som regeringen beställt, varpå direktören bad att få höra den i största korthet. Innehållet är följande: Löjtnant Axel älskar en flicka, som icke har några pengar, han beslutar att skjuta sig, men då kommer en vän och öppnar utsikter till befordran, om han går med i sällskapet livbeväringens vänner. Axel inställer skjutningen. Men en bonde, som icke tror på livbeväringen, motarbetar densamma, så att den uteblir. I tredje akten bryter kriget ut. Stora rysstjut upphävas. Svenskarne bli slagna, emedan de icke ha någon livbeväring, och bonden nerskälles. Emellertid ha Axels kamrater blivit uppbrända på en loge och Axel blir befordrad till kapten, varefter bonden nerskälles ett tag till och Axel blir gift. Ridån faller under ett ideligt skällande på bönder och med en uppmaning till publiken att ingå i sällskapet livbeväringens vänner vars årsavgift är fem kronor om året. Stycket antogs genast till spelning för sitt fosterländska syftes skull, men får icke ges förrän efter riksdagens slut.

Nationalkassören avlämnar två nya stycken, som hans svägerska översatt, och smakrådet godkänner dem.

Nationalkamreraren erinrar nu, att ett kålfat med svenska original ligga ohämtade. Direktören frågar smakrådet, om han läst dem och då denne med ja besvarat frågan, befalles vaktmästaren bära upp kålfatet på vinden. Varför svenska original förvaras i kålfat har ännu icke någon fått reda på.

Därpå börjar mottagningen. Sekreteraren sätter sig vid dörren i yttre rummet och vet vilka han skall

Digitized by Google

släppa in. De andra underrättas att direktören har så mycket att göra, att det vore bäst att komma igen om fredag. Denna underrättelse meddelas regelbundet alla dramatiska författare, som icke tillhöra nationalteaterns kansli, alla debutanter och för övrigt alla sujetter som hava under 2,000 kronors lön.

Markisinnan släppes in först, ty hennes ärende är viktigast.

— Första akten lilafärgad atlasklänning med sex alnars släp.

— Åtta om jag får be; hertiginnans var sju alnar i Cocotte eller Kokett!

— Låt gå för åtta då. Ni äro så bråkiga, mina damer. Fem omgångar crepiner och sju cykloner av halv cotillon; två rader knappar i ryggen av stalaktit...

— Tre rader om jag får be; prinsessan hade två rader i Monsieur Jean.

— Tre rader knappar av stalaktit. Andra akten: polonäs av grön bombast med gallerie à la Dauphine; sju bröstremsor av kalmuk med förnicklade häktor och espagnoler av koprolit. Tredje akten: laxgul robe med strecktecknade snedslag och volanger à la concorde; passementerie russe.

— Omöjligt! Tredje aktens sortie kan jag icke göra utan tunique charivari — — —

— Det måste gå! Kammarrätten har gjort anmärkning på damernas klänningar —

— Ph! Kammarrätten! Vad har konsten med kammarrätten att göra? Eller anser direktören, att man kan säga den slutrepliken i passementerie russe?

— Hur är repliken? Jag minns inte!

— »Min far! Ni överger ert barn därför, att

Digitized by Google

det älskar en man, som blott har 6,000 francs i räntor! O, min Gud, detta överlever jag aldrig!»

— Nå, varför kan inte det gå an?

— Förstår inte direktören, att man skall säga detta på sina knän och då måste klänningen räcka till...

— Jag förstår! Konsten framför allt! — Fjärde och femte akten får mamsell skaffa sig själv!

— Själv! Omöjligt! Vet direktören vad den andra klänningen kostade, som jag hade i Cocotte?

— Nej! Men den var charmant!

— En hel månads lön!

— Hm! — Vad levde mamsell på den månaden?

— Hm! — På besparingar.

— Fortsätt då med besparingar, så behöva vi inte bli skrubbade av kammarrätten! — Förlåt, men jag har inte tid längre!

— Ett enda ord!

— Jag har inte tid! — Regissören får komma in!

— Ett enda ord: mamsell Rose har gått och sagt...

— Tyst, jag vill inte höra ert förbannade skvaller. Ut!

Regissören kommer in. — Hertigen har rapporterat sig sjuk från Lysekil, Anatole vill icke spela emot herr Pettersson, grevinnan kan icke komma förrän första oktober.

— Jaså, hertigen vill spela sjuk och bli mottagen med blommor som vanligt; och grevinnan på samma sätt, fast hon vill ha transparang. Hur skall man nu få en repertoar —

— Vi ha ju En kopp te, De båda döve, och Han är inte svartsjuk.

Digitized by Google

— Det har herrn rätt i! Sätt opp dem. — Adjö!
Direktören ringer på kamreraren:
— Är det många väntande där ute?
— Det är alldeles överfullt.
— Bär då in min överrock och hatt.
Befallningen åtlyddes.
— Nu måste jag gå!

Kamreraren går före och bryter väg som en snöplog och med ett iltågs fart passerar direktören de yttre rummen, där väntande rusat upp och stå bugande på ömse sidor, och är snart ute i farstun, innan någon hunnit antasta honom.

*

Riksdagsmannen Håkan Olsson hade efter några goda år lyckats spara en smula pengar; han hade länge hyst ett djupt behov efter bildning, men tiden hade icke räckt till för anskaffandet av sådant, som egentligen icke tycktes göra människorna bättre, men huvudsakligen högfärdiga, efter vad han kunde döma av sina bildade kamrater i kammaren.

Han hade under diskussionen om teateranslaget fått ögonen öppna för en nationell bildningsanstalt, som under namn av Kungliga teatern var alla stockholmares stolthet och förtjusning. Det skulle enligt några herrars påstående vara den bästa och billigaste anstalt för erhållandet av nationell bildning, och dess verkningar voro omätliga, varjämte det vore en skamfläck för nationen, om den icke ville betala dess årliga skulder.

Herr Olsson hade visserligen besökt många andra teatrar och haft både nöje och uppbyggelse, men

Digitized by Google

egentligen bildad hade han aldrig känt sig. I sällskap med en mängd unga kontorister hade han tvärtom känt sig mycket obildad, då de oupphörligt ansatt honom med frågor om han sett mamsell Rose som Cocotte eller herr Anatole som Monsieur Jean, och han till sin blygd måste svara nej. Med de förbättrade konjunkturerna och efter de upplysningar han fått av de bildade kontoristerna, greps han av ett djupt behov efter nationell bildning, och han beslöt att dela med sig därav även åt sin hustru och dotter.

Han köpte sig alltså biljetter till lilla nationalteatern och avvaktade under spänd väntan hurusom den nationella bildningen skulle slå ner på honom och hans familj och göra dem till upplysta fosterlandsvänner. Man spelar Monseiur Jean, komedi i tre akter, från franska originalet, översatt av Cassacko (signatur från smakrådet). Ridån går upp över en ändlös brysselmatta besatt med kanapéer och en spis med pendyl.

Kammarjungfrun inkommer i en sidenklänning, tittar i en rosenröd biljett och säger någonting som man inte kan höra. Herr Anatole inträder genom en annan dörr och kysser henne över axeln. Herr Anatole är klädd i kanelrör med guldknapp, pincenez och cigarrettmaskin samt en ofantlig urkedja. Hans skjorta är urringad »ända ner till nyckelpiporna» som Håkan Olsson uttryckte sig när han kom hem. Anatole gör en cigarrett och talar någonting med kammarjungfrun. Då inträder markisinnan, ger en vink åt kammarjungfrun, som genast förstår och därför avlägsnar sig. De bli ensamma.

— Min herre!

— Fru markisinna!

Digitized by Google

Anatole lägger undan cigarrettmaskinen och tar kanelröret.

— Vad är det som förskaffar mig den äran av ett så tidigt besök?

Anatole piskar sina byxor med röret.

— Jag vet inte, uppriktigt sagt, fru markisinna vad som berättigar er att göra en sådan fråga.

— Er frånvaro skulle berättiga er att fråga mig varför er närvaro icke gör mig berättigad att fråga er!

(»Vilken dialog: charmant!» Svag applåd! —)

Anatole går en diagonal över brysselmattan, sätter på sin pincenez, piskar en soffa med röret och säger med ryggen vänd mot markisinnan:

— Därför att jag älskar er.

Markisinnan vänder honom ryggen och snurrar släpet omkring sina fötter; därpå vänder hon omkring huvudet under det kroppen förblir orörlig, lägger ansiktet på ryggen med hakan rätt över ryggraden och säger med ett sphinxartat leende:

— Det är vackert väder i dag.

Anatole utbrister i ett konvulsiviskt skratt och tar fram cigarrettmaskinen igen. Markisinnan lindar upp släpet och går; hon stannar mitt på mattan och öppnar munnen såsom hon ämnade säga någonting, men hon säger ingenting utan går.

En skallande applåd inkallar henne strax igen för att mottaga publikens hyllning. Hertigen, som stått bakom dörren för att göra sin första höstentré efter Lysekilssjukan, skummar av raseri. Han låter scenen stå ett ögonblick för att lufta den från markisinnans applåder och han låter Anatole också stå där förtvivlad. Nu när det blivit dödstyst och när en svag viskning, »nu kommer han» börjar höras, då inträder

Digitized by Google

hertigen, långsamt, apropos, likgiltigt. Han ser verkligen ut som om han varit sjuk, men icke i Lysekil utan i Venedig, hans ansikte uttrycker ett outsägligt lidande, som om han tillbragt en vinter i en brandvak.

En dånande applåd hälsar honom; men han hör den icke till en början, hans ögon blicka in i det outsägliga. Slutligen vaknar han upp, ser sig överraskad omkring: »Vad betyder detta?» Något sådant hade han aldrig väntat sig. Ett svagt igenkänningsleende svävar över hans bleka läppar, han blir rörd, går ned till sufflörluckan och bugar sig med handen på hjärtat.

Bullret lägger sig och Anatole, som lidit helvetets kval, förgäves sökande att avbryta applåderna, hugger nu in med repliken:

— Jean! Är det verkligen du, min gamle hederlige vän! Vilken lycklig slump har fört oss tillsammans!

Jean omfamnar Anatole under djup rörelse och kallar honom sin gamle gosse. Anatole finner att han ser olycklig ut, ber honom sätta sig och berätta.

Jean sätter sig och nedsjunker ända till axlarne i en fåtölj; Anatole bjuder honom en cigarrett som han vänligt avböjer, varpå han börjar berätta. Håkan Olsson slumrar in och vaknar lagom för att höra slutet. Jean är ruinerad, så att han endast har 6,000 francs i räntor och vet icke mer vad han skall göra i livet, som berövat honom alla hans illusioner.

Anatole uppmanar honom att söka en ministerpost i Neapel, men Jean är för stolt att arbeta.

— Och nu tänker du skjuta dig, säger Anatole.

— Jag skulle anse det som en helig plikt mot den släkt, vars namn jag har äran att bära, men

Digitized by Google

jag kan det icke numera, ty — — — jag — — — älskar. (Han stiger upp och ställer sig vid spisen.)

— Älskar du? Och vem?

— Markisinnan de Carambole.

— Markisinnan de Carambole?

Anatole flyger upp och trampar mattan med sina blankläderstövlar.

Jean låter huvudet sjunka ner mellan nyckelbenen, lyfter på vänstra framfoten, slår ett svagt slag i mattan och viskar ett knappt hörbart:

— Tja!

Därpå märker han Anatoles rörelse, han hivar långsamt upp huvudet igen på axlarne, rullar ögonen mellan båda avantscenerna och utbrister:

— Vad går åt dig? Du är så upprörd?

— Ingenting! Ingenting! Ett anfall av svindel, det är snart över!

Jean springer fram, fattar Anatole i axlarna, ser honom mitt i ögonen och skriker:

— Du älskar markisinnan!

Anatole slingrar sig ur hans armar, hopsamlar cigarrettmaskin, rör och hatt, ställer sig på språng i dörrspringan och skriker:

— Jag älskar henne!

Men Jean, som märkt argan list och vill förekomma Anatoles applådsortie, slår sig baklänges på mattan, så att han kommer med huvudet mot en resår.

Ridån faller. Jean ropas in och får en blombukett, men Anatole vågar icke gå in.

I andra akten är hela nationalteaterns elevskola och dramatiska sujetter under 2000 kronors lön samlade kring en kolossal biljard hos markisinnan. Under

Digitized by Google

serveringen av te och champagne utspinner sig följande spirituella dialog:

— Guerre!
— Carambolage!
— Pott!
— Markör!
— Kö!
— Milieu!
— Tascha'n!
— Cinque!
— Huit!
— Dix.

Detta är inledningsscenen till den stora craque som nu skulle äga rum. Elevskolan avlägsnas och markisinnan kommer in åtföljd av Jean.

— Jag är skyldig er en bekännelse, fru markisinna.

— Ni är icke skyldig mig något.
— Jag älskar er!
— Än sedan?
— Ni älskar Anatole!
— Än sedan?
— Jag är ruinerad!
— Än sedan!
— Jag kommer att skjuta honom!
— Nej, det kommer ni icke!
— Och varför icke?
— Därför att ni älskar mig!

Markisinnan har dragit sig ner mot vänstra avantscenen. Hon kastar med vänstra vaden sitt släp ut i kulissen, faller på knä och knäpper ihop händerna.

— Ni dödar honom icke, när jag ber er; icke sant?

Digitized by Google

— Jag dödar honom!

Jean börjar nu backa uppåt spisen och markisinnan kryper framåt på knäna under följande dialog:

— Nej!

— Jo!

— Nej!

— Jo!

— Nej!

— Jo!

Nu har man gått för fullt ända upp och nu måste man vända. Jean lägger släpet i position med sin vänstra fot och backar ner åt vänstra avantscenen under det markisinnan kryper efter honom; det är en högst spännande scen, ty man väntar varje ögonblick att få se klänningslivet brista och skilja sig från kjolen, men det går lyckligt och väl, tills Jean störtar ut genom dörren. Då upphäver markisinnan ett indiantjut och kryper omkring bord och stolar, tills hon utmattad kastar sig framstupa och med klacken känner efter om släpet ligger rätt ut.

Anatole rusar in.

— Var är den eländige?

Markisinnan hämtar sig från sin förargelse, att hon icke fick någon applåd och svarar skarpt:

— Det vet jag inte!

— Ni ljuger, cocotte! Han var nyss här! Ha, jag ser att ni döljer något för mig och jag svär på att ni har hans brev i er barm! Tag hit!

— Jag har intet brev!

— Tag hit!

Anatole river upp hennes klänningsliv och får fatt i brevet.

— Ha, eländiga!

Digitized by Google

Men markisinnan störtar sig över honom och återtager brevet. Nu börjar en mycket spännande scen. Anatole störtar sig över markisinnan, slår henne baklänges på en soffa och sätter sitt knä på hennes bröst. Markisinnan sparkar honom i magen, under kvävda ångestrop, och smyger brevet i munnen. Anatole tar en papperskniv och bryter upp munnen. Markisinnan biter honom i fingrarna och spottar honom i ansiktet. Anatole slår henne i ansiktet och kallar henne cochonne. Markisinnan förklarar, att hon sväljt brevet, varpå Anatole rullar en cigarrett och går. Ridå!

Inropningar!

Håkan Olsson är mycket förtjust, men förebär ett hastigt illamående och avlägsnar sig efter att ha lämnat sina fruntimmer tillstånd att fullborda sin nationella bildning på egen hand tills spektaklet är slut.

Han går ner på källaren och råkar några andra riksdagsmän, vilka äro bjudna på supé av framstående artister från nationalteatern. Håkan Olsson är också bjuden, ty alla riksdagsmän äro avhållna av nationalaktörerna. Han går därför upp efter spektaklets slut och hemförlovar fruntimren, sedan han fått underrättelse om, att de voro överlyckliga och att översättaren blivit inropad två gånger.

På du Nord var en liten men bedövande supé arrangerad och både Jean och Anatole voro värdar. Håkan Olsson, som redligt betalat sin biljett, förstod icke att man skulle tacka nationalaktörerna för att de varit så goda och tjänstgjort. Detta syntes alls icke inverka på dessas lynnen, ty de voro i en särdeles upplivad sinnesstämning. Jean gick genast på Olsson och tog honom i famnen:

Digitized by Google

— Nå, var farbror nöjd med oss i afton? Jean hade nämligen aldrig sett en bonde utom i kungliga nationaldivertissement och trodde därför att de kallades farbror allesammans.

— Jo, jag var mycket nöjd med min afton, och jag ser nu att man kan lära ett och annat på spektaklet, som man inte vet förut.

— Nå, se där! Farbror erkänner då att det är ett bildande nöje?

— Ja, jag må säga, att jag aldrig känt mig så bildad som i kväll och det här nationalspektaklet är en välsignad sak. Det är sanning det.

— Han uttrycker sig litet dumt, viskade Anatole, men han är pålitlig.

— Vad hette han, frågade Håkan Olsson, han som hade ikull frun på soffan?

Anatole blev häpen.

— Det var jag som spelade Anatole, sade han förnärmad.

— Hå, var det aktörn? Aktörn var en huggare att spela.

— Hade inte riksdagsman någon affisch? frågade Jean.

— Nej, si, jag begagnar aldrig någon affisch, för jag går på teatern för att se på pjäsen och inte på aktörerna.

— Inte på aktriserna heller? inföll Anatole spetsigt.

— Nej, inte det heller. Jag vill alltid tänka på vem de föreställa och inte på vem de äro.

— Kretin! viskade Jean, och Anatole biföll.

Efter supén höll Jean ett glänsande tal fullt av

Digitized by Google

Gustav III:s skapelser, helgedomar, rånare och skamfläckar.

Håkan Olsson svarade:

— Han älskade icke att gå på operan, ty han förstod icke utländska språk (Bravo!), han ville icke rösta två öre till nationaloperan, ty någon sådan fanns inte, och den utländska kunde ges av samma musikanter utan att de voro nationalmusikanter (Bravo!), men dramatiskan, den ville han rösta för. Han, som förde ett stilla, tillbakadraget liv i landsorten och aldrig kunde få tillfälle att umgås med de förnäma, han hade så mycket att lära av att se en pjäs på nationalspektaklet, ty han fick därigenom se och erfara, huru de förnäma hade det och huru de tänkte sig livet. Teatern är en bildningsanstalt, mina herrar, den är ett vapen, som är ganska farligt och bör därför icke lämnas i händerna på obildat folk; därför bör staten ta hand om saken och noga övervaka, att icke vapnet vändes mot regeringen. Mina herrar, ni ha trakterat så grundligt i kväll, så att jag tror jag sagt min mening något otydligt, men i alla fall var den välment! Vad Gustav III:s skapelse beträffar, så tror jag icke att den är något hinder för att vi bära hand på operan, som slukar allt vad dramatiskan förtjänar (Bravo!), ty vi ha burit händer förut på en Gustav III:s skapelse.

— Vad då för en?

— Gustav IV Adolf! (Applåder) och för det tror jag inte vi satt några skamfläckar på oss! Skål, mina herrar!

Hurrarop! Håkan Olsson hissas och bäres i en stol.

Digitized by Google

— Han är inte så dum som han låter, sade Jean.

— Han har räven bakom örat, sade Anatole, då de bröto upp.

Digitized by Google

Så går det till!

Det är snart sexton år sedan gasen tändes en afton på Operakällaren, och det är ändå som det skulle ha varit i går. Toddygubbarne hade brutit upp klockan sju, tröttnande på att vänta Posttidningen, som aldrig ville komma ut denna kväll. Första akten höll på att gå däruppe; det är tyst i källarsalen; det är för tidigt att äta och för sent att dricka toddy; en och annan ung man, blek om näsan, som kanske nu först lyckats anskaffa, vad han borde ha mitt på dagen, försöker i det längsta göra troligt att han äter kväll klockan sju. Första akten har gått; det gläntar och glappar i dörrarne, disken belägras, atmosfären doftar öl och brännvin och cigarrett-tobak. Ingen Posttidning! Det ringer och belägringen upphäves; luften lättar igen och gaslågorna susa.

En ung man, som är äldre än han ser ut, träder in med en ljudlös gång, avtager sin rock med en resignerad min som om han avklädde den gamla människan, skjuter av sina lädergaloscher som om han avskuddade sig allt jordens eländiga stoft, frågar med en andeviskning den hälsande överkyparen om Posttidningen har kommit, erhåller ett ödmjukt nej, ber om ett glas malaga och sätter sig vid ett bord mitt på golvet i stora salen, där han kommer i bästa

Digitized by Google

belysning, ty han vet, att alla resande och en mängd unga stockholmare gå in på Operakällaren för att se på porträtt. Han sitter en stund ensam tyst, ordnar sitt Lamartineshår, för sin malaga till läpparne som om han tömde den bittraste kalk och försjunker i inre åskådningar. Då kommer som en kurir överkyparen fram och lämnar en våt Posttidning. Vår idealist, ty han har redan röjt sig för vår skarpa blick, kan icke hejda en rörelse av otålighet, men en otålighet, som genast lägger sig. Han fattar den hopvikna tidningen, låter den långsamt utveckla sig till sitt fulla folioformat; läser på den gamla kära titeln; låter den skumma blicken överfara alla patentkungörelserna såsom varande alltför materialistiska, går med likgiltighet förbi domarne, som av ängsliga hjärtan väntats i så många, långa månader; han ilar förbi dessa upprörande tillkännagivanden om olyckliga som måst gå ifrån hus och hem för att betala sina skulder, stannar ett ögonblick mysande vid bekantgörandet av rättade misstag inom äktenskapet. Vad rör honom allt detta livets elände eller som han kallar smuts, honom, som lever i en annan, högre värld? Han har kommit över första sidan och befinner sig vid vändpunkten, ty det är på andra sidan det står, där uppe i nordvästra hörnet.

Han vänder, vänder ut och in på bladet. Nu behöver man icke längre spela, ty man måste ju börja längst upp på första spalten, där det ödesdigra ordet U t n ä m n d e står.

I vilken helvetisk kombination hade de små blytyperna råkat! Huru kunde de verka som ett galvaniskt batteri! Hans ansikte utsträcktes på längden, hans händer veko ihop arket och förvandlade det

Digitized by Google

till en liten avlång oktav, han lyfte sig från stolen och ville stiga upp, men han blev sittande, tömde sin malaga och bad om en viskytoddy (han hade nämligen avgivit ett nykterhetslöfte att aldrig begagna konjak).

En häftig sorg över människornas ondska hade bemäktigat sig hans känsliga själ; krossade förhoppningar, mörka tvivel på sin kallelse som skald, tanken på föräldrarnes sorg, vännernas hån, detta sista kanske mest, gjorde honom djupt olycklig. Han kände en viss demokratisk känsla vakna i sitt aristokratiska sinne och han längtade efter att få tala vid en tidningsskrivare.

Andra akten är slut. Strömmen är starkare än förra gången, och nu stiger ropet på Posttidningen lika högt som på punsch.

Skalden mottager uppvaktningar och skyndar att meddela nyheten själv, för att slippa få den i näsan. Nyheten sprids: Svenska akademien har kompletterat sig med ett nytt val. På vem?

Ja: vem är han? Vad har han gjort? hagla man och man emellan, ty man har ännu icke upphört att förvånas över akademiska val.

— Vad har han gjort? (vilket ju skulle vara viktigast). Ja, det vet ingen. Hade han översatt något? var den första och naturligaste frågan. Nej! Hade han skrivit något själv? den andra frågan. Nej! Någon vill minnas att han hållit en föreläsning i arabiska för Stockholms damer; andra tro att han skrivit en tidskriftsartikel, andra vilja minnas, att han hållit ett tal på vers någonstans.

— Vem är han? Somliga mena, han är Lundensare, andra minnas honom som Uppsaliensare.

Digitized by Google

Slutligen upplyser skalden, att han var promotionskamrat med akademiens beskyddare. Haha! Det är en av de många promotionskamraterna från de löftesrika, oförgätliga dagarne! Då förstå vi! En tidningsskrivare bifogar den dyrbara uppgiften, att han är släkt med direktörens fru. Då vet man vem han är: en släkting! Men i en grupp av brednäbbade unge män vet man förut vem han är.

— Ett schamangt val! Våvan kuvatov! — Våran! Där ha vi det! Våran kurator!

Skalden anmodar en livvakt av tidningsskrivare att slå sig ned vid hans bord! Nu kan man äta kväll utan att kompromettera sig.

Valet överklagas nästa dag i ett par Stockholmstidningar med vanlig kraft och verkan, men i en annan hälsas det med jubel av hela »Svenska Folket».

*

Närmaste åtgärd efter ett inval i Svenska akademien är att föremålet avritas och biograferas i Illustrerad Tidning. Det är nu för sent att protestera, mannen tillhör ohjälpligt våra store.

Aldrig hade Kungliga Bibliotekets tjänstemän haft så mycket bråk med en kanonisering som med denna, och därvid bidrogo flera omständigheter. Han hade verkligen hållit en föreläsning, men den var inte tryckt (därför att den varit tryckt förut i en tysk lärobok). Med mycket besvär fick man reda på tidskriftsartikeln, men den kunde icke vidröras, emedan dén var ett pekorale som vunnit en viss ryktbarhet.

Återstod att leta upp verserna vid det obekanta

Digitized by Google

tillfället, som någon erinrade sig verkligen ha sett. Hela personalen sökte i två timmar, men utan resultat. Man hittade visserligen i dess ställe ett poem »Till Emma på hennes fjortonde födelsedag» och det lades av att ha i nödfall. Någon översättning hade han som vi veta aldrig verkställt.

Det var om en tisdag och biografien skulle vara färdig på torsdagen för att kunna komma ut på lördagen, porträttet var redan under den förflutna natten ritat på trä.

Man fick således övergå till biografien. I huvudsaklig egenskap av »släkting», fick man taga av släktingens biografi, så mycket man kunde få in, men föremålets blev mycket mager. Hans födelseår, studentår, promotionsår, pappa och mamma, det var allt.

— Om ändå den d—n vore adelsman, så kunde man slå upp honom i Anrep, anmärkte en genealog.

Men han var tyvärr född av borgerlig släkt.

Den olycklige biografen sökte göra en landskapsbeskrivning över den provins, där vår store var född, för att kunna påvisa de inflytanden natur och klimat haft på hans utveckling, men landskapet var så fult, att det icke kunde ha varit en rimlig om ock avlägsen orsak till hans vackra vers till Emma på hennes fjortonde födelsedag.

Nöden var stor, men hjälpen närmare än det kunde väntas. En vaktmästare, som ordnade inkommande tidningar och råkade vara född i samma provins som vår store, hade med förlåtlig fosterlandskärlek råkat fästa sig vid innehållet i de blad, som utgingo från den store landsmannens hemort. Han hade där läst en märkvärdig recension, skriven av den nye akademikern, och hade fäst sig särskilt vid

Digitized by Google

det livliga språket, som genomandades av en lokalpatriotisk hänförelse och frapperade med några nyuppfunna okvädinsord, som man sällan får se i tryck.

Det var ett fynd! Vår store hade uppträtt på banan som tronens och altarets försvarare. Vad behövdes mera! Han hade visserligen uppträtt anonymt såsom hund utan halsband, och skulle därför kunnat saklöst gripas och överlämnas till rackarn, men vaktmästaren svor på, att det var den store, och visste varför han fick gå lös.

En groda lär kunna blåsa upp sig tills hon spricker, men en biografi kan blåsas upp och håller. Som biografen hade starka anledningar att icke trycka om den ståtliga recensionen, är det min skyldighet att göra det.

Saken var den: ett demokratiskt manifest var utgivet, vi minnas det kanske ännu. Släktingen, som troligen befann sig inkognito i den hundhop där käppen gick fram, fick första rappet och uppgav ett tjut. Författaren inskickade ett kort genmäle till provinstidningen av följande lydelse:

»Herr Redaktör. En anonym bedömare i Eder aktade tidning, som på flera ställen kallar sig Vi, har behagat hedra mitt demokratiska manifest med smädelser. Som jag icke kan veta vem som döljer sig under det mångtydiga Vi, och fruktar att jag möjligen kunde i mitt svaromål ofrivilligt träffa en hög person som är fridlyst, anser jag mig för tillfället svarslös.»

Författaren till Ett Demokratiskt manifest.»

Digitized by Google

Detta, kan man tro det, intogs verkligen i tidningen, men naturligtvis med följande reservation, hållet i den vanliga värdiga tonen:

»Såsom opartiska hava vi icke velat neka den usle författaren till skandalskriften Ett Demokratiskt manifest att intaga hans smutsiga genmäle. Läsaren kan av detsamma döma om hans skrivsätt! En författare, som begagnar ett sådant busspråk är och förblir en fähund. Den bildade allmänheten må döma emellan oss.»

Denna reservation mottogs med jubel ner i provinsen och ansågs vara det »kvickaste» som var skrivet där på tjugufem år, och det vill säga mycket!

Denna reservation var även närmaste anledningen till det oförklarliga valet och till att skalden drack två viskytoddar på Operakällaren.

*

Den stora dagen nalkades. Det hade varit skarpskyttebal om natten på Stora Börssalen och man hade skurat och vädrat. Den bekanta estraden var uppbyggd; vaktmästaren borstade de blåklädda fåtöljerna.

Vilka rika minnen för den gamle tjänaren; vilka stora snillen hade icke dessa fyra smala stolsben burit; här var icke som på riddarhuset (där han också hade en liten syssla) där man föddes till sina numrerade platser, här gällde endast förtjänsten. Icke var han mycket beläst i Svenska litteraturhistorien, den gamle, och att komma ihåg alla, det stod inte till. Men nog visste han i vilken stol Carl Michael Bellman suttit, ja, han kunde visa, hur

Digitized by Google

det var en vit fläck efter den pudrade peruken; nog hade han reda på Lidners nummer och Thorilds; och han minns som om det varit i går när Törnrosens bok (han kunde aldrig minnas namnet) höll sitt inträdestal, och gamla biskop Wieselgren och Arvid August Afzelius. Det var andra tider det! Och Stagnelius, Nicander, Crusenstolpe, Blanche, Dahlgren (komministern), Jolin, Braun, Hierta som han tagit i hand. Och allas älskling Elias Sehlstedt som var invald, men dog innan han fick hålla sitt inträdestal. Det var bra synd!

Men den här nya! Den här nya! Han måste till sin skam erkänna, att han aldrig hört talas om honom! Visst hade han sett ett och annat besynnerligt fall, men det här var alldeles obegripligt. Han tog de sista borsttagen på hans stol och ställde den på dess plats.

Därpå rev han upp fyra skålpund stearinljus (Liljeholmens femmor), satte ljusen i stakarne, ett per man, tände och släckte dem. Aderton glas vatten ifylldes, placerades; aderton sockerbitar, en per man, lades i vattenglasen. Kronan tändes, lampetterna tändas. Dörrarne öppnas. In störtar: Stockholms Gymnasii-ungdom, Lycei-ungdom, Nya Elementarskolans ungdom, med hemliga hopp om mention honorable strålande ur de unga anletena! Därpå studenten, som vunnit andra priset vid kappskrivningen på vers, och magistern, som tagit andra priset för översättning. Nu komma tvåhundra släktingar till pristagarne, och fem hundra systrar till aspiranterna på mention; sedan ett hundra tagare av andra priset, en rörande samling av gamla och unga, vilka besätta hedersplatserna nedanför kungliga läktarn.

Digitized by Google

Stolta minnen från flydda dagar, då deras namn gingo ut genom ryktets basuner kring land och rike, då de trycktes i anhörigas armar och mottogo glädjetårar på sina svarta frackar. Och nu! —

Nu komma de resande, som från avlägsna landsändar vilja bevittna det stora skådespelet, för att ha något att berätta vid de stundande julkalasen.

Vi intaga själva den anspråkslösa ståplatsen vid dörren bland tidningsreferenterna bakom en resande familj och gymnasieungdomen, sedan de höga ledamöterna intagit sina anspråksfulla platser.

Direktören bugar sig för kungliga logen (vilken är tom för aftonen), hembär nationens tacksamhet till kungliga huset för att det varit ett gott år, varnar svenskarne för att taga föredöme av alla de nationer, som under årets lopp uttryckt missnöje med sin ställning, erinrar om Gustav III:s förtjänster om fäderneslandet (Sverige, icke Holstein-Gottorp!) då han stiftade Svenska akademien, begråter sedan i svävande ordalag den avlidne, vars plats nu skall intagas av den nyinvalde, vilken får en vink, att hans tur är att berömma den avgångne.

Den nyinvalde har ett kinkigt uppdrag. Den avlidne började nämligen sin bana såsom rättrogen, men vacklade på slutet och blev till sist rent ut sagt — röd. Men ordets makt över tanken är stor och man ljuger bra i den retoriska stilen. Och han ljög! Gud vad han ljög!

Direktören svarade och sade: att den nyinvalde var en blygsam man, att han icke kom bärande på en börda av lysande förtjänster, utan kom med ödmjukhet och därför, därför hade han sin plats bland de aderton (ödmjuka tjänarne!).

Digitized by Google

Men han (direktören) visste att uppskatta förtjänsten där den fanns, och det var hans plikt att erinra om, att den nyinvalde var en mäktig herre över språket (busspråket), att han i sin blygsamhet (?) dolt sig under anonymitetens slöja och med fällt visir som de gamla riddarne brutit lans mot de så kallade folkvännernas (fähundarnes) inbillade försvarare, och att han därvid visat sig vara en stilist av första rangen.

Därpå skreds till prisutdelningen. Studenten Pettersson hade (efter alnslånga omsvep) erhållit andra priset för en diktcykel på alkaiskt versslag kallad: Ömma toner, vilket gav direktören en osökt anledning att utgjuta ett kvarliggande lager av gammal fras med ett övervägande antal skiljetecken, som han icke kunnat avyttra i Posttidningen. »Här fanns ungdomlighet och ursprunglighet, här fanns en friskhet, vilken, sällsynt nog, redan, trots skaldens ungdom, var förenad med en hög konstnärlighet, det skapande snillets trenne grundförmögenheter, den poetiska känslan, den poetiska fantasien och den poetiska reflexionen — vilken sistnämnda icke är att förväxla med den spekulerande (på en fåtölj spekulerande) reflexionen — företedde sig i en fängslande harmoni, där dock känslan snarare vore livlig och eldig än allvarlig och djup, och där, för övrigt, denna faktor långt mindre än den bjärta fantasien och den kloka, klara konstnärsreflexionen ådrog sig uppmärksamhet, ty skaldens fantasi, hänvänd åt den yttre verkligheten, visade sig särdeles stark i den poetiska åskådningen av den omgivande världen, och med säkerhet och dristighet insög den inverkningarna utifrån, omsatte dem till fasta, klara bilder, igen-

Digitized by Google

kännliga för alla, och koncentrerande dem så, att det tillfälliga självvilligt underordnade sig under de bestämningar, vilka företrädesvis borde ådraga sig uppmärksamheten, ty innehåll och form täckte varandra i de flesta fall fullständigt...

— Det var en hund att vara lärd, anmärkte den resande pappan och torkade svettpärlorna från sin arma panna, som hållit på att explodera under ansträngningar att fatta.

För att bevisa sin sats ansåg direktören riktigt att uppläsa ett prov av studenten Petterssons skaldestycken Ömma toner. Stycket hade följande lydelse:

I Peruglas domkyrka:
Allvarsskimrande fönster, ljusinvävda
släppa skymningsdagrar i tempelkor,
takets valv, spetsbågade, pelarhävda
simma ut i strimmor av guldstoftsflor.
Hjälmbuskbärande sköldar, på väggen hängda
mana forntidssignande minnen opp.
Och ornatkringsirade, krumbågsvängda
biktstoln manar helig det sorgbeträngda
hjärtat till förnyelsehelgat hopp.

— Gud så sött, anmärkte de femtio systrarne. Offret leddes fram, halsarne sträcktes, guldet överlämnades med en sträng förmaning, att han aldrig skulle övergiva idealen, det vill säga kärleken till de kungliga, tron på Svenska akademien, hoppet om en syssla i statens tjänst och vördnaden för generaldirektörer och vederlikar samt kommendörer till och med av Vasaorden.

Magister Haberdass framkallas; — han har givit en översättning av den grekiska skalden Hippopotamos, som levde i fjärde århundradet före Kristus.

Digitized by Google

Direktören (som levat på översättningsarbete i 25 år och blivit framropad på hovteatern för en charmant översättning av fru Birch-Pfeiffers Katzenjammer) uppmuntrar översättaren med, att det är mycket svårare att översätta väl än att skriva själv, fastän den obildade allmänheten icke kan förmås att tro det. Vi hava nyss haft ett exempel på en svensk översättning av Victor Hugo som överträffade det franska originalet både i uttryckets korrekthet och stilens skönhet, vilket författaren själv, som är mycket hemma i svenska språket, varit den förste att erkänna. Magister Haberdass kunde således med fulla skäl anse sig mottaga sångarens lön då akademien lämnade honom sitt guld. Den svenska litteraturen vore för övrigt så fattig, att varje översättning från främmande språk vore en ny landvinning.

Av de 2,538 prisskrifter som inlämnats kunde endast 500 belönas med mention honorable. (Skolungdomen rör på sig.) Ibland dessa voro icke så många över medelmåttan, men en utmärkte sig, icke så mycket för det nya i uppfinningen som icke mer för det storslagna i valet av ämne och för den pietet, varmed detsamma blivit i detalj behandlat. Vad stilen beträffar röjde den drag av bildningsgåva och delvis en sant romersk anda. Ämnet var: Äreminne över friherre Clas Fleming. Ett enda prov vore tillräckligt.

(En gymnasist i andra ringen fattar krampaktigt sin systers hand.) Direktören läser:

»Friherre Clas Fleming är den fjärde av sin ätt, åt vilken svenska regenter anförtrott lantmarskalksstaven; ingen har burit den under viktigare om-

Digitized by Google

ständigheter, ingen lyckligare, varför ock konung Karl XIII, som redan strax efter sin kröning 1809 nämnt friherre Fleming till kommendör av Nordstjärneorden, nu lät på riddarhuset till honom överlämna Serafimerordenstecknet med ett nådigt handbrev, vari han yttrar sig ej på värdigare sätt kunna uttrycka sin tillgivenhet och sin erkänsla (direktören som icke ser något slut på punkten, dricker litet sockervatten och fortsätter vid dåligt humör), sin erkänsla för de utmärkta tjänster friherre Fleming konungen och riket bevisat, än då han, på en dag, som återkallar minnet av förflutna år — det var konungens sextiotredje födelsedag — och lärer högre skatta de personers hjärtan, vilkas tänkesätt under alla skiften aldrig varit vacklande (det börjar tryta luft i lungorna) nu meddelar honom den högsta ridderliga prydnad, en svensk konung kan utdela.»

(Direktören har sneglat på sidan bredvid; han tror sig upptäcka några kortare satser och han ger sig återigen ut på villande hav!)

»Efter riksdagen förordnades friherre Fleming till ledamot av konungens statsråd och deltog i rådslagen över rikets viktigaste angelägenheter, så väl (för tusan, det var inte punkter, det var komma!) i de följande åtta åren av konung Karl XIII:s regering, som i sex år, det vill säga, så länge hans hälsa tillät, under vår nu regerande allernådigaste konung, (bugning för läktarn), vilken vid sin kröning 1818 i de mest ärofulla uttryck meddelade friherre Fleming vad i hans ätt redan en gång funnits och slocknat; (Gudskelov ett semikolon! Litet sockervatten, ty läpparne torka och dova rosslingar höras från röstbanden) vartill dels förut hade kommit, dels

Digitized by Google

sedermera kommo andra höga värdigheter, såsom förordnandet att föreslå riksmarskalksämbetet, första gången 1813, upphöjelsen till en av rikets herrar följande året, (sockervattnet är slut, han kastar en drunknandes blick på grannens glas) utnämnandet till överste skattmästare vid kunglig majestäts orden 1816, till ordenskansler 1818, till verklig riksmarskalk 1824 (land! land! han ser en punkt i horisonten) och samma år till president i konglig majestäts (katarren är här: han viskar med slocknande stämma det följande) och rikets kammarrätt, utan att därvid nämna de många utomordentliga uppdrag (herre förbarma dig!), som varit hans excellens greve Fleming meddelade, eller de särskilda plikter, som han haft att uppfylla — — — genom sin höga plats — — — vid hovet (djup nedslagenhet och börjande blånad om läpparna) och sitt förtroende — — — inom kungliga — — — — — huset — — — — — som, (han kommaterar själv numera) gjorde, honom, närmare delaktig i, alla, dess, både, glada, och, sorgliga, (han ger en mördande blick åt elementarläroverken och framstönar sista ordet) skiften!» (»Det är bestämt den längsta punkten i Sverige», viskade lantbrukaren.)

Här var naturligtvis ingenting att tillägga, men inom sig förbannar han alla äreminnen, historisk stil, romare, greker och skolpojkar, och förklarar sammankomsten upplöst.

Digitized by Google

ANMÄRKNINGAR TILL TIONDE DELEN.

DET NYA RIKET.

Det nya riket, skildringar från attentatens och jubelfesternas tidevarv av August Strindberg utkom i första och andra upplagorna 1882 på Looström och Comp: s förlag i Stockholm. I Strindbergs Samlade romaner och berättelser, Band 2, C. och E. Gernandts förlag, utgick arbetet i sin tredje upplaga. Den fjärde utkom på Albert Bonniers förlag 1907 och den femte 1908 (de bägge sista 1-kronasupplagor).

Originalmanuskriptet till Det nya riket finnes i sin helhet bevarat och tillhör bokförläggaren Karl Börjesson. Det är en handskrift i folio (Lessebopapper); titeln och författarnamnet (Det Nya Riket av August Strindberg) äro på omslagsarket till första kapitlet textade med tusch i rundskrift; varje kapitel ligger inom sitt ark, på vars första sida kapitelrubriken är skriven med vanlig stil. Överstrykningarna och ändringarna äro fåtaliga. Avvikelserna med den tryckta texten äro antecknade här nedan.

Av de tryckta upplagorna har Strindberg själv blott sett igenom den första och andra. Ett par enstaka rättelser av felaktigheter, språkliga slarvfel eller egendomligheter han i den senare gjort ha här iakttagits. De följande upplagorna äro tryckta efter den första varvid en eller annan

Digitized by Google

obetydlig korr.-ändring på tryckerien gjorts. Vid jämförelse med manuskriptet ha uppdagats flera tryckfel, genomgående samtliga tidigare editioner, vilka nu rättats och nedan angivas.

Skilda läsarter i olika upplagor.

Sid. 7, rad 2: tjugo. Så hskr. och uppl. 1—3. Uppl. 4—5: tjugu.

— rad 4: parkträn. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—5: parkträd.

Sid. 20, rad 19: hundratals bolag. Så hskr. och uppl. 1, 3—5. Uppl. 2: tusentals bolag (tryckfel?).

Sid. 23, rad 31: de lymlarna. Så hskr. och uppl. 4—5. Uppl. 1—3; lymlarne.

Sid. 28, rad 16: grundlagarne ålägga. Så uppl. 2. Hskr. och uppl. 1, 3—5: ålägger.

Sid. 31, rad 4—5: går bonden bakom sina oxar och kör i trädan. Så uppl. 2, 4, 5. Hskr. och uppl. 1: kör i trädet. Uppl. 3· träden. Rad 16 samma förh. i alla uppl.: trädan, trädet, träden.

Sid. 36, rad 29: i en förfärlig motsats till poemböckerna. Så uppl. 2. Hskr.: motsats mot. Uppl. 1, 3—5: motsats med.

Sid. 63, rad 32: fruarne. Så hskr. (enligt ett där på alla ställen iakttaget skrivsätt), uppl. 1 och 3. Uppl. 2, 4—5: fruarna (även i uppl. 2 tydligen på detta ställe rättelse av korr. eller tryckfel).

Sid. 81, rad 7: Se nu var företagets framgång tryggad. Så uppl. 2. Hskr. och uppl. 1 jämte de efter denna tryckta (3—5): tryggat. Den egendomliga genusformen uppkommen genom ideassociation med "företagets".

Sid. 82, rad. 12—13: tiden — — driver mänskobarnen för sig i skarór. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—5: före sig(!)

Sid. 83, rad 16: regeringarnes flaggkartor. Så hskr. och uppl. 1—2. Uppl. 3—5: regeringens.

Digitized by Google

Sid. 119, rad. 27—28. En hund! En hund ljöd det i skogen. Så hskr. och uppl. 2. Uppl. 1: En hund! en ljöd det i skogen (tryckfel). Sen. uppl. blott: En hund! ljöd det i skogen.

Sid. 132, rad. 2—4: — — Börjesson, Blanche och Hedberg hade aldrig blivit spelade på en kunglig scen förrän de redan voro stora på andra scener. Så uppl. 2. Hskr., uppl. 1, 3—5: Börjesson, Blanche, Jolin, Hedberg hade etc. Jolins namn tydligen struket av Strindberg i uppl. 2, då uppgiften om honom var felaktig: Jolin debuterade nämligen samtidigt som skådespelare och författare just på Kungliga teatern (med stycket "En komedi" 1846).

Sid. 142, rad. 2—3: Jean börjar nu backa uppåt spisen och markisinnan kryper etc. Så hskr. och uppl. 1—3. Uppl. 4—5: Jean började etc.

Tryckfel i samtliga tidigare upplagor.

Sid. 14, rad. 17—20: — — hade hela svärmar av vältalare sagt allt vad han ämnade säga, — — använt alla hans latinska c i t a t, alla hans svenska versar. Så hskr. Uppl. 1—5: använt alla hans latinska t i t l a r (?). Jfr sid 12, där det skildras hur den unge greven inlär sig sina latinska citat: när han fick en bra fras lade han den åsido för att ha till hands i det stora slaget etc.

Sid. 15, rad 15: folkväldet. Så hskr. Uppl. 1—5: folkväsendet.

Sid. 34, rad 8: Vår numera store vän blomstrade härligt. Så hskr. Uppl. 1—5: blomstrade hurtigt (!)

Sid. 35, rad. 10—14: Hur ståtlig är icke Svenska Folkets historia under en sådan regent som Erik av Pommern. Engelbrekt och Erik XIII! En jämförelse värdig att bli prisämne i Svenska akademien. Så hskr.; efter den första satsen (— — Erik av Pommern!) i hskr. dessutom en överstruken mening: Den som av konungska intressen vill göra den konungens historia till

Digitized by Google

Svenska Folkets, den är en skälm eller en pratmakare. Engelbrekt och Erik XIII! etc. I de tidigare tr. uppl. (1—5) har den mellersta satsen utfallit och det står blott: Hur ståtlig är icke Svenska Folkets historia under en sådan regent som Erik på Pommern! En jämförelse värdig att bli prisämne i Svenska akademien! — varigenom meningen går förlorad.

Sid. 54, rad. 4—7: det behöves blott att en herre med något litet relationer stiger fram, viker av en stol och säger: det är min; hans vänner instämma genast och säger etc. Så hskr. Uppl. 1—5: a t t hans vänner instämma genast etc.; att meningslöst, tryckfel.

Sid. 94, rad. 13—15: Av telegrammet som ju måste hålla sig till huvudsak e r framgick att Moses arbetat i det allmännas tjänst, ägde Nordstjärneorden, hade ett angenämt hem, vitt långt hår etc. Så hskr. Uppl. 1—5: huvudsak e n; säkert tryckfel; den komiska nyansen går med sing. förlorad.

Sid. 134, rad 24: passementerie russe. Så hskr. Uppl. 1—5: passementerie prune. Samma sida rad 33 talas emellertid även i alla de tidigare tryckta upplagorna om passementerie russe i en replik där damen tar upp direktörens förslag och alltså samma sak menas. Om "prune" eller "russe" är ju i sig oviktigt, men konsekvens måste bibehållas för meningens skull; ändringen (tryckfel?) i de tr. uppl. oförklarlig och handskriftens läsart här återupptagen.

Sid. 137, rad. 16—17: Cassacko (signatur för smakrådet). Uppl. 1—5: Cassasko, förmodligen tryckfel (för övrigt tämligen likgiltigt).

Sid. 140, rad 32: dramatiska sujetter under 2000 kr. lön. Så hskr. Uppl. 1—5: under 200 kr. lön. Jfr. sid. 134, rad 6: alla sujetter som hava under 2000 kr. lön; desamma avses här.

Sid. 159, rad. 14—15: och lärer högre skatta de personers hjärtan, vilkas tänkesätt under alla skiften aldrig varit vacklande. Så hskr. Uppl. 1—5: under alla skiftande (?) icke varit vacklande etc.

Digitized by Google

Avvikelser mellan handskriften och den tryckta texten.

Sid. 8, rad 6: till fots. Så uppl. 1—5. Hskr.: till fot.

Sid. 13, rad. 26—27: Jag haver vägt dig på ena våg och funnit dig för lätt. Hskr.: för lättan.

Sid. 15, rad 14: något. Så uppl. 1—5. Hskr.: någonting.

Sid. 18, rad. 20—21: avlagt bottmoller och vapenrock med guldtränsar. Hskr.: bottmoller, vapenrock etc.

Sid. 19, rad. 3—4. Man har också satt etc. Så uppl. 1—5. I hskr. först skrivet så, därpå ändrat till han. Troligen har Strindberg i korr. rättat tillbaka till man, som både i sammanhanget och ur rhetorisk synpunkt — jfr föreg. mening — synes att föredraga; tryckfel ej sannolikt, då det av den första rättelsen framgår att Strindberg haft sin uppmärksamhet riktad på detta ställe.

— rad 19: uniformernas. Hskr.: uniformens.

Sid. 20 rad 12: Tidningen Aftonbladet innehöll en afton etc. Hskr.: Tidningen Aftonbladet s o m d å ä n n u h a d e n å g o t a n s e e n d e k v a r innehöll etc. "Gråkappan" överskrivet med blyerts (icke Strindbergs stil).

— rad. 14—15; sin varmaste försvarare. Hskr.: varmare (felskrivning).

Sid. 23, rad 20. Ä, de säga att de ge fan alltihop. Hskr.: att de s—r i alltihop.

Sid. 24, rad 4: murat i mössan. Hskr.: mössorna.

— rad. 29—30: på ett sätt som intet kompani. Så uppl. 1—5. Hskr.: intet annat kompani.

Sid. 26, rad. 7—8: med sina vackra förhoppningar och fasta tro. Så uppl. 1—5. Hskr.: och sin fasta tro.

— rad 18: Men bar det nya statsskicket dåliga frukter? Så uppl. 1—5. Hskr.: M e n v a r d e t d e t n y a s t a t s s k i c k e t s f r u k t e r? Den ursprungliga läsarten bättre i sammanhanget! Jfr rad. 29—30. Ändringen troligen gjord med hänsyn till rad 21: det är ingen dålig frukt.

— rad. 27—28: genom att städerna underordna sig. Så uppl. 1—5. Hskr.: få underordna sig.

Digitized by Google

Sid. 31, rad. 29—30: Det är ett vackert land vi ha, herr landshövding. Så uppl. 1—5. Hskr.: ni har, herr landshövding.

Sid. 33, rad. 29—30: gjort utrikes studieresor med avsked. Så uppl. 1—5. Hskr.: med avskeden.

Sid. 34, rad. 12—13: nationalteatern en ännu större (sc. förlust). Hskr.: ännu större etc.

Sid. 35, rad 6: Som författaren redan emottagit sitt straff. Så uppl. 1—5. Hskr.: redan förvandlat sitt straff; jfr föreg. mening: vilket dock kan få förvandlas i landsflykt.

Sid. 36, rad. 21—22: den gamla åsikten att svenska folkets historia är dess konungars. Så uppl. 1—5. Hskr.: är dess officerares.

Sid. 37, rad 15: — — personligheter, och då skall. Så uppl. 1—5. I hskr. semikolon i st. f. och.

Sid. 38, rad. 23—24: corps diplomatique, en brokig samling från det bildade Europas stater. Hskr.: en brokig samling förvisade från etc.

Sid. 44, rad. 21—22: Till en av de lägsta skulle jag vara självskriven. Hskr.: En av de lägsta skulle jag vara självskriven till.

Sid. 60, rad 24: konungar. Hskr.: kungar.

Sid. 63, rad 15: vilka måste betala hans ynnest med sin ynnest. Hskr.: med ynnestbevis.

Sid. 64, rad 17: Direktören har icke sett. Hskr.: Professorn. Likaså rad 24 och sid. 25, rad 3 och följ.

— rad. 25—25: en stor färdighet att handskas med kort. Hskr.: i att handskas med kort.

Sid. 65, rad 21: där han icke kan fortsätta sin tillvaro. Hskr.: där han känner att han icke etc.

— rad 33: nescit occasum. Hskr. och uppl. 1—2: occasu. I uppl. 1 anmärkt som tryckfel.

Sid. 67, rad. 29—30: som ligga i lådan framför fotografierna... nej, de äro uppbrända nu. Hskr.: i lådan framför... nej de äro etc.

Digitized by Google

Sid. 77, rad 31: ansågo sanningen vara ofunnen. Hskr.: ännu vara ofunnen.

Sid. 78, rad. 29—30: svarade han att han fått den. Hskr.: svarade han skrattande etc.

Sid. 80, rad 27: Skämtet döpte honom till krokanskalden. Hskr.: dömde honom etc. (troligen skrivfel).

Sid. 81, rad. 12—13: samlade alla sina bitar. Hskr.: sina bitar.

— rad 21: kunde fröjda de timliga lustarne. Hskr.: de sinnliga lustarna. Den förra formen snarare ändring av Strindberg än tryckfel.

— rad 25: maskrosor, trampgräs och bolmört. Hskr.: maskrosor, bolmört, trampgräs och vitrot.

— rad. 30—31: som just icke var överensstämmande med deras lynne. Hskr.: överensstämde med etc.

Sid. 82, rad. 4—5. Hans verksamhet som sådan känna vi i botten. I hskr.: "i botten" överstruket.

Sid. 83, rad. 31—33: Serafimerorden, vers, konjak à 75 öre glaset, 20,000 kr. årlig inkomst etc. Hskr.: Serafimerorden, jubelmiddagar, vers, oanständiga historier (dock icke tryckta), konjak etc.

Sid. 84, rad. 26—28: en annan idealist, som i sina verkningar skulle kunna vara farligare än han är om han icke vore så dum etc. Sista satsen: om han icke etc. finnes ej i hskr.

Sid. 86, rad 10: stundligen. Hskr.: dagligen.

Sid. 87, rad 20: svenskens. Hskr.: svenskarnes.

Sid. 92, rad. 12—13: Taket krönes av en kolossal uppasserska lutad mot en punschbricka. Hskr.: av en kvinnofigur lutad mot en tebricka.

Sid. 93, rad. 26—27: det väckte ovillkorligen längtan efter en sax. Hskr.: det lockade etc.

Sid. 96, rad 28: Marcus. Hskr.: Leman. Likaså sid. 97, rad 1.

Sid. 99, rad. 23—26: Moses skall vara snäll mot de beskedliga urinnevånarne, ty de ha varit snälla mot honom när han kom fattig och mauschlande och fick lov

Digitized by Google

att sätta lien på de åkrar de brutit och besått. Därpå slutar kap. i hskr.: Kom ihåg det Moses, annars nyper vi honom i näsan.

Sid. 100, rad 6: utan sina vådor. Hskr.: sina stora vådor.

Sid. 109, rad 30: trötta våra läsare. Hskr.: trötta våra läsare med desamma (sc. orden).

Sid. 110, rad. 19—20: De fördjupa sig tvärtom. Hskr.: de fördjupa sig därför tvärtom.

Sid. 111, rad 3: hans känslosträngar dallra. Hskr.: hans känslosträngar dallra på.

Sid. 118, rad 33: härmed. Hskr.: härnedan.

Sid. 122, rad. 11—12: Erik XIV om vilken Daniel skrev sin krönika. Hskr.: sin gemena krönika.

Sid. 123, rad 13: om han kunnat hålla mun. Hskr.: hålla mun och fingrar.

Sid. 124 rad. 28—29: man hade fått en fabrik och man hade fått ett bolag. Hskr.: man hade fått en bank, den Palmstruchska och man hade etc.

Sid. 125, rad 6: den franska karduansfabriken. Hskr.: den Holländska (Palmstruchska) banken.

Sid. 128, rad 1: aftnarne. Så hskr. De tr. uppl. aftnarna.

— rad. 20—22: några sade visserligen att han sålt sin själ, men andra menade att den var köpt. Hskr.: andra menade att det var ärftligt som adelskapet.

Sid. 129, rad 10: fabriken. Hskr.: banken.

Sid. 133, rad. 26—27: ett kålfat med svenska original. Hskr.: en damejeanne. Rad. 29—30 och 31 i hskr.: damaschanen, — er.

Sid. 135, rad. 9—10. Vet direktören vad den andra klänningen kostade som jag hade i Cocotte. Hskr.: vad den e n d a klänningen kostade som jag hade i Cocotte. Osäkert om rättelse av förf. eller tryckfel; dock snarare det förra.

Sid. 136, rad 4: Det är alldeles överfullt. Hskr.: Det är alldeles fullt.

Sid. 138, rad. 1—2: — och tar kanelröret. Hskr.: sitt kanelrör.

Digitized by Google

Sid. 140, rad 11: Tja! Hskr.: Ja!

Sid. 144, rad 2: utom i. Hskr.: annat än i.

Sid. 147, rad 8: blek om näsan. Hskr.: blek om nosen.

Sid. 149, rad 4—5: nykterhetslöfte att aldrig begagna konjak. Hskr.: punsch och konjak.

Sid. 150, rad. 9—10: Ett schamangt val! Våvan kuvator! — Våran! Där ha vi det! Våran kurator. Hskr.: — Våvan! Där ha vi det! Våvan kamvat!

— rad. 12—13: Nu kan man äta kväll utan att kompromettera sig. Hskr.: Man kan äta kväll etc.

— rad. 15—16: men i en annan (sc. Stockholmstidning) hälsas det med jubel av hela Svenska Folket. Hskr.: men i en landsortstidning.

Sid. 152, rad 10: men vaktmästaren svor på att det var den store. Hskr.: att det var han.

— rad. 28—29: en hög person som är fridlyst. Hskr.: en person etc.

Sid. 153, rad 9: en fähund. Hskr.: en lushund.

Sid. 154, rad 8: Hierta tillagd i korr.

Sid. 156, rad 7: folkvännernas (fähundarnes). Hskr.: (lushundarnes).

— rad 30: särdeles stark. Hskr.: särskilt.

Sid. 157, rad 17: pelarhävda. Hskr.: pelarvälvda.

JOHN LANDQUIST.

Digitized by Google

Digitized by Google

INNEHÅLL.

Illusionernas dagar 7

Svenska Folket 28

De nyadlige 40

Våra entreprenörer 54

Våra idealister 76

Moses 87

Om den offentliga lögnen, kanoniseringar och festtal 100

Claris majorum exemplis eller ärftligheten utan moral 115

En nationell bildningsanstalt 130

Så går det till! 147

Anmärkningar 161

Digitized by Google

Digitized by Google

27 15 09

DOC JUL 14 1992

Stanford University Libraries
3 6105 013 378 034

839.74
S911L
v.9-10
Strindbe
Samlade
PRINT YOUR NAME

839.74
S911L

Digitized by Google

Digitized by Google